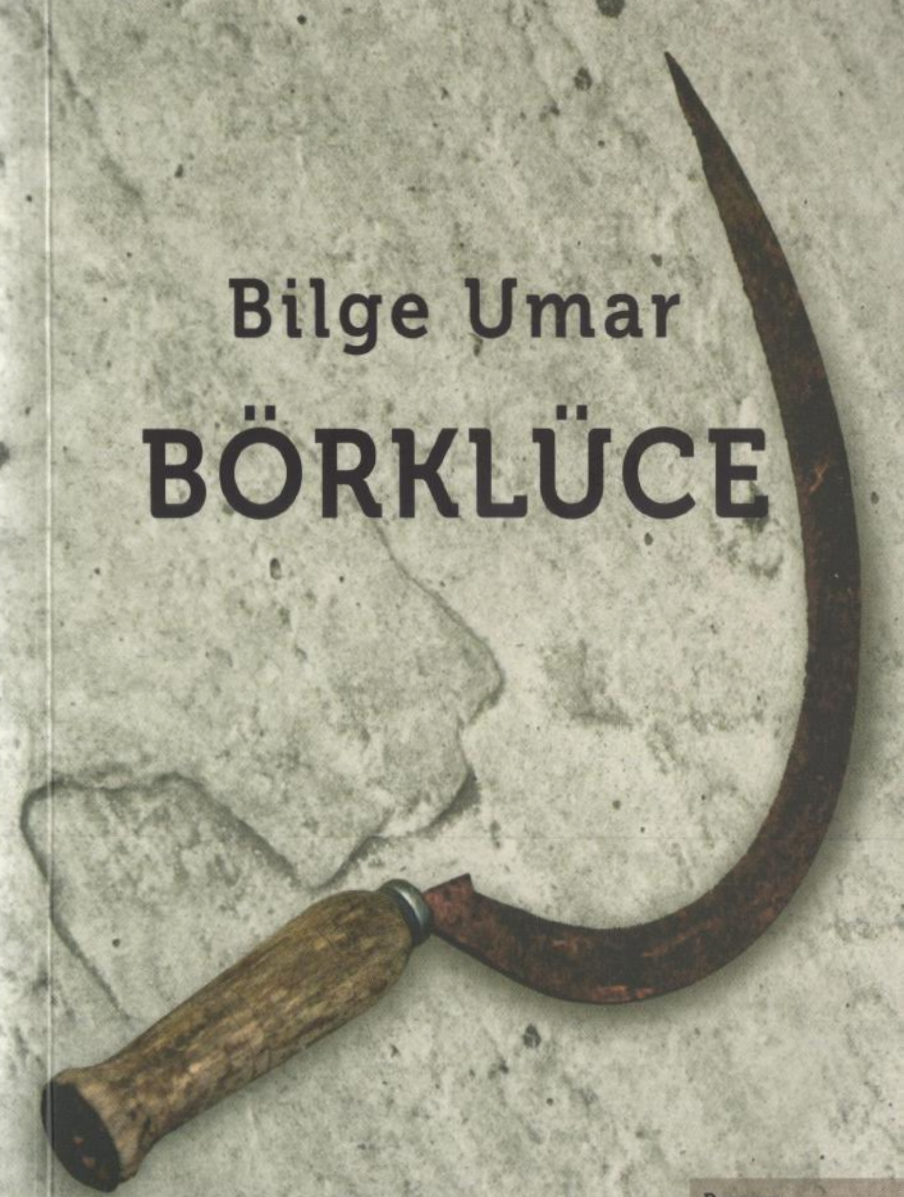
Bilge Umar

BÖRKLÜCE

Roman

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL
BASIM YAYIN

Bilge Umar

BÖRKLÜCE

Roman

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www. evrenselbasim. com - info@evrenselbasim. com

Evrensel Basım Yayın **675**
Börklüce: Bilge Umar

Genel Kapak Tasarım: **Savaş Çekiç**
Kapak Uygulama: **Başak Sopacı**

ISBN 978-605-331-390-8
© Evrensel Basım Yayın 2016 - Sertifika No: 11015

Birinci Basım Eylül 2016 • İstanbul

Baskı: Ezgi Matbaacılık Tekstil Pors. İnş. San. Tic. Ltd. Şti.
Sanayi Cd. Altay Sok. No: 14 Yenibosna / İstanbul • Sertifika No: 12142
T: 0212 452 23 02 - www.ezgimatbaa.net

BÖRKLÜCE

Kesretle Müneccimbaşı, Âşıkpaşazâde,
Neşrî, Doukas, Hammer ve saire ile
sakınarak ilâve
az miktar hayâl

BİRİNCİ BÖLÜM

Börklüce'ye isyanı başlatma vâridatı nasıl geldi, ânın beyanındadır

Vurla[1] İskelesi denen balıkçı barınağında, eski zamanlarda Klazomenai kentinin bir ara yayıldığı adacığı vaktiyle anakaraya bağlamak üzere oraya sıralanan, atılan iri taşlarla oluşturulmuş ama şimdi dağılıp kalıntıları su düzeyi altında kalmış geçidin anakara yanındaki başının bitişiğinde, dolayısiyle denizin hemen kıyısındaki küçücük tepenin[2] üzerinde, Nisan çimenlerine bağdaş kurmuş oturan üç kişiydiler.

Abdal İsa, oturur oturmaz, tam karşısındaki, pek yabancısı olduğu tabloyu büyük bir hayranlıkla seyre koyuldu.

Kuzeyde Ege Denizi'ne açılan yanına Gediz Körfezi, doğuda İzmir kentine uzanan daha dar iç bölümüne İzmir Körfezi denen L benzeri deniz girintisinin güneybatı köşesine yakındı burası. İlkçağdaki ağzından, Foça güneyinde körfez ağzına akmaktan vazgeçip, kendi kum dolgusuyla yarattığı ovada kendine yeni bir yatak oluşturarak denize dökülen Gediz'in kim bilir kaç yüzyıl önce edindiği bu yeni ağzı, kuzeybatı karşıda idi ve oradaki deniz bölümü, kum taşıyıp durması hiç sona ermeyecek olan ırmağın, önce sığlaştırıp sonra ovaya ekleme çabasının yeni hedefiydi. Böyle yerlerin tümünde görüldüğü üzere,

1 *Vurla:* Börklüce zamanında, Rumların (örneğin, tarihçi Doukas'ın) Vriela (Doukas'daki yazımı: Bryela), Vriula; Türklerin Vurla dediği yerleşim, şimdiki Urla'dır.

2 Vurla İskelesi'nde, denizin hemen kıyısındaki bu küçücük tepe, bugün Liman Tepe diye anılıyor ve güney eteğinde arkeologların kazıyla ortaya çıkardığı, ilkçağ Klazomenai kenti anakara bölümünün kalıntıları bulunuyor.

oradaki bataklık ova bir kuş cennetiydi ve orada barınan gürültücü yaban kazları, turnalar, Homeros zamanında Küçük Menderes boyunda yaptıkları gibi, sürüler hâlinde inip kalkmalarıyla, kanat çırpmalarıyla, o mutlak sessizlik ortamı içinde Vurla İskelesi'ndeki tepecikten bile duyulabilen şamatalar çıkarırlardı. Irmak ağzının biraz kuzeybatı ilerisinde, kendilerinin tam kuzey karşısında, Roma Cumhuriyeti'nin getirmek istediği sömürü düzenine karşın Batı Anadolu'da hakça bir düzen kurmak için ayaklanma çıkarıp bu uğurda canını vermiş Bergamalı Aristonikos'un merkez edindiği kentin, Leukai'nin bir zamanlar bulunduğu, şimdi ovaya eklenmiş eski yarımada yükseltisi vardı. O yer, ak rengiyle kendini belli ediyordu; zaten bu yüzden oradaki kent Leukai yani Ak Yer Halkının Kenti adını almıştı. Doğu-güneydoğu yanda İzmir'i görmelerine Akhilleion Burnu çıkıntısı engel olmaktaydı ama, körfez iç bölümünü bütün güzelliğiyle görebilmekteydiler. Üzerinde Zeus oğlu Tantalos'un, bu yörelerin destan anlatımlarında sözü geçen ilk hükümdarının buyruğuyla, İzmir'in atası ilk kentin kurulduğu söylenen (Sipylos/Manisa Dağı uzantısı) Amanara Dağı, Türklerin söyleyişiyle Yamanlar, tâ denize ulaşan uzantılarının eteğine kadar, yoğun bir çam ormanıyla örtülüydü. Körfez iç bölümünün kuzeydoğu ucunda, kıyıda, yalnızca, oradaki kilisenin adıyla anılan Ayia Triada[1] köyü vardı ve oradan Leukai yerine kadar, İzmir karşısında, başka yerleşim bulunmuyordu; çünkü Gediz ağzındaki bataklık, sazlık arazide durgun su birikintilerinin ürettiği sivrisinekler, dolayısiyle sıtma, oralarda sürekli yaşamaya olanak vermiyordu. Oralara en yakın yerleşimler, Sillyos/Çiyli ile Menomenos/Menemen idiler. Ayia Triada ile Sillyos arasında bulunan ve Küçük Yamanlar Dağı denen tepecik dibindeki bağlar bahçeler arasından yolun geçtiği Kordelion adlı yerde bile ancak bu bağlara bahçelere dağılmış birkaç kerpiç ev vardı.

Vakit, öğleden sonranın ilerlemiş bir saatiydi; körfezin, denizden karaya esip özellikle kızgın yaz sıcağında İzmir kentine serinlik canlanması getiren rüzgârı, zephyros/imbat, hafiften, kendini belli etmeye başlamıştı ve denizin o dinlendirici, ferahlatıcı, mutluluk verici, kendine özgü güzel kokusunu ciğerlere dolduruyordu.

1 *Ayia Triada:* Şimdiki Turan.

Tepeciğin üzerinde çimende bağdaş kurup konuşanların üçü de, İzmir Körfezi'nin doyulmaz güzelliğinden gözleriyle nasiplenebilecek yolda oturmuş, hiçbiri denize arkasını dönmemişti. Börklüce'nin yüzü, kendi yerine yurduna, yani batıya, Karaburun Yarımadası yönüne; Torlak Hû Kemal'inki kendi yurdunun yönüne yani doğuya, Manisa ve Manisa Dağı yönüne; Bedreddin'in öz dayısı, Didymoteikhon/Dimetoka Rum Beyi'nin oğlu keşiş Hristos iken Bedreddincilere katılmış ve adını da değiştirmiş Abdal İsa'nınki dahi kendi yurduna yani kuzeye, Didymoteikhon/Dimetoka yönüne dönüktü.

Bedreddin'in, Dimetoka'ya komşu, Edirne'nin güneybatı yakınında ve Meriç'in batı kıyısı yanıbaşında Samaona Hisarı'nda kadı olan babasına, İsrail'e varınca islâm dinine geçmenin biçimsel gereklerini yerine getirip Melek adını alan anası ile, tek kardeşi Hristos arasında hayli yaş farkı vardı ve o nedenle, Hristos, 1359'da doğan yeğeni Bedreddin'den sadece 10 yaş büyüktü; dolayısiyle, şimdi, 1415 yılında, Bedreddin 56, dayısı 66 yaşındaydı. Bedreddin ailesinin bütün insanları gibi, dayı Hristos, şimdiki Abdal İsa da, gençlik yıllarının olağanüstü yakışıklılığını ilerice yaşında, o yaşın olanak verdiği kadar, sürdürüyordu. Saçları, önden ve başın tepesi arkasından biraz eksilmişse de, yeterince vardı, üstelik ak pak filân olmamış, kır telleri bol da olsa kara rengi, baskınlığı koruyabilmişti. Göz kapaklarında kırışma başlamış, gırtlakla çene arası bölümde gerdanı biraz sarkmış, göbeğinde belirgin bir büyüme kendini göstermiş olmasına karşın, hâlâ eni konu yakışıklı idi.

Bedreddin'in kendisi gibi, yandaşlarının bu en ileri gelen üçü dahi, hem Türkçeyi hem Rumcayı aynı rahatlıkla ve dile egemenlikle konuşurlardı. Çünkü hepsi, Türk ile Rum'un karışık yaşadığı yörelerde doğmuş, büyümüş, şimdiki yaşlarına gelmişlerdi. Ayrıca, Dede Sultan'ın, henüz sadece Börklüce Mustafa iken, Sisam Adası'nda bir Rum keşişle, şimdi Bedreddinciler arasına katılan ve Sakız Adası'nın Tourlotos (Şişkin; yani, kubbeli) Manastırı'nda, daha doğru söyleyişle (Panayia/Tümkutsal Meryem'e adandığı için) Panayia Tourloti denen ve Khios/Sakız kentinin hemen arkasındaki tepecik üzerinde yükselen manastırda bulunan Polykarpos ile birlikte, dünyadan el etek çekme, derviş

çilesi sürdürme yaşamı geçirdiği bir dönem de olmuştu. Her iki dile aynı ölçüde egemen bulunmaları nedeniyle, konuşmaları sırasında, akıllarına estiği gibi, bazan Rumcayı bazan Türkçeyi kullanıyorlardı.

Şimdi aynı düzen değişikliği kavgasında kelleyi koltuğa almış yoldaşlar durumunda olmalarına rağmen, bir yanda Bedreddin ile dayısı Abdal İsa'nın, diğer yanda "Dede Sultan" Börklüce Mustafa ile Torlak Hû Kemal'in esinlenme kaynakları, dolayısiyle devrimci kişiliklerinin mayası birbirinden çok farklıydı. Mustafa, kendisine Dede Sultan dedirtmesinin de kanıtladığı üzere, tıpkı 1240'da Selçuklu'ya karşı büyük bir ayaklanma hazırlayan ve ayaklanmayı müridi Baba İshak Kefersudî eliyle gerçekleştiren, bu arada da Amasya Hisarı'nda kendi canını veren Baba İlyas gibi, mehdîlik, peygamberlik iddiasında ve bu görevin kendisine verilmiş olduğuna, zaman zaman içine dolan esintilerin, gördüğü gündüz hayallerinin ya da düşlerin kendisine Tanrı tarafından gösterildiğine içtenlikle inanan bir alevî Türkmen babası idi. Tanrı ve Tanrı'ya ilişkin gerçekler hakkında, sünnî islâm öğretisindekine ve onun kaynağı olan Kur'an'daki anlatımlara geniş ölçüde ters düşen inançları vardı. Bütün bu halleri, Tanrı'nın zaman zaman kendisine göründüğüne, onun içine esintiler, iletiler gönderdiğine inanan ve o yüzden Samuel adını, yahudi dinini bırakıp torlaklar arasına karışan, Hû Kemal adını takınan yoldaşında da vardı ama şu farkla ki, Torlak Hû Kemal, Türkmen alevî toplumundan değişik tutum ve uygulamaları olan torlaklar arasındaydı. Bunlar aslında İran kökenli cavlakî ve kalenderî tarikatlerinden esinlenmiş bir topluluk idiler; yaygın törelere, geleneklere çok ters düşen yaşam biçimi sürdürmekten çekinmezlerdi. Örneğin alevî Türkmenler, İranlı Mazdek'den gelme "Eline, diline, beline egemen ol" ilkesine pek değer verdikleri halde, Kalenderîler ve onları izleyen torlaklar, eşcinsel ilişki de o arada olmak üzere cinsel ilişkiler konusunda olabildiğince kural tanımaz yaşam sürerler, saçlarından ve sakallarından başka kaş ve kirpiklerini de tıraş ederler, abuk sabuk giysilerle gezerler, esrar çekerler ve hatta bunu câmi içlerinde bile yapmaktan geri durmazlardı.

Bedreddin'in kendi kafasında oluşturup şimdi yaymakta olduğu, müslümanı, hristiyanı, yahudiyi kendine çekmeyi amaçlayan ve buna uygun içerikle sunulan yeni dinsel inancın temelinde de, tıpkı Türk-

men alevîliğinde ve kalenderîlikte, torlaklıkta olduğu gibi, batınîlik vardı ama bunun ötesinde, inancın içeriği kendine özgü idi. Batınîlik, bu adın (batın: içte olan) gösterdiği üzere, kutsal kitaplarda bulunan sözlerin, herhangi bir insanın anlayabileceği görünür anlamlarının dışında Tanrı bildirimleri, buyrukları getirdiğine inanır. Batınî inancına göre, o sözlerin gizli anlamlarını ancak, Tanrı vergisi olarak özel anlayış gücünden nasiplendirilmiş bazı seçkin Tanrı kulları yani babalar, dedeler vb anlayabilir. Böylece, batınîlik, hepsi de şamanlar gibi "Tanrı ile haberleşme" iddiasındaki babaların, dedelerin, abdalların, şeyhlerin, Kur'an'daki, anlamı pek açık görünen kurallara, buyruklara hiç uymayan yorumlarına kapıyı alabildiğine açık tutmaktadır.

Bedreddin, akıllı hem de olağanüstü akıllı adamdı. Madde üstü bir Tanrı'ya asla inanmıyordu. Vâridat'da[1], batınîliğini en açık biçimde dile getirmişti ama, islâmın öğretisi üzerine onun kadar olağanüstü derin ve kapsamlı bilgisi bulunan; böyle iken dünya dışında bir cennete, cehenneme inanmadığı gibi madde ötesi hiçbir tanrısal varlık da tanımayan bir kimsenin, gerçekte, kendi kendisini, Baba İlyas modelinde, Tanrı ile haberleşir, ona sözü ve nazı geçer kişi sanması elbette olanaksızdır. Böyle bir hâli ne islâm kabul eder, ne de maddecilik. Ancak, Bedreddin, ya hakça bir toplum düzeni kurmak için Osmanlı tahtına geçmeyi istiyordu, ya da Osmanlı tahtına geçebilmek ve orada kalabilmek için halk yığınlarını kazanmak üzere hakça bir toplumsal düzen kurulmasını savunmaktaydı, egemenliği elde edince de o düzeni kurmaya çabalamak amacında idi. Halk yığınlarının kendisine katılması, hiç kuşkusuz çok iyi bildiği, hayli yakın geçmişin Baba İlyas ayaklanmasında ve daha nice kitlesel ayaklanmada, örneğin Aristonikos, Spartacus, Mazdek, Babek ayaklanmasında kanıtlandığı üzere, toplumsal düzen değişikliği amacını yeni ve toplayıcı bir din uğruna savaşma heyecanı ile kaynaştırırsa gerçekleşebilecek idi. İşte bunun için o yeni ve toplayıcı dine islâmdan bir şeyler katmak, "islâmın gerçek içeriği budur" diyebilmek üzere batınîliğin en elverişli araç hatta tek elverişli araç olduğunu görmüştü, batınîliği savunmakta ve kullanmaktaydı.

---

1 *Vâridat:* Arapçadaki sözcük anlamı: vârid olanlar, gelenler; buradan, keza, "Gelir, gelirler". Ancak, Bedreddin'in en ünlü yapıtının adı olarak, "İçe dolan esintiler", yani Bedreddin'in içine dolanlar, tanrısal esinlendirme (vahiy) yoluyla ona mâlûm olanlar anlamındadır.

Vurla İskelesi'nde küçük tepe üzerindeki konuşma, bir yârenlik sohbeti için yapılmıyordu; amaç, şimdiye dek sırf hristiyanı, müslümanı, yahudiyi birleştirecek ve hepsini "iştirakçi" bir toplumsal düzene götürecek yeni dinsel inancın yayılması çalışmaları yürütülmüş iken artık bu çalışma yeterince verimli olmuş ve Aydın İli halkının çoğunluğunu kazanmış görüldüğünden, girişilecek ayaklanma ve "silâhlı propaganda" aşamasının plânlanması idi.

İlk sözü alan Abdal İsa uzun boylu konuştu ve şunları söyledi:

– Yoldaşlar! Canlar! Bilirsiniz ki bir büyük yer sarsıntısından sonra yeryüzü bir zaman daha izleyici sarsıntılarla titrer durur. İşte biz yıllardan beri böyle bir dönemdeyiz. 13 yıl önce uğursuz Tatar Padişahı Timur, Osmanlı yurduna geldi, Ankara Savaşı'nda Bayazid Han gibi nice büyük cenklerden zaferle çıkmış bir cihan Padişahını karınca misali Tatar askerinin büyük sayı üstünlüğü sayesinde, ayrıca Anadolu'ya göçüp Osmanlı'ya asker vermiş Tatarların da Osmanlı'yı arkadan oklamaya girişmesi sayesinde yendi; cihan Padişahını esir alıp yanında götürerek Anadolu'da dolandı; buralara, İzmir'e kadar geldi, mancınıklardan kesilmiş kelleler fırlatmak gibi usullerle İzmir iç limanı ağzındaki Frenk Beylerinin hisarını dahi zaptetti, sonra döndü defolup memleketine gitti ama Osmanlı'nın saltanatını da bir büyük yer sarsıntısı misâli hâk ile yeksân eyledi. Bayazid Han'ın en büyük şehzadesi Ertuğrul, daha önce, Kadı Burhaneddin ile cenk ederken ölmüştü. Öteki şehzadelerin en büyüğü, Süleyman, aceleyle deniz kıyısına can atıp Rumeli'ne geçti, hükümet merkezi Edirne'de tahta oturdu; Timur'un kendi yanında götürdüğü Mustafa'nın dışında öteki şehzadeler de Anadolu'da bir yerlere hâkim olmak için aralarında çarpışmaya başladılar. İşte bu haller, geçirdiğimiz büyük deprem idi. Bunun ardından, yıllar boyunca, izleyici depremler birbiri ardınca geldi. O arada, 5 yıl önce, Musa Han, ağabeyi Süleyman Han ile giriştiği savaşımı, sonunda, zaferle bitirip onun yerine geçti ve Süleyman Han kaçmak isterken yolda öldürüldü. Musa Han, Edirne'de kendi hükümetini kurdu; yeğenim, ablamın tek oğlu, insan soyunun övüncü şeyhimiz Bedreddin'e de kazaskerlik verdi.

Şimdi burada biraz kendimden söz etmem gerekiyor. Çünkü, şeyhimiz Edirne'de kazasker iken onun kethüdâsı, en geniş kapsamda

yetkili genel vekili olan Dede Sultan Börklüce Mustafa yoldaşım beni o günlerden tanır bilir ama, sen, Hû Kemal yoldaşım, beni ilk kez bugün burada görüyorsun.

Ben, ablam gibi, Dimetoka Hisarı'nda Rum İmparatoru adına hüküm süren ve hem komutan hem yönetici durumunda olan Bey'in çocuğu olarak doğmuş, hristiyan terbiyesiyle büyütülmüş idim. Tıpkı Osmanlıların ilk zamanlarında Bithynia yöresinde küçücük bir ülkesi bulunan Osman Gazi ile komşu bir hisarı Rum İmparatorluğu adına hem komutan hem de yönetici olarak elinde tutan Mihal arasında var olan dostluk gibi, bizim Meriç Irmağı batı kıyısındaki yurdumuzda da, komşumuz Samaona Hisarı'nın Türk yöneticileriyle Dimetoka'nın Rum yöneticileri arasında dostluk vardı; iki hisarın insanları birbirine gider gelirlerdi. Zaten Türklerin yerlilere karşı bu dostça tutumu sebebiyle Rumeli'nde fetihler çok hızlı yürümüş, çabuk yayılmıştır. İşte bu dostluk sayesinde Samaona Hisarı'nın kadısı İsrail Efendi, babamdan, eş olmak üzere, ablamı istedi. Kendisi Samaona'nın doğma büyüme yerlisi idi; babası Abdülaziz adlı biriymiş, yıllar önce oralarda savaşırken şehit düşmüş. Eski zamanlarda din ayrılığı, müslümana kız verilmesine engel sayılır iken, zamanımızdan 60-70 yıl önce bu gelenek bırakılmış hatta İmparator Ioannes Kantakouzenos, kızını Osmanlı Beyi Orhan'ın haremine eş diye yollamış. Babam da onun gibi yaptı; hem yakışıklılığını hem de iyi ahlâkını beğendiği Kadı İsrail Efendi'ye ablamı eş olarak verdi. Ablam, evlendikten sonra, usul erkân gereği, müslümanlığa geçmenin gereklerini yerine getirdi, Melek adını aldı; bir yıl sonra da oğlu, şeyhimiz, insanlığın övüncü Bedreddin'i doğurdu.

Babam, benim din adamı olmak üzere öğrenim görmemi istiyordu. Bu isteği, kendisinin çok dindar olmasından ileri geliyor değildi. Fark etmişti ki, toplumda ilerlemek, hor görülür sıradan bir insan olmanın ötesine geçmek için, ya asker ya da din adamı olup rütbede yükseleceksin. Biz, Dimetokalılar, kendi kullandığımız takvimle 1361 yılına kadar, yani hisarın babamdan sonraki komutanını Hacı İl Bey'in hisar dışında pusuya düşürüp tutsak etmesi üzerine Dimetoka direnmeksizin teslim olarak Osmanlı yönetimine girinceye kadar, Rum imparatorunun halkı idik. Rum İmparatorluğu'nda ne kadar can

kalmış idi ki onun ordusuna girip de askerlikte yükselesin! Ama din adamlığı bakımından durum böyle değildi, çünkü ortodoks kilisesi örgütü, Rum İmparatorluğu ülkesinin gittikçe küçülmesiyle birlikte küçülüyor değildi. Bu kilisede din adamı olup rütbece yükseldin mi, Osmanlı yönetimindeki ülke dâhil pek çok ülkede büyük adam durumuna geçilebilir.

Böylece beni daha çocuk yaşta İstanbul'a, hem de doğrudan doğruya Patrikhaneye gönderdiler. Orada hem din adamlığı eğitimi, hem de yüksek rütbeli bir din adamının sahip olması gereken diğer bilgiler, örneğin tarih bilgisi üzerine, çok iyi bir öğrenim gördüm.

Ama benim kişiliğime ve dünya görüşüme en derin etkide bulunan öğretmenim, babam olmuştur. Diyeceksiniz ki, senin baban bir hisar komutanıydı, asker kişi idi, bilgin kişi değildi, nasıl olur da ondan "Bana en derin etkide bulunan öğretmenim" diye söz edersin?

Oysa, yoldaşlar, babam gerçekten bilgin kişi değildi, bana pek çok şeyler öğretmedi ama, başka hiçbir kimseden öğrenemeyeceğim bir şeyi öğretti: Zilotislerdeki toplumculuğu, iştirakçiliği öğretti. Bu ne demektir, birazdan size anlatacağım; tıpkı yeğenim, insanlığın övüncü Bedreddin'e anlattığım gibi; evet, onun ruhundaki emsalsiz verimli tarlaya toplumculuğun kutsal tohumlarını avuç avuç saçan ben oldum.

Yoldaşlar; varlıklılara karşı yoksulların tarih boyunca –hatta, kuşkusuz, tarih öncesi çağlardan beri– sürdürmüş olduğu kavga, bizim kullandığımız takvimle 1340'larda, Selânik ile Meriç Irmağı arası yörede, yeni bir volkan patlaması yaratmış; bu yörede bazı kentlerde yoksul halk kesimi, yönetime el koymuş idi.

Sözü edilen gelişme, önce, Rum İmparatorluğu egemenliğinin son onyıllarını yaşayan Edirne'de kendini gösterdi. 27 Ekim 1341 günü, Edirne'nin varlıklı ve sözde "soylu" takımı, halkı toplayıp, başkent İstanbul'un en varlıklı ve en "soylu" bir ailesinden gelme, Ioannes Kantakouzenos'un, kendisini komşu bir kentte, bizim Dimetoka'da ortak-imparator ilân ettiğini duyuran bir mektubu okudular. Kantakouzenos, o yıl içinde ölen İmparator III. Andronikos'un egemenliği döneminde, Başkomutan durumundaydı. Andronikos ölünce, çocuk

yaştaki oğlu, yeni İmparator V. Ioannes'in anası, Savoialı Anna, çocuğun velîsi sıfatiyle egemenliği kendi eline almaya kalktığında, başkentin varlıklılar takımı, kendi çıkarları korunsun diye, Kantakouzenos'u İmparator nâibi saydıklarını duyurdular. Anna ile onu destekleyenler bu kararı tanımadı ve küçücük bir ülkesi kalmış imparatorlukta, iç çekişme başladı; az sonra da Kantakouzenos, Dimetoka'da kendini ortak-İmparator ilân etti. Edirne'ye, bunu bildiren mektup gelince ve halk önünde okununca, varlıklı takımı gelişmelerden hoşnut oldu ama halk olmadı; yoksul takımı, hoşnutsuzluğunu açıkça dile de getirdi, Kantakouzenos'a belâ okudu, sövdü. Kent yönetimine, varlıklılar, Kantakouzenosçular egemendi; söven, söylenen insanlardan birkaçı tutuklanıp kırbaçlandı. Ancak, daha hemen o günün gecesinde, Branos adlı bir işçiyle iki arkadaşı, sabaha kadar, evden eve dolaşıp halkı zalimlere karşı ayaklanmaya kışkırttı ve kentte ayaklanma başladı. Kantakouzenos'tan yana tutum takınan varlıklılara saldırıldı; evleri, malları mülkleri yakıldı yahut ellerinden alındı, "kamulaştırıldı". Varlıklılardan bir haylisi kaçmayı becerebildiyse de, kaçamayanlar tutuklandı, bir yerlere kapatılıp başlarına nöbetçiler dikildi. Halk yığınları sokaklara yayılıp zengin evlerini talan etti, yaktı yıktı. Kantakouzenosçulara karşı halkı korumak göreviyle bir devrimci kent yönetimi oluşturuldu. Bu ayaklanmacılar, İstanbul'daki imparatorluk hükûmeti tarafından, kentin yasal yöneticileri diye tanındılar. Aynı tür ayaklanmalar, kısa süre içinde, Trakya ve Makedonya'nın diğer kentlerine de yayıldı.

Kantakouzenos, çok sonraki yıllarda yazdığı Tarih kitabında, olanları şöyle anlatıyor: "Bu, iğrenç ve korkunç bir hastalık gibi yayıldı. ...*Bütün kentler* aristokrasiye karşı girişilen bu ayaklanmaya katıldılar. ...İnsanlık dışı işler, hatta kıyım bile yapıldı."

Kantakouzenos, bizim kentimizi, Dimetoka'yı geçici başkent edinmişti; onu İmparator diye tanıyanlar kendisine bu kentte biat ettiler, birlikleri burada konakladı. Kent halkının ayaklanmaması için önlemler alındı; sur dışındaki köylüler yine de ayaklanma girişiminde bulundular ama, ezildiler.

Kışı Dimetoka'da geçiren ve İstanbul'daki hükûmetle anlaşma umudunu sürdüren Kantakouzenos, 1342 Martında, Selâniği ele ge-

çirmek amacıyla bu kent üzerine yürüdü. Ama kendisi daha surlar önüne gelmeden, orada da ayaklanma çıktı. Kantakouzenosçular ya kaçtılar ya da saklandılar. Buradaki ayaklanma, diğer kentlerdekinden çok daha etkindi; ayaklanmayı yönetenler, bir devrimsel yapı değişimi programını benimsemişlerdi, siyasal bir örgüt oluşturmuşlardı. Kendilerine Zilotes (Ζηλωτές) diyorlardı ki, deyiş, buradaki kullanımında, "içi ateşli olanlar, coşkulular" diye çevrilebilir. Yöneticiler, sözde, Kantakouzenos'la savaşan başkent yönetimine bağlı idiler ama gerçekte, Kantakouzenos'un o yönetimle uzlaşmaya varıp Selâniği işgal etmesine yani 1349'a kadar, 7 yıl süreyle, kentte, çok eski zamanların Atinası'nda olduğu gibi bir halk yönetimi egemen oldu, üstelik bu her maldan yararlanmada ortaklık ilkesine dayanan "iştirakçi" bir yönetim idi.

Babam, bu "iştirakçi" yönetimin ilk yıllarında Selânik'te bulunuyordu ve zilotislerin önde gelenlerinden, genç, hızlı bir devrimciydi. Yoldaşları onu, Kantakouzenos'un canevi durumundaki Dimetoka'ya, orada halkı bilinçlendirmek, örgütlemek, ayaklanma çıkarmak göreviyle yollamışlardı. Ama o, bu doğrultuda gizlice yürüttüğü çalışmaların ürününü toplayamadı, çünkü 1349'da, zilotisçiliğin merkezi Selâniği Kantakouzenos, İstanbul'daki imparator V. Ioannes ile anlaşarak, ele geçirmişti ve zilotisleri darmadağın etmişti. Babam, daha sonra, özellikle Kantakouzenos'un devrilmesi ve manastıra çekilmek zorunda bırakılması sonrasında, rütbece ilerleyip Dimetoka'da komutan-yönetici oldu.

Bu anlattığım olaylar, şeyhimiz Bedreddin'in yetişkinliğe geçmek üzere olduğu çağda, henüz çok yakın geçmişin olaylarıydı ve bugün dahi, anıları, izleri oradaki insanların bilincinden silinmiş olamaz. Oradaki devrimci birikimin bilincini, ben, yıllar boyunca, şeyhimize aktardım; şimdi, hurucumuz sırasında elbette ki o birikimin oralarda bize yararı olacaktır.

Dönelim benim İstanbul'daki öğrenimi izleyen, aynı kentteki papazlık günlerime. Bildiğiniz gibi şeyhimiz Bedreddin, din bilgini olma yolunda öğrenim görmek için önce, çocuk yaşlarında iken, Edirne'de; sonra Bursa'da, Konya'da, Kahire'de bulunmuştur. Âlim

sıfatını kazandıktan sonra da çeşitli yerlerde kalmıştır: Konya'da, Tire'de, Edirne'de. Derken, bizim kullandığımız takvimle 1411 yılında Edirne'de tahta geçen Musa Han, onu Kazaskerlik görevine getirdi. Bu göreve gelmesinin öncesinde Edirne'de kendisiyle sık sık görüşürdük. Ben zaten, din öğrenimi görmekte iken, halk yığınlarına öğretilegelen içeriğiyle hristiyanlığın, müslümanlığın, yahudiliğin söylediklerinde, buyurduklarında, akla, doğa yasalarına ters düşen nice çarpıldıklar görmüştüm, tüm dinlere inancım iyice sarsılmış idi. Şeyhimiz, kazandığı engin bilgiyle benim gözümü, gerçeği açık seçik göreyim diye, iyice açtı. Hele onun kazasker olması sonrasında öz dayısının, onunla tıpatıp aynı görüşleri paylaştığı halde, hâlâ papazlıkta ve hristiyan dininde kalması pek münasebetsiz olacaktı ve bu düpedüz riyakârlıktı. Onun kendisinin, geleneksel islâm inancına hiç uymayan inançları bulunmasına rağmen kazaskerlikte kalması için böyle bir niteleme yapılamazdı, çünkü o gerçek kimliğini, düşüncelerini, görüşlerini hiç kimseden saklamayıp açıklıyor hatta bunları kitaplara döküp duruyordu; bunu şimdi de yapıyor.

Bu durumda bana, Bedreddin'inkilerle tıpatıp ortak olan dinsel inançlarımı açığa vurmak düşerdi. Öyle yaptım ve şeyhimize ikrar verdim; İsa adını benimsedim. Ardından, şeyhimin Edirne'de kurduğu zâviyede derviş çilesi dönemini tamamlayıp dede oldum, abdal sıfatını takındım. İsa adını, sırf eski adım Hristos idi diye seçmiş değilim; herşeye rağmen, İsa'nın bir Tanrı elçisi olduğuna hâlâ inanıyorum ve İsa'yı Tanrının oğlu yahut kendisi diye kabul eden hristiyan inancının tersine, onu yalnızca peygamber sayan islâm inancını doğru buluyorum.

Timur depremini izleyici daha küçük depremlerin sonuncusu iki yıl önce gerçekleşti ve Mehmet Han, Musa Han'ı devirmek üzere iki kez Anadolu'dan Rumeli'ne geçmiş, her ikisinde yenilerek canını zor kurtarmış iken üçüncü geçişinde Sofya yakınlarındaki çarpışmayı kazandı, Musa Han'ı öldürttü ve Edirne'ye girip devletin Rumeli'ndeki topraklarına dahi hâkim oldu; hemen ardından Manisa ve İzmir taraflarına inip Timur sâyesinde beylikleri diriltilen Saruhanoğulları'nın ve Aydınoğulları'nın o eski beylik ülkelerinde saltanatlarına son verdi. Manisa ve İzmir'e kendi çerisini koydu, kendisi Sancak Beyi atadı.

Şeyhimiz, Edirne'de Musa Han'a ihanet edenler arasına katılmamış ve sonuna kadar ona sâdık kalmıştı. Mehmet Han, şeyhimizi İznik'e sürgün gönderdi.

Ben bir garip derviş idim; ne bana dokunan oldu, ne de beni umursayan. Ama, Edirne'de Sultan Mehmet'in gözü önünde kalırsam er geç o göze batacağım besbelli idi. O nedenle, şeyhimizin uygun görmesiyle, baba ocağım Dimetoka'ya geçmiştim ve İznik'ten bizim o taraflara gelen giden yoldaşlarımız aracılığıyla ikimizin haberleşmesi süregidiyordu.

Şeyhimizin kethüdâsı Dede Sultan yoldaşım da kendi memleketi Karaburun yöresine gelmişti. Üç yıldan beri, o yörede onun himmetiyle, Manisa yöresinde de Hû Kemal yoldaşımın himmetiyle halkı irşad çalışması yürütülmüş, gerek Saruhan gerek Aydın Sancağı kapsamında halkın çoğunluğu irşadlarımızı benimsemiş, bize yandaş olmuş durumdadır. Bundan böyle tedbirimiz ne olsa gerek, onun üzerine meşveret edelim yoldaşlarım. Benim buraya bu meşveretin yapılıp sonuçlandırılması için gelişim, Dede Sultan yanında konuk kalışım elbette ki şeyhimizin talimatıyla olmuştur ve konuştuklarımızı döner dönmez ona ileteceğim.

Kısa bir sessizlikten sonra Börklüce konuştu:

– Sözü önce Torlak'a verelim. Ben bedenimle burada kalıp kulaklarımla onu dinleyeceğim; gönül dünyamda ise göğe çıkıp Tanrı'yla danışsam, konuşsam gerek.

Böyle dedi ve iki elini, sağ el tam yüreğinin üzerinde, göğsünde üstüste çapraz edip, gözlerini yumdu.

Torlak biraz düşünüp, aklına gelenleri, acele etmeden hatta sözü arasına akıl yorma aralıkları yerleştirerek söylemeye başladı; sözünü özellikle Abdal İsa'ya yöneltiyordu:

– Can kardaşım yoldaşım! Sen, erenler sultanı şeyhimizin dâisisin; Dede Sultan ise ânın buradaki halifesi, kaim-i makamı, vekilidir. Gerçi başında kara destarlı taç yok ama, biz Bedreddinciler başı açık gezdiğimizden bu böyle. Bana gelince; ben şeyhimi beden gözüyle hiç görmedim. Sâdece Dede Sultan'ın anlattıklarını dinlemişken sonradan bir de kendim gönül âleminde Huda katına çıkıp şeyhimizi Huda'nın ya-

nında oturur bulduğumda orada gördüm. Beri yandan, ben kalenderî tarikatına bağlı torlaklardan biriyim; Hak yolunda başka bir rütbem, sıfatım yoktur. Dede Sultan'a ikrar verip onu pîr edindim; elhamdülillah, onun mürşitliğinden nasiplendim ve onun tarafından Saruhan İli'nde dâilikle görevlendirildim. El hâsıl, ben hakîre sizlerin bulunduğu bir mecliste ancak sizleri dinlemek düşerdi. Kerem edip, "Ne düşünürsün, söyle, meşveret edelim" diye bana emir buyurduğunuzdan, düşündüklerimi bildireceğim.

Bizim maksûdumuz, huruc ve kıyam ile zâlim Osmanlı'yı saltanattan devirmek; erenler sultanı şeyhimizi tahta geçirip, kimsenin kimseyi ezmediği ve elimizin uzanabildiği bütün dünya nimetlerinin kardaşça, hakça bölüşüldüğü bir nizam kurmaktır.

Kardaşça, hakça bölüşme, ancak ve ancak malı mülkü ve akçayı ortaklaşa sahiplenmekle, ortaklaşa kullanıp harcamakla mümkün olur. Amma, Osmanlı mülkünde saltanat şeyhimize ve ona hizmeti sürdürmek de bize müyesser olsa dahi, böyle bir nizamı kurmak öyle bir iki gün içinde fermanla, buyrukla gerçekleştirilecek iş değildir. Kaldı ki biz şimdiki günde, buralarda yani eski Aydın İli ve Saruhan İli'nde olsun mutlak yolda hükümfermâ değiliz. Bir geçiş zamanını, bir saltanat fâsılasınıyaşıyoruz. Sultan Mehmet, beş yıl önce, Saruhanoğlu Hızırşah'ı Manisa'da hamamda bastırıp öldürttü ve Saruhanoğulları'nın beyliği zeval buldu, ülkelerini Mehmet zaptetti. Bunun üç yıl sonrasında da, Sultan Mehmet, Menemen üzerinden gelip Nif[1] ve İzmir üzerine yürüdü; Aydınoğulları'nın sonuncusu, İzmiroğlu Cüneyt Bey anasını ve yakınlarını surla çevrili kentte bırakıp kaçmış idi; kuşatma uzun sürmedi, içeridekiler teslim oldu ve anasının yalvarmaları sâyesinde Cüneyt, Mehmet'in affına nâil oldu. Mehmet, Aydın İli'ni onun elinden almakla birlikte Cüneyt'e Niğbolu Sancak Beyliğini verdi. Hoş, Cüneyt daha önce de kaç kez kaç kişiye biat etmiştir; her defasında bir fırsat bulup yeniden İzmir'e döndü, kendi saltanatını diriltti. Ne var ki bu kez aynı şeyi yapabilmesi pek beklenecek iş değil. Her neyse; Sultan Mehmet böylece, iki yıl önce her iki mülkün sahibi durumuna geldi

1 *Nif:* Şimdi, Kemalpaşa.

ama, Saruhan'a Timurtaş Paşazâde Ali Bey'i, İzmir'e de eski Bulgar Kralı Şişman'ın oğlu, islâma geçmiş İskender Bey'i Sancak Beyi diye göndermek dışında, bu mülklerde yaygın ve sağlam hâkimiyet sağlayıcı bir tedbir alabilmiş değildir. Çünkü, yıllardan beri başında saltanat çekişmeleri gailesi eksik olmamıştır, olmamaktadır. Şimdi de, Timur'un Anadolu'dan giderken kendi yanında götürdüğü kardaşı Mustafa Çelebi'nin oralardan döndüğü, Candaroğlu İsfendiyar Bey'in yanına geldiği, Osmanlı tahtına geçmek dâvası güttüğü söyleniyor.

İşte biz, şimdiki günde, bu hallerden yararlanıyoruz. Mevlânın gerçek buyruklarını, erenler sultanı şeyhimizden öğrendiğimiz gibi, Türke ve Ruma ve Yahudiye; Saruhan İli ile Aydın İli'nin bütün halkına öğretiyoruz. Kurmak istediğimiz bölüşmeci Hak düzenini anlatıyor ve halkın gönlünü kazanıyoruz. En önemlisi, o düzene ileride geçmenin şimdiki adımı olmak üzere, gerek vaktiyle Saruhanoğulları'nın ve Aydınoğulları'nın kişisel mülkleri olan, Sultan Mehmet'in henüz el koymak fırsatını bulamadığı bütün mülklere, keza mütegallibenin, Türk olsun Rum olsun büyük zenginlerin en bereketli ovalardaki uçsuz bucaksız mülklerine biz el koyduk, bunları parçaladık, topraksız ya da az topraklı halka dağıttık. Büyük zenginlerdeki floriyi, akçayı, altını, gümüşü zaptedip, bulduğumuzun beşte birini kendilerinde bıraktık, beşte birini Hakkullah diye aldık, bununla çerimizi beslemekteyiz ve kendilerine toprak dağıttığımız köylülerin bu toprakları savunabilmesi için, bizim yanımızda cenk edebilmesi için onlara kılıç vesair donanım sağlamanın giderini buradan karşılamaktayız. Geri kalan parayı da yoksul halka üleştirdik. Bundan sonra ise, halkın üretiminden bir Hakkullah payı alacağız ve kuracağımız ordunun, devletin giderlerini öylece karşılayacağız.

Şimden gerû yapılacak iş bellidir. Biz, bir Hak yolunun yolcusu halk olarak, bâtılın ve zulmün alemdarı Mehmet'in karşısında, onun bize saldırmasını beklemekle yetinecek değiliz. Maksûdumuz onu devirip hakça bir nizamı âleme hâkim kılmaktır ve bu da savunma cengiyle değil, coşkun deniz misâli dalga dalga saldırıya geçmekle olur. Öyle ise, bir yandan bize katılacakları çoğaltmak için halkı irşad çalışmamızı canla başla sürdürmeli; bir yandan da kendi ordumuzu

kurmalıyız. Şimdi ise sâdece bir ordu çekirdeği oluşturabilmiş durumdayız. Ama üç beş bin kişilik bu çekirdek dahi hemen hemen tümüyle, hiç cenk deneyimi ve öğrenimi olmayan, belindeki kılıçtan başka bir donanımı da olmayan rençberlerden, çobanlardan, küçük bağ bahçe sahiplerinden, çoğu Rum olan balıkçı ve gemicilerden ibaret. Bunların onbaşı ve yüzbaşı rütbeli sübaşılarının neredeyse tümü, cenk bilgisi ve deneyimiyle değil, îman coşkunluğuyla kılıç sallayacak dervişlerdir. Bir ordu içinde askerlik etmiş insanımız çok az; bunlar, dağılan Saruhanoğulları ya da Aydınoğulları ordusundan, Osmanlı ordusuna katılmamış üç beş kişi.

Beri yandan, Osmanlı'da çok sayıda timarlı sipahi askeri, ve dahi, timar sahibi beylerin Padişaha sağladığı sipahi askeri vardır. Bizim ise dayanağımız, arkamız kalemiz, halk; oysa halktan yani rençberden, bağcıdan, balıkçıdan, gemiciden, zanaatkârdan kaç kişi, ata binmeyi bilse dahi, at sahibidir ve onların içinde at sahibi olanlardan kaç tanesi at üstünde cenk etmeyi becerir?

Böyle olunca, açıktır ki, sipahi birlikleri kurmak ve çoğaltmak için elimizden geldiğince çaba göstermek zorundayız.

Karşımızdaki en büyük müşkül, yalnız Osmanlı'nın değil cümle âlemin bize düşmanlık gütmesinin kaçınılmazlığındadır. Biz varlıklılara, zenginlere ve bunların zulmüne karşı değil sâdece Osmanlı'nın devletine karşı bir ayaklanma başlatıyor olsa idik; Osmanlı'nın tüm düşmanları bize canla başla destek olurdu ve Osmanlı'nın düşmanları pek çok olduğundan işimiz kolaylaşırdı. Oysa bizim ayaklanmamız, varlıklıya karşı yoksulun, zâlime karşı mazlumun ayaklanmasıdır ve Osmanlı'ya düşman tüm devletlerde de aynen Osmanlı'daki gibi varlıklıların, hüküm sahiplerinin yoksul halkı ezmesine, onların üretimini zaptetmesine dayanan nizamat egemen olduğu için, o devletler, bizim başarımızı istemeyeceklerdir, biz onların kendi halklarına örnek olacağız diye korkacaklardır.

Torlak, sözünü bitirdi, sustu. Hem onun, hem Abdal İsa'nın bekleyen bakışları Dede Sultan Börklüce'ye çevrildi. Börklüce, gözlerini açtı, göğsü üzerinde çaprazladığı iki elini indirip, her birini, bir dizinin üzerine koydu, kısa bir bekleyişten sonra söze girdi:

Ey erenler, bülbül oldum, uçtum Firdevs bağına,
Kırkları yedileri semah dönerken gördüm
Pîrimi soruşturdum, vardım Huda katına
Bedreddin'i onunla sohbet ederken gördüm.

Şeyhimin omuzuna kondum beni tanıdı
Sevindi gördü diye, iki gözü ışıdı
Sual eyledi benden, hâlimizi öğrendi

Yol gösterdi; tasamı ferahlığa döndürdüm.
Keramet sâyesinde olacakları bildi
Bizlere "Dem bu demdir, kıyam eyleyin!" dedi
Üç cengin üçünde de zaferi müjdeledi;
Destur alıp ayrıldım, şâdıman oldum öttüm.

Abdal İsa ile Torlağın tüyleri diken diken olmuştu; şaşkınlık içinde kaldılar. Dede Sultan'ın orada yapıverdiği, çok etkileyici bir şamanlık gösterisiydi. Söylediği her bir sözcüğün doğruluğuna kendisinin içtenlikle inandığı da besbelliydi. Doğrusu, Torlağın konuşmasını sürdürdüğü beş on dakika boyunca, ellerini göğsü üzerinde çapraz edip gözlerini yummuş, başını öne eğmiş duran Börklüce'nin bu kadarcık süre içinde, tanrısal bir esinti, bir vâridat olmaksızın böylesine güçlü bir koşuğu ağzından çıkarıvermiş bulunması düşünülemezdi. Kaldı ki, gerek Abdal İsa, gerek Torlak, Tanrı'nın bazı kulları seçkin kıldığına ve onları kendisinden gelme vâridat ile nasiplendirdiğine inanmaktaydılar; Bedreddin öğretisinin temel taşı bu idi. Üstelik, Bedreddin gibi bilgelik kutbu, Tanrı'nın sevgilisi bir kişinin yıllardan beri kendisine en yakın adam durumunda tuttuğu, önce "kethüdâ" yani her işte yetkili genel vekil, sonra da halife olarak seçtiği kişi dahi besbelli ki Tanrı'nın seçkin kıldığı bir kişi olmalıydı. Çok etkilendiler ve suspus kaldılar. Ama, Dede Sultan daha sözünü bitirmemişti:

– Bana sesleneni görmek için arkama döndüm. Döndüğümde yedi altın kandillik ve bunların ortasında, giysileri ayağına kadar uzanan, göğsüne altın kuşak sarınmış, insanoğluna benzer birini gördüm. Başı, saçı, ak yapağı gibi beyaz, kar gibi bembeyazdı. Gözleri alev alev yanan ateşti sanki... Sağ elinde yedi yıldız vardı. Onu görünce, ölü gibi ayaklarının dibine yığıldım. O ise, sağ elini üzerime koyup şöyle dedi:

Korkma! İlk ve son, benim...

İzmir'deki îman sahipleri topluluğunun meleğine yaz; ilk ve son olan, şöyle diyor: "Sıkıntılarını, yoksulluğunu biliyorum. Oysa, zenginsin! Çekmek üzere bulunduğun sıkıntılardan korkma! Ölüm bahasına da olsa îmanlı kal; sana yaşam tacını vereceğim."

Sart'taki îman sahipleri topluluğunun meleğine yaz; Tanrı'nın yedi ruhuna ve yedi yıldıza sahip olan, şöyle diyor: "Yaptıklarını biliyorum. Yaşıyorsun diye ad edinmişsin ama, ölüsün. Uyan! Geriye kalan ve ölmek üzere olan ne varsa, güçlendir."

Sonra, beyaz bir bulut gördüm. Bulutun üzerinde insanoğluna benzer biri oturuyordu. Başında altın bir taç, elinde keskin bir orak vardı. Tapınaktan çıkan başka bir melek, bulutun üzerinde olana yüksek sesle bağırdı: "Orağını uzat ve biç! Biçme saati geldi. Çünkü yerin ekini olgunlaşmış bulunuyor." Bulutun üzerinde oturan, orağını yerin üzerine salladı, yerin ekini biçildi.

Dinleyin şimdi ey zenginler! Başınıza gelecek felâketlerden ötürü feryat edip ağlayın. Servetiniz çürümüş, giysilerinizi güve yemiştir. Altınlarınız, gümüşleriniz pas tutmuştur. Onların pası size karşı tanıklık edecek, etinizi ateş gibi yiyecektir. Bu son çağda servetinize servet kattınız, işte, ekinlerinizi biçen işçilerin haksızca alıkoyduğunuz ücretleri size karşı haykırıyor. Orakçıların feryadı, her şeye rağmen, Tanrı'nın kulağına erişti. Yeryüzünde zevk ve bolluk içinde yaşadınız; oysa siz, boğazlanacağınız gün için kendinizi besiye çektiniz!

Abdal İsa ve Torlak, Dede Sultan'ın söylediklerini, yine tüyleri diken diken dinlediler. Her ikisi, Dede'nin bir kez daha gönül dünyasında Tanrı'yla bağlantı kurduğundan, söylediklerinin tanrısal vâridat olduğundan hiç kuşku duymuyor ve o yüzden, büyülenmişlik, hayranlık, içlerinde kanat çırpıyordu; neredeyse, "Hudey Hudey"[1] diye avaz avaz bağıracaklardı. Gerçi, eski papaz Abdal İsa'ya, bu söylenenler pek yabancı gelmiyordu, ona bir şeyler anımsatıyordu ama ne anımsattığını çıkaramamıştı; kendine de aynı vâridatın belli belirsiz gelmiş olduğuna hükmetti. Aslında, Dede Sultan, İncil'e ek iki metin-

1 *Hude, Hudey*: Farsça "Tanrı" anlamında Huda sözcüğünün Türk ağzında aldığı biçimlerden (bir diğeri: Hûda).

den, Apokalypsis yani Vahiy, daha doğrusu "Vâridat'ı Açığa Vurma" başlıklı metin ile Yakub'un Mektubu denen metinden, alıntılar seçip onları söylemekteydi. İncil'i bu kadar iyi bilmesi, bazı bölümlerini hâfız gibi ezberden söyleyebilmesi, hiç şaşılacak şey değildi; çünkü Börklüce Mustafa vaktiyle Sakız kenti arkasındaki Panayia Tourloti Manastırı'nın Giritli bir keşişi ile birlikte Sisam'da bir manastırda, dünyadan el etek çekme yaşamı sürdürmüştü ve o sırada hem kendisi keşişe çok şey öğretmiş, hem de ondan çok şey öğrenmişti.

Dede Sultan'ın bu etkileyici gösterileriyle, ayaklanmayı başlatmak çabasına hemen girişilmesi, tartışılmaz bir gereklilik olarak, izlenme yolu açık tek seçenek olarak ortaya konuyordu. Öyle ya, ermiş Dede, gönül âleminde Tanrı katına uçmuş, Şeyh Bedreddin'i görmüş ve ondan ayaklanmayı başlatın tâlimatını almış, hatta bu ayaklanma başladıktan sonra Sultan çerisiyle üç çatışma olacağını, üçünün de kendi yengileriyle sonuçlanacağını onun ağzından öğrenmişti. Gerçi, eğer dedenin, babanın, şeyhin sözünden en küçük kuşku duymamak geleneği iliklerinin içindeki kılcal damarlara dek işlemiş olmasa idi, o sözleri bile aklın mihenk taşına sürtüvermeyi göze alabilselerdi, ortadaki açık çelişkiyi görmemeleri olanaksızdı: Şeyh'in kendisi, Aydın İli'nde ve Saruhan İli'nde işler nicedir, koşullar nasıldır, halkı kazanma çalışmaları hangi aşamaya gelmiştir, silâhlandırılabilenlerin askerlik açısından gücü ne kadardır, bunları hiç bilmediğinden dolayı, haydi artık ayaklanın diye haber göndermekten hatta şu zamanda ayaklanın demekten geri durmuş; bir meşveret toplantısında koşullar gözden geçirilip varılacak sonuca göre karar verilsin diyerek dayısı Abdal İsa'yı oraya göndermiş değil miydi? Şimdi Dede Sultan'ın yine ayaküstü, hatta ayaküstü bile değil bağdaşüstü, cezbeye dalıverip "Ben Firdevs Cenneti'ne gittim, şeyhimizi gördüm, ondan ayaklanın diye tâlimat aldım, içime dolan vâridat böyledir" demesi, şeyhin kendisinin tutumuyla bağdaşıyor muydu?

Ne çâre ki Nisan çimenlerine bağdaş kurmuş oturanlar, kendilerini, kendi dinsel inançlarına adamış din adamı idiler ve onların dinsel inancı, o güne dek gelmiş geçmiş veya kimi henüz geçmemiş dinsel inançlardan, keza ileride gelip geçecek olanlardan farklı içerikte olsa

da, bir dinsel inançtı. Yani, Tanrı'nın veya tanrıların, seçkinlik tanıdıkları bir kimsenin gönlüne vâridat, vârid olanlar, gelenler, içe dolanlar göndermesiyle onu gerçeklerden haberli kıldığı, ona buyruklar ilettiği varsayımının tartışılmazlığı temeline oturuyordu. Yahudiliğin, hristiyanlığın, müslümanlığın dahi kökeni ve ortak özelliği bu tartışılmaz varsayım değil miydi? Yahudi kavmi, Yahova diye bildiği Tanrı'nın, o kavim içinden zaman zaman birilerini seçkinlikle onurlandırıp onun gönlüne esintiler gönderdiğine, kimi tâ firavunlar çağında olmak üzere, bu esintilerin kitapçık hâlinde yazıya geçirilmesiyle o kitapçıklar dizisinden Tevrat'ın oluştuğuna inanmıyor muydu? Hristiyanların İncili, onu İsa'ya gönderilmiş bir kutsal kitap, "Kitaplı peygamberlerden İsa'nın kitabı" sanan müslümanların bu inancına rağmen, gerçekte, İsa öldükten sonra onun çömezlerinden bazı kişilerin tanrısal esinle ürettiği metinlerin yazıya geçirilmesinden yani Matta'nın, Markos'un, Luka'nın, Yuhanna/Yahya'nın İncil kitaplarıyla, Petros, Paulos gibi kişilerin yine tanrısal esinle yazdığı metinlerden oluşmuyor muydu? İslâmın temel taşı Kur'an, Muhammed'in zaman zaman, "Bana Allah'tan vahiy geldi, şöyle" diyerek çevresindekilere yazdırdıklarından, ezberlettiklerinden ibaret değil miydi? Kimlik ve kişilikleri vâridata, tanrısal esinlendirmeye, vahiye inançla yoğurulmuş Börklüce, Torlak, Abdal İsa'dan hiçbiri, Börklüce'nin Apokalypsis'inden, "Âyan etme açıklamaları"ndan kuşku duymayı aklının köşesine bile getirmedi. Doğrudan, ayaklanmaya girişilmesi nasıl olacak, o konuda meşveret edilmesine geçildi.

Cenevizli soylular Foça'ya, Yeni Foça'ya, Sakız ve Sisam adalarına egemen idiler. Oralarda da halkın gönlü Bedreddinciliğe eğilimli idi ama, bu yerlerde ayaklanma çıkarılması, daha doğrusu çıkarılacak yaygın ayaklanmanın o yerlerdeki yangını, söndürülmeye mahkûmdu, çünkü Ceneviz elinde güçlü donanma vardı ve koca koca kalyonlar, bu yerlerin Anadolu anakarası ile her türlü bağlantısını kesip, oralardaki ayaklanmacıları şu kadar ya da bu kadar zaman içinde ezerlerdi. Buna karşılık, Börklüce, Foça'dan Balat'a[1] yani Menderes Irmağı ağzına ka-

1 *Balat:* Menderes ağzı yakınında, ilkçağ kenti Miletos'un kalıntıları alanında bulunan ortaçağ köyünün, Türk ağzındaki adı (aslı Rumca Palati, Konak/Saray).

dar bütün kıyıda, hemen hemen hepsi Rum olan balıkçılarla denizden taşımacılık eden gemici takımını âhi kardeşliği temelinde, kazancı bölüşme ilkesi uygulayan birer lonca içinde örgütlemeyi başarmıştı. Bu loncaların elindeki silâhsız "deniz gücü", ayaklanma sırasında çok işe yarayacaktı; en azından, ayaklanmacıların deniz yolundan insan ve malzeme taşıma olanağı güvencede olacaktı. O yüzdendir ki Börklüce, anakaradaki durumu yönünden, kaçışsız bir çıkmaz sokak durumunda bulunan Karaburun Yarımadası'nda üslenmeyi göze alabilmekteydi, çünkü o yarımadanın üç yanında deniz yolları Bedreddincilere alabildiğine açıktı.

İzmir Körfezi'ni batıdan ve güneyden çevreleyen, L biçimli, batıya yönelmiş bir uzantı ile bunun ucuna yakın bir yerde kuzeye yönelmiş bir ek uzantıdan oluşuyordu Vurla Yarımadası. Kuzeye yönelmiş uzantının ucu, çok eskilerden beri, Melaina diye anılırdı. Rumcada Mela sözcüğü kara, esmer demek olduğundan ve -ina takısı da Türkçedeki -sal takısının yerini tuttuğundan, bu ad, "Kara rengi olan" diye anlaşılabilirdi; Rumlar, adın daha eski bir kültürden kalma olabileceğini akıllarına bile getirmeksizin onu bu anlamda sayıyordu ve Türkler de bunu böylece kabullenip oradaki burnun adını kendi dillerinde Karaburun diye kullanıyorlardı. Oysa burnun kara renkle hiç mi hiç ilgisi yoktu ve karşı kıyıdaki çoğu yer gibi, örneğin ve özellikle Leukai gibi, burada da toprağın görünüşü düpedüz ak idi. Diğer yandan, o burnun yakınlarındaki en önemli yerleşim, Rumların baskın çoğunlukta bulunduğu büyükçe köy, o zamanlar Karaburun diye değil Ahırlı diye anılıyordu. Börklüce o köyün yerlisi idi. Ancak, Karaburun ve dolayısiyle oradaki Ahırlı köyü, İzmir Körfezi'ne giriş çıkış yerinde batı yanda idi, körfez içinde değildi ve rüzgâra, özellikle deli poyraza alabildiğine açıktı. Üstelik, köy, kıyıda ama yüksekçe yerde kurulmuştu ve onun dibindeki kıyı dahi kayalık, taşlıktı; öyle bir yerde büyük ya da küçük teknelerin konaklaması şöyle dursun yanaşıp yük, yolcu indirmesi bindirmesi bile zor oluyordu. Bu nedenle, Börklüce, Ahırlı'dan yaya gidişle yaklaşık iki saat uzaklıkta bulunan Mordoana'ya yerleşmişti. Çünkü Mordoana'nın güney yakınında, kara uzantısının içine, batıya doğru sokulmuş bir girinti vardı, hatta o girintinin içinde dahi

Gerence Koyu, Balıklıova Koyu gibi daha küçük girintiler yer almaktaydı. Bu girintilerin tümü, rüzgârlara karşı olağanüstü korunaklı limanlardı. Dahası, Karaburun Yarımadası tam burada çok inceliyor, daracık bir kıstağa dönüşüyor ve kuzeyden güneye, bir uçtan ötekine, bir belkemiği gibi uzanan Stylarios Dağı o kıstakta bir vadi geçidi bırakarak iki parçaya bölünüyordu. Parçalardan kuzeyde, Karaburun yakınında kalan, Odysseia'nın andığı "Rüzgârlı Mimas" tepesi ile doruklanıyordu. Vadi geçidinin batı yanındaki küçük ova, kışın bataklığa dönüşüyor, yazın bataklık yüzeyi çatlak çatlak oluyordu ve bu yüzden oraları Gerence diye anılıyordu; kıstağın her iki yanındaki derin girintili koylar, Gerence Koyu adını taşıyordu. Böylece, yarımadanın doğu kıyısında üslenmiş bir topluluğun gerektiğinde batı yana, Sakız Adası'nın tam karşısına geçivermesi yahut ada ile kısa yoldan bağlantı sağlaması olanağı bulunuyordu.

"Ayaklanmayı başlatırken ne yapalım?" meşvereti uzun sürmedi. Öyle ya, Börklüce'ye geliveren vâridat sayesinde, Bedreddin'den hemen ayaklanma talimatı ve ayaklanınca girişecekleri üç çatışmanın üçünde de yengi kazanma güvencesini almışlardı; yapılacak tek iş, ayaklanacakları Börklüce'nin kızıl sancağı altına koşmaya çağırmaktan, bu amaçla sağa sola dâiler göndermekten ibaretti. Yeterince kalabalık toplanır toplanmaz, ilk saldırı hedefi İzmir ve hemen onun ardından Nif; sonra Manisa; ardından, doğu yönünde, Gediz Ovası'nda Kasaba[1] ile Sart ve güney yönünde Ayasluğ, Balat olmalıydı. Tümü de bereketli ova kentleri olan bu ilk hedefler ele geçirilip oradaki beylik topraklar, timar toprakları, mütegallibe ve büyük eşraf toprakları yoksul köylü kalabalıklarına bölüştürülünce, besbelli ki her yanda yığınlar ayağa kalkacak, isyancı kitle çığ yığını gibi büyüyecekti.

Nisan'ın sonu yakınlamıştı; yıl içinde gündüzlerin en uzun olduğu günlerde idiler ama, bu içleri dopdolu, devrim coşkunluğunun yanı sıra yeni bir din yaymanın cezbesi içindeki üç insanın konuşacakları çok şey vardı ve konuşma saatlerce sürdü. Derken, tüm coşkularına rağmen, güneşin, batı karşılarında arka arkaya duran iki dağ yükseltisinin

1 *Kasaba:* Şimdi, Turgutlu.

ardına kıpkızıl bir yangın taşıyarak göçmek üzere bulunduğunu fark ettiler, hayranlıkla günbatımını izlediler ve bu kez her üçünün gönlüne hüznün vâridatı çöktü. Sustular. Torlak, "Tam zamanıdır" diye düşünüp, yanındaki torbadan şarap şişesini çıkardı. Bardak filân aramadan, Anadolu'nun soylu şarabını bölüşüp içtiler. Aç karnına içilen şarap, vuruculuğunu hemen gösterdi; Torlak, aşka geldi, Mevlevîhanede öğrendiği, Abdülkadir Meragî'nin Rast Haydarnâmesi'ni, eni konu güzel olan kalın sesiyle, usul makam üzere okumaya başladı:

Numûne ist be gûş-i sipihr-i halka-i hûr
Zi tavk-ı halka be gûşân kutb-ı dîn Hayder
Be mihr-i her ki nemed pûş hazretet an şüd
Be nefs-i hîş gazâ kerd ya imân-ı beşer

Arada, ten na dir, ah ha mîrim gibi terennüm bölümlerini dahi, vurgulaya vurgulaya, pek güzel okudu; bitirdiğinde, iki yoldaşının da mest ü hayran kaldığını görünce, hiç ara vermeden, Abdülkadir Meragî'nin aynı makamda, daha bile güzel nakış bestesine geçti:

Âmed nesim-i subh dem tersemki azareş küned
Tahrîk-i zülf-i anbereş ez hâb bidâreş küned
Sultânıma sultânıma rahmet bekün der cânıma
An dem ki cân ber leb resîd hem râhi kün imânıma.

Bitiş, tıpatıp, kızıl ateş topunun yukarı uç bölümünün dahi mor dağlar ardına göçüvermesiyle ve karşıdaki Kilizman Adası'ndan bir kayığın onlara doğru kürek çekimiyle gelmeye başladığının görülmesiyle denk düştü. Bu yöre, binlerce yıl önce, tam üzerinde onların oturduğu tepecik dolaylarında anakarada kurulmuş iken Pers istilâsı sırasında halkının çoğunlukla karşı adaya göçtüğü, eski Hellenlerce Klazomenai diye anılan, şimdi pek az yıkıntısı kalmış, yapı taşları (kıyılardaki hemen hemen tüm kent kalıntılarının başına geldiği üzere) deniz yolundan taşınıp götürüle götürüle neredeyse bitirilmiş ilkçağ kentinin adı dolayısiyle ve o adın Türk ağzında çarpıtılmasıyla, artık Kilizman diye biliniyordu. Biraz doğu ileride, Vurla-İzmir yolundaki bir kavşakta başlayıp güneye uzanan ve İpsili Hisarı'na, Gümüldür'e,

oradan da kıyı boyunca giderek Ayasluğ'a yani ilkçağ Efesos kentine kestirme ulaşım sağlayan yolun o kavşağında, doğu yandaki köy olsun, o köy ile Vurla İskelesi arasındaki tüm kıyı olsun, onlar da aynı adla anılırdı. Börklüce'nin kurdurduğu balıkçılar loncasının başı Barbas Grigoros, ailesiyle adada yaşıyordu, dolayısiyle lonca merkezi bu ada idi. Vurla Yarımadası'nın, İzmir'den dümdüz batıya uzanan bölümü ile bu bölümün kuzeye yönelen, Karaburun ile uçlanan yan uzantısı, dev bir mendirek işleviyle, Vurla İskelesi'nde, güney ve batı yellerini kesmekteydi. Anadolu anakarası, özellikle de İzmir Körfezi iç ucu ile Yeni Foça doğu yakınındaki Nemrut Limanı arasında batıya uzanan, aşağı yukarı orta yerinde Menemen'in bulunduğu çıkıntı, doğu, kuzey ve kuzeydoğu yellerine karşı yeterince koruma sağlıyor ise de, Vurla İskelesi olsun, onun karşı yakınındaki adanın kuzey yanı olsun, kuzey rüzgârına açıktı. Bunun için, loncada örgütlenmiş balıkçılar, kayıklarını, adanın kuzey rüzgârı almayan ve Vurla İskelesi'ne bakan güney yanında yapıp denize uzattıkları ahşap iskelelere bağlamayı yeğliyorlardı. Anakaradan oraya gidip gelmek bir sorun oluşturmuyordu; çünkü ada, Vurla İskelesi kıyısına çok yakın olduktan başka, ilkçağda adayı anakaraya bağlamak için yapılmış geçit o zamandan bu yana su yüzeyinin yükselmesiyle artık o yüzeyin altında kalmış ise de, pek çok altında değildi, yani sâdece dizine kadar gelecek suyun içinde yürümeyi göze alan kişi, yürüyerek adadan anakaraya, anakaradan adaya geçebilirdi.

Barbas Grigoros kayıkta, yeke başındaydı ve kürekleri iki oğlu çekiyordu. Barbas, Türkçede "amca!" yahut "dayı!", "baba!" sözcüğünün gerçekten hısımlık dolayısiyle değil, sırf yaşlıca kişiye az çok saygılı bir sesleniş için kullanılışındaki anlamı Rumcada yansıtan bir sözcüktür; herhalde İtalyanca "sakal" anlamındaki Barba'dan geliyor. Ancak, kişiyle konuşurken ona Barbas değil Barba denir, çünkü Rumcada bir erkekle konuşurken onun adının ya da sanının sonundaki s söylenmez, örneğin Georgios/Yorgos'a Yorgo, Ioannes/Yanis'e Yani diyerek konuşulur. Rumcadaki kullanımında kişiden Barbas diye söz etmek için, onun sakallı olması gerekmez; ama Barbas Grigoros gerçekten sakallı idi ve eski zamanlarda yapılmış Zeus heykelleri gibi, uzun denemeyecek sakalına rağmen dipdiri bedeninde güçlü kemik yapısı yalnız geliş-

kin kaslarla örtülü, derisi altında neredeyse hiç yağ biriktirmemiş, dişlerinin dahi hepsi yerli yerinde, 45-50 yaşlarında yakışıklı bir adamdı.

Kayık, eskiden adayı anakaraya bağlayan, şimdi üstü deniz yüzeyinin biraz altında kalmış yolun anakara yanında, tepeciğin eteğindeki ucuna biraz taş toprak atmakla oluşturulmuş uydurma iskeleciğe yanaştı; Grigoros'un oğullarından biri, elinde kayığın burnuna bağlı ip, kıyıya sıçradı ve kayığın, kıyıya çarpıp geriye dönen dalgacıkların etkisiyle uzaklaşmaması için, ipi gererek kayığın başını zaptetti; diğer delikanlı, üç yoldaşın birer birer kayığa binmesine yardımcı olmak üzere elini uzatarak ayakta durduysa da, kara adamı olan Torlak dışındakiler, kayık inmelerine binmelerine alışkındılar; Börklüce, Karaburun Yarımadası'nın yerlisi olduğu gibi, Dimetoka yerlisi Abdal İsa dahi nice kez Edirne-Enez arasında Meriç üzerinden kayıkla, küçük tekne ile yolculuk etmiş idi; onlar kayığa, yardımsız, kolayca bindiler.

Barbas Grigoros, o sabah Börklüce ile Abdal İsa'yı, kayığına yelken takarak gittiği Mordoana'dan almış, Vurla İskelesi'ne getirmiş, bırakmıştı; Torlak ise Manisa'dan atla, İzmir üzerinden, kıyı yolunu izleyerek gelmişti. Grigoros'a, "Tam gün batarken kayığınla adadan ayrıl, gel bizi al" dendiğinden, kendisi öyle yaptığı gibi, Börklüce'nin Meryem Bacı dediği eşi Maria da tam o saatte mangal ateşini kor etmiş, oğullarının sabah erkeninde Gediz ağzında olta ile tuttuğu koca koca çipuraları iyice pişsinler diye yanlarından uzunlamasına keserek, altta dört parmak kadar aralık bırakıp, kor ama harlı olmayan ateşin üzerindeki ızgaraya koymuş idi. Böylece, konuklar ada kıyısına varıp tam oradaki taş evin önünde kurulmuş sofranın başına çöktükleri, yani toprağa serilmiş kilimlerle örtülü yerin ortasına konan kocaman kasnak üzerine yerleştirilen büyük bakır sini çevresine bağdaş kurdukları sırada, balıklar pişmek üzereydi. Yağ kandillerinin titreşen ışığında, fitilde yanan zeytinyağının kokusu ile ızgarada pişen balıkların kokusunu ve yosun kokularını mutlulukla ciğerlerinde harman ederek, yemek yediler, sunulan (reçineli çam fıçıda eskitilmiş) beyaz Sisam şarabını çektiler, bol bol konuştular. Coşkulu ve umutluydular. Börklüce, yalnız kılıç kullanacak canların yönetimi ve eşgüdüm sağlanması bakımından değil, tüm canlar topluluğu içinde haber iletmek bakımından

da bir "onbaşılar, yüzbaşılar, binbaşılar" örgütlenmesi oluşturmuştu. Haberi, kendisi, bir binbaşıya iletiyordu; o binbaşı, kendisine bağlı on tane yüzbaşıya; onların her biri, kendisinin on tane onbaşısına; son olarak, onbaşıların her biri de, kendisinin on tane can yoldaşına. Binbaşı şimdilik üç taneydi ve bunlardan biri, hem balıkçılar loncasının hem gemiciler loncasının başında bulunan Barbas Grigoros'tu. Börklüce, gönül âleminde Firdevs bağına uçup şeyhten "Kıyamı başlat" buyruğunu ve "Üç cenk olacak, üçünde de kazanacaksınız" muştusunu almanın haberini Grigoros'a verdi; ondan, artık kıyamı başlatmak üzere, Bedreddin yandaşı, getirilecek yeni düzenin yandaşı, kardaşça yaşanacak sömürüsüz ve bölüşümcü bir dünya özleyen herkesin gücü yettiğince silâh getirerek, gücü yetiyorsa at getirerek ve o ata binerek, karadan, denizden, Mordoana'ya gelmesi çağrısını, duyurma düzeni içinde yayılmak üzere, kendi Yüzbaşılarına iletmesini istedi.

İşte Osmanlı'ya kök söktüren ayaklanmanın fitili böyle tutuşturuldu; bir buyrukla, bir komutla değil, ızgara balık yenen bir kardaş sofrasında başlatılan çağrı ile. Çünkü Bedreddinciler, tıpkı Spartacus'u önder edinerek özgürlük savaşımına girip Roma'yı zangır zangır sallayanlar, Baba İshak'ı önder edinerek Selçuklu'nun tozunu atanlar gibiydi: İçlerinde rütbe, makam, sıfat ayrılığı olmayan ve kimsenin başkasına komut vermek hakkının, komuta uymadı diye başkasını cezalandırmak yetkisinin, bir komut vericiye uymak yükümlülüğünün bulunmadığı, ortak amaç uğruna düşmanla vuruşan eşit konumda yoldaşların, can kardaşlarının oluşturduğu bir savaşçılar topluluğu.

İKİNCİ BÖLÜM

Börklüce yiğitleri, Çelebi Mehmet'in dizdarını[1] Ayasluğ ortasında nasıl dâra çektiler[2], ânın beyanındadır

Ertesi sabah, yine Grigoros'un yelkenli kayığıyla Mordoana'ya dönecek olan Börklüce ve Abdal İsa, Torlak'la vedalaşırken, ondan, İzmir ve Manisa'daki Sancak Beylerinin eli altındaki çeri gücü hakkında bilgi edinmeye çalışmasını istemişlerdi.

Torlak, sabahın çok erkeninde yola çıktı. Sol yanıbaşında kıyıyı okşayan dalgaların tıpatıp eşit zaman aralıklarıyla biraz fışıltı, biraz hışırtı benzeri sesi hep kulağında, denizin kendisinden mi yoksa kıyıdaki yosunlardan mı geldiğini bilemediği o dinlendirici kokusunu sevgiyle ciğerlerine doldurarak, atını da o gün yolculuk uzun süreceği için hiç dörtnala vurmayıp sâdece tırısta koşturmakla, beş saat sonra, Türklerin Karataş dediği Rum köyü Melantia'yı geçer geçmez, İzmir'in eski kuzeybatı kapısının olduğu yere geldi.

Binlerce yıldan beri sur kapısının olduğu yerde, ya da İzmir'in herhangi bir başka yerinde, artık sur kapısı yoktu; çünkü Sultan Mehmet, İzmiroğlu Cüneyt'in anasının vire ile teslim etmesi üzerine kenti sahiplenince, Cüneyt'in yine uygun koşullara kavuşur kavuşmaz buraya sığınmak, beyliğini diriltmek umudunu kesinlikle yok etmek için, İzmir'in, geçmişi tâ buradaki kuruluş zamanına, İskender komutanı iken onun ardıllarından olmuş Kral Lysimakhos dönemine

1 *Dizdar:* Kale Komutanı.

2 *Dâr'a çekmek:* Dâr, Farsçada "ağaç"; buradan, Türkçedeki "Darağacı" teriminin kaynağı. Dâr'a çekmek: darağacına çekmek, asarak öldürmek.

dayanan 1700 yıllık surlarını hemen hemen tümüyle yıktırmıştı; yalnız, Yukarı Hisar durumunda ya da Ahmedek/İç Hisar durumundaki Kadifekale'ye dokunmamıştı. Kent, örneğin Konstantiniye kadar, Antakya kadar geniş bir alana yayılmıyordu. Rumların Pagos dediği orta yükseklikte ve kabaca güney-kuzey ekseninde uzanan bir tepenin en yüksek yerindeydi bu Kadifekale. Doğulu halklarda yaygın bir inanca göre, Büyük İskender zamanında, bu Krala düşman olan Kaydafe adlı biri İzmir'i eline geçirmiş imiş; Kaydafe Kalesi deyişi gel zaman git zaman Türk ağzında Kadifekale'ye dönmüştü. Eskiden, o yukarı hisardan aşağıya doğru, Pagos tepesinin deniz yanındaki yani batıdaki yamacından, kenti kucaklarcasına sararak, aşağıya doğru inen surlar içindeydi İzmir. Torlak, ilk gençlik yıllarından başlayarak İzmir'e birçok kez gelmiş gitmiş olduğundan, surların yıkılma öncesi durumunu iyi anımsıyordu. En dip bölümde, en eski zamandan, Lysimakhos İzmir'inden kalma taşlar vardı. Surlar, o en eski zamanda, dışa gelen ve tam tıraşlanmayıp, dümdüz edilmeyip, biraz kabarık bırakılmış dikdörtgen yüzü yaklaşık bir arşın uzunluğunda ve yarım arşın yüksekliğinde olan taşların yan yana konmasıyla, sonra da aynı biçimde yan yana konmuş yine aynı türden başka taş dizilerinin birbiri üzerinde yerleştirilmesiyle oluşturulmuş idi. Özellikle depremler nedeniyle yıkılan duvar bölümleri, Roma egemenliği çağında yeniden yapılmış yahut onarılmıştı. Roma çağının sur taşları da dışta dikdörtgen biçimli idiler ama, hem boyutlarının çok daha iri, neredeyse sandık boyutları kadar olmasıyla, hem de dış yüzeyin hafif kabarık ve az işlenmiş bırakılmayıp tam tıraşlanarak dümdüz edilmesiyle, kendilerini belli ediyorlardı. Rum İmparatorluğunun yoksulluk döneminde ve Aydınoğulları döneminde yeniden yapılması yahut onarılması gerekmiş duvar bölümleri ise pek güzellik fikarası idi; bunların yapımında kullanılan taşlar, hiç işlenmeksizin yahut da tam işlenmeksizin kullanılmış kırma veya toplama taşlardı.

Torlak, eski batı kapısının bulunduğu ve sonra kıyı boyunca batıya uzanacak yolun başladığı yerden kente girince, neredeyse bir ok atımı ötesinde, iç limanı gördü. Kentin şimdiki alanında ilk kuruluşundan, Lysimakhos çağından beri kullanılan en önemli limanı bu idi. Gerçi gemiler bunun önünden geçip körfezin iç ucunda daha ileriye doğru

bir zaman gitme sonrasında, o körfez iç ucunun sağa, güneydoğuya kıvrılmış, tam dibine Halkapınar Gölcüğü sularını boşaltan dere benzeri, bu nedenle de bazan Halkapınar Deresi, Halkapınar Çayı diye anılan ayağın döküldüğü bir körfeze gelebilir ve orada ahşap iskelelere yanaşabilir yahut derelerin getirdiği kumlar nedeniyle iyice sığ, kumluk olan iç uçta kıyıya çekilebilir idiyseler de, kentin tam göbeğinden içeriye doğru sokulan iç liman, hem ticaret mallarını kentin ortasına kadar getirmek gibi bir üstünlüğe sahipti, hem yele fırtınaya karşı kesin güvenlik sağlamaktaydı. Bu yüzden çok daha yoğun kullanımı vardı ve kıyısında, en azından Roma egemenliği çağından beri, sandık biçimli çok iri mermer taşların üst üste, yan yana konmasıyla yapılan pek düzgün rıhtım duvarları bulunuyordu. Gemiler, iskeleye hiç gereksinme duymadan, doğrudan doğruya bu rıhtım duvarına yanaşabilirler, yüklerini de ucunda bu duvarın bulunduğu, iç limanı çevreleyen rıhtım boyu caddesine indirmeye girişebilirlerdi.

Dar bir girişle geçilen daire biçimli iç limanın o girişinde, ama şimdi Torlağın yaklaşmakta olduğu güney yanda değil karşıdaki yanda, Timur 1402 Aralığında buraya gelesiye kadar, Rodos Şövalyeleri'nin daha doğrusu Rodos'ta üslenmiş şövalye tarikatının elinde ve ayakta olan, Türklerin Liman Kalesi, Limon Kalesi dediği bir kale vardı. Aydınoğulları bu kaleyi zaptetmiş iken 1344'te baskınla gelen haçlı donanmasına kaptırmışlardı. Çevreden gelen hristiyan halkın da sığındığı bu kale, İzmir içinde bir başka İzmir olmuş çıkmıştı. Türkler, o kaleye Gâvur İzmir'i, Aydınoğulları egemenliğindeki kent bölümüne de Müslüman İzmir'i derlerdi. Geri almak uğruna Aydınoğlu Gazi Umur Bey'in dövüşerek can verdiği bu kaleyi Timur, Bayazid'e karşı onun korumasına sığınmış, onu desteklemiş olan, bu yüzden beyliklerini diriltip kendilerine geri verdiği Aydınoğulları'nın isteği üzerine kuşatmış, çok gaddar bir kuşatma savaşıyla (örneğin, yardıma gelen haçlı gemilerine mancınıklardan kesilmiş insan başları fırlatıp onları dehşet içinde kaçırtarak) kısa sürede düşürmüş, içerideki şövalyeler bin zorlukla deniz yolundan kaçabilmişler ve Tatar Padişahı kaleyi temeline dek yıktırıp molozlarını denize döktürmüştü.

Çarşı, tüccar barınak ve işyerleri, mal depoları, hanlar, ezelden beri bu kentte ve diğer her yerde olduğu üzere, limanın yanıbaşında idi-

ler. Gerçi İzmir'e kervanlar hemen hemen sâdece doğudan gelirdi ve Menemen yolundan, kuzeyden gelen kervanlar da, körfezin doğuya sokulmuş iç ucunu dolanmak zorunda oldukları için, ister istemez, Karahisar-ı Sahip [Afyon][1], Uşak, Kula, Sart, Kasaba [Turgutlu] yolundan geliyormuş gibi, (kentin arkasındaki Ayia Anna Vadisi'nden gelip Paradiso köyü yanıbaşındaki eski zaman kemerlerinin yanından geçen ve o nedenle) Kemer Çayı denen çayı, üzerindeki Kervanlar Köprüsü'nden aşıp surların Çorak Kapı adlı doğu kapısından kente girerdi ama; liman yakınındaki çarşıdan yahut depolardan, liman içindeki gemilerden başka nereye ulaşacaktı o kervanların getirdiği mal? Ayrıca, İzmir'den ayrılacak kervanların burada yükleyip götüreceği mallardan pek azı İzmir içinde üretilen el emeği malları, pek çoğu deniz yolundan dış alımla gelmiş mallar olmayacak mıydı?

Torlak, yorgun ve daha nice saatler boyunca kendisini taşıyacak olan atını, liman yakınındaki hanlardan birinin avlusuna götürdü. Bu handa Bedreddin canlarından Birgi'li Hamza, seyis olarak çalışırdı. Atı ona emanet etti; orada dinlendirilmek, bakımı yapılmak, yemi ve suyu verilmek üzere, bıraktı. Vurla İskelesi'nden İzmir'e, yaya yürüyüşle 8 saatlik uzaklığı, atını insaflıca tırısta sürerek 5 saatte almıştı. Vakit öğleyi az geçmişti; dervişlik dolayısiyle çok az yiyecekle yetinmeye alışkındı. İzmir'de kalenderi tekkesi yoktu, biliyordu; kentin yukarı bölümünde, ama Kadifekale'nin hayli aşağısında, kalıntıları hâlâ etkileyici görünüşte olan, İzmir'in ilk hristiyan önderlerinden Polykarpos'un diri diri yakılarak şehit edildiği Stadeion'un bitişiğindeki müslüman mezarlığının ve oradaki (kimi Rum'un, Polykarpos kabri yeridir diye inandığı) evliya kabrinin, daha doğrusu böyle tanınmış kabrin hemen üstüne gelen bektaşî tekkesini buldu. Artık gözleri pek göremeyen, saçları pamuk aklığında, pek ileri yaştaki Baba, post üzerinde oturuyordu; kendini tanıtıp elini öptü, onunla "musafaha eyledi", hâli hatırı soruldu ve kendisine aş sunuldu: sade suya mercimek çorbası ile fodla ekmeği; üstlük niyetine de bir avuç kuru üzüm. Yedikleri ona bol bol yetti ve tekkedekilere teşekkür edip vedalaşarak ayrıldı.

1 *Karahisar-ı Sahip:* Afyon Karahisarı; dolayısıyle, hem Afyon kalesi hem de Afyon kenti.

Aydınoğulları'ndan başlayarak, Bey'in konağı, Kadifekale'nin içi de olagelmişti; şimdi de Sancak Beyi Şişman oğlu İskender'in kon ğı orada idi. Bu İskender, Yıldırım Bayazid'in bağımsızlığına 1393' son verdiği son Bulgar devletçiklerinden birinin, Tırnovo'yu başke edinmiş olanın, ülkesini Türklere kaptırıp onlara tutsak düşmüş, ai kökeni Kuman Türklerine dayanan Kralı İvan Şişman'ın oğluyd Kent için ayrılmış koruyucu birlik de kalenin surları içinde uydurn barakalarda barınmaktaydı; yalnız subaylar eli yüzü düzgünce evler idiler. Çelebi Mehmet'in başı her zaman şu ya da bu düşmanla dert ve ordusu bir savaşta olduğundan; o sıralarda da Mustafa Çelebi'n Candaroğlu İsfendiyar Bey yanında bulunduğu, Osmanlı tahtına ge me savaşımını başlatmaya niyetlendiği duyulduğundan, üstelik Ru İmparatoruyla, İtalyan devletçikleriyle ve hatta (Bodrum'da kale ya malarına izin verdiği) Türk düşmanı Rodos Şövalyeleri'yle bile ba içinde iyi geçinmekte olduğundan, Sultan Mehmet, Saruhan İli, Ayd İli taraflarına asker göndermek gereğini hiç duymamıştı. Buralarda t tek bile yeniçeri yoktu; Sancak Beylerinin komutası altındaki askerl eskiden Saruhan Beyliği yahut Aydınoğulları ordusunda iken bu be likler ortadan kalkınca Osmanlı hizmetine girmiş, yörenin yerlisi ol askerlerdi. Artık minyatür devlete dönmüş Rum İmparatorluğu'y İtalyan devletçikleriyle ve Ege Denizi'nde Anadolu'ya komşu adala da beylikler kurmuş Ceneviz soylularıyla barışta olan devlet, orala "gaza" (gerçekte, çapul) akınları yürütemediğinden, Batı Anadolu' akıncı sınıfından asker de bulunmuyordu; gerek İzmir Kadifekal si'ndekiler gerek Manisa yahut Nif kalesindekiler, kale azapları[1] sı fından idi ki bunlar, barındıkları yerleşim biriminde 20-30 hâne başı bir er düşmek üzere, azap çağırmak denen yöntemle, o yerleşim bi minin güçlü kuvvetli Türk gençleri arasından, kefilli olarak toplan lar; bunların geçimini sağlayacak ücretlerini, askeri bulan ve ona ke olan hâneler doğrudan doğruya azap askerinin kendisine verirlerdi.

Torlak, kalenin içinde biraz dolandıktan sonra, ana kapının önü de, yamacın en üst bölümündeki Temaşalık ya da Seyrangâh den

1 *Azap*: Hafif donanımlı yaya askeri. Sözcük, Arapçada "Evlenmemiş erkek" den olan azab'dan gelmektedir.

yere geçti. Buradan İzmir Körfezi'nin içe, doğuya kıvrılmış yarımı ve o körfez parçasını çevreleyen yöre, pek etkileyici güzelliğiyle, koskocaman bir tablo gibi göz önüne seriliyordu; o nedenle, esnaf takımından birileri, tam orada, kale kapısına gelen yolun öteki yani yamaç başı yanında yol düzeyinden biraz aşağıda uzunca bir düzlük hazırlayıp, bu uzun düzlükte çardak kurmuş, çardak üstünü Halkapınar Deresi'nin iki kıyısında pek bol bulunan gür ve uzun kargılarla örtmüş; çardak altına boydan boya tahta kerevet yapmış, kerevete içi saman dolu minderler koymuştu. Çoğu asker olan kale içi halkı başta olmak üzere çok kişi orada oturup dinlenmeye, sohbet etmeye gelir ve çardağı kurmuş esnaf kişiler de onlara kışın kaynamış kekik suyu, yazın şerbet, ayran satarlardı.

Torlak orada hayli zaman oturdu, kerevete kurulup manzara keyfi süren askerlerle, kale içi halkından kişilerle uzun boylu sohbet etti. Üzerinde bulunan, tüm dervişlerin değişmez giysi öğesi, yünden dokunmuş, uzun, yakasız, önü açık, bol hırkası; elindeki âsâ denen uzun değnek, onun dervişliğini bağıra bağıra duyurduğundan, girdiği her yerde en saygın köşeye oturtulurdu. Gerçi dervişlerin başında, renkleriyle, simgeleriyle, dervişin hangi tarikattan olduğunu gösteren ve taç denen başlık bulunurdu ama Bedreddinci dervişler bu geleneğe uymuyorlar, doğuda ve batıda özgürlük simgesi olan, başı örtülü giyimden geri durmakla da bu dünyada aslında bir kölelik düzeninin süregittiğini, kendilerini özgür saymadıklarını, özledikleri özgürlüğü kendilerinin getireceğini vurgulamak istiyorlardı. Böyle olunca, başının açıklığı, Torlağın Bedreddinciliğini apaçık belli etmekteydi.

Türkmenler, Arap kılıcının zoruyla, 9. yüzyılda islâma geçmeyi kabul etmişlerdi ama, elbette ki, Hanların, Afşinlerin, Beylerin "Biz islâmlığı kabul ettik" demesiyle tüm ulusun kültüründeki şaman inancı birdenbire, tıpatıp Arabın islâmlığı ile aynı içerikte bir islâmlığa dönüşemezdi. Türkmenlerin, İran üzerinden geçişle Anadolu'ya akmaya başladığı 11. yüzyılda bile, islâmlık hakkında bilgileri, bu dinin Allah denen tek bir tanrıyı tanıdığından ve Muhammed'i onun elçisi sayarak bu kişinin söylediklerine, yazdırdıklarına inandığından ibaret idi. Bu göçebe halktan büyük kitlelerin Anadolu'ya yayılması sonrasında dahi, o yayılanlar olsun anayurtta yahut İran'da kalan soydaşları ol-

sun, dinsel inançlarında, eski şamanlara gösterilen saygıyı devralmış, "Tanrı'nın sevgili kulu, mucizeler gösteren, Tanrı'ya hatırı ve nazı geçen" babaların, dedelerin, abdalların sözünden çıkmıyordu. Babalar, dedeler, abdallar ise, bütün diğer peygamberler yani Tanrı'nın sözlerini, buyruklarını insanlara bildirmekle yetkilendirilmişlik iddiasındaki kişiler gibiydi, zaten Farsça peygam-ber sözü, haber-veren demeye geliyordu. Bunlar da, diğer peygamberler gibi, ya kendilerinin Tanrı tarafından bu yolda seçilip yetkilendirildiğine içten inanıyorlardı, yahut böyle bir hâl olmadığını pek iyi bildikleri halde halkı kandırıp saygınlık, sözü dinlenirlik sağlamak için, yetkilendirilmişlik taslıyorlardı. Hemen hemen tümüyle kara câhil Türkmen kitleleri, bunların hepsine büyük saygı gösteriyordu; hele, yarı deli, gündüz düşleri gören, abuk sabuk konuşan kimselerin, "Tanrı bana göründü, şöyle dedi" gibi sözlerine pek değer veriyor, böylelerini has peygamber sayıyordu. Sonuç olarak, Anadolu'ya doluşan Türkmen yığınlarındaki inancın, Araplardaki islâmlıkla hemen hemen hiç ilgisi yoktu. Türkleşme dönemi ilk yüzyıllarında Anadolu'daki, klâsik islâm yahut ortodoks islâm denebilecek içerikte inanç üzerine öğrenim görmüş, Türkmen kökenli olan olmayan islâm bilginlerinden nicesi, yazdıkları kitaplarda, bu gerçeği belirtmişlerdi. Örneğin, Selçuklu çağı yazarlarından Kadı Ahmet, *El Veledu'ş-Şefik* adlı yapıtında, Niğde ve Ulukışla yöresine göçmüş Türkmen boyları hakkında bilgi verirken, oradaki Gökbörüoğulları, Turgutoğulları, İlminoğulları gibi boylardan hiçbirinin islâmlıkla ilgisi olmadığını; bunların mülhid yani islâmın Kur'an ile belirlenmiş gerçek içeriğinden sapan, o konularda kendilerine özgü değişik inanç ve uygulaması bulunan topluluklar olduğunu anlatıyordu.

Böylece, derviş Torlak Hû Kemal de, Anadolu'nun her yerinde Türkmen halkın dedelere, babalara, abdallara ve hatta sıradan dervişlere gösterdiği saygıdan İzmir'de dahi pay alarak, Seyrangâh'da bulunanlarla hayli uzun uzadıya konuştu, bir yandan Bedreddinciliğin propagandasını yürütmek fırsatını değerlendirdi, bir yandan da İzmir Sancak Beyi İskender'in eli altındaki güç hakkında bilgi edindi. Kale içindeki azaplar, bir dizdar komutasında üç bölükten fazla değildi; kentin diğer

yerlerinde görevli asesler[1] gibi öteki kolluk görevlilerinin sayısı ise yüz kişiyi bile bulmuyordu. Ancak, bir harp darp çıktığında, diyelim Venedik kâfiri donanma gönderip İzmir'e saldırmaya kalktığında, elbette ki, Sancak Beyi'nin komutası altında savaşmak üzere hem timarlı sipahiler, yanlarında dinarlarının büyüklüğüne göre bir ya da birkaç "cebeli" ile, çabucak seğirtecekler, hem de komşu kentlerden kasabalardan çeri gelecekti; örneğin ve özellikle Ayasluğ, Nif, İpsili[2], Tire, Birgi, Balyambolu[3], Aydın Güzelhisarı, Balat kalelerinden. Bunların tümü eski Aydınoğulları ülkesi kapsamında, dolayısıyle şimdiki Aydın İli Sancağı kapsamında idi. Saruhan Sancağı'ndan da asker gelebilirdi.

Torlak, Seyrangâh'tan ayrılışında, kentin aşağı bölümüne inerken, değişik bir yoldan gitmek istedi. Kadifekale'ye çıkarken, kentin neredeyse tam ortası yakınlarına sokulan iç liman girintisini çevreleyen kıyı caddesine ucu açılan sokaklardan birine, birkaç havranın bulunduğu ve o nedenle Havralar Sokağı denen sokağa deniz yanından girmiş, hayli kısa olan bu sokağın öteki ucunda İzmir'i kuzey-güney doğrultusunda boydan boya geçen ana caddeye çıkmış, sağa dönerek hemen orada başlayan yokuştan yukarıya, güneybatı doğrultusunda tırmanmaya başlamış, eski surların Ayasluğ Kapısı'na yaklaştığında sola dönerek stadeion kalıntıları doğrultusunda yamaç tırmanmayı sürdürmüş, kalıntıların üstündeki müslüman mezarlığına ve onun üstündeki bektaşî tekkesine gelmiş, tekkede karnını doyurduktan sonra birazcık daha yukarıda, Pagos tepesinin en yüksek yerinde bulunan Kadifekale'ye geçmişti. Seyrangâh'tan ayrılırken, batıya ve ardından kuzeye yönelmekle, geldiği yoldan dönmek istemedi. Tersine, aşağı yukarı tam kuzey doğrultuda yürüyerek aşağıya inmek; önce ilkçağ tiyatrosunun hâlâ bir hayli etkileyici duran kalıntılarının yanından geçmek, sonra da Çelebi Mehmet yıkımında ihmâl edilerek bırakılmış sur parçalarının, Roma çağından kalma koskoca sandık iriliğindeki taşların kireçsiz, harçsız üst üste konmasıyla yapılmış doğu surları par-

1 *Ases:* İlhanlı, Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde, gece bekçiliği ve devriye geziciliği işini de yapan güvenlik görevlisi.

2 *İpsili:* Seferihisar güney ilerisindeki Doğanbey.

3 *Balyambolu:* Şimdi, ilçe merkezi Beydağ (Küçük Menderes Vadisi iç yanında).

çalarının oluşturduğu çizgi boyunca aşağıya yürüyerek surların eski doğu kapısı olan Çorak Kapı'ya gelmek istedi. Bedreddin canlarından ve Börklüce yüzbaşılarından nalbant Rüstem'in işyeri orada idi. Varıp onu buldu, bilgilendirdi, söylenecekleri söyledi, öğreneceklerini öğrendi ve Bedreddincilerin ortak kullanım, bölüşme, paylaşma uygulamaları çerçevesinde kendi yorgun atını onun kullanımına bırakmak, Manisa yolculuğunda binmek için onun atını almak üzere anlaştı. Gitti, atını bıraktığı hana vardı, Birgi'li Hamza'dan atı kendisi alıp getirdi, Rüstem'e teslim etti, onunkini alıp yola çıktı.

***

İzmir ile Manisa arasında, Manisa'nın eteğine yaslandığı yüce dağ, Rumlarca Sipylos diye anılan Manisa Dağı ve onun batı uzantısı Amanara Dağı, Türklerin söyleyişiyle Yamanlar Dağı, dev bir duvar gibi yükseliyordu. Bu duvar, ya doğu yanından dolanarak, ya batı yanından dolanarak, ya da ortasındaki, iyi geçit veriyor denebilecek yerinden geçilmekle aşılabilirdi. Birinci seçenekte, önce dümdüz doğuya gidilirdi ve o dağ kitlesi ile Nif kasabasının, hisarının yaslandığı Nif Dağı arasındaki az yüksek bir beli çıkmak, geçmek, inmek dışında hep dümdüz ovada yol alarak Kasaba'ya varılır; orada Gediz Irmağı yakınına ulaşılır ve kuzeybatıya dönüp Manisa Dağı eteği boyunca Gediz Ovası'nın kıyısından yürümekle Manisa'ya gelinirdi. Bu, hayli rahat bir yoldu ama çok uzundu; yaya gidişle ve dinlenme araları hesap edilmeden, İzmir-Kasaba arası 14 saat, Kasaba-Manisa arası da 8 saat tutardı. Dağın üzerinden aşan yol ise uzunluk kısalık yönünden en kısa olanı idi ama, pek çok inişi yokuşu dönemeci olan ve gerek yaya gideni gerek atları öldüresiye yoran; bu dönemeçler sebebine kısalığı dahi gerçekte çok azalan; üstüne üstlük hep ormanlık, ıssız yerlerden geçtiği için yolcuların eşkıya ile karşılaşmak, soyulmak ve hatta öldürülmek olasılıklarını göz önüne alması gereken bir gidiş idi burada yolculuğa çıkmak. Pek az kullanıldığı, dağlar aştığı için bu yolun bakımına tarih boyunca özen gösterilmemişti ve yol, çoğu yerinde, at arabalarının, kağnıların bile yararlanamayacağı, ancak at, katır, eşek sırtında gidilebilecek bir patikadan ibaret idi. Torlak ve yolcuların çoğu, bu nedenlerle, üçüncü seçeneği yeğlerdi. Üçüncü seçenekte, İzmir'in doğu kapısından çıkma

sonrasında, yol ayrımında, körfez iç ucunu dolanacak kıyı yoluna sapılır, bu iç ucun kuzeydoğu köşesi yakınında Ayia Triada köyünden ve tam köşede Petrota[1] köyünden geçilir, orada deniz kıyısından ayrılma sonrasında bir zaman Yamanlar Dağı batı eteklerinin dibinde, Gediz Irmağı'nın binyıllardır taşıdığı kum dolgusuyla işte tam buralardan Foça güney yakınına kadar oluşturduğu ovanın doğu kıyısında yol alınırdı. Bu gidişte, sırasıyla, Küçük Yamanlar tepeciğinin batı eteğinde bağların bahçelerin bulunduğu Kordelio denen yerden, daha ileride Sillyos/Çiyli'den, Palati/Balatçık'tan, Armanda/Harmandalı'dan, Menemen'den geçilirdi. Menemen'de, Gediz'in güney kıyısı yakınında, sağa, doğuya yönelerek batı ucunda Emirâlem köyünün bulunduğu bir dağ geçidi boyunca hep ırmak güney kıyısı boyunca yürünür; böylece, dev dağ kitlesi batı yanından dolanmakla aşılmış olur, bu kitlenin kuzeydoğu eteğindeki Manisa'ya varılırdı. Bu gidiş, yaya yürüyüşle ve dinlenme araları hesaba katılmaksızın, İzmir'den Kordelio'ya 3 saat, Kordelio'dan Menemen'e 5 saat, Menemen'den Manisa'ya 10 saat olmak üzere toplam 18 saat tutardı.

Torlak, bu sonuncu yoldan gitti. Yaya gidişle 18 saatlik yol vardı önünde; atı tırısa kaldırmadıktan başka, eşkin, rahvan, yorga denen hızlı yürüyüşe bile sürmedi, âdeta'da yani olağan yürüyüşte tuttu. Elbette ki atın olağan yürüyüş hızı, insanınkinden biraz daha fazla idi. İzmir'den yola çıkış, ikindi ezanının okunmasından, demek ki öğle vakti güneş tam tepede iken okunan öğle ezanı ile günbatımında okunan akşam ezanı arasındaki sürenin tam ortasından, az sonra olmuştu; tam günbatımında Çiyli'ye vardı, Çiyli'nin hemen dışında yol üzerindeki bektaşî zâviyesinde duraklayıp karnını doyurdu, atın bakımını yaptı ve geceyi orada geçirdi. Ertesi sabah gündoğumunda yine yola çıktı; iki kez dinlenme molası vererek Emirâlem üzerinden Manisa'ya varması akşam ezanını, günbatımını buldu.

Kent, İliada'nın Niobe Kayası yanından akan Akheloos diye andığı Çaybaşı Deresi'nin kayalık, ama güzel bir vadicik dibinde akarak düzlüğe iner gibi olduğu, yamacın düzlüğe dönüştü denecek kadar hafif

1 *Petrota:* Şimdiki Naldöken; İzmir-Çanakkale anayolu üzerinde Karşıyaka'ya ayrılan ilk yolun kavşağının bulunduğu yer.

eğilim edindiği yerdeki köprünün çevresine ve aşağısına yayılmıştı. Batıdan gelen kervan yolu bu köprüyü aştıktan sonra hep dağ kitlesinin eteğinden giderek, Kasaba'nın biraz batı öncesinde, Sart, Kula, Uşak, Karahisar-ı Sahip üzerinden Anadolu içine, oradan da doğu ülkelerine ulaşım sağlayan tarihsel ana yol ile birleşirdi. Nif Hisarı da o ana yol üzerinde ama kavşağın batı ilerisinde idi. Köprüden biraz ileride Manisa'yı Rum yöneticiler elindeyken zaptetmiş, burada devletçik kurmuş olan Saruhan Bey'in türbesi, Saruhanoğulları'ndan İshak Bey zamanında yapılmış külliyenin binaları, o arada Ulu Câmi bulunuyordu. Bu aşağı bölümden Çaybaşı Deresi doğu kıyısı boyunca yukarıya tırmanan bir yol, az sonra sola, doğuya dönerdi ve tam bu dönme yerindeki dirsek içinde, yine Saruhanoğulları'ndan İshak Bey'in yaptırdığı, hem mevlevîhane hem imaret işlevli bina bulunurdu. Torlak Hû Kemal Manisa'ya geldiğinde orada yatıp kalkıyordu, çünkü torlakların olsun, diğer kalenderi dervişlerinin olsun, evi barkı, çoluk çocuğu olmazdı ve bir tek yerleşim biriminde sürekli kalmaz, hep hâne be-duş, diğer söyleyişle hâne ber duş, "evi sırtında" oradan oraya dolanır dururlar, tekke ve zâviyelerde geceleyip karın doyururlardı. Manisa kalesi, mevlevîhanenin yanıbaşında dirsek yapan ve doğuya yönelen yolun bu dirsek yerinden üç beş ok atımı doğu ilerisinde, dağın yamacında ve yola üstten bakar konumdaydı, ama yoldan pek çok yüksekte değildi. Bu kale belki de Nif kalesi, İzmir'in Kadifekalesi kadar eski zamanlardan kalmaydı ama, tıpkı onlar gibi, şimdiki durumuyla, toplama taş kullanımıyla yapılmış, duvarları güzellik yoksunu görünümdeydi. En son Saruhanoğulları elinde onarım görmüştü; içinde küçük bir câmi, depolar, asker barakaları, bir iki tane ev vardı.

Torlak, her çeşit çile ve zahmeti çekmeye, bütün dervişler gibi, tâlimliydi, yorgunluğa katlanırdı; yine de bu erdemleri onun yorulmasını, aşırı yorulunca da perişan hâle düşmesini engelleyemiyordu. Hemen mevlevîhaneye yöneldi ve atı avludaki ahıra götürüp kapattıktan sonra, bir iki lokma yiyecek dahi atıştırmadan, bir derviş hücresinde yastıksız kerevet üzerine uzandı, vurdu kafayı, hemen uyudu.

Uyanır uyanmaz Torlağın ilk işi, heybesine uzanıp Börklüce'nin ayrılma öncesi kendisine verdiği, ayaklanma çağrısını yaparken

halkı coşturmak için kullanılacak koşuk metnini, Dede Sultan'ın kendi eliyle üzerine bu koşuğu yazdığı kâğıdı çıkarıp, yolculuk boyunca fırsat buldukça nice kez okumasının üstüne, bir kez daha okumak oldu:

Dem bu demdir haber geldi
Haydin canlar, Hudey Hudey
Çok bekledik, vakit erdi
Kızıl sancak kalktı hey hey!
Ne saltanat ne padişah
Tevekkel tü teal Allah.[1]

Ne mültezim[2] ne ümera
Ne cellâtlar ne vüzera
Çekilsinler hepsi dâra
Kızıl sancak kalktı hey hey!
Ne saltanat ne padişah
Tevekkel tü teal Allah.

Kalksın kement, zencir, halka
Geliyoruz dalga dalga
Malın mülkün hepsi halk'a
Kızıl sancak kalktı hey hey!
Ne saltanat ne padişah
Tevekkel tü teal Allah.

İslâm, yahud ve isevî
Ata bilmez mi Âdem'i?
İnsan olan gelsin beri
Kızıl sancak kalktı hey hey!
Ne saltanat ne padişah
Tevekkel tü teal Allah.

1 *Tevekkel tü teal Allah:* "Yüce Tanrı'ya tevekkel (bırakır, boyun eğer, başına gelene râzı) oldum."

2 *Mültezim:* Vergi toplama yetkisini peşin para ödeyerek satın alan ve vergi yükümlülerinin ciğerini söke söke vergi toplayan kimse. Sözcüğün öz anlamı: İltizam eden, üstlenen.

Dede Sultan geçti başa
Zâlimlerin aklı şaşa
Bedreddinim sen çok yaşa
Kızıl sancak kalktı hey hey!
Ne saltanat ne padişah
Tevekkel tü teal Allah.

Şimdi, bunu gümbür gümbür öten, halk yığınlarını coşturacak bir besteyle nefes'e dönüştürmek kendisine düşüyordu. Mevlevî tekkesinde, sağlam bir "musikî" eğitimi almıştı; usul makam biliyordu. Ayrıca, son iki gün boyunca at sırtında giderken, koşuğun havasına en uygun bir beste yapmak için hangi makamı seçmesi gerektiğini uzun boylu düşünüp, hüseynî'de[1] karar kıldıktan sonra, sürekli olarak, bu 4 + 4 duraklı 8 hecelik dizelere, tıpatıp ayağın ölçüsüne göre yapılmış bir pabuç misali uyacak, coşturucu bestenin nağmelerini kendi kafasında, gönlünde bulmaya çabalayıp durmuştu. Yine kendi kendine mırıldanarak, oluşturduğu besteyi bir yandan geliştirmeye, daha güzele ve daha coşturucuya doğru götürmeye, bir yandan da ezberlemeye çalıştı uzun süre. Karnının açlığı aklına bile gelmiyordu; çünkü yalnız halk isyanının önderliği değil, bu isyanda bayraknefes olarak kullanılacak hem güzel hem de coşturucu bir besteyi yaratmakta olmanın mutluluğu da, insanı kendinden geçiren, başka her şeyi unutturan hallerdi.

Hücresindeki çengine uzandı, sazı tımbırdatmaya başladı. Arapların kanun denen çalgısına, Rumların lyrasına, Frenklerin zitherine benzeyen çok telli bir sazdı bu; o dönemin Türk ellerinde ve genellikle doğu ülkelerinde çok yaygındı. Kanunun tersine, yatık tutularak, diz üstüne konarak değil, lyra yahut arp gibi dik tutularak çalınırdı.

Yüzyıllar sonra, tarihçi Neşri, onu bu çengi ile anacaktı:

Ve de Hû Kemal derlerdi, bir Torlak vardı; kendi kafadarı birkaç yüz Torlak ve gençler ile yanında çengler, çegâneler ile illerde gezerek, türlü türlü fesad ederlerdi.

---

1 *Hüseynî*: Türk musikisinde hem bir notanın (sol anahtarlı portenin en üst iki çizgisi arasına konan notayla gösterilen tiz mi), hem de en sevilen ve en duygulu makamlarından birinin adı. Makamın kullanılışına, en bilinen örneklerden: Havada bulut yok, bu ne dumandır (Yemen ağıt-türküsü), Bir dilberdir beni yakan/Gurbet oldu bize vatan (Tanburî Mustafa Çavuş), Köşküm var deryaya karşı (Rumeli türküsü). Yanık güneydoğu türkülerinin dahi bir haylisi bu makamdandır.

Torlak, öğle vakti, çok etkileyici ve görkemli olması için, bestenin okunmasına eşlik edecek sazların yanında nakkare, onun bulunamadığı durumlarda kös, onun da bulunamadığı durumlarda nevbet davulu kullanılmasını tasarladığı bestesini bitirmişti. Mevlevîhanenin imaret bölümünde o gün pişen aştan yedi, dışarıya çıktı, Bedestene gidip orada hamalbaşı olmakla birlikte düğünlerde davul çalan Tokmakçı İbrahim'i buldu, ikisi birlikte o yakındaki çalgıcı durağına gidip bir kerevette pinekleyen Zurnâzen Receb'in yanına vardılar. İbrahim ile Recep, Manisa'da Bedreddinciler takımının en ateşlilerinden idi. Kıyam etme kararı kendilerine iletildi ve hemen oracıkta, hiç kimseden çekinmeksizin, Torlak, Börklüce'nin nefesini, kendi hazırladığı beste ile okudu, onlara öğretmek üzere meşk ettirmeye başladı. Hiç kimseden çekinme gereği şu nedenle yoktu ki, halkın büyük çoğunluğu daha önceki irşad çalışmalarında kazanılmıştı ve kente, hatta tüm Saruhan İli'ne, eli altında sadece kale içinde barınan bir dizdar komutasında yirmi kadar kale azabı bulunan Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde Ali Bey değil, Bedreddinciler egemendi. Ve dahi egemenlikleri öylesine sağlam, öylesine güçlüydü ki, Sancak Beyi diye oraya gönderilmiş bu kişiyi, arka tarafının orta yerine tekme atıp Manisa'dan kovmaya, kaçırmaya hiç gerek görmemişlerdi. Zâten bu âdemin onlara karıştığı yoktu; ne diye garibi Manisa'dan kovup durduk yerde olay çıkarsınlardı, kendileri henüz kıyam etmemiş ve sâdece kıyamın hazırlıkları içindeyken, vakitsiz saatsiz, Osmanlı'yı kudurtacak iş yapsınlardı?

Elbette ki onlar böyle kentin tam göbeğinde isyan kararını duyurur, halkı silâhlanıp Börklüce'nin yanına koşmaya çağırır, bunun türküsünü bağıra bağıra okur iken, büyük çoğunluğu Bedreddinciliğe kazanılmış olan kent halkı, önce merak sonra da coşku ile, onların çevresinde birikmeye, yığılmaya başlayacaktı. Öyle oldu. İsyan kararı ve silâhlanıp, olabilirse atlanıp, Börklüce'nin yanına katılma çağrısı, oradan başlayarak dilden dile iletilmeye başladı. Mordoana'ya ilk varanlar, öğrendikleri isyan çağrısı türküsünü orada da öğrettiler, türkü Saruhan İli'nden sonra Aydın İli'nde de söylenir oldu.

Torlak, aynı gün, yoldaşı dervişlerin birçoğuna, ertesi sabah Çaybaşı Deresi'ni aşan köprü yakınlarında toplanma çağrısını iletebilmiş-

ti. Dervişlerden her ne çeşit sazı olup onu çalmasını bilen varsa o sazı yanında getirsin denmişti. Ayrıca Manisa'da geçimini çalgıcılıktan sağlayan ne kadar kişi varsa onlara çağrı gitmişti. Sabahleyin köprüde buluşuldu ve hemen, isyan türküsünü bilenlerin söylemesiyle yürüyüşe geçildi. Bilmeyenler de, yürüyüş süresince türkünün tekrar tekrar söylenmesiyle türküyü yürüyüşte öğrendiler. Tam sonradan Neşrî'nin anlattığı gibi, başını dervişlerin çektiği bir büyük kalabalık, çeng, çegâne (zilli tef), davul başta olmak üzere her türlü çalgının eşliğinde, sözleri Börklüce'nin, bestesi Torlak'ın olan ayaklanmaya çağrı nefesini, akıllarına esen diğer halk türkülerini, bağıra bağıra, gümbür gümbür okuyarak, önce kentin içini, sonra Manisa'ya en yakın köyleri dolaştı. Ertesi günden başlayarak, Torlak'ın derviş yoldaşları, aralarında işbölümü yapıp, ayrı topluluklar hâlinde, Saruhan İli'nin yakın uzak bütün köylerine uzandılar; tıpatıp aynı tür çalışma, Börklüce'nin yönetiminde, Aydın İli köylerinde de yapıldı.

Birkaç hafta içinde, Mordoana köyünde ve yakın çevresinde, yaklaşık yarısı atlı olmak üzere, çeşitli yaşlarda, silâhını kendi getirmiş 3000 kadar gönüllü, zulümden kurtuluş savaşı gönüllüsü toplanmıştı ve gerek Aydın İli'yle Saruhan İli'nde "Gelin ayaklanacaklara katılın" çağrısı yapıldığının gerek Mordoana'da böyle binlerce kişilik bir silâhlı gücün Dede Sultan sancağı altında toplandığının duyulması ile, artık Osmanlı için de, ok yaydan, iş şirâzesinden[1] çıkmıştı.

* * *

Mayıs ayının ortasına gelinmiş, Menomenos Ovası'ndaki alüvyon toprağında tarımı yapılan pamuğun kozaları açılmış, sulak olmayan, az eğimli yamaçlara ekilen buğdayın sararmaya başlaması yakınlamıştı. Her yıl yapılageldiği gibi, köylünün ürününden öşür payı almaya niyetlenen, yöredeki toprağın timar sahibi, şimdi Osmanoğlu Çelebi Mehmet'e kapılanmakla ve dolayısıyle artık Osmanlı'ya yaslanmakla yöredeki erkini hâlâ geniş ölçüde koruyan eski egemen aileden, Aydınoğulları'ndan biri, beylik elden gittiği halde bey diye anılması

1 *Şirâze:* Ciltçilikte, kitabın yapraklarını düzgün tutmaya yarayan şerit; dolayısıyle, şirâzeden çıkmak, "düzeni bozulmak, çığrından çıkmak".

süregiden Yakup Bey, yanında iki azap eriyle, 30 kişiden ibaret halkı olan Arkhangelos köyüne geldi. Azap erlerini, ortalığın karışık olduğunu, Bedreddinciliğin buralarda da yayıldığını bildiğinden, ne olur ne olmaz diye düşünerek, Ayasluğ [Selçuk] Kalesinin dizdarı olan yeğeni İlyas Bey'den, koruyucu olsunlar diye isteyip almıştı. Bir iki ay sonra yöredeki buğday, üzüm, incir, pamuk ürünlerinin hasat edilme zamanları art arda gelmeye başlayacaktı ve kendi timar arazisindeki her bir üründen ne kadar verim sağlanacağını şimdiden kestirmek, köylüye "Öşür payı olarak bana şu üründen şu kadar vereceksin" demek, onun kulağını bugünden bükmek olanağı artık vardı. Yakup Bey, Arkhangelos köyüne, bu işi yapmaya gelmişti.

İslâm devletlerinde başlıca vergi, âşar ya da (Türkmen ağzına uydurularak) öşür denen, "onda bir" vergisi idi. Öşür, para olarak değil ürünün bir bölümünü vermekle ödenirdi ve ödenme zamanı hemen hasat sonrası idi. Timarlı arazinin öşürünü almak hakkı, timarlı sipahinin idi; arazinin gerçek anlamda mülkiyeti devletin olduğu halde, vergiyi toprak kendisinin imiş gibi almak hakkına sahip sayılmış kimselere sâhib-i arz denmekteydi. Arkhangelos köyünün ve yakın yöresinin sâhib-i arzı, Aydınoğlu Yakup Bey idi.

Arkhangelos köyü, Emirâlem köyü batı yakınında boğazdan çıkış sonrasında batıya doğru ilerlemeyi sürdürerek, kendisinin oluşturduğu Menomenos/Menemen Ovası'nın kuzeyinde akan; henüz pek kasaba denecek durumu bulunmayan ve surla çevrili de olmayan Menemen'in kuzey yakınından geçer geçmez güneye kıvrılıp İzmir Körfezi'nin dirsek yeri yakınında denize dökülen Gediz Irmağı'nın sözü geçen kıvrım yerinin kuzeydoğu karşısında, dağ uzantılarının ovaya indiği yerdeydi. Eteğinde bulunduğu dağ uzantısı, köyün tam arkasında bir tepe oluşturuyordu ve o tepe üzerinde ilkçağ Neon Teikhos kentinin kalıntıları vardı. Bu tepe, Menemen Ovası'nın her yerinden görülmekle kalmaz, göze çarpardı; çünkü yamaçları, ince de olsa, yağmurlu mevsimlerde çimenler, çiçekler yetişmesine olanak verecek bir toprak tabakasıyla örtülü tepenin tam doruğunda, dev bir kaşar peyniri tekerleği gibi, çevresi yusyuvarlak, aşağıdan yukarıya yüksekliği orada doğal bir zaptedilmez hisar oluşturan bir kaya bloku, sanki bir

yerlerden getirilip ustaca yerleştirilmiş idi. Bu kaya blokuna Türkler Kayacık diyorlardı ve tam o yerde, ilkçağ kalıntılarının arasında doruk üstü düzlüğünde bulunan, Rum İmparatorluğu'nun yoksulluk döneminde toplama taşla yapılmış güzellik yoksunu küçük hisar, Kayacık Hisarı diye anılıyordu. Mehmet Çelebi, 1413'te, Musa'yı boğdurtup kardeşler arası taht çekişmesinde yarışmacısız kalır kalmaz, fetret devrinde bir iki kez şuna buna bağlandıktan sonra İzmir'e dönmüş olan, Aydınoğulları'nın sonuncusu (şimdi Niğbolu'da ona bağlı Sancak Beyi) İzmiroğlu Cüneyt Bey üzerine yürürken, Çandarlı'dan gelip, Cüneyt'e bağlı çerilerin savunduğu, Menemen Ovası kuzeydoğu yanıbaşındaki bu hisarı savaşla zaptetmiş; sonra, Gediz Boğazı'na girip oradan Gediz Ovası'na çıkarak, üç yıl önce Saruhanoğlu Hızırşah'ı hamamda bastırıp öldürtmekle aldığı Manisa'ya uğramış, Manisa Dağı kitlesini doğu yandan dolanıp İzmir yolu üzerindeki, yine Cüneyt çerisinin koruduğu Nif Hisarı'nı ele geçirmiş, oradan İzmir üzerine varmıştı. Aslında Menemen Ovası, dolayısiyle ovanın kuzeydoğu yanıbaşındaki Kayacık Hisarı olsun, Nif Hisarı olsun, eskiden Aydınoğulları Beyliği ülkesinde değil, Saruhanoğulları Beyliği ülkesinde idi ve Aydınoğulları'nın sonuncusu Cüneyt, bu hisarları, fetret devrinin kargaşası içinde zaptedip kendi beyliğine katmıştı; bu nedenle de, Mehmet Çelebi beyliğin varlığına son verdiğinde, o hisarlar Saruhan Sancağı'na bağlanmışlardı.

Hisarın bulunduğu tepe üstü bölümünde artık hiç insan yoktu ve Rumların Arkhangelos (Baş Melek), Türklerin Kayacık dediği köyün, Menemen Ovası killi çamurundan yapılma kerpiç evleri, beş altı yoksul barınak, yamaç eteğinin en alt bölümündeydi.

Yakup Bey ile yanındaki iki azap, atlarıyla birlikte, Ayasluğ İskelesi'nden kayık irisi bir yelkenli tekneye binmiş, iki güne yayılan bir yolculukla, önce kuzeye ilerleyip sonra Karaburun'u dolanarak İzmir Körfezi dış bölümüne girmişler, ardından Körfez'in en içteki daracık bölümü başlangıcı kuzey kıyısında, İzmir kentiyle karşı karşıya bulunan Menemen İskelesi'ne varmışlardı. Gediz Irmağı'nın yüzyıllardır taşıyadurduğu kumlarla denizi ovaya eklemesi işte oraya kadar ilerlemişti ve daha da ilerlemesi pek uzak geleceğin işi olmayacaktı,

çünkü oralarda kıyı yakınında bulunan deniz bölümü de artık pek sığlaşmıştı. Ne var ki, Menemen İskelesi denen yerde, hatta yalnız orada değil yakındaki Gediz Irmağı ağzının hem sağında hem de solunda pek ilerilere kadar, insan yerleşimi yoktu; çünkü bu ağız yakınlarında oluşmuş sazlık bataklık alanlarda çeşit çeşit kuşların yanı sıra bir de sayısız sivrisinek ürüyor ve sıtma, oralarda yaşanmasına olanak vermiyordu.

Menemen İskelesi'nde karaya çıktıktan sonra, Yakup Bey ile iki azap eri, at sırtında bir tam gün yol gittiler. Bunun böyle olacağını bildiklerinden, yelkenli tekneyle deniz yolculuğunun son bölümü geceleyin yapılacak ve sabah gün doğumunda Menemen İskelesi'ne varılacak yolda bir zamanlama ayarlamışlardı. Menemen Ovası'nda, ırmağa yakın bataklık yerler dışında, her ovada olduğu üzere, dümdüz bir doğrultuda yolculuk edilebiliyordu ve karaya çıktıkları yerden, Kayacık Hisarı'nın bulunduğu tepe üstü, dümdüz bir çizgiyle tam karşıda olan Menemen'in hemen arkasında, aynı çizgi üzerinde, yaya gidişle olsa olsa 4 saatlik uzaklıkta gibi görünüyordu ama, arada akan Gediz Irmağı'nın üzerinde köprü yoktu ve o dönemde sularının tek damlasını bile herhangi bir baraja kaptırmayan ırmak, ovaya ulaştıktan sonra, sanki Tuna'laşıyordu, kesinlikle geçit vermiyordu, yani içine girip bel hizasına kadar ıslanmayı göze almakla filân ırmağı aşmak olanağı yoktu. Irmak akışı, hele kış ve bahar aylarında, hızlı hatta pek şiddetli idi; bu nedenle, Menomenos Ovası'nın adı, ırmak orada azıp kudurduğu için, Rumca "Çıldırmış, azıp kudurmuş" anlamındaki Mainomenos sözcüğünden gelir diye bir söylenti bile doğmuştu. Böyle olunca, Menemen İskelesi'nden Menemen köyüne kadar dümdüz doğrultuda yürümeye yahut at sürmeye olanak bulabilen yolcu, Menemen'i geçip pek az ileride ırmak kıyısına varınca, çaresizliğe düşüyordu. Hemen kuzeydoğu karşıda gördüğü, doruğuna yalçın kayadan koskoca bir kasnak ya da tekerlek yerleştirilmiş Kayacık Tepesi'ne melûl melûl bakarak ırmağın güney kıyısı boyunca ve ırmak akışına ters doğrultuda yani doğu yönünde yürüyüşü uzun boylu sürdürmekten, Emirâlem köyüne gelmekten, orada kayalık geniş bir tabana yayılarak akış şiddeti kesilen ırmağı (sal ile veya, mevsime bağlı olarak ırmak suyunun azlığı sâyesinde atını içine sürüp dehlemekle) geçmekten; karşı kıyı-

ya geçme sonrasında bu kez ırmağın kuzey kıyısı ve dağ uzantılarının etek dibi boyunca ters doğrultuda, batıya yönelerek hayli zaman yürümekten başka seçeneği yoktu. Yakup Bey ile iki azap eri de ister istemez öyle yaptılar; Arkhangelos/Kayacık köyünün 5-6 taneden ibaret yoksul evlerinden çıkıp şaşkın şaşkın kendilerine bakan, birkaçı Rum, çoğu Türkmen garip köylülerin karşısına, günbatımının az öncesinde, yorgun, bezgin, sinirli, dikildiler.

Ne var ki, bütün Saruhan İli'nde ve bütün Aydın İli'nde, Bedreddinciliğin, tapusuz, senetsiz, belgesiz, fermansız bir toprak reformu yaptığını bilmiyorlardı. Bedreddinciler, halkla birebir konuşmalar yoluyla gerek müslümanı, hristiyanı, yahudiyi birleştirecek yeni inancın içeriğini, gerek amaçladıkları bölüşmeci toplumsal düzenin içeriğini anlatır, propaganda yürütür iken, bir yandan da büyük toprak mülkiyetinde olan arazilerin tümünü, "Şurası senin, şurası da senin" diyerek topraksız köylüye dağıtmışlardı; Osmanlı devletinin yürürlükteki hukuku açısından böyle bir dağıtımın hiç mi hiç geçerliliği yoktu ama, devrimler hukukla değil, "Biz böyle yaptık" yöntemiyle gelir ve devrimcilerin gücü yeterse, tutardı. Zaten köylünün de ne hukuktan anladığı vardı, ne hukuka aldırdığı; biliyordu ki, Bedreddincilik devlet erki kazanırsa, Bedreddincilerden "alınan" topraklar alanda kalacak, kazanamazsa o toprak elinden gidecekti. Bunun bilincindeydi ve Bedreddincilikten yana olmasının temel nedeni hiç kuşkusuz buydu; çünkü geçimini toprak işlemekle sağlayan insan için, toprağa ve topraktan ürün elde etme araçlarına sahip olmanın önemi, toplumda adaletli düzen, insan onuruna saygılı düzen bulunup bulunmamasının önemin-den çok daha önde gelir.

Bu nedenle, daha Yakup Bey ağzını henüz açıp konuşmaya başlamış iken, önce bir kocakarı öfkelenip ona bir taş fırlattı; azaplardan birinin kocakarının üzerine yürümesiyle de kıyamet koptu. Köylüler göz açıp kapayıncaya kadar Yakup Bey'le azapların üstüne üşüştüler, onlara adamakıllı bir dayak attılar, üçünü de denk bağlarcasına bağladılar; "Bunları ne edelim?" konulu bir açık oturum sonrasında verilen karar üzerine, Yakup Bey'in saçları, bıyığı, sakalı, hatta kirpikleri, tıpkı Süleyman Çelebi'nin Edirne'de hamamda türlü çeşitli zevkler ederken

"Kardaşın Musa yakındadır, safayı bırakıp buradan çıkasın, tedbir alasın" gibi uyarılarda bulunan yeniçeri ağası Hasan'a inanmayıp, bir de sinirlenerek, oracıkta ona yaptırdığı gibi, usturayla sinek kaydı tıraştan geçirildi; sonra her üçünün bağları çözüldü; Yakup Bey'in sarığı ile azapların börkleri kendilerine verilmeyip ayrıca pabuçları dahi alınarak, ama cıbıl konmaksızın, sopa vuruşlarıyla hızlı yürümeye teşvik edilip, köyden uğurlandılar. Günbatımının hemen sonrasıydı; atları dahi köylülerce kamulaştırıldığı için üçü de piyade, yola düştüler; Emirâlem'e kadar yürüyüp orada kendilerini tanıttılar ve Bedreddincilere karşı çıkamayan ama içlerinden onlara düşman olan, onların getirmek istediği yeni düzenle kendi çıkarları hiç mi hiç bağdaşmayan eşraf takımından bir iki kişinin yardımcılığıyla, geceyi Emirâlem'de geçirdiler, ertesi sabah da başlarını birer keçe külâhla örtüp iki emanet ata bindirildiler, Menemen İskelesi'ne götürüldüler ve orada, kendilerini getirmiş olup dönmelerini bekleyen yelkenliye çıkarak deniz yolundan Ayasluğ'a geri döndüler.

***

Arkhangelos/Kayacık köyünde, Yakup Bey'in gelişiyle kopmuş olan, küçük kıyamet idi; orada asıl kıyamet, bunun dört gün sonrasında koptu.

Yakup Bey, o cascavlak hâliyle hiç kimseye görünmemek istediği için, yelkenlinin Ayasluğ İskelesi'ne varışını akşamın çöktüğü saate, kendisinin kente girip evine gitmesini de gecenin ilerlemiş vaktine, koyu karanlığa ve sokaklarda kimsenin olmadığı zamana denk getirmiş idi.

Ertesi gün, kendisi sokağa çıkamadığından, bir uşağını gönderip yeğenini, şimdi Osmanlı hizmetinde olan kale dizdarı, sübaşı rütbeli Aydınoğlu İlyas Bey'i evine çağırdı. Gelen başka biri olsaydı onun hâline herhalde pek gülerdi; ama yeğen, baba yarısı amcası koskoca Aydınoğlu Yakup Bey'i o hâle sokulmuş görünce yürekten kahroldu ve amcasının ağlaması, onu da hüngür hüngür ağlattı; amcasının kendisini daha da kışkırtmasıyla, bu yaptıklarını köylülerin yanında bırakmamaya, hem de "Anam avradım olsun ki..." diyerek, dönülmez büyük yemin etti. Kaleye tırmanıp hemen hazırlığa girişti ve ertesi gün, 50 kılıçlı er, kendisinin ve bunların atları, çuvallar dolusu pamuk,

üstüpü, neft, çakmak, kav, bir yangın çıkarma amacıyla kullanılacak nesnelerin tümü yanında, Menemen İskelesi'ne yanaşabilecek ve orada "çıkarma" yapabilecek türden yani altı düz, küpeştesi iyice alçak, iyice geniş dört yelkenli tekne ile, Kayacık köyünün 30 kadar garip köylüsü üzerine sefere çıktı; köye vardı, 5-6 evin tümünü yaktı yıktı, orada gördüğü her canlıyı, tavuklar dâhil, kılıçtan geçirtti ve köy halkı içinde bu kıyımdan yalnız, köy ile doruk arasındaki yamaçta keçi otlatan çoban, aşağıdaki kıyametin başlangıcını görüp hemen kaçması sayesinde kurtulabildi. O günden sonra, eski köyün yerine, yöre halkı Yanık der oldu; çok sonra aynı yerde kurulan yeni köy, bu yüzden Yanık Köy adını taşır.

Çoban, kulağına gelen feryatlar, bağırıp çağırmalar, küfürler, sonra da azapların konuşmaları kesilip ortalığa mutlak sessizlik çökünce, kıyımcıların atlarına binip dönüşe çıktıklarını anladı. Yine de, bir hayli zaman daha bekledi. Gece karanlığı çökmüştü; yakılan evlerin tahta kapılarından, pencere çerçevelerinden, taban ve tavan kerestelerinden, dolaplarından, saz örtülü çatılarından hâlâ yükselen, küçülmüş alevler, çevreye ölü bir aydınlık yaymakta iken, sindiği kaya arkasından çıkıp, hem dehşet içinde hem de iki gözü iki çeşme, gözyaşları burnundan akıp duran sümüklerine karışarak, hıçkıra hıçkıra, Emirâlem'e kadar yürüdü. O yaz başı günlerinde, gecenin ilk saatlerinde, köylülerin hepsi uyanık, evlerinin önüne serilmiş kilimlerde, bahçelerdeki çardak altı kerevetlerinde oturmakta idiler. Çobanın köye girişi üzerine birkaç dakika geçmeden bir iki feryat koptu ve feryatlar üç oldu, dört oldu; bütün köy halkı bağıra bağıra ağlamaya, dövünmeye başladı. Çünkü iki komşu köyden nice kişi birbirine hısım akrabaydı yahut yakın dost, musahip idi. Köylüler, az sonra kimi atlanıp kimi koşarak, Kayacık köyü evlerinin hâlâ yanmakta olan kalıntıları alanına geldiler; küçülmüş alevlerin serptiği ölü ışık altında, hepsi de kanlar içinde olan, kiminin bedeni deşilmekle kalmayıp kılıçla parça parça edilmiş cenazeleri görünce akılları büsbütün başlarından gitti; yükselen feryatlar Menemen'den bile duyuldu.

Gelenler orada sabahladı. Gün ışıyınca işe koyuldular. Kimi köyün küçük mezarlığı bu kadar cenazenin oraya ayrı ayrı gömülme-

sine yetecek gibi olmadığından, toplu gömme yapmak üzere, büyük bir mezar çukuru kazmaya girişti, kimi de kuyulardan su çekip, ellerinden geldiğince usul erkân üzere, cenazeleri yıkadılar, kanlarından arındırdılar ve gömülmeye hazır edip sonra hepsini birden aynı büyük mezara gömdüler.

Aynı sabah, olanların haberini Torlak Hû Kemal'e iletmek üzere, Manisa'ya adam gönderildi. Habercinin Manisa'ya kadar gitmesine gerek kalmadı; çünkü Torlak tam o gün erkenden, Emirâlem-Manisa arasındaki, sonradan Muradiye denen, Kâfir Bozköy'e gelmişti (bu köy, Manisa'nın batı yanıbaşındaki, halkı müslüman olan Bozköy ile karıştırma olmasın diye böyle, Kâfir Bozköy diye anılır, ötekine de Müslim Bozköy denirdi); kâfir Bozköy'de, yanındaki yirmi kadar derviş ile, çeng ve çegâne eşliğinde, kendi bestesi ayaklanma türküsünü, başka ateşli bektaşî nefeslerini okuyup halkı coşturmakta idi. Haberci onu orada buldu; Torlak olanları öğrenince yanına derviş yoldaşlarından bir iki tanesini aldı, hep birden emanet atlara binip Kayacık köyü kalıntıları yerine dolu dizgin yola çıktılar.

Torlak, o yere varıp durumu kendi gözüyle gördükten sonra, Emirâlem'e döndü. O dönemde Türkiye'nin hiçbir yerinde kahvehane yoktu; kahve henüz, Habeşistan Beylerbeyi Özdemiroğlu Osman Paşa eliyle Türkiye'ye getirilmiş değildi. Dolayısiyle, Emirâlem'de ya da başka herhangi bir köyde, "köy kahvehanesi" bulunmuyordu. Ama, orada, hayli viran da olsa, bir han vardı. Çünkü Emirâlem/Hamzabeyli köyü, o dönemde, son derecede önemli bir anayolun tam üzerinde bulunuyordu. Anadolu içlerinden gelen ve doğu ülkelerine dahi ulaşım sağlayan tarihsel anayol, Gediz Ovası'nı izleyip Sart'tan geçer, Kasaba'nın hemen sonrasında ikiye ayrılırdı: Batı Anadolu'nun İzmir'e göre güney yanda kalan bölümlerine gitmek için batıya gidiş sürdürülür, Nif'e varmadan az önce sola, güneye sapılıp Karabel Geçidi aşılır; Rumların Trianda dediği, daha eski zamanlardaki Metropolis kentinin ardılı Torbalı'ya uğranıp oradan Ayasluğ'a varılırdı ve Ayasluğ'dan dahi gerek güney gerek doğu yönünde önemli yollara girilirdi. Ama, Batı Anadolu'nun İzmir'den kuzeyde kalan bir yerine gidecekler, Kasaba [Turgutlu] sonrasında, kuzeybatıya, Manisa'ya yö-

nelmek ve hep Gediz güney kıyısı boyunca ilerlemeyi sürdürmek zorundaydılar. Gerek bu kişiler, gerek İzmir taraflarından gelip de Menemen Ovası'nı geçme sonrasında daha kuzeye, örneğin Foça, Yeni Foça, Çandarlı, Bergama, Edremit gibi bir yere yahut daha da kuzeye, Çanakkale Boğazı üzerinden Rumeli'ne gidecek olanlar, keza yolculuğu tam ters yönde yapanlar, köprüsüz Gediz Irmağı'nı ancak burada aşabildiklerinden, Emirâlem'in bir uğrak ve durak yeri olarak önemi, anayol üzerindeki herhangi bir başka köyün kasabanın öneminden çok daha fazla idi ve buralarda, ilkçağlardan beri, yolcuların inebileceği hanlar hep var olagelmişti. Torlak, doğruca han önündeki çardak altına yerleştirilmiş kerevetlerde bir köşeye oturdu ve yanındaki yoldaş dervişlerle köy halkı onun çevresine doldu; yer bulabilenler kerevete, bulamayanlar bağdaş kurarak döşemenin, çardak altında yere döşenmiş kurşun renkli, pırıltılı kayrak taşlarının üstüne oturdu.

Acılı ve öfkeli topluluk, orada bir meşveret meclisi yaptı. Gerek Kayacık köyü halkının Bedreddinciler tarafından "Şurası artık senin" denerek kendilerine "verilen" topraklara sahip çıkması, Osmanlı'nın hukukuna ve defterlerine, kayıtlarına göre sâhib-i arz olan kişiyi tanımazlık etmesi ve zillet içinde kovması, gerek ardından sökün eden bir sübaşı komutasındaki atlı azap erlerinin tüm köy halkını kılıçtan geçirerek köyü yakması, vukuat-ı âdiyenin çok dışında, son derecede önemli olaylardı, tarihe yön verecek olaylardı. Oysa, Bedreddinciler, tarihe artık kendileri yön vermeye azimli idiler. Tarihin akıntısı, onların istediği yöne, devrim doğrultusuna döndürülmek idi. Demek ki, sübaşının başlattığı "kılıçla ezme" girişimine, bu kez Bedreddinciler, daha da etkili olacak bir "kılıçla ezme" girişimi yürütmekle yanıt vermeli idiler. Bu girişim ancak ve ancak, Mordoana'da ve yakın yöresinde bulunan, Börklüce komutasındaki, zulme karşı kılıç çalmak için toplanmaya başlamış silâhlı güç eliyle yürütülebilirdi. Nicesiyle hısım akraba, dost, arkadaş, musahip oldukları Kayacık köyü halkına yapılan zulmü, kıyımı gören komşu Emirâlem köyünün insanları, acı, öfke ve hınç içinde, bir gün kendi karşılarına da dikilebilecek bu zâlimlerden öç almak üzere Mordoana'daki kılıçlılara katılmaya can atıyordu. Ama ayrıca bir de şu gerçek kafalarına dank etmişti ki, sırf Bedreddinciliğe

kafasının yargısıyla, gönlünün duygusuyla katılmış, devrimcilik coşkusuna kapılmış üç beş ateşli delikanlının köyden Mordoana'ya gitmesiyle ve köydeki genç erkeklerden büyük çoğunluğun yerli yerinde kalmasıyla yürümeyecekti bu iş. Bedreddincilerin, "Şurası artık senin" dediği toprakları elde tutabilmek için, sâhib-i arz benim diyen Beylerin ve onların arkasındaki Osmanlı'nın ortadan kaldırılması gerekiyordu. Bunu da hem şimdiye kadar gerçekleşene kıyasla Börklüce'nin yanına çok daha büyük sayıda kalabalıkların katılması, çok daha fazla kılıç, kalkan, ok, yay, at, araba, savaşçılar için gerekli üst baş malzemesi, yiyecek gönderilmesi sağlayabilirdi. Kayacık köyü kıyımında kanlara bulanmış bedenleri gözleriyle gören Emirâlem köylülerinden pek çoğu, hemen ertesi sabah, Menemen İskelesi'nden deniz yoluyla Mordoana'ya gitmek üzere, yola çıkacaktı. Öteki köylerde, kasabalarda, kentlerde olan biteni ve artık kader belirleyici bir süreç yaşamaya başlandığını anlatmak, halkın gönlünü zâlime kılıç çalına hırsıyla tutuşturmak çalışmasına, Torlak ile dervişleri, hemen girmeliydi. Daha doğru söyleyişle, zaten her yeri dolaşıp çeng, çegâne ve kös eşliğinde devrim türküleri söyleyerek, bilinçlendirme konuşmaları yaparak yürütmekte oldukları çalışmaya, Kayacık köyünde olan bitenlerin anlatılması ve bundan çıkarılacak derslerin göz önüne serilmesi öğelerini de eklemeli idiler. Beri yandan, her yerde halk ve esnaf, Mordoana'daki Börklüce tâifesine daha çok silâh ve donanım, malzeme, yiyecek göndermeye yönlendirilmeliydi; üstelik şimdi, Kayacık olayının duyulmasından sonra oraya akın akın gönüllü gideceğine göre, bu yönlerden Börklüce tâifesinin duyduğu gereksinim hızla kat kat artacaktı.

Meşveret meclisinde dile getirilen bu gözlem ve saptamaların gereğine tez elden uyuldu. Köyün toplam 200 kadar olan nüfusundan 20 delikanlı, hemen ertesi sabah, atlandırılıp, deniz yolundan Mordoana'ya geçmek üzere, Menemen İskelesi'ne gönderildi. Bunlara, köyde bulunan, babadan dededen kalma yahut asker ocağından ayrılma sonrası kişilerin yanlarında getirdiği, topu topu 7 kılıcın tümü verilmişti; kalkan, savaş yayı, tirendaz oku, gürz, topuz, hiç kimsede yoktu. Torlak, derviş yoldaşları ile takımlar hâlinde bir yerden ötekine gidip çeng, çegâne ve kös eşliğinde devrim türküleri okumakla, ateşli

konuşmalar yapmakla halkı Börklüce'ye katılmak için coşturma çalışmasına hız verdi. Her birinin yapımı aylarca süre üstün nitelikli savaş yaylarının yapımcısı olmakla ünlü Yaycı Bedir Yörük Cemaatine haber gönderildi, Börklüce erleri için tüm cemaatin yay yapımına girişmesi istendi. Her yerdeki demirci esnafı seferber edildi ve tüm demirci işyerlerinde, çeliğe su verilip en hasından kılıç yapımına; kalkan, gürz, topuz yapımına girişildi.

Yetti gayri demişti, Sultan takımını, Bey takımını, bunlara kapılanmış sömürgenleri sırtında taşımaktan beli bükülen Saruhan İli halkı, Aydın ili halkı. Oysa, bu iller, hele hele o illerin bereketli ovaları, Anadolu denen Toprak Ana'nın memeleriydi; verimi hakça paylaşılsa, nice gariban emekçiyi doyururdu o memeler. Ama Sultanlar, Beyler bırakıyor muydu ya! En akla gelmez sömürü yöntemlerini bile icat etmişlerdi. Örneğin, Sultan Bayazid zamanında ilk kez buraları Osmanlı'nın eline geçtiğinde, Menemen güneybatı ilerisindeki, doğa armağanı tuzlayı "Padişah hassı" ilân eylemişlerdi; burada elde edilen tuza hiç kimse el süremez, tuz ürünü yüzbinlerce deve yükü hâlinde komşu illere gönderilip satılırdı; "tuz yasağı"na kulak asmayıp deniz kıyısından tuz alan yürük Türkmenler, Padişah fermanıyla Bulgaristan'a, Filibe yöresine zorla sürülüp göçürülmüşlerdi. İki buçuk yüzyılı aşkın zaman sonra bile, Evliya Çelebi'nin yapıtında görüldüğü üzere, o bereketli Menemen Ovası'nda, halkın yoksulluğu süregidiyordu: "Menemen'in âyanı yoktur ve fukarası çoktur."

Beri yandan, kıyımdan kurtulabilen çobanla birlikte deniz yolundan Mordoana'ya ulaşan Emirâlem/Hamzabeyli köyünün 20 delikanlısı, Kayacık kıyımı olayını Börklüce'ye anlatınca, hınç alev oldu, Dede Sultan'ın gözlerinden fışkırdı. Bunca cana kıyan Ayasluğ kalesi dizdarı sübaşı Aydınoğlu İlyas'ı, âleme ve özellikle Paşa, Bey, sâhib-i arz, eşraf takımına ibret olsun diye, tam da Ayasluğ'un orta yerinde dâra çekmeye ahdetti. Kıyımı gerçekleştirenin o olduğunu hemen anlamıştı. Çünkü kurtulan çoban'dan, gelenlerin 50 kadar atlı azap eri olduğunu öğrenmişti. Oysa, Manisa'daki Saruhan Sancak Beyi'nin eli altında bunun yarısı kadar bile er yoktu. İzmir'deki Sancak Beyi, Saruhan Sancak Beyi'nin yetki alanındaki bir köyde yasal işlem bile yapamazdı, nerede

kalmış ki sâhib-i arzı tanımazlıktan gelip onun sakalını bıyığını kesmekten başka suçu olmayan köylüleri kadın, erkek, genç, yaşlı, çoluk, çocuk demeden bütün köy halkı ile birlikte kılıçtan geçirtmek gibi kesinlikle şeriate aykırı ve düpedüz toplu cinayet hükmünde bir iş yapsın. Besbelli ki bu yapılan, sakalı bıyığı kesilenin yeğeni Ayasluğ kalesi dizdarının işiydi. Dede Sultan, yapılacak eylemi dikkatle plânladı; hemen harekete geçti.

Önce, Ayasluğ kalesi dizdarının başına çorap örmek için nasıl bir düzen uygulanabileceğini saptamak üzere, yoldaş dervişlerden ikisi Ayasluğ'a gönderildi. Dervişlerin oraya gitmesi, bilgi toplaması, dönmesi, bir hafta sürdü. Döndüklerinde şunları anlattılar:

– Bu dizdar İlyas Bey deyyusu, kendisinden bile daha deyyus olan kethüdâsı Ökkeş ve dahi kadıların en domuzu olan Ayasluğ kadısı Halepli Abdüssamed Efendiyle bir olmuş, eşkıya çetesinden beter bir çete hâlinde halkın başına çöreklenmiş. Rüşvetsiz hiçbir şey olabilemez ve rüşvet verdin miydi, en olmayacak iş oluyor. Gerçi bu haller çok yerde görülmekte ama, bunlar öyle görülmedik işler de icat etmişler ki, akla ziyan. Misâl diyelim, şehirde fuhuş icra eden ve ettirenlerden, göz yumma karşılığında, kazanç payı aldıktan başka, bir de, bakındı, neyi icat etmişler:

Şehirde her Cuma günü ortalık yerde çok büyük pazar kuruluyor. Hem malını satmak için, hem de şunu bunu almak için o gün şehre giren çıkanın haddi hesabı yok. Pazar malını taşıyıp getirenler, en çok, buğurcu denen ve deve yetiştiren yürük Türkmenlerin deve kervanlarıdır. Pazar yerinde her şey satılıyor. O arada bir köşede esir pazarı kuruluyor. Bunun hemen yanıbaşında da çingen kızı pazarı kurulmaktadır. Çingenbaşı, 13-15 yaş arasında ama hepsi de feleğin çemberinden geçmiş, güleç yüzlü cilveli çingen dilberlerini burada, saat hesabıyla kiralama parası almak için, sergiye diziyor. Dilber meraklısı çok! Bir saati bir altın floriden hesap görülüyor ve parayı peşin vererek kızları alıp götürenlerin biri dönüyor biri geliyor. Çingenbaşı, kazandığı paradan şuna buna verilecek haraçlar çıkınca kalanın dörtte birini kızlara bırakıyormuş, dörtte üçünü kendisine bağlı çingen milleti takımına dağıtıyormuş. Kızlar 16'yı, 17'yi buldu mu, artık evlenme yaşında sa-

yılıyor ve biriktirdikleri yüklü para ile, tam gönüllerinin aktığı gibi bir çingen delikanlısı bulup evleniyor, çoluk çocuğa karışıyorlarmış. Dizdar İlyas deyyusu, uçkur çözmeye pek düşkün olduğu için, bu kızlar konusunda bir usûl icat etmiş. Kızlar pazar yerinde, esir pazarı köşesinin yanıbaşındaki sergiye dizilir dizilmez, daha hiçbiri işe gitmeden, önce dizdarın kethüdâsı Ökkeş gidip kızları görüyor, en güzel saydığı iki tanesini seçiyor, çingenbaşına "Bunları akşam bizim hamama gönder" diyormuş. Kızlar akşama kadar kendi kârlarını eyleyedurup, akşam olanda hamama gidiyorlarmış. Orada yıkanmalarının sonrasında İlyas ile kethüdâsı geliyormuş; İlyas daha çok beğendiği kızı kendi alıp ötekini kethüdâya bırakıyormuş ve deyyuslar hamamda kızlarla sarmaştıktan sonra çıkıp, hamamın soğukluk odasında kurulan şaraplı kebaplı sofrada meclisi mey safasını sürmekten de geri kalmıyorlarmış; karınları doyunca canları yine karı istediğinden, yine gidiyorlarmış ılıklık bölümüne, kızlarla sarmaşmaya! Kadı işin bu kısmına, yani kızlarla hamam ve sonra şarap kebap safası, yine hamam safası faslına, günahtır diye katılmıyormuş.

Senin aklın elbette bizimkinden daha çok erer ama, Dedem, biz dedik ki, on tane serdengeçti yiğidi, pazarın kurulduğu ve pazara mal getirildiği Cuma gününde, deve kervanlarını güden yürük Türkmenler arasına kor, şehre sokarız ve ondan sonrası kolaydır. Çünkü hamamda çalışan tellâk, peştemalcı vesair esnaftan bizim yoldaşımız kimesneler vardır; bu dizdar nâmerdiyle kethüdâsını hamamda basıp kârın itmâm ederiz.

Dede Sultan'ın aklı bu tasarıma yattı. Yanına katılmış can'lar arasında, yoksulluk nedeniyle, bozuk düzen nedeniyle, devlet erkini elinde tutanlardan zulüm görmüş olmak nedeniyle, yıllar yılı dağda eşkıyalık etmiş, baskın verip can almakta pişmiş olanlar vardı. Özellikle böyleleri arasından, yay gibi on tane şahbaz yiğit ayırdı; bilgi toplamak için Ayasluğ'a gidip dönen, her ikisi kentin yerlisi iki dervişi de bunların yanına kattı. Görevlendirilen 12 serdengeçti, deniz yolundan, Ayasluğ güney yakınındaki Scala Nova [Kuşadası] denen iskeleye vardılar ve hemen oralardaki yürük Türkmenler arasına karışıp konuk edildiler. Gelişlerini izleyen cuma günü, Ayasluğ pazarına her çeşit

mal taşıyan deve kervanlarından birini güden Türkmenlerle birlikte, onlar gibi giyinmiş ve kılıçlarını yükler arasında gizlemiş olarak, kente girdiler, pazar yerinde yayıldılar, iki derviş hamama varıp oradaki yoldaşlara, "Bu gece!" haberini verdi, kullanılması gerekecek çuval, ip, neft ve diğer öteberinin hazır edilmesi gibi ayrıntıları ayarladı. Ortalık kararmak üzere iken, dervişler ve diğer on serdengeçti, yıkanmaya geliyormuş havasında, hamama girdi; kılıçları dahi, belki gerekir diye, hamama odun, kütük getiren bir arabada odunların arasında taşındı.

Karanlığın çökmesinden az sonra, her cuma günü yapıldığı üzere, "Paydos!" denerek, içerideki, yıkanmakta olan kişilerin hepsi dışarıya çıkarılmıştı ve hamamcının görevlendirmiş olduğu sözde erkek iki eşcinsel tellâk, Affan ile Adnan dışında, çalışanların tümüne de, "Bugünkü iş bitti, uğurlar ola!" denmişti. Ne var ki, Börklüce'nin serdengeçtileri, odunların depolandığı yerde, kılıçları ellerinde, gizlenmiş idiler. Az sonra, çingenbaşı, sabahtan kethüdânın ayırdığı iki dilber çingen kızını kapıya getirdi, Affan ile Adnan'a teslim etti ve bu cilveli tellâklar, bin türlü oyunla, gülüşmeyle, kızları güzelce yıkayıp keselediler, hoş kokulu merhemle ovdular. Kızlar ılıklık bölümüne çekilip bekledi ve çok geçmeden İlyas Bey ile kethüdâ Ökkeş, ağızları kulaklarında, bellerinde birer peştemal, içeriye girdiler. Alışkınlık dolayısiyle hiç çekinme duymadan, hemen, birbirinin karşısında, sarmaşmaya girişildi ve tam her ikisi zevkten mest, kendi altındaki kızın bacakları arasında gider gelirken, Börklüce yiğitleri, kılıç kullanmalarına hatta taşımalarına hiç gerek olmaksızın, içeriye dalıp üstlerine üşüştüler. Kızların korkudan ödleri patladı; fırlayıp, o çırılçıplak halleriyle köşeye sindiler, çömeldiler. Serdengeçtiler, onlarla hiç ilgilenmeyip İlyas Bey ile Ökkeş'i, giydirmeden, sımsıkı bağladılar, birer büyük çuvalın içine koydular. Ardından, Affan ile Adnan dahi oraya getirildi; kızlara havlu ve giysileri verildi; tümünün başına üç nöbetçi bırakılıp, nöbetçilere hamamın kale kapısı misali muhkem demir kapısını arkadan sürgülemeleri tembih edilerek, dokuz serdengeçti, gece karanlığında, Kayacık köyü kıyımının diğer baş sorumlusu Yakup Bey'in peşine düştü.

"Harekât plânı" önceden özenle düşünülüp tasarlanmıştı; o plân aynen uygulandı. Dokuz yiğit, pazar yerine döndü; pazar çoktan dağıl-

mış, meydan boşalmıştı ama, dönüş yolculuğuna ertesi gün sabahtan çıkacak olan nice esnaf, satamadıkları malların başında, kıvrılmış yatıyorlardı ve bunları götürecek eşekler, katırlar, atlar, arabalar, develer de oralarda yahut az çok yakın yerlerdeydi. Börklüce yiğitlerini kervan sürenlerden imiş gibi kendi aralarına katarak kente getiren Buğurcu Türkmenlerden üçüne, dört deve ile oralarda oyalanmaları söylenmişti. Serdengeçtilerden beşi gitti, develeri onlardan aldı, kendileri kervan sürücüsü imiş gibi yürüttü, az sonra diğer dört yiğit de yanlarına katıldı, kılıçlar yine yük arasında gizlendi ve kervan, Ayasluğ'un ortasından geçen yol üzerinde, sanki Milâs ya da Aydın, Nazilli taraflarına gidecekmiş gibi, güney doğrultusunda biraz gitti, kentten çıkışın hemen sonrasında bulunan Yakup Bey konağının önünde durdu.

Arkasında büyük bir bahçesi bulunan bu konak, kendisinin yapısal özellikleri yönünden, Batı Anadolu'daki diğer güçlü, varsıl Beylerin konaklarından farksızdı. Duvarları kerpiçten yapılma olan alt katında yalnız ahır, samanlık, odunluk, ambar mekânları bulunurdu ve o mekânlara açılan kapı, arkada, bahçeye bakan yandaydı. Bey ailesiyle hizmetkârların yaşama mekânı üst kattaydı; zenginlik gösterisi niyetiyle, kerpiçten ya da taştan değil tümüyle ahşap yapılmış bu üst kat, cumbalarla, şahnişinlerle, alt katın hizasından dışarıya çıkıp taşardı. Alt kattaki büyük sokak kapısından, iki iç duvar arasında yapılmış bir taş merdivenle bu üst kata çıkılırdı. Alt katta hiçbir pencere yoktu ama, oradaki mekânların, özellikle ahırın hava alabilmesi için duvarda dikine, ince uzun, mazgal aralığı gibi, açıklıklar bırakılmıştı ve bunları örten, kepenk ya da kanat türünden herhangi bir düzen yoktu.

Serdengeçtiler, orada, develer çok yorgunmuş da dinlendiriliyormuş gibi develeri çökerttiler. Zaten gecenin o vaktinde yolda olsun, çevrede olsun, inlerle cinlerden başka hiç kimse yoktu. Çökertilen develerin sırtından, örtü altında görülmeyen koca koca testiler indirildi ve bunların konak dibine getirilip içlerindeki sıvının olabildiğince çabuk, olabildiğince sessiz, ahır ve samanlık mazgallarından içeriye boşaltılmasına girişildi. Bu sıvı, reçineden elde edilmiş neft suyu idi ve son derecede yanıcıydı. İş, tutuşturmaya kalmıştı, ama onun da hazırlığı önceden düşünülmüştü. Gece yolculuğu yapıldığında olağan bu-

lunduğu üzere, develerden ikisinin eyerine, fanuslu yağ kandili niteliğinde birer fener iliştirilmişti, ayrıca yanlarında, oradan ateş almakta kullanmak için, bazı ağaçlara dadanan zararlı kav mantarından elde edilen süngerimsi dokudaki kav ile yapılmış fitillerden getirmişlerdi. Bir kav fitilini fenerdeki ateşten tutuşturup hemen konak mazgalının önüne seğirtmek ve kasden döke saça, kerpiç duvarlara dahi bol bol bulaştırılarak içeriye akıtılmış olan yanıcı sıvının üstüne değdirmek yalnız birkaç saniye sürdü. Alev hemen harladı ve bunu gören serdengeçtiler, orada olan bitenleri izleyip kendilerine anlatmak üzere yalnız bir kişi bırakıp, develeri kaldırarak, geldikleri yöne, Ayasluğ içine doğru yürüyüşe geçtiler.

Alt katın duvarları kerpiç olmakla birlikte, oradaki mekânlarda bulunan kuru ot, saman, odun vb. malzemenin neredeyse tümü çabucak tutuşucu, harlayıcı olduğundan ve serdengeçtiler neft yağını bol bol, testiler dolusu döktüğünden, alt kattaki alevler, göz açıp kapayıncaya kadar, adam boyu uzunluğuna erişti. Konakta uyuyanlardan, kendinde duman boğulması kötülüğünü hissedip soluğu daralarak ilk ayağa fırlayanın feryad etmesiyle ötekilerin de ayaklanmasına kadar geçen zaman içinde, dev alevler, üst katı tümüyle çam kerestesinden yapılma konağı çoktan sarmıştı; hiç kurtulan olmadı ve çoğu, yanma öncesinde dumanla boğuldu. Yakup Bey ile ailesinin tümü, Kayacık köyündeki gariban evlerinden yükselen alevlere göre cehennem alevine çok daha benzer korkunç alev dilleriyle göğü yalayıp duran görkemli bir yangında, can verip gittiler, kavruldular.

Yangını, kaledeki gece nöbetçisi azap erleri, ayrıca kentin içinde de o saatte uyanık duran üç beş kişiden bazısı gördü; bağırış çağırışla, herkes uyandı, kent halkının neredeyse tümü sokağa döküldü, gürül gürül yanan Bey konağına doğru koşmaya başladı. Bu hengâme içinde, hamam kapısına yanaşan kervancılar, çuval içindeki sübaşı İlyas ile kethüdâsı Ökkeş'i, bağırıp bir tersliğe neden olmasınlar diye ağızlarına şerit gibi yırtılmış bez parçaları bağlayarak, yine aynı çuvalların içinde, develere yükledi. Affan, Adnan ve iki çingen kızı, hamamın odunluk mekânına konup, zaten hırsızlığa karşı koruma sağlamak için kocaman bir asma kilidi bulunan odunluk kapısı kilitlendi; nasıl olsa ertesi

gün hamama gelen işçiler onları oradan çıkaracaklardı. Kervan, kentin öteki ucuna, İzmir yönüne, kuzeye doğruldu ve hemen hemen tüm erlerinin yangın yerine koşmakla neredeyse boş bıraktığı kaleye, daha doğrusu kale öncesindeki Ermiş Ioannes kabri üzerine kurulan Iustinianus dönemi anıtsal kilisesi ana giriş kapısının önüne uzanan ve oradan inişe geçip İsa Bey Câmii yanıbaşına çıkan sokağın tam karşısında durdular. Bu sokakta biraz yürüyünce Roma çağı su kemeri parçalarının yanına geliniyordu. Issızlık, sessizlik içinde hızla çalışmakla iki insan çuvalı oraya getirildi, iki ipin birer ucu çok yüksek olmayan birer kemerin üstüne atılıp aşırıldı ve öteki uç güzelce ilmek edildi; bu ilmeklerden biri, çuvaldan çıkarılıp ayağa dikilen, korkudan gözleri fal taşı gibi açılmış cıbıl İlyas Bey'in, diğeri de kethüdâ Ökkeş'in boynuna geçirildi, her iki ipin öteki ucuna ikişer yiğit abandı ve ilmekli uçlar, boyunlarından taşıdıkları, bacaklarını sallayıp duran, debelenen iki cıbıl bedenle birlikte, kemerin üst bölümüne doğru yükseldiler. Öte yandaki uçlar, birer ağaca bağlandı. İptekilerin debelenmesi pek az sonra kesildi; böyle hallerde hep olduğu gibi, bağırsaklarını ve sidik keselerini, "tıbbi ölüm" henüz gerçekleşmeden, bilmeyerek, boşalttılar; sonunda, ipin ucunda hareketsiz kaldılar. Kervancılar hemen ana yol üstündeki develerin ve orada bekleyen arkadaşlarının yanına döndüler, develeri kaldırdılar, keyifleri iyice yerinde, türkü söyleyerek yürüyüşe geçtiler. Elbette ki, Dede Sultanlarının iki yıl sonra tıpatıp aynı yerde, sübaşı İlyas'ın ipe çekildiği kemerin önünde, büyük çivilerle bir kalasa çakıldıktan sonra öldürüleceğini bilemezlerdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Börklüce yiğitleri, Çelebi Mehmet'in Cünüp Aydın Sancak Beyi'ni nasıl cümle çerisiyle helak eylediler, ânın beyanındadır

Bütün Ayasluğ o geceyi ayakta geçirdi ve elbette ki, İlyas Bey ile kethüdâ Ökkeş'in ip ucunda rüzgârla hafif hafif sallanıp duran, elleri arkadan bağlı cıbıl, cansız bedenleri, gün ışımasından çok önce görüldü; onların hısım akrabası dahi feryat ve figana başladılar.

Kadı Halepli Abdüssamet Efendi de uyanmış, alel acele cübbesini giyip sarığını başına geçirerek sokağa fırlamış, aleve dönen Yakup Bey konağı önüne seğirtmiş ve çaresizlik içinde, hâlâ dev dilleri göğe uzanan alevleri seyretmekten başka iş yapamayan kalabalığın en önünde, her kafadan bir ses çıkarken, hiç konuşmadan, biraz da uyku sersemliğiyle, gözlerini yanan konağa anlamsız, anlatımsız bakışlarla dikmiş, öylece durup kalmıştı. Konağın kasden dışarıdan tutuşturulduğu pek belli idi; neft yağı kokusu hâlâ farkediliyordu ve Yakup Bey'in yahut hâne halkından, uşaklardan birilerinin konak içinde bol neft depolamış olması için akla gelir bir neden yoktu. Oysa, yangın alevlerinin göz açıp kapayıncaya dek azgın kudurgan oluvermesinden belli idi ki, küpler dolusu miktarda neftin tutuşmasıyla çıkmıştı bu yangın. Ama en önemlisi, herkesi dehşete düşüren başka bir kanıt vardı ortada ve o kanıt, yangının kundaklama sonucu çıktığını, kundaklayıcıların da dışarıdan çalıştığını apaçık belli ediyordu. Çünkü, konağın, kale kapısı misâli muhkem, demirden yapılmış olup hemen arkasında üst kata çıkan merdiven bulunduğu için kanatları içeriye doğru açılamayıp mecburen dışa açılır olarak yapılmış kapısının tam önüne, Yakup

Bey'in vaktiyle hem süs olsun hem de ata binerken binek taşı olarak, yani kolaylık sağlayıcı basamak gibi kullanılabilsin diye, çok yakındaki Efesos kalıntıları alanından getirtip konağın ön yüzünden biraz ileride eşit aralıklarla sıralattığı dört tane büyük, mermer sütun başlığı, besbelli ki her birinin teker teker beş altı kişi tarafından taşınmasıyla, konmuştu; Roma çağı yapıtı Korinthos türü sapasağlam durumdaki dev sütun başlıklarından birincisi, bir yanıyla, kapıya bitişik; İkincisi onun berisinde ona bitişik olmak üzere dört sütun başlığı yan yana sıralanıyordu. Konaktakilerden, can havliyle tez davranıp sokak kapısına inebilmiş kişi ya da kişiler olsa ve bunlar, diri diri yanmaktan kurtulmak umuduyla arkadan kapıyı dışa doğru zorlamaya girişse bile, kapıya dayanmış bu dört sütun başlığını ittirip kapıyı açabilmeleri kesinlikle olanaksızdı; kapıyı bir parmak bile açamazlardı ve belki de böyle olmuş, bir iki kişi kapı ardına erişebilmişken orada çâresiz kalarak yanmış gitmiş idi.

Kalabalık saatlerce yangını seyrettikten sonra, elden gelir bir şey olmadığından, birer ikişer çözülmeye, insanlar evlerine dönmeye başladı ve kentin kuzey yanına ilk dönenler, orada, İlyas Bey ile kethüdâ Ökkeş'in ip ucundaki ölü bedenlerini gördüler; bir şamata, bir seyir toplantısı, her kafadan ses çıkar olma, orada da başladı ve hatta birilerinin buradaki durumu koşa koşa gidip yangın yerindeki kalabalığa bildirmesi üzerine, o kalabalığın çoğu bu yeni seyir için koştu geldi. Kadı olması dolayısiyle, saygınlığına toz kondurmamak için, "ağır ol molla desinler" ilkesine pek özenle uyan Abdüssamet Efendi, koşmadan, hatta yürüyüşünü pek hızlandırmadan, sallana sallana, arkadan geldi, yine kalabalığın en önüne geçti.

Yakup Bey'in konağının yakılması kadı hazretlerini tedirgin etmiş, ürkütmüş iken, şimdi burada gördüğü hal onu düpedüz dehşete düşürmüştü. Öyle ya, ipin ucunda sallanmakta olanlarla kendisi, bu Ayasluğ çukurunda astığı astık kestiği kestik, uçan kuştan haraç alır, para karşılığında her türlü rezilliğin gerçekleşmesini sağlar bir mafya yönetimi kurmuş değiller miydi? Pek çok can yakmamış, pek çok âh almamışlar mıydı? Hiç kuşku yoktu ki, yapılanlar, buradaki Aydınoğlu kalıntılarına ve onlarla birlik olup halkı ezenlere karşı, Ayasluğ halkından birilerinin düzenlediği işlerdi.

Kadı Abdüssamet, korkudan titreyerek, düşünüyordu ki, Yakup Bey'e, İlyas Bey'e, kethüdâ Ökkeş'e yönelmiş hıncın kat kat fazlası kendisine yönelmiş olmalıydı. Öyle ya; bu kişilerin halktan biriyle muhatap olup da onun canını yakması, âhını almasına kıyasla kendisinin bu tür işler yapması kat kat fazla oluyor değil miydi? Pek çok kişinin, dâvacı ya da dâvalı olarak, işi ona düşüyordu ve parayı bastıran, istediği hükmü alıyordu. Yani, haklı kişi dahi kendisinin haklı olduğunu bildiren hükmü almak için kadı hazretlerine rüşvet vermek zorundaydı. Üstelik, o kişinin, rüşvet vermekle bile, haklılığını belirten hükmü alabileceği kesin değildi; çünkü haksız taraf daha çok rüşvet önerdiğinde hüküm ondan yana çıkıyordu.

Abdüssamet Efendi'nin bu uygulamaları, dönemin Osmanlı kadılarınca izlenen genel yönteme tıpatıp denk düşüyordu. Bunların rüşvet yiyiciliği öylesine rezil boyutlara ulaşmıştı ki, Yıldırım Bayazid Han, tümünü bir yapıya kapatıp diri diri yakmaya kalkmıştı. Bu olayın öyküsünü, yapıtını bir yüzyıldan az fazla zaman sonra veren Neşrî, şöyle anlatacaktı:

> Osman ve Orhan zamanında olan âlimler, tezvirliklerden ve fesatlıklardan âri idiler.
>
> Vakta ki, Kara Rüstem Karaman'dan geldi, hile ve bid'at hâdis oldu. Kadılar da azdı; ilimleriyle amel etmeyerek, rüşvet almaya başladılar.
>
> Suç baştan aşınca, Bayazid Han kadıları teftiş ettirdi, her birinde bir türlü fesat buldu, karar verdi. Ne kadar kadı varsa, bunları topladı, hepsini [İznik güney yakınındaki] Yenişehir'de bir eve doldurdu, dolayına odun yığdırarak, bu zâlim kadıların hepsi yansın diye ateşe vermeyi buyurdu.
>
> O zaman Vezir-i âzam olan –Hayreddin Paşa oğlu– Ali Paşa hayret etti [şaşkın kaldı]; kurtarmak için bir yol bulamadı.
>
> Meğer, Hünkârın bir maskara Arap'ı vardı, Ali Paşa onu yanına okuyarak [çağırtarak], "Arap, eğer bu kadıları kurtarırsan, sana tam bin flori vereyim" dedi. Bunun üzerine, maskara Arap, varıp, çabucak bir fistan ve pabuç giydi; kendisini çekip çevirerek, Bey'vâri sürüp, Hünkâra vardı, "Ey Han, beni elçilikle İstanbul'a gönder" dedi.
>
> Hünkâr, "Orada neylersin?" diye sordu.
>
> Arap, "Varayım, Tekfurdan [İmparatordan] papazlar dileyeyim" dedi.
>
> Bayazid Han, "Bre devletsiz, papazları neylersin?" diye sordu.

Arap, "Kadıları kıralım, papazları kadı yapalım" dedi.

Bayazid Han "Kadılığı papazlara verinceye kadar, kendi kullarıma versem ya" dedi.

Arap, "Kulların okumuş değildir, câhildir. Bu papazlar nice yıllar ilim yolunda çalışıp, tahsil etmişlerdir. Sen kadılara kızarak, Kur'an hükümlerini giderirsen, İncil de haktır. Bâri bu papazlar İncil'in hükümlerini ibka etsinler" dedi.

Arap'ın bu sözleri Hünkâra tesir etti ve "Bre Arap, ya durum nasıl olur? Ne edelim?" diye sordu.

Arap, "Ben kethüdâ değilim. Onu Paşalar bilir" dedi.

Hünkâr, Ali Paşa'yı çabucak okutup [çağırtıp] getirtti. "Ali, bu kadılar okumuşlardır, niçin okuduklarını tutmazlar, rüşvet alırlar?" diye sordu.

Ali Paşa, "Sultanım, döşelikleri azdır" dedi.

Hünkâr da onları serbest bıraktı; onlara resim akçası tâyin etti ve şimdiki kadılar binde 20 akça resim alırlar. Bu, Ali Paşa himmetidir.

Ama, kadıların binde 20 akça resim almakla gözleri doymuyordu, hele Ayasluğ kadısının! Dahası, kadı Abdüssamet Efendi'nin can yakması, âh alması, yalnız rüşvetle hüküm vermesinden ve üstelik rüşveti çok verene onun istediği hükmü verivermesinden kaynaklanıyor değildi. Osmanlı'nın yönetim örgütünde, Sancakta en büyük yönetici Sancak Beyi olmakla birlikte, Sancak merkezi olmayıp sâdece kaza, yani kadılık yönetimi merkezi olan bir kent veya kasabada, kadı efendi, en büyük yöneticiydi; ases başı gibi kolluk başları ona bağlıydı, hukuk kurallarının ve başkentteki yöneticilerin yahut Sancak Beyi'nin buyruklarının uygulanması, onun göreviydi, dolayısiyle bu işlerde yetki onundu; aynı yerde dizdar yahut diğer bir sübaşı bulunsa bile onlar bu çeşit işlere karışamazdı. Uzun sözün kısası, kadı, kazanın kralı idi, zaten kaza adı da bu ilişkiyi belirtmekteydi. Böyle olunca, Ayasluğ kentinde, yönetimle ilgili bütün kararlar onun ağzından çıkıyordu ve bu yetki de, işi düşenlerden rüşvet almak için, mahkemede hüküm verme işinden bile daha çok verim sağlayan bir kazanç kapısıydı. Yönetimle ilgili karar ve buyruklarında kim bilir kaç kişinin canını yakmış, hakkını yemiş, âhını almıştı bu Ayasluğ kadısı...

Abdüssamet Efendi, dehşete düşmenin verdiği şaşkınlıkla, "İndirin şu cenazeleri yere, defin hazırlıklarına başlayın" demeyi aklına geti-

remeden, donmuş kalmış, ipin ucunda sallananlara bakarken, bunları düşünüyordu ki, muhzırlarından Mü'min Efendi yanına sokuldu. Muhzır, kadının ya da bir diğer yöneticinin kendi yanına getirilmesini buyurduğu kişileri alıp getiren, yöneticinin önünde hazır eden görevlilerin adıydı ve Mü'min Efendi, kadı hazretlerinin en yakın adamlarından, maşalarından biriydi.

– Kadı Efendi hazretleri! Mühim mâ'ruzâtım var. Konağın yakılması ve sübaşı ile kethüdânın katli, son zamanlarda adını sıkça duyduğumuz, Dede Sultan diye de anılan Börklüce nam bâginin buraya gönderdiği fedai müritlerinin işiymiş. Bunların kimi Rum kimi yürük Türkmenlerden imiş ve yaptıkları işi gizlemeyip kendileri söylemişler, çünkü zaten muratları bu işi onların ettiğinin duyulması imiş. İlyas Bey ile kethüdâsı Ökkeş'i hamam safasında basıp yakalamışlar ve o sırada hamamda bulunan iki tellâkla iki çingen kızına dokunmayıp onları odunluğa kilitlemişler. Fakat yangın sonrasında bütün Ayasluğ ayağa kalkıp, kalabalık akın akın konağa doğru giderken, hamamın önünden geçenler arasında, bunların odunluktan bağırmalarını duyan olmuş, kapı kilidini kırıp içeridekileri çıkarmışlar. Onlar anlatmış. Diyorlarmış ki, o fedailer bize n'içün bu işi yaptıklarını uzun boylu anlattı; "Zâlimler artık titresin, bu işi bizim yaptığımızı bilsin, kendi başlarına gelecek olan da işte bunlardır. İlk olarak, Kayacık köyü mâsumlarını kılıçtan geçirenlerden, o mâsumların öcünü aldık. Bundan böyle garip ahaliye kimesne ilişmeye! Biz Dede Sultan Börklüce Mustafa müritleriyiz, hepimiz fedaiyiz."

Kadı Efendinin titremesi daha çok arttı; bu olan bitenleri, sabahı filân beklemeden, hemen Sancak Beyi'ne bildirmeliydi, yani yazıyı hemen hazırlamalı ve atlı ulağı hemen yola çıkarmalıydı; yoksa, kim bilir, neden ihmalde bulundun diye kendisini sorumlu tutarlar, bir muhzır bu kez onu almaya gelir ve boynuna cellâdın kemendi geçiverirdi. Yazıyı hazırlamak üzere, aynı zamanda görev yürütme yeri olan kendi konağına giderken (yalnız dâvalara bakma yeri, câmi idi ve Ayasluğ'da en büyük câmi İsa Bey Câmii olmakla Abdüssamet Efendi dâvaları görme işini orada yapardı), kalabalık içinden, Aydınoğulları'na hısım biri, ağlamasını keserek, ona seslendi:

– Kadı Efendi, bu cenazeler böyle sallanıp duracak mı, onları indirip defnetme hazırlığına geçsek, gasledilseler ve başlarında Kur'an okunmasına başlansa, münasip değil midir?

Abdüssamet Efendi, dalgın ve şaşkın, "Evet pek münasiptir, öyle yapıla" diye seslendi, konağına doğru yürümeye başladı.

Gece sonu serinliği çıkmaya başlamıştı; bu serinlik, onu biraz kendine getirdi ve kafası da daha iyi çalışır oldu:

– Elhamdülillah, iş korktuğum gibi değilmiş, ortada Ayasluğ ahalisinin bize karşı bir kıyamı yok; Padişaha âsi olup kendi kendilerine işler idüp miskin halka toprak verdik diyen bâgi mülhidler dışarıdan fedai göndermekle bu işleri yapmış imişler.

Konağına döndü, İzmir'deki Sancak Beyi'ne olan bitenleri anlatan ayrıntılı bir mektup yazdı ve atlı bir ulağı, yazmanlarından Mikhail'i hemen yola çıkardı.

***

Öğle vakti, Ayasluğ kadısının gönderdiği nâme, Şişmanoğlu, İzmir Sancak Beyi İskender Bey'in elindeydi.

İskender Bey, İzmir Sancak Beyi diye anılıyordu ve özellikle Osmanlı devletinin yerel yönetim birimlerini, bu birimlerin kapsadığı bölgelerin sınırlarını bilmeyen yabancılar bu deyimi kullanıyordu ama, gerçekte, başında onun bulunduğu sancak Aydın Sancağı idi. Bu sancak, Cüneyt'in elinden alınan Aydın Beyliği ülkesini kapsamaktaydı. Adı geçen beyliğin başında, beylik kurucusu, Aydınoğlu denen Mehmet Bey'in oğullarından İsa Bey varken, 1390'da, Anadolu Beyliklerini birer birer ortadan kaldırmaya girişen Yıldırım Bayazid, Rum imparatorunun dahi kendisine bağlı bir küçük hükümdar olarak yardımcı birlik verdiği ordusunun başında, Batı Anadolu'da Rum İmparatorluğu'nun parçası durumunda olmayı hâlâ sürdüren Philadelphia/Alaşehir'i zaptetme sonrasında, Aydınoğulları'nın ülkesine girmiş, İsa Bey direnmeksizin egemenliğinden vazgeçmişti; Bayazid Han, Tire kentiyle yakın çevresini onun elinde dirlik arazisi olarak bırakmış, beylik ülkesini Osmanlı ülkesine katmıştı. İsa Bey'in oğulları, Musa Bey ile Umur Bey, Timur'un yanına sığınan Beyler arasındaydı

ve Ankara Savaşı sonrasında Timur, beyliği diriltmiş, orada egemenliği bunlara vermişti, hatta bunların isteği üzerine İzmir'e gelip orada liman ağzındaki Şövalyeler Hisarı'nı 1403 yılının ilk ayında zaptetmiş, temeline dek yıktırmıştı. Aynı yıl Musa Bey'in ölmesiyle, İkinci Umur da denen Umur Bey, Beyliğin başında tek kalmıştı. Ancak bu sırada, Umur Bey'in amca oğlu (dolayısiyle de, tıpkı onun gibi, beylik kurucusu Mehmet Bey'in torunu) olan Cüneyt Bey ortaya atılıp egemenlik kavgasına girmişti. Bayazid Han, beyliğe son verdiğinde, bu kişinin babası İbrahim Bey'i İzmir kentinde sübaşı görevine atadığından, Cüneyt, "İzmir sübaşısının oğlu" anlamında, İzmiroğlu diye anılmaktaydı. Cüneyt, bir zaman Umur Bey ile savaştı, sonra onunla anlaştı ve hatta ona damat oldu, yönetimi sahiplendi, 1405'te Umur'un ölmesiyle egemenlik yalnız kendisine kaldı. Bundan sonra Cüneyt, yaşamı boyunca, serüvenler geçirdi, dolaplar çevirdi, nice bâdire yaşadı. Bayazid oğulları arasındaki savaşım ve kargaşa sırasında, değişen güç dengelerine hemen uyum sağlayarak, önce Çelebi Mehmet'e, sonra Süleyman'a bağımlılık tanıdı. Kendini yeterince güçlü görünce, Karaman ve Germiyan Beyleriyle birlik olup Süleyman'a karşı savaşma hazırlığına girişti, ama içine o Beyler kendisini yakalatacak, Süleyman'a teslim edecek korkusu düştüğünden, pişmanlık yalvarışıyla yeniden Süleyman'a bağlandı. Süleyman, bu oynak adamı beyliğinin başında bırakmayı sakıncalı gördü ve beyliği ortadan kaldırıp ona Ohri Sancak Beyliği'ni verdi. Ancak, Aydınoğulları Beyliği'nin ikinci kez ortadan kalkmışlığı kısa sürede son buldu. Cüneyt, Süleyman Çelebi-Musa Çelebi çatışmasında, sözde Musa Çelebi'ye bağlanıp, Ohri'den kaçtı, Aydın İli'ne geldi, İzmir'de yerleşerek bağımsız Bey konumuna yeniden geçti. Ne var ki, Sultan Mehmet, Musa Çelebi'nin kârını itmam edip kardeşler arası egemenlik savaşımını sona erdirdiğinde, 1413'te, hemen onun üzerine yürüyüp onun çerisi elindeki Kayacık, Nif hisarlarını almış ve İzmir'den kaçan Cüneyt'in orada bıraktığı anası, on günlük bir kuşatma sonrasında, kenti Sultan Mehmet'e teslim etmiş; bu hanımın yalvarmaları üzerine, Mehmet, gelip kendisinden özür dileyen Cüneyt'i bağışlamış, ama beyliğin varlığına üçüncü kez son verip onu Niğbolu Sancak Beyliği'yle buralardan şimdilik uzaklaştırmıştı. Börklüce ayaklanmasının başladığı 1415 yılında durum böyleydi. Pek kısa

süre sonra Cüneyt yeni serüvenler yaşayacak ve Timur'un yanından dönmüş Mustafa Çelebi'ye katılacak, onun veziri olacak, yenilen iki kafadar Selâniğe, dolayısiyle Rum İmparatorluğu'na sığınacak, İmparator her yıl Mehmet'ten yüklü bir "masraf parası" alma karşılığında bunları tutsak-konuk durumunda eli altında tutacak, 1421'de Mehmet ölüp de yerine geçen Murat İmparatorun isteklerine uymayınca, Osmanlı arasına nifak sokmak için Rum İmparatoru her ikisini koyuverecek, ancak Mustafa'nın Edirne tahtı için savaşıma yeniden girişmesine karşılık Cüneyt onun yanından kaçıp "kendi hesabına çalışmak" amacıyla Aydın İli'ne gelecek, Osmanlı'nın bağımlısı ve görevlisi olarak Ayasluğ'da bulunan (II. Umur Bey'in oğlu) Mustafa Bey'i öldürtüp beyliğin bağımsızlığını üçüncü kez diriltecek, İzmir'i başkent edinecek, sonunda Osmanoğlu'na yenilip Seferihisar güney yakınındaki İpsili Hisarı'na [Doğanbey] sığınacak, kuşatmaya gelen Osmanlı komutanları onu "Bağışlanacaksın" diye kandırıp teslim alma sonrasında öldürtecekler; Aydınoğulları Beyliği'nin böylece dördüncü kez ve kesin olarak ortadan kaldırılması ancak 1426'da gerçekleşecekti.

1415'te Osmanlı'nın Aydın İli Sancak Beyi görevindeki İskender Bey, Bulgar Krallığı'nın sonuncu Kralı İvan Şişman'ın oğlu Aleksandr'dan başkası değildi. Bulgarlaşmış bir Kuman (dolayısiyle, Türk) ailesinden gelme olan İvan, 1370 sıralarında, Osmanlı ile başa çıkamayacağını anlayıp Sultan Murat Hüdavendigâr'a bağımlı olmayı, ona haraç vermeyi kabullenmiş, hatta kızkardeşi Prenses Maria/Mara'yı, Murat'ın eşlerine katılmak üzere, onun haremine göndermiş iken, 1371'de, Lala Şâhin Paşa'nın, Bulgaristan'ı Osmanlı ülkesine eklemek üzere saldırıya geçeceğini sezinlediğinden, Makedonya yöresine egemen Sırp devletçiğinin Kralıyla birlik olup, Sofya güney yakınlarında, ileride Musa Çelebi'nin de sonunu görecek olan Samakov yöresinde (Samakov kasabasının bulunduğu yörede), Lala Şâhin'le savaşa tutuşmuş; Osmanlı ordusu, çarpıştığı birleşik orduyu yenmişti. İvan'ın devleti, daha birkaç yıl süreyle, sözde Osmanlı bağımlılığını tanımış olarak ama hep Osmanlı'ya karşı fırsat kollar tutumda, varlığını korudu. 1388'de Osmanlı Bulgaristan'a ordu gönderip neredeyse tümünü zaptetti, İvan'ın elinde yalnız Tırnovo başkent olmak üzere pek

küçücük bir ülke kaldı. İvan, Macar Kralı Sigismund ile Osmanlı'ya karşı birlik kurmaya kalkınca, Bayazid, 1393'te, oğlu Süleyman Çelebi komutasında, onun üzerine bir ordu yolladı ve ordu Tırnovo'yu zaptetti. İvan, bir süre, tutsak olarak yaşadı; 1395'te ya öldü ya da öldürüldü. Oğlu Aleksandr, Bayazid'in hizmetine girdi, islâm oldu ve Samsun Sancak Beyliği'ne atandı. Ancak, Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı devletinin Samsun'u yitirmesiyle oradaki görevi son buldu (Çelebi Mehmet'in Samsun, Bafra yöresini yeniden Osmanlı egemenliğine sokması ancak 1419'da gerçekleşmiştir). Cüneyt Bey'in anasının 1413'te Sultan Mehmet'e teslim ettiği İzmir'e, İskender Bey'in Sancak Beyi olarak gelip göreve başlaması 1414'te olmuştu.

İskender Bey'e, Ayasluğ kadısından nâmeyi getiren atlı ulak, o sırada 17 yaşında bulunan, Ayasluğ'da doğup büyümüş bir Rum gencinden, yarım yüzyıl sonrasının büyük tarihçisi Mikhail Doukas'dan başkası değildi.

Bu genç, Rum İmparatorluğu başkenti İstanbul'da bir zamanlar seçkin konumu olan, kendi adaşı bir dedenin torunuydu. İmparatorlar çıkarmış Doukas ailesiyle hısımlığı yoktu onların; ama, Lâtince "Komutan" anlamındaki Dux'tan bozma ve Rumlarca aynı anlamda kullanılan Doukas soyadı gösteriyordu ki, ailenin ataları arasında bir büyük komutan, bir Doukas, var idi.

Dede Mikhail Doukas, 1345 yılında, ortak imparator olma savaşımı yürüten Ioannes Kantakouzenos ile –ona bu konumu vermemek için çabalayan– V. Ioannes Palaiologos arasındaki çatışma döneminde, tüm seçkinler, varlıklılar gibi, Kantakouzenos'u tutmuştu ve İstanbul'a V. Ioannes egemen olduğu için, 1345 sıralarında, başkentten kaçıp, Efesos'a, artık Rumlarca Ayios Logos, Türklerce Ayasluğ denen, Aydınoğulları eline birkaç on yıl önce geçmiş kente sığınmış idi. Başka yere değil oraya gitmesinin nedeni şu idi ki, o dönemde Aydınoğulları Beyliği'nin başında bulunan Gazi Umur Bey, dede Mikhail Doukas'ın desteklediği Ioannes Kantakouzenos'un can dostu, büyük yardımcısıydı; hatta, Kantakouzenos savaş seferinde iken İstanbul'daki yönetime bağlı birlikler, onun başkent edinip karısının yönetimine bıraktığı Dimetoka'yı kuşattığında, 1342 yılının kışında, bir donan-

mayla Meriç Irmağı ağzına gelmiş, orada ordusunu karaya çıkarıp ırmak boyunca kuzeye yürümüş ve kenti kuşatmadan kurtarmıştı. Dede Mikhail'in oğlu, torun Mikhail'in babası Ioannes, iyi öğrenim görmüş, birçok konuda derin bilgisi hatta bazı bilimlerden iyice anlarlığı olan bir kişiydi ve bu nitelikleri yönünden, Aydınoğulları'ndan Ayasluğ'da bulunanlar, ona saygı gösteriyor, onu koruyorlardı. Torun Mikhail Doukas da çok iyi öğrenim görmüş bir Rum olduktan başka, Türkçeyi iyi biliyor hatta yazıyordu; gerçekten, üç yıl sonra, 1418'de, Börklüce'nin müritlerinden birçoğunun yakalanıp Ayasluğ'a getirilmesi sırasında, öldürülmelerinden önce bu kişilerle görüştüğü gibi, 1421 yılında da Foça'ya egemen Ceneviz Beylerinin on yıllığına kent Vâlisi (Podesta) atadığı Giovanni Adorno'nun, Mustafa Çelebi Sultan Murat'a karşı saltanat kavgasına girdiğinde, 50 000 Bizans altını karşılığında Murat'ın ordusunu Çanakkale Boğazı'nda Anadolu yakasından Rumeli yakasına gemilerle geçirme önerisini içeren, Sultan Murat'a ve vezirlerine gönderilmiş mektuplarını o yazmıştı. Aydınoğlu ailesine minnet borcu vardı; Rum İmparatoru ile çok iyi geçinen Çelebi Mehmet'e de saygısı büyüktü. O sırada, henüz 17 yaşında iken, birkaç dil bilmesi nedeniyle, Ayasluğ kadısının hizmetindeydi.

İskender Bey, nâmeyi okuduktan sonra, olan bitenlerin anlatımını, bir de, "kıyamet gecesi"nin olaylarına diğer kent halkıyla birlikte tanık olma sonrasında, uyumak fırsatını bulmadan, kendisine kadı efendinin bu nâmesini getirmek için atlanıp yola çıkan Mikhail'den dinledi. Derin derin düşündü ve o dahi, kadı efendi gibi, olup bitmekte olan olağanüstü vukuatı hemân "yukarıya" bildirmekte gecikirse cellât kemendinin boynuna geçebileceğinden ürktü. Ancak, kemendin boynuna geçirilmesini gerektirebilecek bir başka neden daha olabilirdi: "maslahatın muktezâsını ifa eylemekte tekâsül"; yani, işleri çevirmenin gereklerini yerine getirmekte üşenme göstermek. Sancak Beyliği kapsamında, dirliği düzeni bozup kargaşaya yol açan haller belirdiğinde, kendi gücünün yettiği önlemleri düşünüp uygulamak elbette ki Sancak Beyi'nin görevi idi. Kendisi, yalnızca "Ayasluğ'da şöyle şöyle haller olmuş" diye bilgi veren bir nâme'yi "yukarıya" göndermekle yetinemezdi; gücünün yettiği önlemi düşünmeli, bunun uygulamasına geçmeli ve o konuda da nâmesinde bilgi vermeliydi.

İvan oğlu İskender Bey, derin derin düşündü. Bedreddincilerin ne çeşit bir düzen değişikliği yolunda propaganda çalışmasına girdiğini yani ne istediklerini, ne vaad ettiklerini biliyordu; Dede Sultan'ın bir Bedreddin müridi olduğunu da biliyordu. Bu konularda yeterince söylenti duymuştu. Ama, bilmek gereksiniminde olduğu halde bilmediği o kadar çok şey vardı ki, alması yerinde olacak ve almaya gücünün yeteceği önlemler nedir, bir türlü karar veremiyordu. Dede Sultan'ın gücü neydi, bir çatışmaya sürebileceği kaç adamı vardı? Bunların silâh donanımı yönünden durumları nasıldı? Nerede yahut nerelerde üslenmişlerdi? Nerede yahut nerelerde uzantıları vardı ve bu uzantıların gücü neydi, başlarında kimler vardı? Musa Han kazaskeri iken şimdi İznik'te sürgün yaşamı sürdüren Bedreddin'in, Dede Sultan ile bugünkü günde bir bağı var mıydı yani Dede Sultan onun talimatını mı uyguluyordu, yoksa bir Bedreddin müridi olmakla birlikte düzen değişikliği uğruna ayaklanma çıkarmak hazırlıklarına kendiliğinden mi girişmişti?

Bu bilinmezler karşısında, kendisinin eli altındaki azap askeri hemen Dede Sultan üzerine yürüyüp onu yakalamaya yetecek sayıda olsa bile, ki öyle olup olmadığını bilmiyordu, Dede Sultan'ın nerede üslendiğini öğrenmedikçe yakalamak üzere eyleme geçmek olanağı yoktu.

Demek ki, Ayasluğ olaylarını haber verecek nâmede "Şimdi, evvel be evvel, şu konularda bilgi toplamam gerek, bu işe girişiyorum; yeterince bilgi topladığımda, uygulanabilecek önlemleri belirleyeceğim, bunlardan kendi gücümün yettiklerini uygulamaya hemen başlayacağım ve her hâl ü kârda sizi yeniden bilgilendireceğim" demesi ve o dediği yolda davranması gerekecekti.

İskender Bey, düşünce zincirinin bu karar noktasına varınca, ferahladı. Kendisinin askerlik işleri açısından üstü, savaş zamanında, kendi sancağındaki timarlı sipahi askerini getirerek buyruğuna gireceği Beylerbeyi idi ama, şu sırada ortada görünen, bir harp darp durumu değil, Dede Sultan çevresinde toplanmış, sayılarının ne olduğu bilinemeyen, belki birkaç yüz kişiden ibaret bâgi takımının, dinde ilhad yani Kur'an hükümlerinden sapma propagandasıyla birlikte düzen değişikliği propagandasına giriştiğinden ve Ayasluğ'da bir konak yakıp ayrıca Ayasluğ kal'ası dizdarı olan sübaşı ile kethüdâsını katleylediğinden ibaretti.

Yazacağı nâmeyi, vezir daha doğrusu vezirlerin en kıdemlisi [Sadr-ı âzam unvanı, keza Vezir-i âzam unvanı, henüz bilinmiyordu] Bayazid Paşa'ya göndermeliydi. Öyle yaptı; yazıyı hazırlayıp atlı tatar ile gönderdi. Kethüdâsı İbrahim Ağa'yı çağırıp, neleri öğrenmek gerektiğini ona açıkladı ve ondan, tüm sancak kapsamında halk arasına kendi adamlarını göndererek, bu konularda tez elden bilgi toplamasını, gelen bilgiyi kendisine iletmesini istedi.

İzmir'den Ayasluğ'a ulaşmanın, en az iki gün at sırtında gitmeyi ya da, yaya yolculuk edilecekse, en az üç gün yürümeyi gerektirdiği bir zamanda, bilgi toplayacak adamların Sancak Beyliği kapsamında olabildiğince çok sayıda kente, kasabaya, köye gitmesi; oralarda, gerekiyorsa kırsal yörede de dolanarak, yeteri kadar zaman ayırarak, bilgi toplama çalışmasını yürütüp tamamlaması elbette ki aylar sürecekti. Bayazid Paşa'dan, Sancak Beyi İskender'in yazısına "Öldürülenlere Allah rahmet eylesin. Düşündüklerin akla uygundur. Gerekli bilgiyi toplayıp alınacak tedbiri bul ve al, bize de yeniden bilgi ver" içeriğinde yanıt üç hafta içinde geldi, ama bilgi toplama çalışmasında yeterli denebilecek sonuç elde edilmesi, az çok belirli bir tablonun ortaya çıkabilmesi, ertesi yılın, 1416 yılının bahar başlangıcına sarktı. Yine de, bazı konularda açık seçik bilgi sağlanamamıştı. Örneğin ve özellikle, Börklüce'nin yürüttüğü "fesat" besbelli ki Bedreddin'in düşüncelerinden esinlenmiş olmakla birlikte, acaba bu fesadı düzenleyen, yöneten Bedreddin miydi, Börklüce onun talimatını yerine getiren bir maşadan mı ibaretti? Börklüce'nin Karaburun Yarımadası'nda, Mordoana kariyesinde üslendiği, yanında kalabalık sayıda "mürid"inin bulunduğu öğrenilmişti ama, bu kalabalık sayıyı iyi kötü belirtecek rakam ne idi? 100 mü, 500 mü, 1000 mi? Sonra, o "kalabalık sayıdaki" müritler içinde kaçta kaçı, sâdece bir şeyhe, bir pîre gönül bağlamış, onun yol göstericiliğine sığınmış, hatta buyruğuna girmiş kimseler, kaçta kaçı hem o nitelikte hem de elde kılıç savaşmaya girişebilecek gerçek anlamda kıyam mücahitleri, devrim savaşçıları idi, belirlenememişti. Börklüce takımının, Saruhan Sancağı'nda, özellikle Sancağın merkez kazası olan Manisa kazasında etkin bir uzantısının bulunduğu, bunların başında Torlak Hû Kemal denen bir dervişin olduğu öğrenilmiş

olmakla birlikte, orada kılıçlı bir güç oluşturulduğu yolunda hiçbir bilgi edinilememişti (gerçekten de, Torlak, öyle bir güç oluşturmamıştı).

İskender Bey, kendisine varan bilgileri değerlendirmeye çalıştı ve çok yanlış bir sonuca vardı. Vaktiyle, bir Bulgar Prensi iken, kendi yurdunda görülebilecek öğrenimi en üst düzeyde almıştı ama elbette ki o zaman, Osmanlı tarihi üzerine edinebildiği bilgi pek cılızdı, hele Osmanlı öncesi islâmlık tarihi konusunda hemen hemen hiçbir şey öğrenememişti. Ama islâm oldum dedikten ve Osmanlı yönetici toplumu içinde kabul gördükten, hele hele Samsun'a Sancak Beyi olarak atandıktan sonra, bu konudaki eksikliği pek çok vesileyle ona çuvaldız gibi batmıştı, nice kez pek gülünç ve sıkıntılı durumlara düşmüştü. O eksikliği gidermeye içten bir gayretle çabalamıştı ve bu çabasında, Candaroğulları'ndan yakın zamanda devralınmış Samsun'un nice Osmanlı kentine göre çok daha yüksek bir kültür düzeyinde bulunması, ona büyük kolaylık sağlamıştı. İslâm tarihi hakkında yeterli bir genel bilgi edinmeye çalışırken, Hasan Sabbah olayını öğrenmiş ve bu olay, birçok yönden ilginçliği nedeniyle, aklından çıkmamıştı. Dede Sultan'ın, mülhid bir batınî inancı yayarak, karadan ulaşılması pek zor olan Mordoana kariyesinde, hemen hemen sırf Stylarios Dağı'nın sıradağ biçiminde uzanan kayalık kitlesinden oluşan bir yörede, müritleriyle üslenip Ayasluğ'a birtakım yerel ileri gelenleri katleylemek üzere fedailer göndermesini, hemen, Hasan Sabbah olayının taklidi ve tekrarı saydı; bu mülhid Dede ile onun "olsa olsa birkaç yüz" fedaisini haklamak üzere Karaburun Yarımadası'na sefer etmeye karar verdi. Ancak, Dede Sultan Börklüce'nin sığındığı o dağlık, karadan erişilmesi zor yöre, Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi gibi, adım adım direnme gösterilebilecek nitelikteydi. O nedenle, bu bâgilere karşı sefere girişmek için, elinin altında, Kadifekale'de bulunan üç bölük gücünde azap eri asla yetmezdi; sancak kapsamındaki timarlı sipahilere çağrı çıkarmalıydı; onlardan, kendi cebelilerini yanlarına alıp, buyruğu altına gelmelerini istemeliydi. Elbette ki çağrıyı iletecek adamların timarlı sipahilere ulaşması, onların da kendi cebelilerini toparlayıp hazır etmeleri, yola çıkıp İzmir yakınlarında her nerede toplanılacak ise oraya gelmeleri hayli zaman alırdı, iki üç haftadan önce olmazdı. Bu nedenle, ken-

di azap askeri ve gelecek olan birliklerin toplanma, buluşma zamanını, yaz başı olarak saptadı. Sonuncu buluşma yeri, İzmir'den Vurla'ya ve daha ilerideki Karaburun Yarımadası yolu kavşağına, oradan yarımada batı ucunda, Sakız Adası karşısındaki Perama İskelesi'ne [Çeşme] uzanan yolun, İzmir-Vurla arasındaki, hep kıyıdan giden bölümünün orta yerinden az ileride bulunan kavşak, yani Sivrihisar [Seferihisar] ve İpsili Hisarı tarafına, tam güneye yönelen diğer bir yolun başladığı kavşak olacaktı. Timarlı sipahiler içinde, İpsili Hisarı, Sivrihisar, Hereke[1] köyü, Ulamış köyü tarafından gelenler, bu yolu kuzey doğrultusunda izleyerek, en geç sonuncu buluşma gününde, sonuncu buluşma yeri olan Kilizman kavşağına varacaklardı ve o sipahilerle, doğudan, İzmir'den gelen birliklerin hangisi buluşma kavşağına daha önce varırsa, kavşağın yanıbaşında, kıyıya bakan alçak tepenin üstünde ve yamacında olan Kilizman köyünde konaklamaya geçip bekleyecekti. Gümüldür, Cumaovası taraflarından gelenler, bu yerlerden dümdüz kuzeye, İzmir'e uzanan yolu izleyip sonuncu buluşmanın en geç iki gün öncesinde İzmir'e varmış olacaklardı ve İzmir'de bir gün dinleneceklerdi. Menderes Vadisi'nden, Ayasluğ'dan, Küçük Menderes Vadisi'nden, Torbalı yöresinden, Seydiköy taraflarından gelenler, tarihsel Ayasluğ-İzmir anayolunu kullanacaklar ve onlar dahi sonuncu buluşmanın en geç iki gün öncesinde İzmir'de bulunacaklar, orada bir gün dinleneceklerdi. İzmir'e gelen birliklerin konaklama yeri, İzmir'in batı yanıbaşında, kıyı ovasının başlangıcındaki, ılıcalarıyla ünlü Balçık Havli olacaktı. İzmir'de bulunan birlikler, son buluşma gününde, batı yönünde yürüyüşe geçecekler; Balçık Havli'ye geldiklerinde, orada konaklamış olanlar da bunlara katılacaklar ve aynı gün, sonuncu buluşma yerinde, Kilizman köyü bitişiğindeki kavşakta olacaklardı. Yarımadanın Vurla ile Sığacık arasındaki kıstaktan batıda kalan bölümünde, ki Karaburun Yarımadası bu bölümün kuzeye uzanan bir parçası idi, Osmanlı egemenliği gerçekte henüz kurulmamıştı ve oralarda Osmanlı'nın timarlı sipahisi yoktu, hiçbir yönetim görevlisi hatta kadısı dahi yoktu; buraları Börklüce Mustafa yönetimindeydi.

İskender Bey, elinin altında, Kadifekale'de bulunan 300 kadar azap erinden yalnız 50'sini, ne olur ne olmaz diye, İzmir'de bırakacak, ka-

1 *Hereke:* Seferihisar kuzey yakınında köy; şimdiki adı Düzce.

lan yaklaşık 250 eri yanına alacaktı. Sancak kapsamındaki yerlerden gelecek timarlı sipahiler ile onların getireceği, kendilerine bağlı cebelilerin toplam sayısının da 750 dolaylarında olacağını hesaplıyordu. Böylece, komutası altında aşağı yukarı 1000 asker bulunacaktı. Börklüce'nin yanındaki müritlerinin toplam sayısını "Olsa olsa 1000" diye ve bunların içinde savaşa sürülebilecek silâhlıların sayısını "500'ü geçemez" diye tahmin ediyordu. Ayrıca, bu dervişler, müritler takımını pek küçümsüyordu; "Bunlar 5000 kişi olsalar bile, ne ola? Tekkede hû demekten başka şey bilmeyen dervişleri, yalınayak köylüleri topla, hepsinin eline kılıç ver; böyle bir güruh, has askerin bir bölüğü karşısında bile dayanamaz, çözülür, kaçar gider" diye düşünüyordu.

Sancak Beyi'nin tasarımında, Mordoana üzerine hem denizden hem de karadan saldırıya geçip hedefi kıskaç içine almak vardı. Küçük ordusu, Kilizman yanıbaşındaki kavşakta toplandıktan sonra, kıyı yolunu izleyerek, yaklaşık iki buçuk saat yürüyüş uzaklığındaki Vurla İskelesi'ne gidecek ve orada Osmanlı donanmasının gemilerine binecekti. Sultan Mehmet, daha 1415'te, eni konu sözü edilecek sayıda gemiden oluşan bir donanma kurmuş, bunun komutanlığına Çalı Bey'i getirmişti. Börklüce yandaşlığının Saruhan İli'yle Aydın İli'nde çok yayıldığı duyulduğundan, bu tâife Çanakkale Boğazı'nı aşarak Edirne üzerine yürümeye kalkar korkusuyla, gemilerin, donanma üssü durumuna getirilen Gelibolu'da toplanması emri verilmişti ve donanma şimdi orada bulunuyordu. Buradan yeterli sayıda gemi İzmir Körfezi'ne gönderilecek, Sancak Beyi'nin küçük ordusunu yüklenecek, yarısını (Börklüce takımının kaçış yolunu kesmek üzere) Balıklıova Koyu'na, Mordoana güneyine; öteki yarısını da Mordoana kuzeyine çıkaracaktı.

Ne var ki, 29 Mayıs 1416 günü ortaya çıkan hiç beklenmedik gelişmeler bu hesabı altüst etti. Venedik ile Mehmet Çelebi arasında barış olduğu halde, Ege Denizi'nin sayısız adasından kiminde Bey durumunda olan bazı Venedik soyluları, bu barışa aldırış etmediği gibi, Türk korsan gemilerinin de Venedik gemilerine saldırdığı ara sıra oluyordu. Bu nedenle Venedikliler Çanakkale Boğazı'na, devriye gezmek göreviyle, Amiral Pietro Loredano komutasında bir filo göndermiş-

lerdi. 29 Mayıs günü Gelibolu önüne gelen Loredano, orada bir Türk filosu görünce, Çalı Bey'e adam yollayıp, "Sizinle savaşta mıyız barışta mıyız? Buraya niçin geldiniz?" diye sordurdu ve kendisinin sonradan çıkan çatışma üzerine Venedik Senatosuna yazdığı bilgilendirme mektubunda söylediğine göre, Çalı Bey, "Biz buraya savaşmaya gelmedik, Mustafa'nın yolunu kesmeye geldik" dedi (Söz konusu Mustafa, aynı sıralarda Mehmet'e karşı saltanat kavgasına girmiş Mustafa Çelebi olamazdı, çünkü o çoktan Rumeli tarafına geçmiş, Eflâk Prensi Mircea'nın yardımıyla güç kazanmaya çalışmakta idi). Venedik filosu, İstanbul tarafından gelen bir Midilli gemisini Türk korsan gemisi sanıp, yakalamak için, üstüne bir kadirga gönderdi; Osmanlı denizcileri de bir Türk gemisine saldırılıyor sanıp kendi kadirgalarından birini oraya sürdüler. Bunun üzerine iki donanma kapıştı ve Gelibolu ile Marmara Adası arasındaki sularda süregiden savaşta Türk donanmasının 5 gemisi batırılıp geri kalanların hemen hemen tümü Venediklilerin eline geçti. Bu olay üzerine, Venedik ile barışın pek uzun süren görüşmeler sonrasında ertesi yıl kurulmasına dek, bir tek Osmanlı gemisi bile Ege Denizi'ne çıkamaz oluverdi.

Böylece, İskender Bey'in de tıpkı adaşı Büyük İskender gibi ordusunu hep yürütmesi zorunlu oldu. 1416 yılı Haziranının ikinci Perşembe gününde İzmir'e varan birlikler, kentin batı yanıbaşına, Balçık Havli'ye geçip orada konaklamışlardı. Bunlar, cuma gününü dinlenerek geçirme sonrasında, cumartesi sabahı, biraz oyalanıp İskender Bey'i beklediler. İskender Bey ve kaleden aldığı azaplar, namaz vaktinin hemen sonrasında batı yönünde yola koyuldular, bir saat geçmeden Balçık Havli'ye geldiler ve oradakilerin de katılmasıyla kıyı boyunca, Kilizman kavşağına doğru yürüyüş başladı. Sancak Beyi, kethüdâsı, timarlı sipahiler, bunların getirdiği cebeliler, at üstündeydiler; 250 kadar azap eri yaya gitmekteydi.

İskender Bey, at sırtında gidilirken yapacak başka şey olmadığından, düşündü durdu; kanatlanan düşüncesi, geçmiş zaman içinde bir oraya bir buraya kondu, derken Bedreddin ile Plithon'un hayaline takıldı kaldı.

Her ikisini, Edirne'de çok yakından tanımıştı.

Kendisi, Bulgar Kralı İvan Şişman oğlu Prens Aleksandr iken, 17 Temmuz 1393 gününde, kuşatma altındaki başkent Tırnovo düştüğünde, babasıyla birlikte tutsak olmuş, Edirne'ye götürülmüştü. Her ikisine saygı gösterilmişti ama ne de olsa, yaşadıkları, bir tutsak yaşamı idi. Babası İvan çok geçmeden ölmüş ya da öldürülmüştü; o işin gerçeğini kendisi bile öğrenememişti. Osmanlı'nın egemen bulunduğu yerlerde, halktan insanların, hele hele mal mülk sahibi kişilerin, yeni egemen kitle arasına karışmak için din değiştirmeleri pek yaygın idi ve elbette ki bu din değiştirmeler, Kur'an'ı anlayarak okuma sonrasında onun belirttiği islâmlık inancını hristiyan inancıyla ciddî bir karşılaştırmaya tâbi tuttuktan sonra islâmlığın üstün olduğuna hükmetmekle yapılıyor değildi. Türklerin dört beş yüzyıl önce İran kuzeyinde yayılır iken Arap fetihleri üzerine islâma geçmesi hangi ölçüde bilinçli karşılaştırma, yeğleme sonucu olmuş idiyse, Osmanlı egemenliğine geçen ülkelerdeki yerli halkın islâma geçmesi de ancak bir o kadar bilinçli karşılaştırma, yeğleme sonucu olabilirdi. İşte kendisi de öylesine islâm olmuştu, adını İskender olarak değiştirmişti ve tutsak edilmesinden beş yıl geçmişken, 1398'de Yıldırım Bayazid Han Samsun'u zaptettiğinde oraya Sancak Beyi olarak atanmış; Timur depremi sonrasında, 1402'de Anadolu Beylikleri diriltilip Samsun yeniden Candaroğulları'nın egemenliğine dönünce, ona dahi, Edirne'ye dönmek düşmüştü. Gerek Süleyman Çelebi'nin, ardından Musa Çelebi'nin tahtta bulunduğu dönemlerde, gerek 1413'te Çelebi Mehmet Musa'ya üstün gelerek tahta çıktığı sırada, orada idi. Çok geçmeden, yine 1413'te, Çelebi Mehmet İzmiroğlu Cüneyt Bey üzerine sefere çıkıp Aydın İli'ni onun elinden aldığında, bu il Osmanlı'nın Aydın Sancağı'na dönüştürülmüş ve Sancak Beyliği 1414'te ona verilmişti. Dolayısiyle, 1398 ile 1402 arasında Samsun Sancak Beyi görevinde bulunduğu dört yıllık dönem dışında, 1393'ten 1414'e kadar, yani 21 yıllık bir sürenin 17 yılında, hep Edirne'de bulunmuştu. Şeyh Bedreddin de o 17 yılın çoğu zamanında aynı kentteydi; 1405'te Kahire'den, orada evlendiği eşi, Sultan Berkuk'un armağanı câriye Gazila ile ve bu hanımdan olma oğlu İsmail ile, ilk gençlik yıllarının geçtiği, öğreniminin ilk aşamalarını tamamladığı Edirne'ye dönmüştü. 1413'te Musa'nın öldürülmesi, Çelebi Mehmet'in başa geçmesi üzerine İznik'e sürgün gitmek zorunda kalıncaya dek, hep orada yaşamıştı.

İskender Bey, Yıldırım Bayazid Han ile oğullarının tümünü çok yakından tanıdığı gibi, Bedreddin'i de yakından tanıyordu. Üstelik, onun en erkli, görüşlerini özgürce açıklayıp yayar olduğu, iki buçuk yıl süren kazaskerliği döneminde de, hep yakınında, saray çevresinde bulunmuştu. Keza, Bedreddin'in Edirne'de iki buçuk yıl süren kazaskerlik döneminde kethüdâsı olan Börklüce Mustafa'yı iyi tanırdı.

Bazan, bir kimseyi anımsayınca mutlaka bir başka kimse onun yanı sıra akla geliverir. Diyelim, Hacivat'ı anımsayıp Karagöz'ü anımsamamak olamaz; Brutus'u anımsayınca Sezar gözde canlanır; Iudas Iskariyot, ihanet ettiği İsa'yı; Hasan Sabbah, öldürttüğü Nizam ül Mülk'ü; Köroğlu, Ayvaz'ı; Yezid, Huseyn'i çağrıştırır. İskender de, ne zaman Bedreddin'i anımsıyor olsa, hemen ardından, Gemistos oğlu Georgios Plithon'u (Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων) aklına düşmüş buluverirdi. Bu kişi de Edirne'de öğrenim görmüş çok bilgin biriydi, Bedreddin'in yaşıtıydı ve anlaşıldığına göre medresede islâm hukuku öğrenimi de görmüştü, hatta herhalde Edirne medresesinden Bedreddin'in öğrencilik arkadaşı idi[1]. Sonradan, Rum İmparatorluğu'nun hâlâ elinde kalabilmiş, ama o sıralarda yarı bağımlı bir Prens durumuyla, İmparator Manouel Palaiologos'un oğlu II. Theodoros'un Despot sıfatiyle yönettiği, Mora'daki, Mistra merkezli bir beylik ülkesine geçmişti. 1393 yılında, İskender'in İvan Şişmanoğlu Aleksandr olarak Edirne'ye getirilmesi sırasında, gerek Bedreddin gerek Plithon, 34 yaşında idiler. Plithon, artık daha çok Mistra'da yaşıyor olmakla birlikte, hem oradaki yarı bağımlı Bey II. Theodoros'un, hem de onun babası İmparator Manouel'in baş danışmanı durumunda bulunduğundan, Mistra ile İstanbul arasında sık sık gidip geliyordu. Her yolculuğunda, Mora Yarımadası'nın deniz kıyısında bir yerden yelkenli gemiye binip, denizden ve her yöndeki ufuklara dağılmış bir sürü adadan başka hiçbir şey görmeyerek İstanbul'a yel üfürmesiyle su götürmesiyle gitmenin rahatlığını değil, bir hayli yorulmak bahasına,

1 *Neoklès Sarrès*, Osmanikè Pragmatikotèta, c. I, Atina 1990, Sayfa 14: "Hiç inkâr edilemez ki kendisinin [Bedreddin'in] siyasal felsefesi, görünüşe bakılırsa Edirne medresesinde öğrencilik arkadaşı olduğu Gemistos oğlu Geòrgios Plèthòn'unkinden, genellikle, çok daha köktenci kapsamda kışkırtıcı oldu."

kentten kente uğrayıp her yerde saygı görerek, el üstünde tutularak karadan yolculuk etmenin keyfini yeğliyordu. Bu yolculuklarda, gençliğinin nice yılını geçirdiği Edirne'ye mutlaka uğrar, bazan orada birkaç hafta kaldığı bile olurdu. Gelişlerinde, eski dostu İskender Bey'le de görüşürdü.

Artık yeni Platoncu bir düşünür olarak büyük ün kazanmış Plithon'un öğretisi ile Bedreddin'in öğretisi arasında, devrimci-toplumcu içerik yönünden, malın mülkün kullanımında ortaklık ve bölüşme ilkesini temel edinmek bakımından çok büyük benzerlik vardı. Ama, bu içeriğin belirlenmesinde, Edirne'de yıllar yılı yakın arkadaşlık sürdürmüş iki büyük düşünürün hangisi ötekini etkilemişti, İskender Bey orasını bilmiyordu.

Plithon, bütün toprakların kamu mülkiyetinde olması gerektiği görüşündeydi. Herhangi bir kimse, beğendiği boş arazi parçasını dilediği gibi ekip biçebilmeli; üzerine yapı yahut ağaç dikebilmeli idi. Özellikle, yaban ve hiç işlenmemiş toprağın ekilip biçilmesi devletçe özendirilmeliydi. Ancak kişi, toprakta mülkiyet hakkı içeriğinde bir hakkının bulunmadığını aklından çıkarmamalıydı. Ayrıca, toplum, askerler ve üretip devlete ürünlerinden, vergi işleviyle, üçte bir oranında pay verenler olarak ikiye ayrılacağından, toprağı işleyen üretici, bu vergiyi vermekle yetinecek, onun askerlik yükümlülüğü olmayacaktı. Bu ilke temelinde, toprakta tarım yapma ve hayvan besleme işletmeciliğinin tüm ülke kapsamında yeniden yapılandırılması, bir üretim artışı ve buna bağlı olarak devletin vergi gelirinde patlama yaratacak, Romalıların devleti (Rumlar, İstanbul Türkler tarafından alınasıya dek, devletlerini bu adla anmışlardır) yeniden büyük güç kazanacaktı.

İskender Bey, işte tam böyle bir düzenin şimdi Börklüce çevresinde toplanmış dervişler, rençberler, bağcılar, balıkçılar tarafından, deneme uygulaması niteliğiyle değil, "Artık bundan sonra toplum düzeni her yerde böyle olacak, biz bu değişimin öncüsüyüz, Dede Sultan'a öyle vâridat geldi" inancıyla yürürlüğe konduğunu duymuştu; şu farkla ki, alevî Türkmenlerin "Dede ne derse o olur" geleneği çerçevesinde, Dede Sultan, uygulamaya bir miktar "merkezî plânlama" da eklemişti. Örneğin, balıkçı reisleri, kendi aralarında konuşmayla, hangi tekneye

kimlerin ne zaman binip nerede ne avlayacağını kararlaştırıyor ve tutulan balığın dörtte üçü tutanlara dağıtılıyor, ama pay alanlar kendi balık paylarının tümünü evde tüketmeyip diledikleri kadarını değiş tokuş yoluyla bağcıdan üzüm, keçi yetiştirenden keçi sütü ya da peyniri vb. almak için kullanıyordu. Toplum yöneticilerine teslim edilen dörtte bir balık ise, kayıklarla Sisam'a gönderilip satılıyor ve sağlanan para, Yaycı Bedir Türkmen cemaatinden yay alımı gibi işler için harcanıyordu. Hangi ailelerin hangi bağı, hangi meyve bahçesini işleyeceği, hangi keçilerden kaç tanesini besleyip süt alacağı, peynir ve yoğurt üreteceği, kıl kırkacağı, Plithon öğretisi doğrultusunda bireysel istek ve girişime bırakılmayıp, dervişlerin denetiminde, karara bağlanacak işten iyi anlayan yaşlıların belirlediği düzenlemeyle yürütülüyordu. Karaburun Yarımadası'nın neredeyse tümü dağlık taşlık olduğundan, burada tahıl tarımı pek yapılamıyordu; halk öteden beri koyun ve keçi yetiştirmekle, kayalık zeminin şurasında burasında yama gibi duran, funda toprağı örtülü, tarıma elverişli küçücük arazilerde meyvecilikle, zeytincilikle, sebzecilikle, kıyılarda balıkçılıkla geçinirdi. Bu ekonomi, şimdi, bir kolektif çiftlik ekonomisi modelinde yürütülmekteydi.

İskender Bey'in küçük ordusu, yalnız İzmir Kadifekalesi'ni korumakla görevli kale azapları ile, şimdi göreve Çağırılan timarlı sipahilerden ve onların getirdiği cebelilerden oluşuyordu. Asker arasında yaya yahut müsellem yoktu. Aslında Osmanlı, kendi ülkesinde yaya ve müsellem örgütünü daha Orhan Bey zamanında kurmuştu; çağırıldıkları zaman, kendilerine gösterilen kamu işinde çalışmak yahut savaşa katılmak üzere gelmek yükümlülüğü karşılığında kendilerine tarımsal işletmecilik için kullanacakları arazi, çiftlik verilen kişilerdi yayalar ile müsellemler; çağırıldıkları zaman, yayalar, adlarının belirttiği gibi yaya olarak, müsellemler ise atlı olarak gelirdi; ama doğrusu, Osmanlı'nın özenle tuttuğu istatistikler, bunların içinde, göreve çağırıldıkça çağrıya uyup gelenlerinin, gelmesi gerekenlerin tümüne göre yalnızca % 20-40 arasında olduğunu göstermekteydi. Timar sahibi ise, yaya yahut müsellemin tersine, bir tarım işletmecisi değildi; o belli yükümlülükler karşılığında, belli bir arazinin gelirlerini (vergi yahut kira bedeli alır gibi) almak yetkisi kendisine bırakılan yüksek rütbeli bir eski asker

yahut kamu görevlisi kimliğindeydi. Çelebi Mehmet, Aydın İli'ni ancak birkaç yıl önce, 1413'te Cüneyt'in elinden almış bulunduğu için, bu ilde yaya ve müsellem örgütü henüz kurulmamıştı. Devlet elindeki, sonradan timar statüsüne sokulup bir timar sahibine bırakılmış arazinin bu yolda dağıtılması dahi, 1416'da, henüz pek geniş ölçüde gerçekleşmemişti. Örneğin, Karaburun Yarımadası kuzey ucu yakınında, Ahırlı/Karaburun köyünün güneydoğu yanıbaşında ve yol üzerindeki Saip köyünün dibinde, güneydoğusunda, keza yol üzerinde bulunan (adının Mordoana/Mordoğan adıyla aynı kökenden, aynı eski kültürün dilinden geldiği besbelli) Emirdoğan köyü ve yakınları (burada çeltik ve pamuk üretimi yapılıyordu), Çelebi Mehmet sonrasında, II. Murat'ın adamlarından Yusuf ile Paşa Bâlî adlı kişilere timar olarak verilmiş bulunduğu halde, orada daha önce hiç kimsenin timarı yoktu.

İskender'in küçük ordusu, Balçık Havli'den sonra hep deniz kıyısı yakınından, hatta çoğu zaman denizin hemen yanıbaşından üç saat yürümeyle, Kilizman köyü bitişiğindeki kavşağa geldi; daha önce Sivrihisar'dan bu kavşağa uzanan yolu izleyerek gelmiş, orada yayılıp beklemeye geçmiş timarlı sipahilerle, bunların getirdiği cebelilerle buluştu, konaklayıp öğle yemeği molasına geçti. Osmanlı'da, yalnız Padişah kulu yeniçerilere barınak, giyim, savaş donanımı, harçlık, yiyecek sağlanmasını devlet üstlenmekteydi; öteki sınıflardan olan askerlerin her biri bu konularda kendi başının çaresine bakmak zorundaydı, yalnız cebeli için bu gereksinimleri, onun bağlı olduğu timarlı sipahi karşılardı ve zaten cebeli, çoğu kez, timarlı sipahinin satın almakla ya da savaşta tutsak etmekle kölesi olmuş kişi idi. Asker, elbette ki, yolda yiyeceği ekmeği, peksimeti, zeytini, başka yiyecekleri, içeceği suyun testisini torbaya, çıkına koyup elinde, sırtında taşımazdı; bu torbalar, çıkınlar, ordunun, ovada gidiliyor ve yol geniş ise yanı sıra, yol dar ise ardı sıra ilerleyen, başka çeşit malzemenin de yüklenmiş bulunduğu arabalarda taşınırdı. Şimdi İskender Bey ordusunun ardı sıra, hayli çok sayıda böyle arabalardan gelmekteydi.

Ordu yeniden yürüyüşe koyulduğunda, İzmir Körfezi kıyılarının bu parçasını o güne dek hiç görmemiş olan İskender Bey, hep başı sağa dönük, deniz kıyısının yosun kaplı taşlarına dalgaların okşarca değip

dönmesini, kıyı yakınında uçuşan martıları, ara sıra durgun denizin yüzeyini yaran hatta kendi aralarında oynaşarak, yarışarak tam yüzey üzerinde sırtlarıyla daire çizercesine bir görünen bir dalan yunus balıklarını, karşı kıyıları, o kıyıların gerisindeki çam ormanlarıyla kaplı yamaçları ilgiyle, beğeniyle seyretti.

Bir gözlem, hayli şaşırtmıştı onu. 78 hâneli olan ve tam deniz kıyısında değil, kıyıdan yarım saat yürüyüş uzaklığında alçak bir tepenin üstüyle yamaç yukarı bölümünde bulunan Kilizman dışında, bu cennet güzelliğindeki yerlerde, köy yoktu. Zaten ılıca çevresindeki üç beş evden ibaret bir köycük olan Balçık Havli sonrasında da, Kilizman köyüne kadar üç saat süren yürüyüş boyunca, Rumların Puladi, Türklerin Buladan dediği 15 haneli küçücük köy dışında hiçbir yerleşim görmemişlerdi.

Aslında o dönemde, Batı Anadolu'nun tümü pek nüfus yoksulu idi. İzmir'de surlar içinde yaşayan özgür ve yetişkin erkek sayısı asla 1000'i geçmiyordu ve bunların da 170 kadarı Rum, geri kalanı müslüman idi. Diğer yandan, Ayasluğ yöresinin tersine, İzmir'de, ticaretin, dışalım-dışsatım limanı olmanın getirdiği canlılık ve göreceli gönenç de yoktu. Çünkü Aydınoğulları döneminden beri gerek Ayasluğ İskelesi üzerinden gerek bunun güney yakınındaki Balat İskelesi'nden, deniz yoluyla, dışalım ve dışsatım yapılıyordu ama, İzmir'de böyle bir etkinlik yürümüyordu. Roma egemenliği çağının bile çok öncelerinden başlayarak, Efesos kenti ve bunun ardılı Ayasluğ, Anadolu'nun dışalım-dışsatım kapısı olagelmişti. Anadolu içlerinden mal getirmeyi, oralara mal götürmeyi en kolaylıkla sağlayan anayolun batı ucu bu yöredeydi, İzmir'de değil. Beri yandan, korsan baskını korkusu, hemen deniz kıyısında yerleşme kurmak şöyle dursun, yüzlerce, binlerce yıllık yerleşimlerin bile varlığını sürdürmesini pek zorlaştırıyordu ve böylelerinin nicesi artık terk edilmiş, hatta bunların ilkçağda özenle işlenen yapı taşları gemilerle alınıp başka yapılarda kullanılmak üzere götürüle götürüle tükenmişti; örneğin, ilkçağda Vurla İskelesi alanına ve karşı adaya yayılan Klazomenai kentinin, onun kuzeydoğu karşısındaki Leukai'nin, Foça kuzeydoğu ilerisinde Nemrut Koyu kıyısında bulunan Kyme'nin, Çandarlı Körfezi güney kıyısındaki Myrina'nın,

Gryneion'un; aynı körfezin kuzey yanında, Bakırçay ağzındaki Elaia'nın, Dikili güneybatı yakınında Killik Kumsalı bitişiğindeki Kanai'nin yerinde artık yeller esiyordu. Karaburun Yarımadası batı yanındaki, şanlı İonia kenti Erythrai, Rumların Lithri, Türklerin Ildırı diye andığı bir köyceğize dönmüştü. Bir zamanlar tüm Anadolu'nun en güçlü, en varsıl kenti olan Miletos bile artık Balat adlı virân bir köyden başka şey değildi. Ayasluğ kuzeybatı ilerisindeki, ilkçağda pek namlı olan kıyı kentleri, yani Notion, Lebedos, Teos artık, işlemeli taşlarının çoğu talan edilmiş, boynu bükük birer yıkıntı yığını idiler.

Yine de, Vurla'da, belki çok eski zamanlardan kalma bir yerleşim, denizden yaya gidişle bir saatlik uzaklıkta, varlığını sürdürebilmekte idi. Aydınoğulları'nın buralara egemen olduğu sırada İzmir batısında, bütün yarımadada, pazar yeri işlevi de olan, tek önemlice köy bu idi ve o nedenle Aydınoğulları buraya birkaç hayrat yapısı dikmişlerdi. Örneğin, İzmir yöresindeki köylerin belki hiçbirinde henüz tek câmi yok iken (şimdi bile sadece birkaç köyde câmi vardı; çünkü müslüman halkın ezici çoğunluğu alevî Türkmendi ve onlar da câmiye gitmek diye bir âdet edinmeye gerek görmemişlerdi), İzmiroğlu Cüneyt'in babası, dolayısiyle beyliği kuran Mehmet Bey'in oğullarından, Gazi Umur Bey'in kardeşlerinden İbrahim Bey, belki Yıldırım'ın onu İzmir sübaşısı görevine atamasından sonra, belki daha önce, burada İbrahim Bey Câmii'ni yaptırmıştı. Ayrıca, Vurla güneyinde, yani kıyıdan –Vurla'ya göre– daha da içeride, sanki bir yay üzerine dizilmiş olarak, bazı Türkmen köyleri kurulmuştu: Sungurlu, Dündarlu, Kamanlu, Kuzgunlar. Vurla İskelesi batı yanıbaşında İzmir Körfezi'ne uzanan küçük bir yarımada çıkıntısı üzerinde bulunan Özbek, Yıvacalu, Otacalu; ayrıca o küçük yarımada ile Karaburun Yarımadası arasında kalan körfezin iç ucunda olan, kendilerinin yolu üzerindeki Malkaca/Malkoç köyü dahi, yakın zamanda kurulmuş Türkmen köylerindendi.

Vurla'ya varmak, ikindi ezanı vaktini buldu ve "Dönme, sofudan beterdir" kuralı gereğince pek "mutaassıp" dindar olan, ya da belki kendini öyle görünmek zorunda sayan, beş vakit namazı hiç kaçırmayan, bugün de yola çıkma öncesinde sabah namazını Kadifekale içindeki, İzmir'de Aydınoğulları egemenliğinin başında, 1308'de yapılmış

Kadı İlyas Câmii'nde, öğle namazını Kilizman kavşağındaki buluşma sırasında orada, sararmış çimenlerin üstünde kılmış olan İskender Bey, ikindi namazını Vurla'nın kare plânlı, mermer sütunlarında –herhalde Klazomenai ya da Teos kalıntılarından getirilmiş– geç Bizans dönemi yapımı sütun başlıklarının kullanıldığı İbrahim Bey Câmii'nde kıldı. Vurla'daki özgür yetişkin erkek sayısı 500 kadar Türk ve 30 kadar Rum'dan (adalardan Anadolu'ya yoğun Rum göçü henüz başlamamıştı) ibaret de olsa, bu nüfus o zamanki İzmir nüfusunun yarısına ulaşıyordu ve nüfus ölçüsüyle, Vurla, bir büyük pazar kasabasıydı.

İskender Bey ve ordusundakiler, doğal bir merakla, Vurla halkından, pek yakınlarındaki Karaburun Yarımadası'ndaki durum ve özellikle Börklüce'nin gücü hakkında bilgi edinmek istediler. Ne var ki, Osmanlı askerini ilk kez gören bu insanlar, açıktan düşmanca bir tutum sergiliyor olmamakla birlikte, çekingen ve suskun idiler. Gönüllerinde Osmanlı'ya hiçbir yakınlık duymuyorlardı. Henüz ondan hiçbir zulüm görmüş değillerdi ama, niçin yakınlık duysunlardı ki? Yörenin, artık nüfus içinde pek düşük oranda kalmış Rum halkı, Türkmen halkla olsun, beyliğin yöneticisi Aydınoğulları ile olsun, pek kaynaşmış idi. Öyle ki, Aydınoğulları'nın oluşturduğu donanmanın gemi yapımcıları da, denizcileri de Rumlardan idi; çünkü Türkmen kılıç çalmayı bilir ama gemi yapmaktan, yelken kullanmaktan, hatta kürek çekmekten anlamazdı. Ege Denizi'nde anakara ve ada kıyılarına Türk ile Rum birlikte sefer ediyor, talan yüküyle dönüyordu. Türkmen halk ise, elbette ki, kendilerine dayanan Aydınoğulları'nı, artık çok geniş ölçüde devşirme kadrolarına, sünnî mollalara dayanmaya başlamış Osmanoğulları'na kıyasla, çok daha kendine yakın buluyordu. Egemenlik değişiminden henüz zarar görmemişti ama o değişimden hoşnutluk duymasının en küçük nedeni yoktu. Beri yandan, gönlü hiç kuşkusuz, hemen yanıbaşındaki komşu, garip, yoksul Karaburun Yarımadası halkında idi ve şimdi Osmanlı'nın ordusu işte o halkı ezmeye, kılıçtan geçirmeye gidiyordu. İskender Bey ile yanındakiler, Vurla'da hemen hemen hiçbir önemsenecek bilgi edinemediler. Oradan ayrıldılar, batıya doğru uzanan yoldan, kendilerini Karaburun yönüne götürecek ikincil yolun ayrıldığı kavşağın yaya yürüyüşle bir saatlik öncesindeki Malkaca İçmeleri yanıbaşında, deniz kıyısında bu-

lunan Malkaca/Malkoç köyüne geldiler. Vurla'dan buraya yürüyüş iki saat sürmüştü, gün batmak üzereydi. Ordu, orada konakladı.

***

Tam o saatlerde, Karaburun'daki Samut Baba Zâviyesi'nin ön avlusunda, Dede Sultan, derviş yoldaşlarının en önde gelenleriyle, çok sâde bir akşam yemeğinin sonrasında meşveret toplantısını yapıyordu. Sancak Beyi'nin, dörtte üçü atlı olan 1000 kadar askerle Vurla'ya ulaştığı haberini, gemiciler ve balıkçılar loncasının pîri Barbas Grigoros, İskender Bey'in Vurla'ya girdiği saatlerde yelkenlisiyle Vurla İskelesi'nden yola çıkarak, az önce ona ulaştırmış bulunuyordu. Zaten, İskender Bey'in kendileri üzerine sefere çıkacağını, hatta bunun gününü çok önceden bilmekte idiler; Sancak Beyi'nin timarlı sipahilere gönderdiği, "Şu gün Kilizman bitişiğindeki yol kavşağında olun; Sancak Beyliği ordusunun birlikleri orada buluşup Karaburun'daki Börklüce Mustafa bâgilerine karşı sefere çıkacak" haberini Aydın İli'nde duymayan kalmamıştı ve haber elbette onların da kulağına gelmişti.

Zâviyenin ön avlusu çok genişti; burada bir bağ, incir ve zerdali ağaçları bulunuyordu. Zâviyede 23 derviş sürekli barınır ve gelen garipleri, yolcuları ağırlamak, imaret bölümünün işlerini yapmak görevini yürütürdü.

Dede Sultan tâifesi, saldırının geleceğini ve hatta gününü çok önceden öğrendiği için, kendi savunma yöntemlerini de çoktan düşünüp tartışmış, karara bağlamış, bunları uygulamanın hazırlıklarına girişmiş bulunuyordu. O cumartesi akşamı zâviye avlusundaki meşveret toplantısında, sâdece son bir "gözden geçirme" çalışması yapıldı ve Ege'nin bol yıldızlı bir yaz gecesinde, hemen hemen herkesin yüreğinde, "Acaba yarın feleğin çarkı kime ne gösterecek?" ürküntüsü bulunduğundan, çoğu açıkta yatan Börklüce tâifesinden olsun, Malkaca'daki İskender Bey takımından olsun hemen hemen herkesin, uyumaktan çok, açık gözlerini yıldızlara dikmesiyle sabah edildi.

***

Ertesi gün, Mordoana'ya kadar gidilecek 9 saatlik yolu hızla yürüyüp, orada bulmayı umdukları bâgiler kalabalığıyla hem kendileri yorgun

argın, bitkin iken hem de günbatımı yakınlamış iken çatışmaya tutuşmanın (gece çöktükten sonra süregidecek çatışmada, düşman bu yöreyi avucunun içi gibi bildiği halde kendileri hiç mi hiç bilmediklerinden, pek ağır kayba uğrayacakları için) sakıncalı olacağını hesap eden İskender Bey, ordusuna ağır yürüyüşle yol aldırarak, öğle vakti, Karaburun Yarımadası doğu kıyısını izleyen yolun ancak beşte birine gelmiş idi.

Bu aheste beste ilerleme, öğleden sonra da sürdürüldü ve günbatımına doğru, bir kıstak oluşturmak üzere kara içinde batı ileriye sokulmuş Balıklava/Balıklıova Koyu'na gelindi. Karaburun Yarımadası, tam burada, iyice daralıp kıstağa dönüşür ve yarımada boyunca omurga kemiği gibi güney-kuzey doğrultusunda uzanan, Rumların Stylarios (Direk, Destek direği) dedikleri sıradağ dizisi, denizin göğün karşısında secde etmişçesine alçalır, bir vadi geçidi bırakır, yarımadanın batı yanına koskocaman bir kapı açar, geçit verir. Ama hemen buradan sonra, birdenbire ayağa kalkan sıradağ dizisi, yarımada kuzey ucuna kadar, devleşir, heybetlenir, başını göğe uzatır. Odysseia'nın andığı "rüzgârlı Mimas" işte buradadır, dağ dizisinin (1212 m yüksekliğe ulaşan) en yüce doruğudur. Bu doruğa Türkler Akdağ ya da Bozdağ der. Dev kitlede, bunun güneyinde, Mordoana/Mordoğan'ın batı yakınında, Küre Dağı denen doruk; onun da güneyinde, kıstağın hemen yanıbaşında, Eskici Dağı denen doruk vardır. Kıstak kuzeyinde kalan bu dev dağ kitlesinin batı yandaki, Sakız Adası'na bakan yamaçları, hayli dik olmakla birlikte, öyle duvar gibi değildir; o yamaçların denize inişi, örneğin Torosların Teke Yarımadası'nda, ilkçağ Lykiası'ndaki uzantılarının birçok yerde denize duvar gibi dimdik inişine benzemez. Doğu yanda, Foça'ya bakan, hayli yakında ve İzmir Körfezi içindeki Uzunada'ya bakan yamaçların durumu ise öyle değildir; o yamaçlar, pek çok yerde denize neredeyse dimdik iner ve deniz ile aralarında, kıyı yolunun ancak geçebildiği, daracık bir şerit bırakır. Yarımadanın doğu yanı boyunca, hemen hemen hep denizin yanıbaşından giden yol, pek inişli yokuşlu değildir ama, dönemeci olağanüstü çoktur, çünkü Ege Denizi'nin hiçbir yerinde uzunca boylu dümdüz giden kıyı bulunmaz; bu denizin bütün kıyıları hep eğri büğrü, girintili çıkıntılıdır.

İskender Bey ordusu, geceyi kıstağın doğu yanı ilerisindeki küçük ova bölümünde geçirdi ve ertesi sabah, kısa süre yürüyüşle, yorulmuş

olmaksızın Mordoana'ya varıp orasını gündüz gözüyle yapılacak cenk sonrasında fetheylemek niyetiyle, yola çıktı.

Ancak bir saat kadar yürümüşlerdi ki, devleşip yüceliveren dağ kitlesinin kendisiyle deniz arasında bıraktığı daracık geçidi izleyen yol bölümüne girdiler. Yanlarındaki yamaç, duvar misâli dik değildi ama, oraya gelene dek sol yanlarında uzanmış olan yamaç gibi pek ılımlı eğilimde de değildi ve üzerinde, bu mevsimde çimenleri, otları kuruyup sararmış bir toprak örtüsü yoktu; kimi büyük kimi küçük taşlardan başka hiçbir şey görülmüyordu bu bölümün yamaçlarında.

Ordu, bir önceki gün sürdürdüğü yürüyüşün bütünü boyunca, hiçbir yerde bir tek insan, deniz üzerinde kıyıya yakın bir tek kayık görememişti ve bunun yarattığı bir tedirginlik, yürekleri kemirmeye başlamıştı.

İlerleme sırasında, en önde atlı öncü birliği; onun arkasında, Osmanlı'nın erken dönemdeki ak sancağını taşıyan alemdar ve onun bir adım arkasında, Sancak Beyi'nin tek tuğunu taşıyan alemdar gidiyordu. İskender Bey'in, askeri coşturmak için sefere kattığı iki davulcu ile iki zurnacı bunların arkasındaydı; nöbetleşe çalıyorlardı yani bir davulcuyla bir zurnacı çalarken diğer davulcuyla zurnacı dinlenmekteydiler. İskender Bey ile kethüdâsı hemen onların arkasında at üstünde idiler; sonra İzmir Kadifekalesi'nin kale azapları (protokol yönünden bunların önceliği vardı çünkü doğrudan doğruya Sancak Beyi komutasında, sürekli görevde idiler), daha sonra timarlı sipahiler ve cebelileri geliyor, yük arabaları bunları izliyordu. En arkadaki, orduyu o yönden güvenlikte tutan artçı birliği de timarlı sipahilerle cebelilerinden oluşmaktaydı.

Öğleye yakın, öncülerden bir timarlı sipahi, atını koşturarak İskender Bey'in yanına geldi. Heyecanlıydı:

– Sol ilerimizde, bizi seyretmeye çıkmış bir iki derviş, yamacın yukarı bölümünde göründü!

İskender Bey, hemen, gerekli komutu verdi ve bu komutu, yanında bulunan gür sesli kethüdâsı, atı üstünde, üzengilere basarak dikilip, iyice bağırmakla tekrar etti:

– Bir iki derviş göründü. Belki bir saldırma olur. Müteyakkız durula!

Ordu ilerledikçe, görüldü ki, hayli dik olan yamacın yukarı bölümünde orduyu seyre çıkanlar, bir iki kişi değildir; silâhsız, yalınayak ve başı cascavlak, üstlerinde göğsü beline dek açık bir ak entari bulunan, hortlak görünüşlü dervişler bir iki adam boyu aralıklarla, o yukarı bölümde, sanki bir çizgi üzerinde sıralanmış olarak, sessiz, hareketsiz, onları izlemektedir. Görüntü çok ürkütücüydü; yürüyen asker pek tedirgin oldu. Ama, asıl hedef Mordoana'ya doğru ilerlemeyi bırakıp da çok dik kayalık yamacı tırmanmaya, bu silâhsız seyirci dervişleri öldürmeye yahut yakalamaya kalkmanın âlemi yoktu. Yalnız, aralıklarla dizilen dervişlerin tümünün de, sanki edep yeri açıktaymış ve orasını göstermek istemiyormuş gibi, irice bir kayanın arkasında durmakta olduğunu fark eden İskender Bey, bundan pirelendi; ama dikkat edince gördü ki dervişlerin kimi elini sarkıtmış, kimi göğsünde çapraz etmiştir; ellerinde bir silâh tutup onu kaya arkasında gizliyor filân değillerdir.

Bu sırada kendilerinin izlediği yol, bir dönemeci dolandı ve sağ yanlarında iki balıkçı iskelesi ile bunların hemen önünde, yelkensiz, küreksiz, boş olarak, kıyının az açığında, yanları kıyıya dönük, az aralıkla art arda duran üç tane büyükçe balıkçı teknesi gördüler. Yürüyüş kolunun ana gövdesi tam bunların karşısına gelmişti ki, birden, kıyamet koptu: hayli uzun olan balıkçı teknelerinin kara yanındaki küpeştesi arkasına sinmiş bir sürü okçu, nice kez tâlimini yapmış bulundukları üzere, bir anda ayağa kalkıp, kertiği kirişe yerleştirilmiş, atışa hazır oklarını İskender Bey çerisi üzerine yağdırdı, hemen sinip küpeşte arkasında saklandı, onların arkasında duran bir başka sıra ayağa kalktı ve onlar, atışa hazır edilmiş oklarını savurdu; üç geminin her birine iki sıra hâlinde yerleştirilmiş okçuların ok yağmuru, yamaç dibindeki yol üzerinde olup arkasına saklanacak hiçbir sütre bulamayan İskender çerisini kırdı da kırdı. Yaycı Bedir cemaatinin yayları, İskender Bey çerisine ölüm saçtı. Tam bu sırada, yamaç yukarısından aşağıya gümbür gümbür koskoca kayalar yuvarlanmaya başladı. Bunlar, dervişlerin, nedeni belli olmaksızın arkasında durdukları kayalardı; hepsi, biçimleri dolayısıyla yamaç aşağıya, tâ yola kadar yuvarlanabilecek olanlardan özenle seçilmiş, getirilmişti ve diplerine, ucu yassı kesilmiş

uzunca bir odun parçası sokulup o odunun altına da, kaldıraç desteği işleviyle, küçük bir taş konmuştu. Arkhimedes'in "Bana gökte, kaldıracımın desteğini koyabilecek bir yer verin, kaldıraçla dünyayı oynatayım" demesinin üstünden bir buçuk binyılı aşkın zaman geçmişti ve Anadolu insanı da kaldıracı elbette biliyordu. Yamaç üstünde seyirci hortlaklar gibi duran silâhsız, başı kabak tıraşlı, yalınayak dervişlerin yaptığı, yalnızca, çıplak ayağını odunun yukarı kalkık ucu üzerine koyarak oraya ağırlığını vermekten ibaretti; kaldıraç işlevli odun, yuvarlağa yakın biçimdeki iri kayayı yerinden oynatıp biraz kaldırıyor ve kaya, aşağıya doğru paldır küldür inişe geçiyor, yamaç aşağıya yuvarlandıkça vurup ezme gücü daha çok artıyordu. Dervişler, önlerindeki elle kaldırılamayacak kadar iri kayaları böylece aşağıya yuvarladıktan sonra, bu kez, hemen ayakları dibine önceden seçilerek konmuş olan, daha küçük ama yine de iri taşları kaldırıp kaldırıp yola doğru yuvarlamaya başladılar. Aşağıdaki feryat figan, oklanarak ya da kayalar altında kemikleri parçalanarak ölenlerin, kımıldayamaz olanların, kan kusanların bağırmaları, inlemeleri, sövmeleri, göğe erişti, arş-ı âlâyı tuttu. Derken, sağ ileride, denizde, bir burnu dolanıp gelmekte olan altı yedi tane büyük balıkçı teknesi daha göründü ve bunların ikisi oraya varınca yelken indirerek durdular, onların da küpeşte arkasındaki okçular, İskender Bey çerisine ok yağdırmaya girişti; diğer tekneler biraz daha güneye, İskender Bey artçılarının arkasına geçti ve içindeki oklu kılıçlı Börklüce yiğitleri orada yola çıkarak Sancak Beyi ordusundan, kaçmaya çabalayabilen üç beş kişinin yolunu kesti. Yolun kuzey ilerisinde, İskender Bey öncülerinin karşısında, can havliyle fırlayıp oradan kaçmak isteyecek çeriyi önleyecek okçular, kılıçlılar zâten sabahtan hazır, beklemekte idiler.

Dar kıyı geçidinde kıstırılanlara taş ve ok yağdırılması daha bir hayli zaman sürdü; bağırmaların, feryatların, sövmelerin yerini yavaş yavaş ölüm sessizliği almaya başladı. O zaman Börklüce yiğitleri, önden ve arkadan ilerlediler, canlı kalabilmiş olanların dahi tümüne ecel şerbetini içirdiler; sonra, "Ne saltanat ne padişah/Tevek kel tü teal Allah" türküsünü bağıra bağıra söyleyerek, Mordoana'ya döndüler. Savaşa katılanların sayısı, hortlak görünüşlü dervişlerle birlikte, 500'den azdı.

Hemen o gece, Dede Sultan'a vâridat yoluyla malûm olan üç zaferden birincisinin kazanıldığını görmenin mutluluğuyla, ayaklanmacı takımı ileri gelenlerinin Ahırlı/Karaburun'daki Samud Baba Zâviyesi'nde yaptıkları toplantıda bir karar alındı: Bundan böyle Dede Sultan'ın bütün müritleri, bütün yandaşları, Dede Sultan'ın ve yoldaş dervişlerin görünüşüne bürüneceklerdi; başı açık gezmekle yetinmeyip saçlarını ustura ile tıraş ettirecekler, hep yalınayak olacaklar; ak renkte, göğsü göbeğe kadar yırtmaçlı, yakasız, kolsuz bir entari giyecekler, tam bir yoksul yaşamı sürecekler ve yoksulluklarıyla mutlu olup övüneceklerdi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Börklüce yiğitleri, mel'un Osmanlı'nın murdar Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde'yi nasıl rezil ve rüsvây eyledi, ânın beyanındadır

İskender Bey'in, toplayabildiği ordusunun tümü ile Karaburun Yarımadası'nda, Stylarios Dağı geçidinde, tek kurtulan olmayasıya toptan helâk edilmesi üzerine, Osmanlı'nın, zâten İzmir yanıbaşındaki Balçık Havli'den batı öteye yayamadığı egemenliği, artık İzmir'de dahi pamuk ipliğine bağlı kalmıştı. O günkü günde, Börklüce'nin savaşa sürebileceği 500 kadar okçu, 1000 kadar da kılıçlı adamı vardı. Karaburun Yarımadası'nın, hepsi hepsi 2000 kişiyi bulmayacak yerli halkına, Aydın İli ve Saruhan İli kapsamında yürütülen Bedreddincilik propagandası, yeni ve özgürlükçü, eşitlikçi, katılımcı, bölüşmeci düzen içinde yaşama; bu düzeni, evvel Allah önce Aydın ve Saruhan illerinin, sonra Diyâr-ı Rûm'un (eskiden Roma İmparatorluğu, daha sonra da onun adına sahip çıkmayı sürdüren Rum İmparatorluğu egemenliği altında bulunmuş ülkenin), sonunda yeryüzünün tümüne yayma savaşımına katılma çağrısı çıkarılmasıyla, Börklüce'nin yanına bir hayli kalabalığın katılması, yarımadadaki tüm insan sayısının 7-8000'i bulması sonucunu doğurmuştu ama, bu kalabalık içinde, savaşa sürülebilecek olanlar işte o kadardı. Gerisi kadındı, çocuktu, kocamış kişilerdi, sakatlardı. Yine de okçu yahut kılıçlı 1500 kişi, İzmir'de egemenlik kurmaya rahat rahat yeterdi. Kentin artık dış surları yoktu ve en önemlisi, halk Aydınoğulları egemenliğinden hoşnut iken Cüneyt'i kovup Niğbolu Sancak Beyliği'ne gönderen Osmanoğulları'na hiç de bağlı değildi. Oysa, Osmanlı'nın kentteki çerisi, şimdi Kadifekale'de

bırakılmış 50 kadar kale azabından ibaretti. Bu kadarcık asker, o kalenin kapılarını içten sürmeleyip oraya tıkılmaktan başka ne iş yapabilirdi ki?

Ama Börklüce, İzmir'i ele geçirmek girişiminde hiçbir zaman bulunmadı, bunun hevesine dahi düşmedi. Çünkü o, bir fatih, hatta bir ordu komutanı, hatta bir devlet yöneticisi değildi; sâdece, ikide bir cezbeye düşen, Tanrı ile gönül yolundan ilişki, bağlantı kurduğu ve (diğer ermişler, babalar, dedeler gibi Tanrı'nın sevdiği, seçkin kıldığı, kayırdığı, Tanrı'ya sözü ve hatırı geçen) bir peygam-ber, haber-veren, Tanrı sözcüsü olduğu hatta zaman zaman Tanrı ile bütünleştiği, bir ve aynı varlık olduğu inancına içtenlikle kapılmış bir meczup (cezbeye varmış) derviş idi. Yanındakiler de onu, bu kimliğiyle kabullenmiş, onun bu kimlikte olduğuna inanarak ona bağlanmışlardı. Börklüce olsun, yandaşları olsun, Tanrı'nın, bundan böyle âlem gidişatını tam özledikleri ve gerçekleşeceği onların gönlüne tanrısal vâridat ile malûm olan toplumsal düzeni gerçekleştirecek yolda yönlendireceğine inanıyorlardı. Kendilerinin, Karaburun Yarımadası'ndaki küçücük komünleri dışında, onun kapsadığı alandan kat kat daha büyük bir ülkede, bir sürü yerleşim birimini ve o arada Ayasluğ gibi nice büyük kenti kapsayacak bir beylik kurup bu beyliği hem yönetmeye hem de Osmanlı'nın şunun bunun saldırılarına karşı korumakla yaşatmaya çalışması için ne gerek vardı? Böyle bir çabada başarı kazanmaya güçlerinin yetmeyeceğinin farkında olmamaları da olanaksızdı. Zaten içlerinde, bu gibi konular üzerine kafa yormaya kalkışabilecek olan da herhalde dördü beşi geçmezdi. İçlerinde bir Bedreddin, bir Plithon yoktu; belki Börklüce dışında okur yazar olan tek kişi bile yoktu; bir coşkulu dervişler ve yalınayak umutlu köylüler yığını idi onların oluşturduğu toplum. Ama en önemlisi, yeni düzen coşkusuyla sancak kaldırmışken kimsenin onları yenemeyeceği onlara malûm olmuştu ya! İzmir üzerine yürümenin filân ne gereği vardı? Gelmiş miydi bu yolda bir vâridat?

***

İskender Bey'in başına gelenin haberi, iki üç gün içinde İzmir'e ulaştı. Küçük ordusundan hiç kurtulan olmamıştı ama; Karaburun

Yarımadası'nın kendi halkından olanlar, gittikleri Vurla pazarı gibi yerlerde, keza Börklüce takımından olan gemiciler, balıkçılar da uğradıkları iskelelerde, Sancak Beyi ordusunun yok edilişini, ayrıntıları dahi anlatarak duyurmuşlardı.

Haberin İzmir üzerinden başkent Edirne'ye ulaşması bir hafta aldı ve onun da bir hafta sonrasında, Osmanlı'nın Saruhan Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde Ali Bey'in eline, Çelebi Mehmet'in kendisinden, şu nâme geldi:

> Sen ki Mağnisa'da Saruhan İli Sancak Beyimsin; Aydın İli Sancak Beyi İskender, Börklüce Mustafa nam mülhid bâginin te'dibine kıyam idüp, derbentte pusuya düşüp, şehid edilmekle mahlûl kalan Aydın ili Sancak Beyliğini dahi senin uhdene verdim. Cenâb-ı Hak maslahatını âsan eylesin. Ol bâgilerin defterini dürmek vazifesi bademe senindir. Tîz-reftâr olmayasın ve tedbirde ihmal göstermeyüp merhum İskender Bey'in akîbetinden ibret alasın. Evvelâ bâgiler içine casus sokmaya; bâdehu, timar, yaya, müsellem teşkilâtını ikmâle gayret eyle. Hükmün altındaki her iki sancaktan kesîr leşker cem eyle. Seferinden zinhar yüzü kara dönmeyesin ve bana ol mülhid mel'unun kellesini bir hoş temizledüp bal kavanozuna koyarak irsal edesin. Hüda seni muvaffak eyleye, âmin vesselâm.

Bu Ali Bey, İskender'in aksine, babadan dededen Osmanlı'nın has adamı idi. Babası, Kara Ali oğlu Kara Timurtaş Paşa, Osman Gazi'nin yoldaşlarından, komutanlarından Aykut Alp'in soyundan geliyordu. Bunun (Aykut Alp'in) oğlu Kara Ali Bey, Osman Gazi'nin verdiği görevle, 1308'de, Apolyont Gölü/Ulubat Gölü üzerindeki Alyos Adası'nın zaptına gönderilmiş iken ada halkı savaşmaksızın teslim olmuş ve oradaki büyük kilisenin, halkça pek saygın tutulan papazını ailesiyle birlikte Osman Bey'in önüne getirmiş, Osman Gazi bu papazın güzelliği namlı kızını Kara Ali Bey'e nikâhlamış ve bu yüzden adaya artık Kız Adası denir olmuştu. Anası o Rum kızı olan Timurtaş Paşa, Rumeli'nde fetihler yapmış atlı akıncı komutanlarındandı; 1370 dolaylarında Yanbolu'yu, 1382'de Manastır'ı (bu kent kısa süre sonra elden çıkıp 1385'te yeniden fetholunmuştu), arkasından Pirlepe'yi almış; Arnavutluk ve Bosna taraflarına akınlar yürütmüştü. Oğlu Yahşi Bey'in komutasındaki birlikler de 1386'da Niş'i, 1388'de Pravadi'yi zaptetmişlerdi. Konya önlerinde Murat Hüdavendigâr ordusuyla Ka-

raman ordusunun 1387 yılındaki savaşında, Kara Timurtaş Paşa Rumeli askerine komuta etmiş, büyük başarı göstermişti ve bunun ödülü olarak Lala Şahin Paşa'dan sonra Beylerbeyliğine, ardından vezirliğe getirilmişti. Kara Timurtaş, Osmanlı tarihinde, bir vezir var iken vezir rütbesi ve işlevi kendisine verilen ilk kişi idi; bu yüzden, daha kıdemli olan diğer vezire, Çandarlı (Cendereli) zâde Ali Paşa'ya, birinci vezir denmiş, bu deyim ilk kez o zaman kullanılmıştı.

Kara Timurtaş, Lalalarından (yaşlı eğitmenlerinden) olduğu Yıldırım Bayazid'in İstanbul kuşatmasına ve Niğbolu seferine katılmış, ancak 1402'de pek yaşlı olduğundan Ankara Savaşı'nda bulunamamış ve 1404 Martında öldüğünde Bursa'da kendi yaptırdığı Timurtaş Câmii'nin yanına gömülmüştü. İki oğlu, Yahşi Bey ile Ali Bey, Timur'a karşı Bayazid'in yanında savaşmışlar, Yahşi Bey şehit, Ali Bey tutsak düşmüştü. Üçüncü oğul Umur Bey, Musa Çelebi'nin saltanatı zamanında onun komutanları arasında idi ve Bedreddin gibi, sonuna kadar, Musa'ya bağlılığını sürdürmüştü. Sultan II. Murat döneminde, özellikle Düzmece denen Mustafa Çelebi karşısında ve Murat'ın komutanları olarak Ali Bey ile Umur'un yanı sıra 1421 yılında yer alan (daha sonra, 1426 yılında Anadolu Beylerbeyi olarak, öldürülmesine birkaç ay kalmış Cüneyt üzerine, Aydın İli'ne gönderilecek olan) kardeşleri Oruç, 1416'da, henüz tarih sahnesine çıkmamıştı.

Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde, hiç zaman yitirmeden, Sultan Mehmet'in buyruklarını uygulamaya girişti; ama, sonuç alındı demek konusunda, tam Mehmet'in istediği gibi, tîz-reftar yani "Çabuk yol alıcı, acele edici" olmaktan kaçındı.

Önce, yanında Manisa'ya getirdiği, baba yadigârı, kendisine bağlılığı kuşku götürmez adamlarından birkaç tanesini, köylüden zeytin alıp İzmir üzerinden çeşitli yerlere gönderen, satan kişi kimliğine bürünüp Vurla pazarında yer tutmak, Karaburun Yarımadası'nın yerlisi ve şimdi tümü Börklüce tâifesi olan insanlardan olabildiğince çoğunu tanımak, onlarla yakınlık kurmak, uzun süre boyunca bir yandan bilgi toplamak ve Manisa'ya aktarmak, bir yandan da bu kişiler gözünde güvenilirlik kazanmak, durumu uygun görünce onların arasına karışmak, Karaburun Yarımadası'na yerleşmek, orada dahi bilgi toplamak ve ara

sıra Vurla pazarına gelip öğrendiklerini orada kalmış diğer casuslara aktarmak görevini verdi. Ne var ki, bu kişilerden dişe dokunur bilgi gelişi ancak çok zaman sonra olabildi, çok yavaş yürüdü. Çünkü, bir kez, casusların en başarılı olanları bile, ancak aylar geçtikten sonra, olsa olsa Börklüce'nin sıradan yandaşları arasına karışabilmişler, dervişler arasına asla girememişlerdi. Gerçekten, aklına esen, "Ben derviş oldum" diye ortaya çıkamıyordu; bunu diyebilmek için kişinin uzun süren bir eğitilme, öğütülme, pişme döneminden geçmesi, tekkede hizmet vermesi, çile aşamalarına katlanması gerekiyordu. Bu yolun başındaki "tâlip" ile, pîrden icazet almış derviş arasında da çok fark vardı. Oysa, Karaburun Yarımadası'nda pîr durumunda Dede Sultan Börklüce bulunduğundan, onun yakın çevresindeki dervişler arasına katılabilmek için onun gözü önünde bu aşamaları geçirip onun kendisinden icazet alınak gerekiyordu. Böyle olunca, casusların en başarılı olanları bile, Börklüce komünündeki, "devlet sırrı" denebilecek bilgilere hiçbir zaman ulaşamadılar; ancak cümle halkın malûmu olmuş şeyleri duyup, öğrenebildiklerini Vurla pazarı, oradan İzmir yoluyla Manisa'ya iletebildiler. Üstelik, incir çekirdeği doldurmaz bir bilgi kırıntısının dahi, Karaburun Yarımadası'ndaki casus tarafından duyulması ile Manisa'daki Sancak Beyi'ne ulaşması arasından haftalar geçmekteydi.

Manisa'daki Sancak Beyi'nin, tam orada kazan kaynatan Torlak Hû Kemal'in hiç mi hiç üzerine varmamasından ve bu kişinin, etkinliklerini, çok sonraları Bayazid Paşa Manisa'ya gelip kendisini asıncaya kadar sürdürmesinden açıkça belli olduğu üzere, Sancak Beyi, onun etkinlikleri hakkında bile doğru dürüst bilgi edinememiş ve gözünün önünde yürüyüp giden bu etkinlikleri, üç beş meczup dervişin yalınayak başı kabak köyden köye gezip çeng ve çegâne çalmasından ibaret sanmıştı. Bunların tüm Saruhan Sancağı'nda topraksız köylüye, Osmanlı'nın hukukuna göre devlet malı olan toprakları, "Şurası senin, burası da senin" diyerek sözde dağıttıklarından ve nice yerde köylü ile sâhib-i arz arasında çıkan kavga dövüşe bu "toprak dağıtımı"nın yol açtığından haberi yoktu. Çünkü o, bir akıncı komutanı eğitimiyle yetiştirilmişti, mülkî yöneticiliğin eğitimini almamıştı ve Aydın İli Sancak Beyliği'ne atanma öncesinde birkaç yıl süreyle Samsun San-

cak Beyliği eden Iskender Bey'in tersine, bu işte deneyimi yoktu. En önemlisi, gerek aldığı eğitime gerek bu eğitimin de katkısıyla oluşmuş kişiliğine, kimliğine, meşrebine ters düşen mülkî yöneticiliği benimsemiş, görevinin o bölümünü istekle yürütmeye koyulmuş, örneğin halk içine karışıp halkın dertlerini, sorunlarını, isteklerini öğrenmeye zahmet etmiş değildi. Bu haller, Osmanlı'daki yönetim yapılanmasının çok önemli bir kusurunu da ortaya koyuyordu: O yapıda, en yüce yönetim makamlarında, komutanlık göreviyle mülkî yöneticilik görevinin bir arada olarak aynı kişiye verilmesi, pek sakınca doğurucu bir haldi. Padişah hem devletin başı hem de ordunun başı idi. Onun en yakın adamı olan vezirinin, vezirler birden çok olmaya başladığında Vezir-i âzam'ının işlevi de böyleydi ve bu kişi, Beylerbeyi'nin üzerindeydi, ona emir vermek yetkisine sahipti; Sancak Beyi, kendi Sancağı kapsamında hem en büyük komutandı (ve savaş çıktığında o Sancağın askeri ile gelip Beylerbeyi'nin komutasına girerdi) hem de oradaki en büyük mülkî (sivil) yönetici işlevindeydi.

Timurtaş Paşazâde, kendi komutasında sefere çıkaracağı asker sayısını arttırmak üzere, Sultan Mehmet'in emri doğrultusunda, timarlı sipahi, yaya, müsellem örgütlenişindeki büyük eksikleri giderme çalışmasına da koyuldu. İlk iş olarak, Aydın Sancağı kapsamındaki, İskender Bey'le birlikte Börklüce üzerine yürüyor iken öldürülmüş olan bütün timarlı sipahilerin timar arazisi, ya Aydın İli halkından olup timarlı sipahilere düşen görevleri yerine getirebilecek nitelikleri olduğu halde elde timarlık arazi kalmadığından dolayı timar alamamış yiğitlere, ya da, daha çok, Rumeli'nden getirilen, akıncı savaşlarında pişmiş, topraksız gazilere dağıtıldı. İskender Bey'in çağrısına rağmen sefere katılmamış bütün timar sahipleri saptandı ve timarları ellerinden alındı, başkalarına verildi. Gerek Aydın İli, gerek Saruhan İli içinde timar arazisi olarak verilebilecek iken o güne dek şu ya da bu nedenle "tevcih"i yapılmamış arazilerin saptanmasına, bin zorlukla girişildi (çünkü Osmanlı'nın ünlü "tahrir defterleri"nin tutulmasına henüz başlanmamıştı, ortada arazi kaydı, tapu kütüğü vb. bir şey yoktu), saptanabilen araziler dağıtılıp yeni timarlı sipahiler yaratıldı. Ardından, kendilerine, kendileri tarafından işlenecek çiftlik arazisi verilmesi

karşılığında, savaşa katılma çağrısı alınca gelip orduya piyade olarak katılacak yayalar ve atlı savaşçı olarak katılacak müsellemler örgütünün kurulmasına, o amaçla arazi dağıtılmasına başlandı. Bu çalışmalar da aylarca sürdü. Ali Bey, Börklüce üzerine sefere çıkabileceği zamanı, ertesi yılın, yani 1417 yılının bahar başlangıcı olarak hesaplıyordu.

***

Bedreddin, İznik'te, kentin tarihsel surlarının hemen dışında, İstanbul Kapısı denen kuzey kapısı ile göl arasındaki, kira ile tuttuğu konakta, üst katta, göle bakan ön yanı boydan boya açık olan sofa benzeri mekânda, duvarlar boyunca uzanan kerevetin her zaman yeğlediği yerinde, yine kitap okumaktaydı. 11 yaşındaki oğlu İsmail, kapıyı açıp, oraya geldi:

– Efenba (Efendi baba)! Edirne'den zâviye şeyhi Yusuf Dede amcam aşağıdadır. Yanınıza gelmek için destur ister.

Yusuf Efendi'nin dede postuna oturmakta olduğu zâviye, Bedreddin'in orada kazasker iken kurduğu bektâşi zâviyesiydi. Osmanlı ülkesinde sünnî islâm henüz üstün durumda değildi; müslüman kesimin ezici çoğunluğunu oluşturan Türkmenler alevî olduğu gibi, eskiden kalma halkın islâmlaşmasında büyük etkinliği olan babalar da elbette ki alevî idiler ve dolayısiyle müslümanlığa geçen eski halkın benimsediği müslümanlık, bunların müslümanlığı idi. Alevî babalarının, dedelerinin, Hacı Bektaş izleyicilerinin, yeniçeri ocağı başta olmak üzere, asker ve üst yöneticiler gözünde büyük saygınlığı vardı. Sünnî islâm câmi bilirdi, mescit bilirdi; tekke, zâviye bilmezdi. Dolayısiyle Anadolu'da her yerde görülen tekkeler, zâviyeler, aslında islâmın alevî ya da bektaşî yorumuna ağırlık verenlerin kurduğu, yaşattığı, yararlandığı kurumlardı ama, o dönemde, devletin çok yüksek rütbeli bir kişisinin, hatta bir kazaskerin, bektaşî zâviyesi kurması, örneğin bir imârethane kurması gibi, hiç de yadırganmayacak bir hayır işi sayılıyordu. Murat Hüdavendigâr Han dahi İznik yakınındaki Yenişehir'de Postinpûş Baba Zâviyesi'ni yaptırmış idi. Bedreddin, kendi kurduğu zâviyede dede postuna, çok eski arkadaşı, can dostu Yusuf Dede'yi getirmişti.

Bedreddin, bir yandan, Yusuf Dede'yi yeniden gördüğüne seviniyor; bir yandan da, evini gözetlemede tutturanların bu ziyareti haber alınca onu nasıl yorumlayacaklarını düşünerek içinde biraz tedirginlik duyuyordu. Evine her giren çıkanın, kendisinin attığı her adımın izlendiğini biliyordu.

Osmanlı'da kardeşler arası saltanat savaşımı, hiç acıma, insanlık kaldırmıyordu. Kardeşin kardeşe hemen kıyması dahi kaç kez görülmüştü. Böyle iken, Musa, devirdiği Süleyman'ın; Mehmet Çelebi de devirdiği Musa'nın üst yöneticiler kadrosuna karşı bağışlayıcı davranmışlardı. Oysa Bedreddin, canından edilmiş bir eski Sultan'ın, Musa Han'ın kazaskerliğini yapmış ve sonuna dek ona bağlı kalmış bir kişi idi. Gerçekten, Süleyman Çelebi tahtta bulunduğu son demlerde artık gece gündüz sarhoş durur, hamamda dilberlerin tadına bakma safaları sürerken, ikide bir yanına gelip kendisine devlet işleri hakkında bir şeyler söylemek isteyen en yüksek yöneticileri terslemiş, gücendirmiş; son olarak da "Kardaşın Musa yakındadır, heman hamamdan çıkıp gereğine göre davranasın" diyen yeniçeri ağası Hasan Ağa'ya inanmayıp bir de sinirlenerek oracıkta sakalını usturaya vurdurtmuş, kadın entarisi giydirtmekle eşit anlamda sayılan bu davranış karşısında dehşete düşen en yüksek yöneticiler, onun yanından ayrılıp (zaten tahtı sahiplenmesine Süleyman'ın engel olamayacağını açıkça gördükleri) Musa Çelebi'nin yandaşlığına geçmişlerdi. Ama, onun yanına geçmeleri işte böyle, yani sevip beğenerek, yeğleyerek değil, "kerhen" olmuştu. Musa'nın tahta oturması üzerine tez zamanda anlamışlardı ki, onunla dahi geçinemeyeceklerdir. Çünkü Süleyman'ın son demlerinde kendini bilmez bir sarhoş olmasına rağmen, vaktiyle aklı başında iken yumuşak huylu tutum izlemesine karşılık, Musa Han hem (babası Bayazid Han gibi) çabuk sinirlenir, sert bir kişiydi, hem de, daha önemlisi, zenginleri ve ağalar, beyler takımını hiç sevmezdi. Bu nedenle, ağalar, beyler takımı, birer ikişer onun yanından ayrılmış, Mehmet Çelebi yandaşlığına geçmişlerdi; Musa'nın tek veziri Kör Melikşah bile! Musa Han'ın yanında, son gününe kadar ona bağlı olarak yalnız, akıncı komutanı Timurtaş Paşazâde Umur Bey ve kazasker atadığı Şeyh Bedreddin kalmışlardı. Nasıl Musa, Süleyman'ı devirdi-

ğinde onun adamları denebilecek durumdaki eski yüksek yöneticileri, komutanları öldürtmeyip kimini yerinde bırakmış kimini görevinden almış idiyse, Mehmet Çelebi de öyle yapmıştı; Bedreddin dahi, büyük ünü ve saygınlığı nedeniyle, İznik'te "ikamete memur" edilmekten başka bir hâl ile karşılaşmamıştı. İznik, pekâlâ sevilerek içinde yaşanacak güzel, tarihsel kalıntılarla dolu bir kentti. Dahası, Bedreddin'e bin akçe aylık bağlanmıştı.

Yusuf Dede, açık kapıda belirip kendisini karşılamak için ona doğru yürüyen Bedreddin'i gördüğünde, önce, sağ elini yüreğinin üzerine götürüp onu selâmladı; sonra o da ilerledi, ikisi saygı ve sevgiyle kucaklaştılar, sakallı yanaklarını birbirine sürterek "niyazlaştılar". Kerevete kuruldular ve âdet üzere hâl hatır sormanın, yanıtlamanın sonrasında, Yusuf Dede önemli haberi verdi:

– Şeyhim! Edirne, Aydın İli'nden gelen bir haberle çalkalanır durur. Eski kethüdânız Dede Sultan, orada başına bir nice derviş ile yoksul kimesne cem idüp; "Bundan böyle kadınlar hariç her şeyimiz ortak" demiş. Bu şiar üzere bir tarikat ve cemaat kurmakla kalmayıp bir de isyan bayrağı açmış; "Ne saltanat ne padişah, Tevekkel tü teal Allah" diye bir türkü dillerinden düşmez imiş. Aydın Sancak Beyi İskender bunların üzerine varmış, cümle sancak askeriyle birlikte bir derbentte pusuya düşürüp helâk etmişler. Sultan Mehmet bu hâlleri duyunca gazaba gelmiş, Saruhan Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde'ye, bu fitneyi yok edesin ve dahi ol bâginin kellesini bana gönderesin deyu ferman yazmış. Korkarım bu işin sonu size de dokunmaya!

Bedreddin'in yüzü kireç gibi oldu; düştüğü büyük şaşkınlığı ve tedirginliği gizleyemedi. İki eski dost, hep bu konu üzerinde, enine boyuna konuştular. Konuk, yemeğe alıkondu; gece yatısına kalması için de ısrar edildi, ancak kendisi "Buranın bektaşî tekkesindeki post-nîşin baba'ya sözüm var, ona da gideceğim ve gece orada kalacağım, yarın sabah ise Bursa yolculuğuna çıkacağım" diyerek özür diledi, veda edip ayrıldı.

Bedreddin'in büyük şaşkınlığa düşmesinin nedeni şu idi ki, Abdal İsa'nın Karaburun yöresinden dönüşünde anlattıklarını dinleme sonrasında bile, böyle bir gelişme beklemiyordu; en azından, bu kadar erken zamanda bir ayaklanma beklemiyordu. Dede Sultan onun

müridi, çok yakını, halifesi idi ama; halife sıfatı ile ayrı bir emre gerek olmadan her yerde şeyhinin görüşlerini yayması ve bu görüşler doğrultusunda uygulamaya geçip kendi yöresinde bir tür komün yaşamı toplumu yaratması doğal olmakla birlikte, bugünkü günde ayaklanma çıkarmak başka bir iş idi. O konuda Bedreddin'in Dede Sultan'a, emri şöyle dursun, telkini bile olmamıştı. Çünkü, birinci olarak, Bedreddin, o günkü koşullarda, daha açık söyleyişle Bedreddincilerin elinde o gün var olan güçle ve olanaklarla, ayaklanma başlatmanın, başarıya ulaşmak konusunda en küçük umut vaat etmediğini görmeyecek kadar akıl fikir yoksunu değildi. Diğer yandan, Bedreddin, islâm ilahiyatı üzerine çok büyük bilgi birikimi olan bir uzmandı ve özellikle islâm hukukunun, fıkhın uzmanıydı, ayrıca da tıpkı kafadarı yeni Platoncu Plithon gibi, Platon'un öğütlediği, totaliter bölüşmeci toplum modelini benimsemenin insanlık için tek doğru yol olduğu sonucuna varmış olan ve bu görüşünü yaymaya çabalayan bir düşünür idi; ama, böyle bir düşüncenin gerçeğe dönüşmesi için de olsa, *üstelik koşullar uygun bile olsa*, bir kitle ayaklanmasının zamanlama yönünden ve yürütülüş yöntemi yönünden plânlamasını yapacak, onu bir maşası eliyle başlatıp yürütecek, yönetecek birikimi, kişiliği kesinlikle yoktu.

Yusuf Dede'yi uğurlama sonrasında, Bedreddin derin derin düşünürken, gözünün önünde, dostu ve gönüldaşı Plithon'un yüzü ile, her ikisinin toplumculuktaki pîri Platon/Eflâtun'un, hiç bilmediği yüzünün, hayalinde yarattığı görüntüsü belirdi.

Platon da, Plithon da, Bedreddin de, aynı yolu tutmuşlardı: İnsanlık için tek doğru yolun, totaliter bölüşmeci toplum ilkesini kabul etmek olduğunu, toplumun, özellikle de onu yönetenlerin kafasına sokmak ve *onların* bu ilkeye uygun bir toplum düzeni yaratmalarını sağlamaya çalışmak. Platon, o toplum modelinin tablosunu, Politeiasında çizmiş, düşündüğü toplum modelinin gerçeğe dönüşmesi için, görüş ve önerisini yapıtlarıyla yaymaya, bir de, İÖ 360'larda, Sicilya'daki Syrakousai kentinin yöneticisi, genç yaştaki Dionysios'un eğitmenliğini etmekte iken, öğrencisine o toplum modelini Syrakousai'de uygulaması için telkinlerde bulunmaya çabalamıştı. Plithon, adaletsizlikleri ortadan kaldıran bölüşmeci toplum düzeni konusundaki önerilerini, *Yasalar Üzerine* adlı yapıtında ortaya koyduktan başka, danışmanı olduğu İm-

parator Manouel ile, onun oğlu, Mora Yarımadası'ndaki Mistra kenti yöresinin bağımlı Prens durumundaki Despot'u II. Theodoros'a sözle, yazıyla, anlattı da anlattı. Bedreddin'in başka bir tutum izlediğini yani görüşlerini, onun kazaskeri olduğu ve ondan çok saygı gördüğü dönemde, Musa Han'a anlatmaktan geri durduğunu varsaymak abes olur, "eşyanın tabiatına" pek aykırı düşer.

Açıktır ki, kendi peygamberliğine inanan meczup Dede Sultan, pek aklı başında nice insanı, uğrunda can vermeyi göze alacak kadar kendine bağlayan, kurmak ve yaşatmak uğruna on milyonlarca kişinin seve seve can verdiği eşitlikçi, bölüşmeci düzeni Şeyh Bedreddin ona anlatıp benimsettikten sonra, bu düzene duyduğu istek ve özlemi, gönlündeki cezbe ile birleştirerek, o düzenin fedaisi oldu ama, meczupluğu sebebine, akıl yoksunu bir fedaisi olmanın ötesine gidemedi. Ayrıca, bu düzene doğru yürüyüş denebilecek uygulamalarında, hiç mi hiç şeyhinin öğretisinden esinlenmediği besbelli olan ayrıntıları ortaya sürdü. Özellikle, başına geçtiği kitleyi, tam Baba İshak Kefersudî ayaklanması önderi babalar modelinde, kendisinin ölmeyeceğine, Tanrı'yla iletişimde bulunduğuna, ona sözünün ve hatırının geçtiğine, gece vakti deniz üzerinde yürüyerek Sakız Adası'ndaki keşiş dostunu görmeye gittiğine inandırdı. En önemlisi, Dede Sultan müritlerinin benimsediği toplumsal yaşam, yalnız bölüşme ilkesine değil, onun kadar hatta daha çok vurgulanmış olarak, yoksulluk ilkesine dayanıyordu ve Börklüce Mustafa, hep başı açık, yalınayak geziyordu. Bu ilkelerin, Bedreddin öğretisi kapsamında bulunduğunun hiçbir kanıtı yoktur, Bedreddin tarafından uygulandığı yahut önerildiği düşünülemez.

Kaldı ki, son savaştaki yenilgi üzerine düşülen tutsaklıkta, Börklüce ile müritlerine, "islâma dönmeleri için" korkunç işkenceler edilmiş iken onlar, kendi inançlarına bağlı kalmış, işkenceye katlanmış, islâma "dönmek" çağrısına uymamışlardı. Bedreddin'in ise, islâmlık dışı bir dinsel inanca bağlanmışlığı kabul etmesi diye bir hal asla olmadı. Hatta, böyle bir suçlama ile karşılaşmadı. Tersine, o, *islâmın kurallarına* karşı geldiği suçlamasını kabul etti ve ortadaki durumun Kur'an hükümlerine dayanılarak değerlendirilmesini doğru buldu, o değerlendirme sonucunda Kur'an'a göre kendisinin katli gerektiğini kabullendi.

Dede Sultan, işler olağan doğrultuda gitseydi, güçlü olasılıkla, bu kadar erken vakitte Osmanlı ile çatışmaya girmezdi. Ne çâre ki, gidişatın olağan akış içinde yürür göründüğü, bu görünüşün en belirgin ve güven verici olduğu zamanlarda bile, felek bir cilve eder, her şeyi birdenbire ters kepçe getiriverirdi. Örneğin, 1402 yılında Rumeli halkı için, beklenir şey miydi zaferden zafere koşmuş yaman Padişah Yıldırım Bayazid Han'ın Anadolu ortasına yakın bir yerlerde, Tatarın biri önünde ezici yenilgiye uğrayıp tutsak düşeceği, kendi oğulları arasında on yılı aşkın zaman süregidecek bir taht kavgasının ve bunun getirdiği kargaşanın başlayacağı? Şimdi de böyle bir beklenmedik gelişmeler zinciri ortaya çıkıvermişti. Her biri kendinden sonrakini doğuran iki üç yerel olayın, zaman içinde aralıklı sıralanıp, birer birer patlak vermesiyle, Osmanlı'nın Aydın ili Sancak Beyi İskender, Dede Sultan üzerine sefere çıkmış ve elbette Dede Sultan tâifesi de kendini savunmuştu. Böylece, Osmanlı'nın ak sancağına karşı Dede Sultancıların kızıl sancağı, artık öyle çeng ve çegâne eşliğinde söylenen türkülerde filân değil, cenge kıyam eylemiş bir halk kalabalığının elinde, ortaya çıkmıştı.

Bedreddin, Aydın İli'nde Börklüce'nin Osmanlı elindeki herhangi bir hisara, kaleye, Osmanlı'nın ordusundan herhangi bir birliğe saldırmamış olduğu halde, yani Osmanlı devletine karşı henüz savaş açmış olmadığı halde, yerel olayların gelişmesi sonucunda İskender Bey'in İzmir'den onun üzerine sefere çıktığını bilmiyordu ve savaşı Börklüce başlattı sanıyor, içinde ona karşı kırgınlık ve hatta kızgınlık kaynıyordu. Yakın zamanda Börklüce ile konuşmuş olan dayısını çağırtmak, ondan bilgi almak gereğini duydu. Oğlu İsmail'i ona gönderdi. Çocuk, İznik'in hisar surları içindeki, kenti biri tam kuzey-güney doğrultusunda, diğeri tam doğu-batı doğrultusunda bir boydan bir boya geçen iki ana caddeden ikincisine, kentin göl yanındaki batı ucundan, oradaki Göl Kapı denen sur kapısından girdi; yolun doğu ucundaki Lefke Kapı'dan çıktı ve az ileride, Sarı Saltık türbesi bitişiğindeki bektaşî dergâhında, cem sonrasında yatmak üzere bulunan büyük dayısı Abdal İsa'ya Bedreddin'in çağrısını iletti; birlikte konağa geldiler.

Abdal İsa, Yusuf Dede'nin ziyareti ve ortaya çıkan son durum hakkında Bedreddin'in yorumuyla ilgili olarak şeyhin anlattıklarını,

o arada Börklüce'yi "Vakitsiz kıyam eyledi" diye kınayan sözlerini, sükûnetle dinledi. Bedreddin, Börklüce'yi üç buçuk yıldan beri görmemişti; onun ve çevresinde oluşmuş müritler topluluğunun bugünkü günde ahvâli nicedir, bilmiyordu. Buna karşılık Abdal İsa, yakın zamanda, bunların içinde birkaç hafta yaşadıktan sonra, oradan gelmişti. Gözüyle gördükleri nedeniyle bilmekteydi ki, Börklüce'nin, özgürlükçü, eşitlikçi, bölüşmeci yeni toplumsal düzen konusunda gönlünden taşan coşkusuna ve bu düzenin kurulması için halk arasında çok yoğun propaganda çalışması yapmaya dahi, o coşkusuna uygun bir hızla girmiş bulunmasına rağmen, Börklüce, olsa olsa hukuksal anlamda isyan diye nitelenebilecek olmanın ötesinde, askerlik anlamında "harekâta geçme", savaş başlatma denebilecek bir eyleme girişecek olanaklardan kesinlikle yoksundu.

O, herhalde, üzerine gelen Sancak Beyi ordusuna karşı, zorunlu olarak savunmaya girişmiş ve bu savunma sırasında, kendilerinin bilmediği yöntemlerle, Sancak Beyi'ni pusuya düşürüp ordusunu yok etmiş olmalı idi.

Abdal İsa, bu düşüncelerini Bedreddin'e anlattı. Ayrıca, özetle, şunları da söyledi:

– Şeyhim, hatırla! Rumca, Lâtince tarih kitaplarında hikâye edilen Aristonikos cengini sana anlatmış idim. O cenkte de, ayaklanan yığınlar, yeni bir toplum düzeni kurmak istiyorlardı. Bu düzende, kölelik olmayacaktı, insanlar eşit ve özgür olacaktı, malı mülkü bölüşecek ve ortaklaşa kullanacak idiler. Yani, tam bizim savunduğumuz düzen. Bu düşünceyi çıkarıp yayan da, birkaç yıl önce Çelebi Mehmet'in Cüneyt çerisinden aldığı, Çandarlı ile Foça arasındaki Kyme Hisarı'nın yerlisi, Blossius adlı biriydi; müverrih Ploutarkhos anlatır. Aslında Anadolulu değil, İtalyalı olan Blossius, gençlik yıllarında Kyme'de, Tarsuslu Antipatros'dan öğrenim görmüştü. Toplumcu düşüncelerinin kaynağı Platon olsa gerek. Roma Cumhuriyeti'nin Tribunus denen yetkilisini, Gracchus nam kişiyi etkiledi; ancak, bu kişinin yapmaya başladıklarını kendi çıkarlarına aykırı gören zengin takımı bir ayaklanma çıkarttı, Gracchus 300 yandaşıyla öldürüldü, ölüsü Tiber Irmağı'na atıldı. Blossius'un yaydığı düşünceden, Batı Anadolu kıyılarında, Bergama

Krallığı ülkesinde de etkilenenler çoktu; ama mülkiyet hukukunda devrim isteyenler, yeterince güçlenmeden, olayların öyle denk gelmesi sonucu, kendilerini bir ayaklanmada, halk yığınlarının önünde buluverdiler ve bu da felâkete yol açtı. Gerçekten, Bergama Krallığı'nın sonuncu hükümdarı Attalos, o sıralarda öldüğünde görüldü ki, kendi mülkü saydığı devlet ülkesini, bir vasiyetnâme ile, ömrü boyunca hizmetkârlığını ettiği, emrinden çıkmadığı Roma Cumhuriyeti'ne bırakmıştır. Roma'nın varlıklı takımı, sömürülecek yeni bir halk, yeni bir ülke elimize geçiyor diye çok sevindi ve ülkenin bir il olarak örgütlenip Roma yönetimi altına sokulması hazırlıklarını yapmak üzere Anadolu'ya bir kurul gönderildi. Tabii ki kıyamet koptu. Romalıların Anadolu'yu sömürmesi, daha sözde bağımsız bir Bergama Krallığı var iken çoktan başlamıştı. O devletin egemenliğine düşmeyi istemeyen halk, ayaklandı. Ölen Kralın kardeşi Aristonikos, ayaklananların başına geçti ve Blossius da, düşüncelerinin gerçeğe dönmesine katkıda bulunmak için Roma'dan onun yanına geldi. Eşitlik, özgürlük, ortaklık düzeni için ayaklananlar, üç yılı aşkın süre, Roma ile ve ona yardımcı olan kukla devletçiklerle savaştılar, bir iki kez Roma ordularını yendiler ama, sonunda yenildiler. Aristonikos tutsak edildi, Roma'ya götürülüp orada zindanda öldürüldü; Blossius dahi kendini öldürdü. Bak şeyhim; tarih, kendisinden ders çıkarmayı bilenler için en değerli yol göstericidir, öğüt vericidir. Gerçi tarih hiçbir zaman tersine dönmez ve hiçbir dönemin ahvâli, sonradan, tıpatıp eskisinin aynı olarak ortaya çıkmaz; orası doğru; büyük ustamız Ayasluğlu Herakleitos dememiş mi, "Her şey akar gider, sürekli değişir, aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz". Ama, benzer nedenlerin, dolayısiyle benzer gelişmelerin, benzer sonuçlar doğuracağı da, doğruluğu kuşku götüremeyecek bir mantık ilkesidir. Besbelli ki bizim Börklüce'nin ayaklanması denen vukuat da, onun, engelleyemediği bazı gelişmeler sonrasında Aydın Sancak Beyi'nin kendi üzerine sefere yürüdüğünü görünce, ister istemez, bir düzen kurup, onu helâk etmesi sûretinde vâki olmuş, vesselâm.

Bedreddin'in yüreği biraz yatıştı. Ama, Börklüce olayının gerçeği her nasıl olursa olsun, artık İznik'te duramazdı.

Bedreddin, kendisini astıran Osmanlı'yı haklı çıkarmak için sonradan, Börklüce ayaklanmasının onun emriyle başladığını yarım ağızla

belli belirsiz söyleyen bazı Osmanlı "müverrih"lerinin bu anlatımlarından düşülebilecek zannın tersine, "suçluların telâşı içinde" İznik'ten kaçmadı. Müneccimbaşı tarihinde doğru olarak belirtildiği üzere, bu ayaklanmanın ucu kendisine dokunacak, Börklüce geçmişte onun en yakın adamı, kethüdâsı, müridi, halifesi olduğu için, ortada kanıt olsun olmasın, Çelebi Mehmet onu sorumlu sayacak korkusuyla, "Ben hacca gidiyorum" diyerek, ailesini İznik'te bırakıp, kendisi oradan ayrıldı.

Şeyh Bedreddin'in, hem Candaroğulları Beyliği'nin başında bulunan İsfendiyar Bey ile, hem de Ulah Yurdu'ndaki devletçiğin sözde Osmanlı bağımlısı Prensi Mircea ile yakınlığı vardı. Sinop-Kastamonu yöresine egemen olan İsfendiyar Bey, Osmanlı'nın fetret devrinde, Mehmet Çelebi'den çekinerek, önce İsa, sonra Musa Çelebi'yi elinden geldiğince desteklemişti. Mircea dahi Musa Çelebi'yi destekleyenlerdendi. Doğal olacağı üzere Musa Han Edirne'de tahta geçince bu kişilerle iyi ilişkiler süregitmiş ve Musa'nın kazaskeri de onlardan saygı görmüştü. Bedreddin, İznik'ten ayrılma sonrasında Sinop'a gitti, İsfendiyar Bey'in konuğu oldu, oradan gemiyle önce Kırım'ın Eflâk Prensi Mircea'ya bağlı bir limanına, oradan da yine gemiyle ulaştığı Ulah Yurdu Eflâk yoluyla, Tuna ağzındaki Dobruca yöresine, o dönemde Türklerin Ağaç Denizi diye de andığı, hayli yoğun Türkmen göçleri almış Deliorman'a geçti. Olasılıkla bu kaçak sığıntı yaşamından bezdiği için, yahut belki çevresine doluşan, vaktiyle iyilikler ettiği, tımar arazisi verdirdiği seçkin ve güçlü kişilerin "Başarı kazanırsa beni vezir edinir" gibi hesaplara dayanan kışkırtmasıyla, kısa süre sonra, "Gelin! Şimdiden sonra Padişahlık benimdir. Taht elimdedir. Sancak Beyliği isteyen gelsin. Timar isteyen, sübaşılık isteyen gelsin. El hâsıl, ne dileği olan varsa gelsin. Ben şimdiden sonra huruc ettim. Bu ülkede halife benim. Börklüce Mustafa, Aydın İli'nde huruc etti. O da benim hizmetkârımdır" diye duyuru yapmaya, bu duyuruyu yaymak için sağa sola softalar göndermeye başladı. Bu softalar, gerçekte derviş olmadıkları halde, Türkmen yığınlarını ve yeniçerileri kazanmak için, "Biz hak yolunda dervişleriz" demekte idiler; oysa dervişlikle ilgileri yoktu.

Bedreddin'in bu işe kalkışmasına, hiç değilse bir ölçüde, tam o sıralarda, Osmanlı tarihçilerinin Düzmece dediği Mustafa Çelebi'nin,

Niğbolu Sancak Beyi İzmiroğlu Cüneyt Bey'in de kendisine katılması ve desteğiyle, Rumeli'nde, Çelebi Mehmet'e karşı taht savaşımına girişmesi etkide bulunmuş olabilir; yani, Bedreddin bu iki kardeşin kapışması sırasında, özellikle öldürülmüş Musa Han yandaşlarının desteğiyle tahtı elde etmeyi ummuş olabilir. Mustafa Çelebi dahi, İsfendiyar Bey'in yardımı ile deniz yolundan Mircea'nın ülkesine gitmiş ve ondan destek sağlayarak ortaya çıkmıştı.

***

Arada, Dede Sultan ve Torlak tâifeleri de elbette boş durmamışlardı. Torlak, Saruhan Sancağı'nda Bedreddinci öğretiyi, Börklüce tarafından kendi eklemesi katkılarla zenginleştirilmiş içeriğiyle ve başta kendisi, yalınayak başı kabak gezen dervişler aracılığıyla, çeng ve çegâne çalarak, "Ne saltanat ne padişah/Tevekkel tü teal Allah" türküsünü okuyarak yaymayı sürdürmekteydi. Yine, topraksız yoksul köylülere "Şurası senin, burası senin" denerek, "toprak dağıtımı" yapılıyordu. Başta Yaycı Bedir Türkmen cemaatinin yaptığı ünlü yaylar olmak üzere, elden geldiğince silâh ve çeşitli malzeme, en çok Menemen İskelesi üzerinden ve deniz yoluyla gönderilmekte, Börklüce tâifesine destek olma çalışması yürütülmekteydi. Börklüce'nin kendisi, Karaburun Yarımadası'ndaki komüncü toplumun, geleceği besbelli olan Osmanlı saldırısına karşı savunulması için, bazı önlemler almaktaydı. O da propaganda çalışmasını sürdürüyordu. Ayrıca, Torlağın tersine, kendi yanındaki can'ları, çarpışmada askerle başa çıkabilecek yolda eğitimden geçirmeye, olabildiğince çabalıyordu. Müritleri arasında, askerlik etmiş olanlar, eskiden bir timarlı sipahinin kölesi ve yanında savaşa götürdüğü cebelisi iken kaçıp gelmiş olanlar, korsanlık etmiş olup kılıçla savaşmayı bilen Rumlar vardı. Kılıç kullanmayı, balta ile çarpışmayı, kalkan ile kendi bedenini savunmayı, ok atmayı bilmeyenlere bu gibi kişiler eğitim veriyordu.

En önemlisi, Börklüce, o zamana dek el atmadığı, İzmir-Vurla arası yöreye de şimdi el atmıştı ve o yörenin bütün topraklarını, işleyip o toprağın başında bulunmaları koşuluyla, yakın yörenin, özellikle de Vurla güney yakınında bir yay üzerinde dizilmişçesine sıralanan Türkmen köylerinin halkına "dağıtmış" idi. Böylece, bütün kıyı yolu

boyunca, toprağını kaptırmamak için Osmanlı'ya karşı kendisini desteklemeye can atacak bir nüfusu, seyrek yerleşim modelinde de olsa, "konuşlandırmış" bulunuyordu. Ardından, aynı yol üzerinde, kendisinin gözü kulağı işlevi görecek dervişlerin sürekli olarak bulunacağı, taştan kerpiçten, çatısı kargıdan sazdan, pek yoksul işi zâviyeler yaptırmış ve bunların her birine genç, dinç, uyanık, kendisine candan bağlı bir derviş yerleştirmişti. Çevre halkının verdiği yiyecek öteberiyle buradaki derviş, hem kendi yoksul, azla yetinir yaşamını sürdürüyor, hem de gelen geçen gariplerin karnını doyuruyordu.

***

Bu gelişmeler sırasında, 1417 yılının bahar başına gelinmiş, Saruhan ve Aydın İllerinin Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde Ali Bey, hazırlıklarını tamamlamış, gelecek olan birliklerle buluşma öncesinde, yaklaşık 5000 kişilik bir ordu devşirip Menemen üzerinden İzmir yolculuğuna çıkmış; Kemalpaşa yönünden, Ayasluğ-Torbalı yolundan, Sivrihisar [Seferihisar] üzerinden gelen birlikler, tıpkı vaktiyle İskender Bey ordusunun yaptığı gibi, Kilizman köyü yanıbaşında yol kavşağında konaklamaya geçmişti.

Timurtaş Paşazâde'nin kendisi, Manisa'dan getirdiği çeri ile, İzmir sonrasında, kıyı yolu üzerinden, iyi akıl edilmiş bazı güvenlik önlemlerini özenle uygulayarak, Kilizman köyü yanıbaşındaki kavşağa kadar gelmiş ve orada, akşamüstü vaktinde, daha önce güneyden, İpsili Hisarı ve Sivrihisar taraflarından gelip beklemekte olan birliklerle buluşmuştu.

Uygulanan güvenlik önlemlerinden birincisi, asker yürüyüşte iken, sol yandan bir saldırıya, örneğin İskender Bey çerisinin uğradığı, silâhsız seyirciler sanılmış dervişlerin yamaç üstünden kayalar yuvarlaması gibi bir saldırıya olanak bırakmamak için, asıl kitlenin yol üzerinden ilerlemekte olmasına karşılık, tekli dizide arka arkaya ve hayli aralıklı olarak yürüyecek bir yan koruyucu kola görev verilmesiydi. Bu kol, yolun sol yanından ve bir iki ok atımı ilerisinden gidiyor; böyle olunca hep engebeli, hatta kimi zaman dağlık taşlık yerlerde yürümesi gerekiyor ve elbette ki bu kolun ilerlemesi pek yavaş oluyordu. Kıyıdaki düzgün araba yolu üzerinden yarım saatte gidilebilecek uzunluğun, 200-250 m sol ileride hep böyle zor yürünür, engebeli yerlerden

geçmekle, olabildiği kadar paralel çizgisinde ilerlemek, ancak bir buçuk iki saatte olabiliyordu. Yolda yürüyen asker dahi, o koruyucu yan koldan hızlı yürüyüp, ilerilere geçerek, onun sağladığı korumadan yoksun kalmamak için, ister istemez pek sallana sallana yürümek zorunda bulunuyordu. Yine de, Timurtaş Paşazâde, güvenliği sağlamak için bu gecikmeyi göze almıştı. Gidiş yolculuğunun bir hatta birkaç gün uzaması hiç önemli değildi; tîz-reftar olmak, felâket getirirdi. İşte bu yüzden, İzmir'den Kilizman köyü yanıbaşındaki kavşağa varılması, ikindinin çok sonrasına sarktı.

Sancak Beyi, bir güvenlik önlemi daha düşünmüştü. İskender Bey çerisinin yolda, dağınık olmayalım bir arada bulunalım düşüncesiyle sıkışık ve toplu yürümesi sebebine, sol yukardan taş, sağ yandan ok yağdırılması üzerine verilen kayıplar çok ağır olmuş, çerinin tümü helak edilmişti. Timurtaş Paşazâde, bu nedenle, kendi ordusunu asla sıkışık olmayarak yürütüyordu; öncü birliğinin başı ile artçıların sonu arasında neredeyse çeyrek saatlik yürüyüş uzaklığı vardı. Düşmanla karşılaşılıp da çatışma hazırlığına, yahut düşmanın barındığı yerlere saldırı hazırlığına girişmek gerektiğinde, işte o zaman, askerliğin gerektirdiği saf düzenleri alınacak; sağ kanat, sol kanat ve merkez oluşturulacaktı.

Ordu, Kilizman köyü yanıbaşındaki kavşağa varıp orada bekleyenlerle birleşince, durdu, konakladı. Atların tımarına, kılıçların bilenmesine, yayların bakımına, okların gözden geçirilmesine girişildi; herkes arabalarla taşınan yiyecek içecek öteberi içinde kendi torbasını, çıkınını aldı, akşam yemeğini yedi. Güneyden, Sisam Adası kuzeybatı karşısına düşen Anadolu kıyılarından, yani İpsili Hisarı ve Sivrihisar taraflarından gelen yolun, İzmir'den batıya doğru uzanan kıyı yolu ile birleştiği bu yerde, tüm ordunun konaklamasına yetecek, kabaca ikizkenar üçgen biçimli, geniş bir düzlük vardı. Bu düzlük, kuzey yanda kıyı yolu ve hemen yanıbaşındaki deniz ile sınırlanıyordu ve o yan, ikizkenar üçgenin tabanı durumundaydı. Üçgenin diğer iki yanını alçak dağ sırtları belirliyordu. İzmir yanındaki alçak dağ sırasının ucu yakınında, yüksekte, Kilizman köyü bulunuyordu. Deniz yanı taban sayıldığında ikizkenar üçgenin tepe ucu, kara içine, güneye sokulmaktaydı.

Deniz kıyısı dahil her yana, aralıklarla nöbetçiler dikilmişti. Nöbeti hangi saatte kimin devralacağı belirlenmiş, gerekli komutlar verilmiş-

ti. Konaklama yerinin çevresinde dahi, bu alanı hayli ileriden, alçak dağ sırtlarının en yüksek yerleri boyunca çevrelemek üzere bir güvenlik kuşağı oluşturulmuştu ve oraya aralıklı olarak nöbetçiler konmuştu. İskender Bey'in küçük ordusunun nasıl şeytanca akıl edilmiş bir düzenle helâk edildiğini göz önünde tutan Timurtaş Paşazâde Ali Bey, güvenlik açısından tedbirde hiç kusur etmemeye çalışmıştı.

Ne var ki, Tanrı'nın kendi takdirine göre belirlediği yazgı diye bir şey varsa, kul ne etsin ne eylesin, takdire tedbir uymayabiliyordu ve Börklüce tâifesi, Timurtaş Paşazâde ordusunu hemen hemen toptan helâk etmeyi, başta Timurtaş Paşazâde'nin kendisi olmak üzere can havliyle at sürerek Manisa'ya kadar kaçabilen birkaç kişi dışında bu ordunun tümünü kılıçtan geçirmeyi başardı.

Bu büyük başarının yaratıcısı, akıncı eskisi Yek-dest (Tek-el) Yahşi Ağa idi. 1402 öncesinde, Bayazid Han'ın saltanatı günlerinde, Padişahın oğullarından Musa Çelebi akıncı birliklerine komuta ederek Engürüs içlerine dek uzanır iken, Yahşi Ağa o zaman 50 yaşını geçmiş olmasına rağmen, hâlâ at üstünde kılıç sallıyordu. Akınlardan birinde, düşman çerisiyle çarpışırken, kılıç tutan sağ eline, bilekle dirsek arasına bir kılıç vuruşu geldi; eli, sımsıkı kavrayarak tuttuğu kılıcıyla birlikte yere düştü ve tek elli kalan Yahşi Ağa artık Yek-dest diye anılır oldu. Edirne'ye yerleşti, Musa ona bir timar verdirdi. 1411'de Musa Çelebi tahta oturmak üzere Edirne'ye döndüğünde, onu Murat Hüdavendigâr döneminde kurulmuş olan Enderun'a aldırdı. Yahşi Ağa artık, saray iç oğlanlarının kılıç çalmak, ok atmak gibi temel askerlik eğitimi çalışmalarını yöneten eğitmenlerden biri idi. Bedreddin, 1413 yılında Edirne'den İznik'e, sürgüne gitmek üzere ayrılma sonrasında onu hiç görmemişken, 1416 yazında, İskender Bey'in Sancak Beyliği ordusunun Dede Sultan müritlerince helâk edilmesi olayını duyup Sinop, Kırım, Eflâk üzerinden Deliorman'a gelince, çevresine toplanan eski tanıdıklar, dostlar, canlar, kendisinin iyiliğini görmüş olanlar arasında, onu da bulmuştu ve "Börklüce'nin askerlik câhili dervişlerinin, yalınayak mürit köylülerinin üzerine saldıracağı besbelli ikinci Osmanlı ordusuna karşı Börklüce tâifesine olabildiğince eğitim verme çalışmasını örgütleyip yönetme işinin tam adamını bul-

dum" diye sevinmiş; hemen Yahşi Ağa'yı deniz yolundan Karaburun Yarımadası'na göndermişti. Timurtaş Paşazâde, aylar boyunca kendi hazırlıklarını yürütedursun, Yek-dest Yahşi Ağa, Börklüce tâifesini kılıç çalma, ok atma, hançeri düşmanın can alıcı yerlerine daldırma gibi konularda eğiten üç beş kişinin sayı yönünden yetersizliğini görerek, yeni eğitmenleri eğitip hazır etmiş, sonra da bütün eğitmenlerin başında, onlarla birlikte, bir "eğitim seferberliği"ne girişmiş idi.

***

1417 baharının başında, Timurtaş Paşazâde'nin aylarca süren hazırlıklardan sonra devşirdiği ordunun sefere çıktığını ve Sancak Beyi'nin de Manisa'da bulunan askerle, ordu ağırlıklarını, yiyecek içeceği arabalara yükleyerek, en rahat yoldan yani Gediz Vadisi, Menemen, İzmir yolundan gitmek üzere yürüyüşe başladığını, Torlak Hû Kemal'in gönderdiği adamlar, İzmir karşısında Menemen İskelesi'nde bulunan Börklüce canlarına haber vermişler ve bu haber aynı gün, deniz yolundan, batı karşıdaki kıyıda, Karaburun Yarımadası'nda bulunan Börklüce'ye iletilmiş idi. Börklüce ve dervişleri, yandaşları, elbette ki geleceği hiç kuşku götürmeyen saldırıya karşı ne gibi savunma taktikleri uygulayacakları konusunda, aylarca önceden başlayarak kafa yormuşlardı. Bu konuda hazırlıkların çoğu, ister istemez herkesin gözü önünde yürütülmüş idi ama, işin en önemli kısmı, püf noktası, casuslarca öğrenilip Sancak Beyi'ne duyurulmasın diye, kesinlikle gizli tutulmuştu. Bu püf noktasını akıl eden, akıncı savaşlarında, baskınlarda pişmiş, şimdi 73 yaşında bulunmasına rağmen yaşlının genci dinçliğindeki Yek-dest Yahşi Ağa idi ve akıl ettiği düzeni, Börklüce'den başka bilen hiç kimse yoktu; ikisi bu düzeni, uygulamaya geçilmesi gününe dek, sır olarak saklamışlardı.

Püf noktası, Yahşi Ağa'nın gençlik yıllarındaki bir deneyiminden, gerçek yaşantısından esinlenmişti. Bu yiğit, 1364 yılında, 20 yaşında iken, Rumeli'nde Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'ya bağlı olarak at süren, Hacı İlbeyi komutasındaki birkaç bin kişilik kolun sipahilerinden idi. Hiç unutmamıştı o yıl tanık olduğu, içinde yaşadığı büyük olayı, Sırp Sındığı baskınını. Murat Hüdavendigâr Anadolu'da bir işlerle uğraşıyordu; Edirne'deki Lala Şahin Paşa, Papa'nın ön ayak olmasıyla oluş-

turulan bir hristiyan devletleri, devletçikleri birleşik ordusunun, Macar Kralı Layoş komutasında olarak, Meriç kıyısından Osmanlı başkentine doğru ilerlediğini duymuş ve Hacı İlbeyi'ne, "Sipahilerinle git bir dolan, düşmanın gücü ve ahvâli nicedir, öğren, bize bildir" emrini vermişti. Akşam vakti Meriç boyunca, güney kıyıdan, ırmak akıntısına ters doğrultuda, kuzeybatı yönünde bir süre at koşturan sipahiler, gece karanlığı çökmüşken geldikleri, mevsim dolayısiyle suları azalan ırmağın atla geçmeye olanak verdiği sığca bir yerde, köylülerden, düşman ordusunun tam burada ırmağı geçtiğini ve kuzey kıyıyı izleyerek ilerlediğini öğrenmişler, kendileri de aynı yerde ırmağı aşıp düşmanın izini sürmüşlerdi. Çok geçmeden, sipahi kolunun ilerisinde giden öncü ve gözcü atlılardan, düşmanın yakın bir yerde, düzlükte, ırmak kıyısında konaklamış ve orada ateşler dahi yakmış bulunduğu haberi gelince, Hacı İlbeyi, 30-40 şahbaz yiğidi, "Gidin sezdirmeden düşmanın yakınına varın, çevresini dolanın, bir zaman gözedin, gücünü ve ahvâlini görüp bize bildirin" diyerek o yana yollamıştı. Bunlar, gecenin ilerlemiş saatinde geriye dönerek, buralara yani Osmanlı'nın canevine, saltanat merkezi kentin üç buçuk saatlik yürüyüş mesafesinde kuzey yanıbaşına dek Osmanlı'ya fark ettirmeden sokulabilen düşmanın, herhalde bu başarısından aldığı keyif ve güvenle, Osmanlı'yı derin uykuda sanıp, çevreye nöbetçi dahi koymadan, yiyip içtiğini, şarap çektiğini, her birinin kendi dilinde türkü söylediğini; anlayabildikleri kadarıyla toplam gücünün de en az 30.000, en çok 60.000 dolaylarında olduğunu bildirmişlerdi. Nice akınlarda pişmiş Hacı İlbeyi, askerlikte, özellikle akıncılıkta, "Baskın, basanındır" ilkesi Kur'an'ın ilk âyeti hükmünde olduğu için, ortada başarılı baskın gerçekleştirmeye olanak verecek koşulların tümü eksiksiz, hatta fazlasıyla bulunduğundan, gecenin biraz daha ileri vaktinde, insan uykusunun en tatlı ve en derin olduğu saatlerinde, gündoğumunun iki üç saat öncesinde, üç koldan düşman üstüne apansız çullanmaya karar vermişti ve böylece yapılan baskın gerçekten olağanüstü başarılı olmuş, birkaç bin sipahi, kendilerinden belki on, belki yirmi kat fazla sayıda düşman askerinin neredeyse tümünü kılıçtan geçirmişti. Kılıç ucunda kalmayıp kaçışan, karanlıkta birbirini kıran düşmandan bir haylisi de Meriç'i aşarak öte yakaya canını atmak isterken suda boğulmuş, ancak bir avuç kişi kaçıp kurtulabilmiş idi.

Kendi akıncı geçmişindeki bu yaşantı deneyiminden, gözleminden esinleniyordu Yek-dest Yahşi Ağa'nın akıl edip önerdiği düzen; ve işte o düzen uygulandı.

Timurtaş Paşazâde'nin, son buluşma yerinde bir araya geldiğinde toplam sayısı yaklaşık 10.000 olan çerisi, bir yanı denizle diğer yanları alçak dağ sırtlarıyla çevrelenmiş düzlükte, tüm çevresine nöbetçiler sıralanmış olarak konaklar iken, gecenin çökmesinden az sonra, Börklüce yiğitleri harekete geçti. Baskını gerçekleştirecek olanlar, topu topu 3000 kişi kadardı. Bunlar, dört koldan saldıracaktı.

Önce, Vurla güney yakınında, yay üzerinde dizilmişçesine sıralanan Türkmen köylerinin gençlerinden 750 kadar atlı, gece karanlığında yola çıktı. Vurla köyünden güneydoğuya uzanan bir yol, Sivrihisar'dan kuzeye, Kilizman bitişiğindeki kavşağa giden yola bağlanırdı. Atlılar birinci yoldan o ikincisine çıkıp kuzeye, kavşağa yöneldiler ve oraya yaklaşırken, nal sesleri gecenin sessizliği içinde uzaklardan duyulmasın diye, bir ara durup, atlarının ayaklarına paçavralar bağladılar. Sonra, Sancak Beyi çerisinin konakladığı yere güneyden iyice sokuldular; kendilerine göre kuzeydoğu ileride en uç yükseltiden, Kilizman köyünden, ucu tutuşturulmuş çırayı havada döndürmekle verilecek saldırı işaretini beklediler.

Karaburun Yarımadası'nın İzmir Körfezi yanındaki kıyılarından, irili ufaklı bir sürü yelkenli, daha akşam karanlığı çöker çökmez, Uzunada ile Çeşmealtı Burnu arasındaki geçitten sıyrılıp, Kilizman yanıbaşındaki kavşak dolaylarına gelmek üzere süzülmeye başlamıştı. Bunlar, 750 kadar yiğidi, kavşağın bir hayli batı ilerisinde, kıyıda bıraktı. O yiğitler, konaklama yerini batıdan sınırlayan yükseltilere, kendi geldikleri yöne bakan ve görünmeyen yanından sessizce tırmanıp, nöbetçilere fazla sokulmadan, boylu boyunca toprağa uzanmış durumda, bekleyecekler; karşıdaki yükselti ucunda bulunan Kilizman köyünden tutuşturulmuş çıra ile verilecek işareti görünce saldırıya geçecekler, sırtın en yüksek yerlerinde aralıklı dizilmiş nöbetçileri kılıçtan geçirecek ve hemen, koşa koşa, kanlı kılıçlarını sallayarak, yamaçtan inecek, konaklama yerine batı yandan dalacak, ölüm saçmaya girişeceklerdi.

Yelkenliler, baskıncıların üçüncü kolunu oluşturacak 750 kadar yiğidi de kavşağın doğu ilerisinde karaya çıkardılar. Bu saldırı kolu, zamanlamayı ayarlayabilmek için, biraz bekledikten sonra, o yandaki alçak dağ sırtı uzantısına, kendi geldikleri yöne bakan ve görünmeyen yanından sessizce tırmanıp, sırt boyunca sıralanmış nöbetçileri hemen haklayarak, tam Kilizman köyünün bulunduğu sırt ucu yükseltisinden, tutuşturulmuş çıra ile, diğer kollara saldırı işaretini verecek; kendileri yalın kılıç, yükseltinin konaklama yeri yanındaki yamacından koşa koşa inerek, konaklayanların arasına dalacak idi.

Ölmek üzere olup acıyla can çekişen kişiye, acısını hemen sona erdirmek için indirilen vuruşa, acıma vuruşu denir; Timurtaş Paşazâde çerisine, kıyım yeterince ilerledikten ve canları hâlâ tende olanlar deniz kıyısına doğru çekilip oraya yığıldıktan sonra, acıma vuruşunu, tam o sırada oraya sokulacak yelkenlilerin küpeşteleri ardından bunlara ok yağdırmaya girişecek olan sonuncu 750 yiğidin oluşturduğu dördüncü baskın kolu indirecekti.

Bu düzen, tam düşünüldüğü gibi başarıyla uygulandı. Kilizman köyünün bulunduğu sırta tırmanıp oradaki nöbetçileri haklayan baskın kolundakiler, ucu tutuşturulmuş büyük çıra parçalarını (tek çıranın söneceği tutabilir korkusuyla, tutuşturulmuş birkaç tane iri çıra, köyün evlerinden birinde, hazır edilmiş idi), havada daire çizercesine ve hızla dolandırmaya giriştiler; gece karanlığı içinde yüksekte beliriveren bu ateş çemberi görüntüleriyle birlikte, kıyamet koptu; saldırı, feryatlar, bağırmalar başlayınca, geniş düzlüğe yayılmış ordunun derin uykudaki erlerinin elbette ki hepsi sıçrayarak uyandı ama, pek çoğu, uyku sersemliğini üzerinden atıp aklını başına devşiremeden, yayıyla oklarına, kılıcıyla kalkanına uzanamadan, kendini, hızla ve hınçla inip kalkan, ölüm saçan kılıçlardan, hançerlerden birinin ucunda buldu. Çok kısa sürede, o yerde, kan gövdeyi götürür oldu. Timurtaş Paşazâde, çok sevdiği soylu atını her zaman yanıbaşında bulundurması sâyesinde, uykusundan sıçrayarak uyanma sonrasında hemen onun eyersiz sırtına atlayıp, kılıcını tolgasını dahi alamadan, kıyı yolu boyunca İzmir'e doğru dört nala at sürmeye koyulmuş, kaçabilmişti. Börklüce tâifesi, kendi içlerinde bir savaşa sürülebilecek durumda olanların tümünü o

baskına göndermişti ve İzmir'e doğru kaçış yolunu kesmek üzere, yelkenlilerle getirilip doğu ileride, yol üzerine çıkarılacak savaşçı görevlendirememişti. Sancak Beyi ile, yanında kümelenen, kaçmayı becerebilmiş diğer birkaç atlı, hiç oyalanmadan, dehşet içinde, Manisa'ya kapağı attılar. Arkalarından az sayıda başka kaçak da geldi.

Börklüce yiğitleriyle, Kilizman başta olmak üzere yakın köylerden gelen çoluk çocuk, kadın erkek, yaşlı genç, köylüler, ezelden beri süregelmiş bir uygulamayı ve göreneği izleyerek, ertesi gün boyunca binlerce ölünün üzerindeki kanlara bulanmış giysileri, çizmeleri çıkardılar, yanlarındaki silâhları, işe yarar öte beriyi aldılar. Sonra, bu kadar çok sayıda ölünün gömülmesini hiç kimse kendi üzerine görev saymadığından, ama bunca ölünün buralarda kokuşarak yatadurması özellikle yakında yaşayanların katlanabileceği bir hâl de olmadığından, ölülerin tümü, bahar başında bulunulduğu ve hava henüz serin olduğu için kokuşma gerçekleşmeden, birkaç gün içinde, gemilerle körfez içinin geniş yerine, Uzunada'nın doğu kıyısı açığına götürülüp götürülüp suya atıldı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Börklüce'nin, Timurtaş Paşazâde'yi anırdarak kaçırdınca, İzmir'den Cezâir-i Bahr-ı Sefid'e kadar Vurla ve Karaburun taraflarında kurduğu iştirakçi uhuvvet cemâatinin ahvâli beyanındadır

Timurtaş Paşazâde, Manisa'ya kapağı atmıştı ama, yaşadığı büyük felâketten canlı çıkmanın aslında canlı çıkmak olmayabileceğini biliyordu; Sultan Mehmet ona "Seferinden zinhar yüzü kara dönmeyesin" dediği halde kendisinin, onbin dolaylarında çerisini Börklüce tâifesinin kılıcına teslim edip zilletle Manisa'ya kaçması haberini alır almaz Padişahın, Bostancıbaşısı eşliğinde bir cellâdı Manisa'ya göndereceği, agleb-i ihtimal idi.

Derin derin düşündükten sonra, izleyeceği tutumu belirledi. Olayı elbette ki çarpıtarak ona anlatacaktı; zaten gerçeği bilen, Börklüce tâifesi dışında kaç kişi vardı? Göndereceği nâmede, Padişaha diyecekti ki, "Börklüce mel'unu, İzmir'den Karaburun'un ucuna dek yol üzerinde ve yol yakınındaki bütün halkı kendine mürit edinmiş. Bunların cümlesi ile benim bilmediğim yerlerden getirtmiş olduğu başka binlerce bâgi, gece vakti ben bütün tedbirleri almış, her yana nöbetçi dikmiş olduğum halde, inanılmaz kalabalık hâlinde, Ankara Savaşı'nda Tatar Padişahı Timur'un karınca gibi kaynaşan sayısız çerisi misâli, benim çerime saldırdılar. Tıpkı babanız rahmetli Sultan Bayazid'in yaptığı üzere kılıç elde yiğitçe dövüştüm durdum, ama ezici sayı üstünlüğü karşısında yenilgiyi önleyemedim. Ben dahi aynen sizin Ankara Savaşı'nda yapmış bulunduğunuz yolda, kurtarabildiğim çerilerimle geri çekilmek zorunda kaldım."

Bu içerikte bilgi vermekle, Padişahı, yalnız vicdanı ile değil, bir de kendi geçmişi ile karşı karşıya bırakacaktı. Öyle ya, Ankara Savaşı sırasında, Sancak Beyi olduğu Amasya yahut Rumiye-i Suğra Sancağı'ndan getirdiği çeriyle yedekte bekleyen Mehmet Çelebi, yenilgiyi ve çeşitli birliklerin birer ikişer savuşmaya başladığını görür görmez, kendi komutasındaki yedek askerle, kılıç elde savaşmakta olan babasının imdadına gidecek yerde, savaşa hiç katılmadan, çekip Amasya yöresine dönmüş değil miydi ve böyle yaptığı, şimdi, saygı dışına çıkılmaksızın usul erkân dâiresinde ona anımsatıldığı halde, "Neden ezici çoğunluğa rağmen orada kalıp savaşmayı sürdürmedin, savaş alanında can vermedin" diye Mehmet'in Timurtaş Paşazâde'yi suçlu sayması, gerçekte kendisine, Mehmet'e karşı bir suçlu sayma hükmü açıklamak olmaz mıydı?

Nâme'yi alan Çelebi Mehmet'in tepkisi, Timurtaş Paşazâde Ali Bey'in beklediği gibi oldu. Padişah, Börklüce'nin bu yeni ve eskisinden çok daha büyük başarısı karşısında küplere bindiyse de, "Timur çerisi misâli sayısız bâginin, üstelik gece baskını biçimindeki saldırısına" uğramış Ali Bey'i, ne yenildiği için suçlu sayabildi, ne de baskın yerinden savuşup Manisa'ya dek kaçtığı için. Üstelik, Mehmet'in, tâ Osman Gazi zamanından beri taht desteği olmuş, Sultanlara bağlılıkla hizmet vermiş olan Kara Timurtaş Paşa ailesine büyük saygısı, sevgisi vardı. Ali Bey'e, cellât gönderilmesi şöyle dursun, kınama mektubu bile yazılmadı. Gönderilen çok kısa nâmede, ölenlere Allah rahmet eylesin, sana da geçmiş olsun, Cenabı Hakkın takdiri böyle imiş demekle yetinildi.

Ancak, Sultan Mehmet, elbette ki, çok sıkılmıştı. Zaten saltanat kavgasına tutuşan, üstelik birbirini öldürme hırsına kapılan beş kardeşten İsa, Süleyman ve Musa toprağın altına göçmekle, kendisi dışında sağ kalanların sonuncusu, Mustafa Çelebi, Rumeli'nde at oynatmaktaydı. Kim bilir, Edirne'de Süleyman'ı bastırıp canından etmek Musa'ya, Musa'yı oradan kaçırtıp sonra canından etmek kendisine nasip olduğu gibi, feleğin gidişatı Mustafa'nın işini âsan eder, kendisi nasıl Musa'nın cenazesini Bursa'ya yollayıvermiş ise Mustafa da onun cenazesini Musa'nın kabri yanına defnedilmek üzere yola çıkartıverirdi.

Mustafa Çelebi, 1402'de Ankara Savaşı'nda Musa ile birlikte Timur'a esir düşmüş; babaları Bayazid Han Akşehir'de 9 Mart 1403

Perşembe günü ölünce Timur cenazenin Musa tarafından, gömülmek üzere, Bursa'ya götürülmesini uygun bulmuş ve Musa böylece özgürlüğüne kavuşmuş, Mustafa ise Timur'un yanı sıra onun başkenti Semerkand'a gitmişti. Mustafa orada saygı gören bir konuk durumunda olarak yıllarca kaldı. Osmanlı devleti ülkesinde ortaya çıkan bölünmüşlük ve oradaki kardeşlerin, yenileni cellât kemendine veresiye, birbirine girmesi, Timur'un Mustafa'yı bir "rehine" diye yanında tutmasını gereksiz kılıyordu. O, kimin denetim altında tutulmasını sağlayabilecek bir "rehine" olabilirdi ki? Timur, kime haber gönderip de "Şunu şunu yapmazsan Mustafa'yı cellâda vererim ha!" dese, bu söz, duyanın umurunda olurdu? Böylece, besbelli ki, Mustafa, bırakılmadığından değil, Osmanlı yurduna dönerse tez zamanda Bursa'da bir mezara gömüleceği pek açık, ama Semerkand'da Han kesesinden yer içer ağırlanır, kendisine saygı gösterilir durumda olduğundan, orada kaldı. Timur'un yerini alan (1406-1417) Şahruh, ondan, "Acaba beni devirip de yerime geçmeye kalkışır mı?" diye çekinecek değildi ya! Ama, gurbet yaşamı zordur, insan elbette ki kendi yurdunu özler, yurda dönmesinin engeli varsa hiç değilse ölüsünün oraya götürülüp gömülmesini ister. Böylece, gurbet yaşamı, sonunda, Mustafa'nın canına tâk etti, Mustafa Anadolu'dan ayrılışının yıllar sonrasında dönüş yoluna düştü. Elinde, Timur'dan yahut Şahruh'tan alınma, şu ya da bu yerin kendi "tasarrufuna" bırakıldığı yolunda bir ferman, hatta "tavsiye mektubu" bile yoktu. Nereye gitsem, nerede barınsam diye kara kara düşündü. Aklına, halasının, yani Yıldırım Bayazid'in kızkardeşinin oğlu olan ve Çelebi Mehmet'le geçinemeyen Karaman Beyi, 1402'den beri Beyliğinin başında bulunan Mehmet geldi. Bir zaman orada kaldı ve belli ki onun aklına, yine Çelebi Mehmet'le geçinemeyenler takımından Candaroğlu İsfendiyar Bey ile Ulah Yurdu Eflâk'ın Prensi Mircea'dan destek alarak Rumeli'nde saltanat kavgasına kıyam eylemek fikrini, Karamanoğlu Mehmet soktu.

Mustafa Çelebi bu akla uydu. Tıpkı çok kısa süre sonra Bedreddin'in yaptığı gibi, o da önce İsfendiyar Bey'in yanına gitti, saygı ile karşılandı ve "Seni elimden geldiğince desteklerim" diye yuvarlak bir söz aldı ama yanına tek çeri katılmadı; Sinop'tan gemiye bindi, Mircea'nın ya-

nına ulaştı. Oraya bu ilk gidişinde, Mircea'dan dahi dişe dokunur bir asker desteği değil, yalnızca gönül desteği aldı. Dobruca yöresindeki Türkmenlerden çeri toplamaya çabaladı, beceremedi, Rum İmparatoru kurt politikacı Manouel'den destek sağlayıp ertesi yılın baharında harekete geçmek üzere, 1418 yılı güzünün sonunda, kış başında, deniz yolundan İstanbul'a gitti.

Mustafa Çelebi'nin, Sultan Mehmet Edirne'de tahta çıktıktan sonra Rumeli'ne bu ilk geçişinin öyküsü, adı saptanamayan bir Osmanlı tarihçisinin yapıtı olan *"Gazavât-ı Sultan Murad bin Mehemmed Han"*da, onun ikinci (ve yine başarısız kalmış) geçişiyle karıştırılarak, sanki birinci geçiş dahi Rum İmparatoru Manouel'in yanına gitme sonrasında ve onun kışkırtmasıyla olmuş gibi gösterilmekle, şöyle anlatılır:

Tekvur dedikleri mel'un, ...Düzme [Düzmece Mustafa] dedikleri habîsi çıkarub, bunca altun ve hazine verüb, eyitti [dedi] kim, "Var imdi göreyim sen, bu taht benimdir deyü dâ'va eyle. Ben Âl-i Osman nesliyim; ben var iken bu taht sana neden müstahaktır deyü dâ'va edince cümle Beyler ve Paşalar sana dönüb ve tahtı sana teslim ederler. Kaçan kim [ne zaman ki] tahta çıkasın, kulağın bende olsun. Ben sana her ne tâlim edersem öyle hareket edüb, göreyim seni, nice Padişah olursun" deyü, dahi buna göre nice nice herzevat yeyüp nasihatlar edüb ol Düzme dedikleri herifi çıkardı. Ol dahi çıkub bu dâ'vayı ederek, gelüb İnceğiz nâmında bir köye konub karar eyledi. Hatta birkaç gün oturdu kim, halk gelüb buna tapub bunu Padişah edineler. Amma bir kimesne Düzme'ye sahib çıkub ve kimse iltifat eylemedi. Düzme çün bu hâli görüb hatırı perişan oldu ve oradan kalkub Ağaç Denizi'ni arzulayub gitti. ... [Üzerine asker gönderilince] Düzme'nin can başına sıçrayub ol gece ilk ahşamdan kalkub bir iki yüz adam ile İstanbul tarafını tutub kaçtı. ...Orman içinden bir oğru yol tutub Karadeniz yalısiyle can ve başı korkusuna düşüb çekilüb gitti ve Midye'ye [Kıyıköy] geçdi. ...Can korkusuyla geceyi gündüze katub kaçdı. Hatta bir gün İstanbul'a erişüb selâmet ile Tekvur katına gelüb gördüği vakı'ayı Tekvur'a bir bir söyledi ve Tekvur eyitti kim: "Oğul, ya Âl-i Osmanın Beylerinden bir kimesne sana yâr olmadı mı? Veyahud il ve memleket sana dönmedi mi?" dedikde, Düzme eyitti: "Bana asla bir adam tap-

madı ve beni asla adam yerine komadılar ve öyle anlarım ki, beni sayd etmek [avlamak] kasdıyla belki [İstanbul'un] Edirne Kapusı'na değin gelürler ve belki İstanbula dahi el korlar. Hemân olan oldu, şimdi bu şehrin tedârikini göresiz" [kenti savunmak için önlem alasınız] dedikde, Tekvur'un can başına sıçrayub kendi derdine düşdü. ...Tekvur lâ'in, ne edeceğin bilemeyüb yine fitne çömleklerini ateşe koyub fikr ü endîşeye başladı.

Mehmet Çelebi'ye, Börklüce'nin Timurtaş Paşazâde çerisini perişan ve helâk eylediği haberini ileten nâme geldiğinde, Mustafa hâlâ Dobruca taraflarındaydı (oysa Bedreddin henüz oraya geçmemişti) ve Mehmet Çelebi bunun tedirginliği içindeydi. Koskoca iki sancaktan, Saruhan ve Aydın sancaklarından uzun süre hazırlık yürütülerek devşirilmiş heybetli bir ordunun, "Ne saltanat ne padişah/Tevekkel tü teal Allah" türküsüyle kızıl sancak açmış yalınayak, başı cavlak, Sancak Beyi'nin anlattığına bakılırsa Timur çerisi misâli, kırmakla tükenmez sayıda bâgilerce yok edildiğinin haberi, iyice yüreğini daralttı, dünyasını kararttı. Hemen birinci vezir ve (töreye aykırı olarak, aynı zamanda) Beylerbeyi, en has adamı Bayazid Paşa'yı çağırttı; önünde el pençe divan dikilen koca sarıklı Paşa'ya, siniri tepesinde, köselere özgü kısık ve tiz sesiyle, durumu kısaca anlatıp, sordu:

– Tedbir nedir, Lala?

– İzin buyurursan nâmeyi okuyayım, bir teemmül edeyim.

Nâme, Paşa'ya verildi; okudu. Sultanın sabırsız bakışları üzerinde, hayli yaşlanmış gözlerinin nâmeyi daha kolay okuyabilmesi için bol ışık gelsin diye sokulduğu pencereden dışarıya, gördüğünü bilincine aktarmayarak, boş gözlerle bir zaman baktı, düşündü. Sonra, konuşurken dahi kendi kendine bir ek düşünme süresi sağlamak için, ağır ağır, tane tane, söze girişti:

– Ne yapılacağı belli Sultanım! Şöyle mi yapalım böyle mi yapalım deyu düşünmek mevkiinde değiliz. Bu bâgi Börklüce Mustafa daha fazla güç kazanmadan ve bâhusus bizi daha da kötü bir zamanımızda, meselâ hem-nâmı Mustafa Çelebi ile cenkte olacağımız bir zamanda bastırmadan, hemân biz onu bastırsak ve başına topladığı

bilcümle murdar kelb takımı ile birlikte itlâf eylesek gerek. Bu arada, ona mürit olup Ali Bey çerisinin kırılması baskınına toptan katıldığını bu nâmeden bildiğimiz kıyı boyu ahalisinin cümlesini, kundaktaki nevzadı dahi sağ bırakmayasıya, kılıçtan geçirmek vâciptir.

Ancak, biraderin Mustafa buralarda, Deliorman'dadır ve sen Edirne'de, devletin başında kalsan, Rumeli ordusunu dahi yanında tutsan münasiptir. Mustafa Anadolu'dan asker getiremedi. Burada devşirebileceklerinden ve Mircea'nın verebileceği birkaç yüz, nihayet birkaç bin askerden başka dayanağı yoktur. Bizim Rumeli çerisi onun kârını itmama rahat rahat kâfidir. Meğer ki Rumeli akıncı Beyleri içinde ona meyil gösterip sipahisiyle iltihak eden ola! Kendi beyliğini elinden alıp Niğbolu Sancak Beyliği'ne gönderdiğin İzmiroğlu, çok muhtemeldir ki onun güçlendiğini görürse hemen ona katılır. Onun dışında, buradaki Beyler senden hoşnuttur. Mustafa'dan yana geçen olacağını sanmam. Lâkin böyle günlerde senin Anadolu'daki bir sefere azîmet eylemen asla ve kat'a münasip değildir. Zinhar böyle bir hatâya düşmeyelim. Sen Anadolu'daki ümera'na, yani Kütahya'daki Eyalet Paşasına ve bil'umum Sancak Beylerine ferman gönder; her biri tez zamanda kendi çerisinin cümlesini hazır eyleye. Büyük şehzaden Murat da, kendi Sancağından, Rûmiye-i Suğra'dan, yapabildiğince çeri devşirip Engürü üzerinden Karahisar-ı Sâhip [Afyon] kal'asının dibindeki ovaya gelsin. Ben önce Kütahya'ya gider, hem yol boyundaki yerlerin çerisini hem de oradaki eyâlet çerisini alarak ilerler, ol ovaya vâsıl olurum, şehzadenle birleşirim. Oradan, yine yol üzerinde bizimle birleşecek olan başka yerlerin çerilerini de toplaya toplaya, aynen senin vaktiyle yapmış olduğun üzere, Nif tarafından İzmir'e gelirim. Şehri işgal etmiş olsalar bile, sen surlarını yıkmıştın, kolayca alırım. İzmir'de son uzunca konaklama ve son hazırlıklar yapılır. Bâdehû ordu kıyı yolundan yürüyüşe geçer ve İzmir'den çıkar çıkmaz da yol boyunca taş üstünde taş, beden üstünde baş bırakmayasıya Börklüce'nin mülhid tâifesinin cümlesini helâk eylerim. Lâkin, bu işler, şimdiki senenin sefer mevsimi içine yetişemez. Sabrın sonu selâmettir. İnşa'Allah üt tealâ, seneye ol mel'unun kârını itmam ederiz. Ânı, Ayasluğ dizdarını şehid ettiği yerde ipe çekmek, vallahi ve billahi, ahdim olsun.

Mehmet, deneyimli vezirinin tüm önerilerini yerinde buldu ve hemen, askerinin neredeyse cümlesi çok yakın zamanda kılıçtan geçirilmiş olan Aydın ve Saruhan sancakları dışında Anadolu'daki tüm Sancak Beylerine, çeri devşirmesine girişmelerini buyuran fermanlar gönderildi.

***

Bu sıralarda Dede Sultan, Osmanlı askerini iki kez ezici yenilgiye uğratıp gerçek anlamda helâk etmiş bulunmanın ve daha önceden kendisine gelen, "Üç cenk olacak, üçünde de zafer sizin" içeriğindeki vâridat'ın verdiği güvenle, "Artık buralarda mülkün bizde kalması kesinleşti" varsayımını hüküm tahtına oturtmuş olduğundan, süregidecek paylaşımcı bir halk yönetiminin ilkelerini ve uygulama yöntemlerini belirlemeye girişmiş, hatta ilk uygulamalara geçme çalışmasını, artık büyük bir özgüvenle yürütmekteydi.

Aslında, bu çalışmalara daha önceden, 1413 yazında buraya gelir gelmez başlamıştı. O sıralarda İzmir kentiyle oradan batıya uzanan tüm yöre, Aydınoğulları Beyliği'nin ülkesi kapsamındaydı ve beyliğin başındaki İzmiroğlu Cüneyt de, sözde, Musa Han yandaşı idi. Daha önce onun beyliğini ortadan kaldırıp kendisini Ohri Sancak Beyliği'yle uzaklara gönderen Süleyman Çelebi'ye ister istemez boyun eğmiş iken, Süleyman-Musa çekişmesi başlayınca, gûya Musa yandaşlığına geçerek, Ohri'den kaçmış, Anadolu'ya gelmiş ve Süleyman Çelebi'nin Ayasluğ'daki Sancak Beyi'ni kovmuş, kendi egemenliği altında olarak eski beyliğini diriltmiş, yeniden İzmir'i kendine başkent edinmiş idi. Börklüce, Cüneyt kendisinin oraya geldiğini öğrense bile, bunu umursamaz ve kendisini düşman gözüyle görmez diye düşünmüştü. Ama sonra, işler, umulmayacak kadar çabuk, çok değişik doğrultuya yönelmişti. Mehmet Çelebi, Edirne'ye geçip orada tahta oturmanın hemen sonrasında, Sofya yakınındaki Samakov dolaylarında Musa'nın ordusuna karşı kesin yengiyi kazanınca ve 10 Temmuz 1413 günü Musa Çelebi öldürülmekle kendi durumu daha da sağlama bağlanınca, Karaburun yöresine giden Börklüce oraya henüz varmış iken, İzmiroğlu Cüneyt'in üzerine gelmiş, onun çerisi elindeki Kyme, Kayacık, Nif hisarlarını almış, kaçan Cüneyt'in İzmir'deki anası, hisarı teslim etmiş ve yalvarıp yakarmakla oğlunun canının bağışlanmasını, ülkesi elinden alınan Cüneyt'in Niğbolu Sancak Beyliği'ne gönderilmesini sağlamıştı.

Ne var ki, İzmir'i.böylece alan Osmanlı, İzmir batısında kendi egemenliğini, 1418'de bile henüz kurabilmiş değildi. Nasıl Büyük İskender İran devletini yıkınca Anadolu'nun tümünde İran egemenliği son bulmuş, ama gerek İskender gerek ardılları bazı yörelerde, örneğin Kappadokia'da, Pontos'da, kendi egemenliklerini kuramamış idiyseler, şimdi Karaburun taraflarında da öyle bir durum vardı. Oluşan egemenlik boşluğunu, buralarda, Börklüce Mustafa'dan başka dolduran yoktu.

Börklüce'nin kurduğu paylaşımcı "uhuvvet" (kardeşlik) düzeni elbette ki çevrede yaşayan yoksul, malsız mülksüz takımının birer ikişer oraya göçünü başlatmış ve bu göç, Sancak Beyi İskender ordusuna karşı, hem de ordunun yok edilmesiyle, kazanılan yengi üzerine hızlanmış idi. Timurtaş Paşazâde'nin çok daha büyük ve çeşit çeşit güvenlik önlemi almış ordusuna karşı kazanılan yengi, Ali Bey'in – İzmir'e kadar da değil– Manisa'ya kadar kaçmak zorunda bırakılması, Börklüce'nin İzmir'i işgal etmek gibi kendi gücüne güvendiğini ortaya koyacak bir adımı atmaktan yine geri durmasına rağmen, Karaburun yöresindeki iştirakçi uhuvvet toplumuna katılım hızını pek arttırmıştı. 1418 yılında Ekim ayı başında Börklüce'nin egemenlik alanında, müritlerin çoluk çocuğuyla birlikte yaklaşık 20.000 nüfus vardı. Ancak bu nüfusun yarısını oluşturan kadınlar hesap dışı tutulmakla, 10.000 erkek içinde çocuk yaşta yahut ihtiyarlık yaşında olanlarla sakatlar, deliler, sürekli hastalığı nedeniyle döşek mahkûmu kişilerden arta kalan, savaşa katılabilecek can'lar olsa olsa 7000 dolaylarındaydı.

Daha Horasan elinde yani Anadolu'ya göç öncesinde iken yüzyıllar boyunca kuzeydoğu İran toplumlarıyla pek karışmış olan Türkmenlerde, yoksulluk, mülksüzlük ve var olan malın mülkün ortaklaşa kullanımı ilkesine dayanan yaşam biçiminin yeğlenmesi; buna bağlı olarak da, varlıklıların egemenliğine karşı zaman zaman toplumsal patlama denecek boyutlarda ayaklanmalar çıkması, binlerce yıllık gelenek idi.

Sınıfsal çatışma nitelikli en eski ayaklanmalardan, Batı Anadolu'da İÖ 133'te kendini gösteren Aristonikos önderliğindeki ayaklanma ile, İÖ 70'lerde İtalya'da Spartacus yönetimindeki kölelerin öncülük ettiği ayaklanmadan Türkmenler şöyle dursun çok daha batıdaki İran halklarının dahi elbette haberi bile olmamıştı. Keza hristiyanlığın ilk dönemlerindeki, en aşırı bir zühd, yani dünya nimetlerinden, zevk-

lerinden uzak durma, dolayısıyle mal mülk edinmekten ve hatta şu yoldan, bu yoldan edinilmiş malı mülkü elde tutmaktan kaçınma, var olanı başkasıyla paylaşma ilkesi, daha bir yüzyıl geçmeden, hristiyanlığın "kodamanları" olmuş zamane önderlerince bir yana bıraktırılmıştı. İranlıyla Türkmen, hristiyanlık dönemi Anadolu insanlarıyla, Emevîler ve onların yerini alan Abbasîler yönetiminde, savaşım içeriğinde de olsa ilişki kurduğunda, o dönemin hristiyan toplumunun kendisi bile ilk kilise büyüklerinin buyurduğu paylaşımcı toplum düzenini yaşıyor olmanın pek uzağında idi.

Gerçekten, hristiyanlığın başlangıç döneminde, İsa'nın ölümünden hemen sonraki onyıllarda, zühd'ü benimsemiş (zâhidâne) yaşam sürdürme ilkesinin gereği olarak, elde mal mülk tutmaktan kaçınma, var olanı kardeşler (hristiyanlar) toplumu ile paylaşmaya dayanan yaşam biçimi sürdürülmekteydi. Öyle ki, ilk hristiyanlardan mal mülk sahibi olanlar, bunları satıp, aldıkları parayı, kendilerine hristiyanlığı öğreten İsa yoldaşının ayakları dibine bırakmakta; toplanan paranın inananlar toplumuna dağıtımında herkes gibi kendi gereksinmesine göre bir pay almakla yetinmekte idiler. Böyle olduğu da, hristiyanlığın kutsal metinlerinden birinde, İncil'i oluşturan metinlerden biri olan "Elçilerin (İsa çömezlerinin, havarilerin, resullerin) İşleri"nde (IV 32-35) hâlâ yazılı durur. İsa sonrası dönemde hristiyan inancının ortaya çıkmasında ve yayılmasında en başta gelen kişilerden olan ve asıl adı Simun olduğu halde İsa'nın kendisine "Sen benim kilisemin temel taşı olacaksın" diyerek, o çağdaki Filistin Yahudi toplumunun konuştuğu Aram dilinde "Taş, Kaya" anlamına gelen bir takma ad verdiği (bu nedenle de Petros, Pierre diye anılan), İsa yoldaşları arasına katılmadan önce balıkçılıkla geçinir İsa çömezi Petros, söz konusu "iştirakçi" ilkenin uygulanmasında pek titizlik gösteriyordu yani katı bir iştirakçi/komünist idi. Öyle ki, inananlar toplumundan, mal mülk düşkünlüğünü gönlünden tam atamamış bir açıkgöz, eşinin de haberiyle, tarlasını satıp elde ettiği paranın yalnızca bir bölümünü "İşte tarla bu bedelle satıldı" diye Petros'un önüne getirdiğinde, durum hemen kendisine malûm olduğundan Petros onu fena halde azarlamış ve "Senin gönlünü Şeytan kötülüğe yöneltmiş, sen Tanrı'ya karşı yalan söyledin" demiş, söz konusu açıkgöz kişi bu sözleri duyar duymaz yere yıkılmış, can vermiş idi.

Kuşkusuz bu toplumcu, devrimci davranış ilkesi, hristiyanlığın hızla halk yığınları arasında yayılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ne var ki, İsa yoldaşlarının ölümünden sonra hristiyan toplumlarında kodaman önderler durumunu elde eden, üstelik hristiyanlığın devlet dini olmasından sonra İmparatorluk yüksek yöneticileri, egemen kadroları ile bütünleşen kilise büyükleri, bu ilkeyi bıraktılar ve bıraktırdılar.

İran halklarını ve Türkmenleri derinden etkileyen, kendi yörelerindeki ilk toplumculuk akımını İS 3. yüzyılda, İran'da Parthia Kralları egemen iken, ülkenin Roma İmparatorluğu ülkesine komşu bölümünde ortaya çıkan bir önder yaymaya başladı. Bu önder, Ahura Mazda'yı (Bilge Tanrı; Ahura: Tanrı, Mazda: Bilge) iyilikten, doğruluktan yana (ve kötülükler tanrısı Ahriman/Ehrimen ile savaşıp duran) bir baş tanrı sayan Zerdüşt dinini hristiyanlıkla karıştırmayı, her iki dinde bulunan insanları kazanmayı amaçlayan bir dinsel inancın ortaya çıkarıcısı Mani (Rum ağzında Manes/Manis) idi. Mani de elbette ki, Tanrı tarafından peygamberlikle görevlendirilmiş olmak ve Tanrı'dan gönlüne vâridat gelip durur olmak iddiasındaydı. Maniciliğin buyurduğu, çok katı bir zühd (maldan mülkten, dünya zevklerinden uzak durma, var olan malı mülkü inananlar toplumunun diğer bireyleriyle kardeşçe paylaşma) ilkesi, Mani'nin İS 275'te derisi yüzülerek öldürülmesine rağmen, daha sonra, o inancın yeni eklemelerle süregitmesi niteliğindeki Paulikianismos, Bogomilcilik, Katharosçuluk gibi, hepsi de gerçek hristiyanlığın içeriğini savunduğunu öne süren ortaçağ dinsel inançlarının da temel ilkesi olmuştur. Manicilik Orta Asya'nın batı yarımında yüzyıllar boyunca yaşadı ve Abbasîlerin baskısıyla, 10. yüzyılda, özellikle Semerkant dolaylarına, Türk yurduna, oralarını merkez edinerek yayıldı. Eline, diline, beline egemen olmak buyruğu, Türk kültüründe, o zamanlardan kalmadır. Uygur Devleti, Hanından başlayarak, bu dine girdi; 840 yılında devlet yıkılasıya kadar Uygurlarda resmî din, Manicilik oldu.

Maniciliğin, içeriğinde elbette ki kendine özgü özellikler de bulunan uzantılarından biri, Mazdek/Mezdekçilik idi. İran'da, 500'lü yıllara yaklaşılırken ortaya çıkan bu dinin kurucusu, özel mülkiyet karşıtlığını, paylaşımcılığı en ileri içeriğiyle savunan, hatta kadınlar-

da bile ortaklığı öğütleyen Mazdek, Bilgecik idi: Mazd(a)ek, Bilge-cik. Dönemin Sasanî hükümdarı Kubad da bir aralık bunun görüşlerini benimsedi ve o yüzden, Türk kültüründe, Kubad adından bozma kavat sözcüğü, eşini başkalarıyla paylaşan ya da evlilik dışı ilişkilere aracılık eden erkeği anlatır oldu. Kubad, Mazdekçiliğinin yarattığı tepki yüzünden bir ara tahttan uzaklaştırıldı ve egemenliği zar zor yeniden elde etme sonrasında, yakınlarının, özellikle oğlu, veliahdı Husrev'in baskısıyla, Mazdekçiliği ezmeye girişti; 528'de, Mazdek'le birçok yandaşını bir şölene çağırtıp hepsini öldürttü.

Yoksuldan ve yoksulluktan yana, dünya nimetlerine sırt çevirmiş "Tanrı yolunda" bir yaşamı buyuran Maniciliğin ve kökeni ona dayanan Mazdekçiliğin, komşu Anadolu insanını etkilememesi olanaksızdı. Bu içerikte yeni bir dinsel inancı yaymaya girişen, Samsat yakınındaki Manalis köyünün yerlisi, Konstantinos adlı biri oldu. Sonradan Sylvanos (Lâtince aslı Silvanus, Ormansal, Orman halkından) adını takınan Konstantinos'un yaydığı inanç dahi Manicilikle hristiyanlığı bağdaştırmaya çalışır içerikteydi ve hristiyanlıktan esinlenmiş yanı, özellikle Ermiş Paulos'un bıraktığı yazılara dayanıyordu. Bu yüzden o inancı benimseyenlere Paulikianoslar yani Paulosçular dendi. Konstantinos'un Silvanos adını takınması da, Ermiş Paulos'un çömezlerinden biri Sylvanos olduğu içindi. Paulikianoslar, yalnız savundukları "yoksuldan ve yoksulluktan yana" toplumsal düzen nedeniyle değil, hristiyanlığın yorumuna ilişkin görüşleri nedeniyle de, Rum İmparatorluğu yöneticilerinin, egemen sınıflarının ve onlarla bütünleşmiş ortodoks kilisesinin öfkesini, hıncını üzerlerine çekiyorlardı. Bunlar, islâmlar gibi, ikonalara, heykellere saygı değil düşmanlık gösteriyorlar; din ulularından arta kalmış kemikler, böyle kişilerin hristiyanlık düşmanlarınca öldürülmesinde kullanılmış işkence araçları, İsa'nın çakıldığı haçın parçaları diye bilinen nesnelerde hiç kutsallık görmüyorlardı. Devlet ve kilise, bunlarla acımasızca savaşıma girişti. Sylvanos, 27 yıl boyunca inancını yaydıktan sonra Koloneia/Şebinkarahisar'da öldürüldü. Bir buçuk yüzyıla yayılan bir sürede yüzbinlerce Paulikianos kılıçtan geçirildi. İnanç yok edilemedi, tersine güçlenip durdu ve 9. yüzyılda Paulikianoslar büyük bir ayak-

lanma çıkardı. Tephrike/Divriği'yi başkent edindiler; 845-872 arasında, çevreye akınlar yürüttüler. Onları ezme seferine çıkan İmparator III. Mikhail, Samsat surları dibinde yenilgiye uğradı. Paulikianosların akınları Batı Anadolu'ya dek uzandı. Efesos/Ayasluğ'u talan ettiler. Ancak, 872'de önderleri bir akında pusuya düşürülüp öldürüldü. İmparatorluk ordusu Divriği'ye geldi ve boşaltılmış bulduğu kenti yakıp yıktı. Binlerce Paulikianos öldürüldü; yüzbinlercesi Trakya'ya, özellikle bugünkü Bulgaristan'a yerleştirildi ve bu sürgünler, oralarda, aynı inançtan doğan Bogomilciliğin mayası oldular.

Yalnız İran ve Turan yöresinde ortaya çıkan büyük "iştirakiyyun" akım ve savaşımlarını sayacak isek, bunların üçüncüsünün önderi, Babek yani Babacık idi: Bab(a)-ek, Babacık. 838'de öldürülen bu kişi, kızıl sancak açan ayaklanmacıların, bildiğimiz ilkidir. O dahi, İran ile Anadolu'nun komşu olduğu yörede, Azerbaycan'da doğmuş ve Tebriz dolaylarında yıllar boyunca çobanlık etmişti. Babek, iştirakçilik savaşımını, istilâcı ve işgalci Araplara karşı bağımsızlık savaşımıyla birleştirerek yürüttü. Bu yüzden, Abbasîlerin hizmetindeki Afşin onunla savaştı. Tıpkı sonradan Bedreddin'in başına geldiği gibi Babek de yakınları sandığı kişilerin ihanetiyle onlar tarafından Afşin'e teslim edildi, yeni kurulmuş başkent Samerra'ya getirildi, elleri ve ayakları birer birer kesildikten sonra başı da kesilerek öldürüldü. Ölümü, kollarının birincisi kesilince, hemen başlayacak kan yitirimi nedeniyle yüzünün sararacağını düşünüp, bu sararma korktuğuna yorulmasın diye, kesilen kolundan akan kanları, henüz kesilmemiş koluyla yüzüne buladıktan sonra oldu.

Paulikianosların Bulgaristan'a Doğu Roma devletince kitlesel sürgünü sonrasında oralarda kendini gösteren ve hızla bütün Balkan Yarımadası'na yayılan Bogomilcilerin bu adı, Bulgarca "Tanrı dostu" anlamındaki sözcükten geliyordu; kimine göre bu, "mezhebin kurucusu" keşişin adı imiş. Rum İmparatorluğu, Bogomilciliği ezmek için, en insanlık dışı uygulamalardan geri kalmadı. Bunların önderi Basileios, İstanbul'un orta yerinde, kendisinin diri diri yakılmasını keyifle izleyen ve hatta zindandaki diğer ileri gelen Bogomilciler de oraya getirilip yakılsınlar diye bağırıp duran mutlu bir kalabalığın önünde,

Hippodromos'da (sonra, Sultanahmet Meydanı) dev bir ateşe fırlatılarak öldürülmek bahasına, inancından dönmedi. Bogomilcilik, Balkan Yarımadası'nda yüzyıllar boyunca yok edilemedi; hatta, Börklüce Karaburun yöresinde iştirakçi toplumunun başında iken, Bosna tarafları halkının çoğunluğu Bogomilci idi.

Bogomilcilik, Güney Fransa-Kuzeydoğu İspanya yöresine de sıçramış ve orada Hellen dilinin "Temiz, saf" anlamındaki katharos sözcüğünden gelen Katharosçuluk adını almıştı. Katharosçu toplum oralarda pek çoğalıp güçlenince, kendi kilise örgütünü dahi kurdu. Papalık bunlara karşı haçlı orduları gönderdi ve çok eziyet gören Katharosçu toplumu, yavaş yavaş çözülüp eriyerek, 1300'lü yılların sonunda, yok'a karıştı.

Anadolu'da yoksuldan, yoksulluktan yana, paylaşmacı toplumsal düzenin Türk egemenliği ve Türkleşme dönemindeki ilk öğütleyicileri, savunucuları Türkmen babaları oldu. Anadolu'ya doluşan babalar pek çok sayıda, değişik tarikatlara mensup idiler ama hemen hemen tümünün saygı ve bağlılık duyduğu bazı ortak inanç ve uygulama ilkeleri vardı. Hepsi de Tanrı ile bütünleşmişlik, Tanrı'ya gönül yolundan ulaşır olmak, Tanrı'nın bu yoldan bağlantı kurduğu seçkin ve sevgili kullarından olmak, Tanrı'ya hatırı ve nazı geçmek, bu sayede mucizeler yaratabilmek iddiasında idiler ve herhalde çoğu, bu çeşitten insanların gerçekten bulunduğuna, kendisinin de onlardan olduğuna içtenlikle inanıyordu. Tanrı ile gönül yolundan bağ kurmaları, özellikle, cezbe hâline gelmekle oluyordu. Cezbeye geçme gereksinmesi, bunlarda bir cezbeye geçme alışkanlığı yani işin gerçeğinde sürekli meczupluk durumu yaratmış olabilir. Ayrıca, aslında düpedüz akıl hastalığı nedeniyle cezbeye girme alışkanlığı olanlar da, aklı başında bulunup Tanrı ile ilişki kurmak üzere, örneğin zikre geçip Allah adını yüzlerce, binlerce kez üst üste anmakla, kafasını sağa sola yahut öne arkaya sallamakla, bilinçli olarak kendini cezbe durumuna sokanlar ile bir tutulup bunlar dahi çevrede "Erenlere karıştı" diye nam kazanmış olabilir. Herhalde, babaların, dedelerin tümü, çeşitli gözbağcılık (illüzyonizm) oyunlarıyla birtakım küçük mucizeler göstermek ve bunlar sayesinde, müritlerini, çok büyük mucizeler yaratmaya dahi güçlerinin yetebileceğine inandırmak zorunda idiler.

Ancak, ortaçağ Türk dünyasında, çağımız alevî-Türk toplumunda olduğunun tersine, sırf baba, dede diye bilinen bir kimsenin oğlu olmak sâyesinde kişinin kendisi de öyle sayılıyor değildi. Bu aşamaya gelmiş ve baba, dede diye hatta abdal diye anılmayı hak etmiş sayılabilmek için uzun zaman "dünyadan el etek çekerek" yokluk, yoksulluk, yalnızlık içinde, bedenini dahi çilelere karşı eğiterek, örneğin yalınayak başı cavlak gezerek, bir lokma ve bir hırka ile yetinerek, taş döşeme üzerinde yastıksız kıvrılıp yatılan yerde uyuyarak kendi kendini "kemâle ulaştırmış" olmak; üstelik bu aşamaları bir pîre kapılanarak onun gözetiminde geçirmek, ondan "artık kemâl yolunda yeterli aşamaya gelmiştir" şehadetnâmesi işlevinde bir icazet almak gerekiyordu. Koskoca bir aşiretin (Karaman Türkmen aşiretinin) başı olan Nure Sûfî dahi, Baba İlyas'a kapılanıp bu aşamalardan geçmek zorunda kalmıştı:

> Nûreddin, mülkü [egemenliği, oğlu] Karaman'a verip Baba İlyas'a biat eyledi. Baba İlyas kat'i Ulu Şeyh idi. Nûreddin Sûfi uzlet idüp hırka-pûş oldu [yalnızlık yaşamına geçip sırtına hırka giydi], yedi yıl mağaralarda yattı.

Kişi abdal, baba, dede diye anılır olduktan sonra dahi böyle yaşamaya ne ölçüde bağlı kalır, maldan mülkten ve dünya zevklerinden ne kadar uzak yaşarsa, o kadar saygın ve "ermiş" sayılıyordu. Dolayısiyle, 1200'lü yıllarda Anadolu'ya doluşan, Horasan adının kuzeydoğu İran ve oraya komşu Türk illeri anlamında kullanılmasıyla hepsine birden "Horasan Erenleri" denen abdallar, babalar, dedeler kalabalığı olsun, bunların izleyen yüzyıllardaki Pîr Sultan Abdal gibi Anadolulu uzantıları olsun, yokluk ve yoksulluk içinde yaşam sürmeyi, azla yetinmeyi, elde var olanı can'larla paylaşmayı yeğleyen, öğütleyen tutumda idiler.

Böylelerinden, Anadolu'ya ilk göçmüş bir baba, Amasya'yı mesken edinen Baba İlyas idi. Anadolu'da, Türk egemenliği ve Türkleşme döneminde yoksul takımının varlıklı takımına karşı giriştiği ilk, ama çok büyük bir savaşım, aynı zamanda Selçuklu hanedanının yönetimine, dolayısiyle Rum (Anadolu) Selçukluları devletine karşı bir ayaklanma niteliğiyle, bunun yetiştirmesi ve halifesi olan bir diğer baba, Baba İshak Kefersudî önderliğinde, patlak verdi.

Ayaklanmaya birçok neden yol açmıştı ama nedenlerin başta gelenleri, iki kesim arasındaki çıkar karşıtlığıydı. Rum (Anadolu) Sel-

çuklularında, toprak mülkiyeti konusunda, sınırlı olarak özel mülkiyete yer verilmekle birlikte, ilke olarak yani arazinin çoğu hem de pek çoğu yönünden, devletin mülkiyetinde, hüküm ve tasarrufunda olmak ilkesi geçerliydi. Bu arazi, başta hükümdar ailesi olmak üzere, devletin ileri gelenlerine, dirlik işleviyle, parçalar hâlinde tahsis ediliyordu. Dirlik sahibi, toprağı kendisi işlemez, kullanmazdı; toprak, üzerinde yaşayan insanlarca ekilip biçiliyor yahut başka yolda, örneğin hayvan yetiştiriciliğinde kullanılıyor, kullananlar elde ettikleri gelirden dirlik sahibine pay veriyorlardı. Dirlik arazileri içindeki otlaklardan göçebe Türkmenlerin kendi sürülerini otlatmak için yararlanmasına engel yoktu. Oysa, 13. yüzyılın ilk çeyreği sonrasında, özel mülkiyetteki arazinin toplam arazi içindeki oranı hızlı bir artış göstermeye başladı; bunların sahipleri bir tür taşra eşrafı oluşturarak arazilerindeki köylüleri ırgat gibi kullanmaya başlamanın dışında, bir de, göçebe Türkmenlerin o yerleri kamunun ortak mülkiyetinde imiş gibi sürüleri için otlak diye kullanmasını engellemeye başladılar. Diğer yandan, Moğol yayılması önünden kaçan Türkmen yığınları dalga dalga Anadolu'ya akmakta idi ve sürüleriyle gelen sığıntı göçebelere Selçuklu devleti, barınıp kullanabilecekleri arazi göstermekte büyük güçlükle karşılaşmıştı. Bu durum, bir yanda toprak ağası eşraf ve kentlere yerleşmiş, iyi kötü mal mülk sahibi olan kesim ile diğer yanda topraksız, sürülerini çayırlarda otlatma zorunluluğunda bulunan göçebe yığınları arasındaki çıkar karşıtlığının, çıkar çatışmasına dönmesi sonucunu doğurdu. Türkmen, kendi gereksinmelerini karşılayamayan, üstelik kendisinin özgürlüklerine engel olmaya çalışan, dahası Türkmen kökenlerinden uzaklaşıp pek ileri ölçüde İranlılaşmış, hatta yönetimde en üst makamları düpedüz İran kökenli kişilere teslim etmiş Selçuklu'yu, hem yabancı hem de düşman görür oldu. Bu koşullar ortamı içinde, anlayabildiğimiz kadarıyla, Baba İlyas'ın karşılaştığı birtakım olaylar, yangını tutuşturan kıvılcım yerine geçti, Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak Kefersudî, ayaklanmayı başlatıp önderliğini üstlendi.

Ahmed bin Mahmud, Selçuknâmesi'nde şunları anlatıyor:

> Amasya'da bir Türkmen Baba [İlyas] meydana çıktı, Peygamberlik dâveti kıldı [Ben peygamberim diyerek çağrı çıkardı]; hile ile yanıcı şe-

kilde nesneler gösterip, çok kimseyi cehaletten azdırdı, başına hayli adam topladı. Sufi ve Şeyh görünüşlü İshak adında bir kimse vardı, kendisine kötülük ve rezillikte arkadaş idi. Onu Sumeysat'a gönderdi, [o da] gidip Baba'nın davetini açıkladı. Çok kimse [ona] tâbi oldu ve Türkmenlerden çok azgınlar toplandı. Yayadan başka 6000 atlı bunlara katıldı. "Lâ ilahe illallah, Baba Resul Allah" demeyen ve kendilerine muhalefet edenlerle savaştılar. Hısn-ı Mansur [Adıyaman], Malatya ve o tarafta olan şehirlere giderek, harb ettiler. O şehirleri [kendilerine katılmaya] dâvet edip, her birinde nice gün durdular. Müslüman ve hristiyanlardan, kendilerine tâbi olmayan çok kimse öldürdüler. Bu yol üzerine gezerek, Amasya'ya ulaştılar. Sonra Sultan Gıyas ed din bunların üzerine bir grup asker tertib etti. Sultan Gıyas ed din'in yanında bir bölük Freng askeri de vardı. Onlar ile kendisi savaştı; topluluklarını bozguna uğratıp, öldürdüler. Baba [İlyas] ile [Baba] İshak, esir edildi. İkisini de Sultan Gıyas ed din'in huzuruna getirdiler, boyunlarını vurdular; dini ve halkı kötülüklerinden korudular.

Selçuklu tarihçisi İbn Bibi'nin "*El evamirü'l Alâ'iye fi'l umuri'l Alâiye*" adlı yapıtında, bu ayaklanma hakkında çok daha ayrıntılı bilgi vardır:

Sözüne güvenilir kimselerden duyduğuma göre, Haricî Baba İshak, Sumeysat kalesinin bağlı yerlerinden olan Kefersud bölgesinden idi. Gençlik yıllarının başlarından, hayatının ilkbaharından beri kafasında insan aldatmak ve mürit avlamak sevdası vardı. Göz boyama ve büyü sanatında eli çabuk ve ustaydı. Başta, şehirle ilişkisi az olan köylülerle, bilgisiz bir fâkıh'tan veya sözde bir müftü'den duydukları en ufak bir yaldızlı söze inanan, inançlarında itiraz etmek diye bir şey bulunmayan, onların sözlerine hiçbir şekilde karşı gelmeyen Türk tâifelerini davetle meşgul oldu. Her zaman gözü yaşlı, hâli üzgün ve vücudu zayıftı. Kısık bir sesle konuşurdu.

Bir süre geçip davetinin alanı genişleyince, Türk ve Kürt kabilelerinin fakiri zengini, inanarak ve isteyerek onun tarafında yer aldı. O beldelerde sözü dinlenen biri oldu. O sırada sahip olduğu adamlarıyla ayaklanmaya kalksa, yalan lâmbasını yakamayacağını düşünerek, bir gün kimseye görünmeden Kefersud'dan ayrıldı. Halkın gözünden kayboldu. Uzun bir süre sonra sesi Amasya'ya bağlı köylerin birinde duyuldu [İbn Bibi, Baba İshak'ı, pîri Baba İlyas ile karıştırıyor]. O köye varışının ilk günlerinde köy halkının koyunlarının çobanlığını yaptı. Kendisini son derecede dindar ve güvenilir biri olarak gösterdi. Hiçbir yaratıktan az çok bir şey kabul etmiyor, her gün bulduğu yiyecek ile yetiniyordu. Güderken hayvanlara

ve koyunlara sevgi ve şefkat gösteriyordu. Zühd ve takvada işi o dereceye vardırdı ki, kadın erkek bütün köy halkı ona inanma tuzağına düştü, onun maksat ve muradının kölesi oldu. Üzüntü ve sıkıntıya düşen bir kimse veya aralarına soğukluk ve düşmanlık düşen karı koca ona başvursa, o, onlara bir muska yazar, o zaman hemen sıkıntı huzura, soğukluk yakınlaşmaya ve düşmanlık da dostluğa dönerdi.

Bu durum uzun süre devam etti. Aldatmada yeterli seviyeye geldiğini, çok miktarda mal sahibi olduğunu görünce köyün yakınındaki bir tepede zâviye yaptı. Orada ibadetle, zühd ve takva ile meşgul oldu. Kendisiyle düşüp kalkan, kahvaltıyı ve akşam yemeğini birlikte yiyen sapık birkaç müridinden başkasıyla görüşmedi. Kendisini yemekten içmekten el çekmiş, açlığa susuzluğa dayanan biri olarak gösterdi. Müritleri ise, sırasıyla işaret aldıkları Türk topluluklarına koşuyor, onları baştan çıkarmakla meşgul oluyorlar; halkı, ona bağlılık ağına ve tuzağına çekiyorlardı. Öyle ki, Harran ve Urfa taraflarında toprak kazanmış olan Harezmîlere davetçiler gönderiyor, onların yanında Sultan Gıyas ed din'in yaşayış tarzını ve şaraba düşkünlüğünü kınıyor, onun Âlemlerin Rabbi'nin yolundan saptığını, Hulefâ-yı Râşidin'in izinden ayrıldığını söylüyordu. Böyle yalanlar ve aldatmacalarla halkı kendi sapık yoluna girmeye çağırıyordu. Sonunda sıradan kişiler, aşırı câhilliklerinden, çok değerli biri olduğuna karar verip ona inandılar.

Bir gün o, yakınlarından bir müridini [doğrusu: Baba İlyas, halifesi Baba İshak'ı] Kefersud, birini de Maraş tarafına göndererek, "Filân ayın filân gününde bize inananlar, atlarına binip beldelerin fethine çıksınlar. Bizim adımızı duyup fesatların kökünü kazımak ve *insanların hâlini düzeltmek uğrunda* çalışacak kimseler, elde edilecek ganimet ve maldan *hisse sahibi* olacaklar. Karşı gelenler ise, hiç tereddüd edilmeden öldürülecek, yakılacak, ortadan kaldırılacaktır" dedi.

Şeytan yapılı, Ahrimen [Zerdüşt inancındaki kötülük tanrısı] tabiatlı o iki mürid, Deccal'e benzeyen pîrlerinin emriyle belirlenen vilâyetlere gittiler. Karışıklık çıkarmaya ve beldeleri yıkmaya meyilli olan bir topluluğu yalan ve hile ile baştan çıkardılar. Seslerini, birkaç yıl önceden savaş araç gereçlerini hazırlayıp emir ve işaret bekleyen Türk kabîlelerinin obalarına ve hanlarına ulaştırdılar. Bu sesi alanlar, karınca ve çekirge gibi her köşeden harekete geçtiler. Arı kümesi gibi kaynayıp uğuldamaya başladılar. Belirlenen günde ayaklandılar. Önce o eşkıyanın doğduğu, taraftarlarının, adamlarının ve müridlerinin toplandığı yer olan o köyü ateşe verdiler.

Duman gibi çevreyi ve etrafı sardılar. O mel'unun emri gereğince davete uyarak arkalarına düşenlere hayat hakkı verdiler. Onu tanımayanları, inkâr edip karşı gelenleri, hiç korkup çekinmeden yok ettiler. İlerledikçe o fitnelerin adamlarının ve askerlerinin kalabalığı artmaya başladı.

O sırada yiğit, mert, bilge ve gözüpek sıfatlarıyla nitelenen Malatya sübaşısı Alişir oğlu Muzaffer ed din, bir topluluk oluşturarak onların üzerine yürüdü. İki taraf arasında büyük bir savaş, şiddetli bir çarpışma ve vuruşma oldu. Sonunda yenilgiyi Muzaffer ed din tattı. Onun sancağı ve davulu karşı tarafın eline geçti. Muzaffer ed din Malatya'ya dönüp Kürtlerden ve Germiyan'dan kalabalık bir asker toplayıp tekrar onlarla savaştıysa da [yine] yenilgiden kurtulamadı.

Böylece başarı iki kez onlara yüzünü gösterince daha da küstahlaşıp cesaret buldular. Askerlerinden bir öncü birliği, Sivas nâhiyelerine saldırmak için yola çıktı.

...Sivas halkı, onların şerrini defetmek ve rezaletini uzaklaştırmak için adam toplayıp onlara karşı koydularsa da, saflar hâlinde canlarını hiçe sayarak saldıran haricîler karşısında bozguna uğradılar. Onlar, Sivas'ta İğdişbaşı [kent halkı içinde, ana babasından biri Türk olan diğeri olmayan kimselerden oluşan kesimin başı] Hürremşah adlı kimseyle diğer ileri gelenleri öldürdüler. ...Sonra yönlerini fesatlığın kaynağı, karışıklığın başı ve başlarının [Baba İshak'ın pîri Baba İlyas'ın] mesken tuttuğu yer olan Tokat ve Amasya'ya çevirdiler. ...

Diğer taraftan Sultan'a o cahillerin istilâsını haber verdikleri zaman o, ihtiyat tedbiri olarak [Beyşehir Gölü'ndeki] Kubadâbad Adası'na sığındı. ...Amasya sübaşılığı kendisine verilmiş olan Hacı Armağanşah'ı –Allah rahmet eylesin– o rezillerin kaldırdığı tozu dağıtıp, karışıklığa son vermek için emrindeki askerlerle o bölgeye gönderdi.

Armağanşah, Amasya'ya varınca hemen Baba'yı [Baba İlyas'ı], yanındaki adamlarıyla birlikte zâviyeden çıkarıp kalenin burcuna astı. Askerleriyle, Amasya havalisinde toplanıp Baba'yı bekleyen toplulukla şiddetli bir savaşa tutuştu. Sonunda haricîler tarafından şehid edilerek Allah'ın rahmetine kavuştu.

Armağanşah'ın adamları her ne kadar o uğursuzlara, "Adamınızı ve önderinizi çarmıha gerdiler" dedilerse de onları inandıramadılar ve vuruşmadan alıkoyamadılar. Onlar da [Baba İlyas'ın ölmezliğine inandıkları için] "Yeri ve makamı itibariyle o, insanoğullarından hiç birinin ulu zâtında bir değişiklik yapamayacakları bir noktadadır [mertebededir]"

cevabını vererek, "Baba Resulullah", Baba Allah'ın elçisidir diye bağırarak, ateşteki kelebekler, dalgalar üzerindeki ördekler gibi naralar atıp erkek kadın hep birlikte ellerinde kılıç ve mızraklarla ileri atıldılar. İşleri, günden güne amaçları doğrultusunda ilerleme ve gelişme gösterdi.

Sultan, Kubadâbad'dan, Erzurum tarafına gönderilen askerleri çağırmaya başladı...

O haberi alan askerler büyük bir hızla Erzurum'dan Sivas'a geldiler. ...Sonra bir gün bir gecede Kayseri'ye vardılar. Orada haricîler topluluğunun sayısı hakkında bilgi aldılar. O sırada o reziller, Kırşehir vilâyetinin [Seyfe Gölü kuzeydoğu yakınındaki] Malya ovasına, sürüleri ve mallarıyla gelmişler, orada savaşa hazır beklemekteydiler. ...

Ertesi gün, öncü askerler silâh kuşanmış olarak büyük ordunun gelmesini beklerken ansızın haricîler bir tepeden göründüler, kılıçlarını çekip onların üzerine saldırdılar. Ön safı tutmuş olan [Selçuklu Sultanı hizmetinde ücretli asker] Franklar onlara karşı koydular. Haricîler, kılıçlarının ve oklarının onlara [zırh kuşanmış bulunduklarından] tesir etmediğini görünce, ümitlerini yitirmiş ve hüsrana uğramış olarak geri döndüler. ...Sultan'ın ordusunun ileri birlikleri, onları o halde görünce keskin kılıçlarını ve ağır gürzlerini onların bozulmuş beyinlerine ve boş hayallerine ilâç yaptılar. Bir anda haricîlerden dört bininin canını alıp öbür dünyaya gönderdiler. ...O sırada Sultan'ın askerleri her taraftan yetişti. Kâfirlerin önündeki siperleri ve hayvanları kaldırarak, orada toplanmış olanları bozup dağıttılar. Acımasız kılıçlarıyla o uğursuz şeytanların kanından ovada kan nehri akıttılar. Sağ kalan erkeklerin, kadınların etrafını sararak, yaşlılarına dahi acıyıp insafta bulunmadılar. Leşlerini kurtlara, çakallara yiyecek, akbabalara ve yırtıcı kuşlara yem yaptılar. ...

Sultan, müjdeyi alınca büyük bir sevince kapıldı. Aklı karışık olduğu için bir süreden beri işret toplantısı ve eğlence meclisi düzenlememişti. Fermanı üzerine herkes sevinç nöbeti tuttu. Nevruz gibi dünyayı aydınlatan bir eğlence meclisi hazırladılar. Dostları, nedimleri ve sanatkârları oraya çağırdılar. Huzur ve mutluluk içinde erguvan renkli şarabı yudumladılar.

Türkmen'deki, az ile yetinmek, elde olan malı mülkü toplumla paylaşmalı kullanmak alışkanlığı, paylaşmacı toplum düzeninin yeğlenmesi, işte bu binlerce yıllık geleneğin ürünüydü. Böyle bir düzen, Türkmen babaları, dedeleri, abdalları için ve genellikle dervişler için, kendi yaşam biçimleriyle, sürdürmek üzere eğitilip koşullandırıldıktan

ve ömür boyunca sürdürmeye çabaladıkları yaşam biçimiyle de tıpatıp çakışıyor, örtüşüyordu. Diğer yandan, babalar, dedeler, eski Türk toplumundaki şamanların, islâmlığı henüz pek yüzeysel olan, Anadolu Türkmenleri arasındaki uzantılarıydı ve İbn Bibi'nin Baba İshak'tan söz ettiğini sanarak aktardığı Baba İlyas örneğinde görüldüğü üzere, yazdığı muskalarla hastaları iyi etmek, geçinemeyen eşlerin arasını düzeltmek gibi işlevler üstlenmişlerdi, oysa bu işlevleri yerine getirmenin o zaman bilinen tek yolu, sihir, büyü idi. Tüm babalar, dedeler, bu yüzden, "meslek gereği", sihirden büyüden anlamak, gözbağcılığı (illüzyonizm) teknikleriyle "mucize" göstermek zorunda idiler; tıpkı sihirbaz-hekim işlevini de yürüten şamanlar gibi. Baba İlyas ile Baba İshak'ın mucizeler gösterdiği, gözbağcılık numaraları yaptığı, birçok bilgi kaynağında vurgulanarak belirtiliyor; Aydın İli'nde bir Türkmen topluluğunun başına geçmiş olan ve üstelik yörede o dönemdeki egemenlik boşluğu dolayısiyle orada bir komüncü halk yönetiminin, "iştirakçi uhuvvet cemaati"nin önderliğini yürüten Dede Sultan, mucize gösteremeyen bir Dede olamazdı. Gerçekten, onun dahi gözbağcılık gösterileri yaptığını bilgi kaynaklarımızdan öğrenmekteyiz.

Dede Sultan, yalnız bu yönden değil, başka bir yönden de Baba İlyas modeline pek büyük, olağandışı bir uygunluk göstermektedir. Gerçekten, Baba İlyas, genellikle babaların, dedelerin yaptığının tersine, kendisini gönül yolundan Tanrı ile bağlantı kuran, ona hatırı ve nazı geçen bir seçkin kişi, seçilmiş kişi olarak göstermekle yetinmeyip çok daha ileri gitmiş, Muhammed gibi Tanrı Resûl'ü olmak iddiasında bulunmuş ve böyle yapmakla, islâm dininin temel taşlarından biri olan, "Muhammed sonuncu Peygamberdir, ondan sonra başka peygamber gelmemiştir ve gelmeyecektir" inancını da ayak altına almıştı. Üstüne üstlük, Muhammed'in bile öne sürmediği bir iddiada bulunup kendisinin ölümsüz olduğu inancını yaymıştı. Her iki konuda, yani hem resûllük hem de ölmezlik iddiası konusunda, Dede Sultan, Baba İlyas'ı aynen izlemiştir. Dede Sultan Börklüce Mustafa'nın bu özellikleri, onun bir Bedreddin maşası olmanın çok ötesinde kişiliği, söylemi ve eylemi bulunduğunu kanıtlıyor.

***

1418 yılı Ağustos ayının sonuna doğru, Börklüce'nin kurdurduğu balıkçılar loncası ile gemiciler loncasının başı, Börklüce'nin müridi ve can dostu Barbas Grigoros'un büyük oğlu Leon, küçük yelkenlisiyle Mordoana'ya geldi, korsan baskını korkusuyla kıyıdan yeterince içeride, yamaçta kurulmuş köyün iskelesine yanaştı, tekneyi bağlayıp köye kadar yürüdü, Börklüce'nin karşısına çıktı:

– Dedem! Bizim evde bir konuk var; Khios [Sakız] Adası'ndan geldi. Samos'daki [Sisam] çile doldurma günlerindeki yoldaşınız; Khios'daki Panayia Tourloti Manastırı'ndan keşiş Giritli Polykarpos. Babam sizin bugünlerde Vurla İskelesi'ne geleceğinizi bildiğinden, bize de uğrarsa hem bizler seviniriz hem de Polykarpos sevinir diye haber gönderdi. Polykarpos Khios'un sakızlı uzosundan birkaç şişe getirmiş, bunların dibini birlikte görelim diyorlar.

Börklüce pek keyiflendi ve Leon'a, Perşembe günü Vurla İskelesi'ne gidip oradan Vurla pazarına geçeceğini, onların adadaki evine de mutlaka uğrayacağını söyledi. Vurla pazarı perşembe günleri kuruluyordu ve bu nedenle Mordoana İskelesi'nden o gün pazar yerine yelkenliyle mal gönderiliyor, daha doğrusu mal Vurla İskelesi'ne çıkarılıp oradan arabayla Vurla'ya taşınıyordu.

Börklüce perşembe günü, söylediği üzere, Vurla pazarına gitmiş ve orada görmek, görüşmek istediği kişileri bulmuş, onlarla konuşmuştu. Akşamüstü olduğunda, yemeye içmeye çağrılı olduğu eve bir de yanına binlerini alarak gitmenin yakışıksız düşeceğini düşünerek, Barbas Grigoros'un kıyı yakınında ve karşıdaki adacıkta bulunan evine tek başına gitmek üzere Vurla İskelesi'ne geldi ama, gelince de bir konuda düşüncesizlik ettiğini fark ederek kendi kendisine içerledi. Karşıya nasıl geçecekti şimdi? Barbas Grigoros, eşi Maria, iki oğulları ve konukları keşiş Polykarpos, adanın güney yanında, yani kendisinin bulunduğu kıyıya bakan yanında olan evin önünde, çardak altında oturuyor ve orada sofrayı kurmak için kendisinin gelmesini bekliyor olmalı idiler ama onları göremiyordu; ada o kadar yakında değildi. Elbette onlar da kendisini göremezdi, daha doğrusu karşıda bir insan bulunduğunu seçebilseler dahi, örneğin kendisinin el kol salladığını fark edemezler ve herhalde onu kesinlikle tanıyamazlardı. Ortada hiç kayık da görün-

müyordu. Ne yapsam diye kara kara düşünürken aklına geldi ki, çok eski zamanlarda o ada üzerinde bir kent varken, daha doğrusu Vurla İskelesi'nin yerinde eskiden bulunan kentin bir bölümü ada üzerinde iken, iki bölüm arasında gidiş gelişi sağlamak üzere araya döşenmiş bulunan yol, yüzyıllar sonra şimdi, o zamandan bu zamana deniz suyu düzeyi yükselmiş bulunduğundan, biraz suyun altında kalmıştı ama, henüz karanlık basmış olmayıp kendisi adımını attığı yeri pek iyi görebildiğinden, o eski yolda yürüyerek pekâlâ adaya geçebilirdi; olsa olsa dizine kadar ayağı ıslanırdı. Dinsel inancının bir hayli kendine özgü olmasına rağmen Allah adını anmakta hiçbir sakınca görmediğinden, "Bismillâh!" çekerek, eski geçit yoluna Vurla İskelesi'ndeki ucundan girdi, adaya doğru yürümeye başladı. Yolun öteki ucuna çok yakın, deniz kıyısından da sâdece bir çardak alanı kadar içeride bulunan evin önünde, o çardağın altında oturan ev halkıyla konuk Polykarpos, kendi sohbetlerine iyice dalmışlardı. Onun, şimdi biraz su altında kalmış yoldan yürüyerek gelmekte olduğunu, Börklüce hayli yaklaşıncaya dek fark edemediler. İlk fark eden Polykarpos oldu ve Börklüce'nin "deniz üzerinde yürüyerek", ada ile Vurla İskelesi arasındaki boğazı aşmış, adaya varmak üzere bulunduğunu görmekle, şaşkınlıktan dona kaldı; elleriyle dizlerini dövmeye başladı. Barbas Grigoros ile diğer ev halkı, Börklüce'nin eski yol üzerinden yürüdüğünü elbette anlamışlardı; ama o eski yoldan haberi olmayan Polykarpos'un böyle çarpılmışa dönmesi, iki eliyle dizlerini dövmeye girişmesi, hepsini kahkahalarla, gözlerinden yaş gelesiye dek güldürdü. Saf keşişin biriydi Polykarpos; bu kadar gülmenin sâdece diz dövmek dolayısiyle olamayacağını anlamadı. Üstelik, gülme nöbetini savıp konuşabilecek duruma gelir gelmez, Barbas Grigoros, garip Polykarpos'un bir mucize görmüş olmak hayranlığını, şaşkın mutluluğunu çatal batırılmış puf böreği misâli söndürüvermiş olmamak için, hâlâ ağzı kulaklarında, mucize görüldüğünü doğruladı:

– Vre sen bilmiyor muydun Dede Sultan'ın deniz üzerinde yürüdüğünü? Olur mu? Samos Adası'nda çile doldururken bunca yıl can yoldaşı oldunuz. Dede Sultan Vurla İskelesi'nden buraya hep böyle deniz üzerinde yürüyerek gelir.

O ara Börklüce iyice yakına gelmiş, söylenenleri duymuştu; hiç bozuntuya vermedi, kafasını sallamakla yetindi.

Üç hafta kadar sonra, Börklüce'nin Polykarpos'a bir işi düştü, Sakız Adası'na gitmesi gerekti. Eylül ayının ortalarıydı; Karahisar-ı Sâhip'den [Afyon Karahisarı'ndan] İzmir'deki bektaşî tekkesine gelen bir ışık [bektaşî derviş], orada harıl harıl sefer hazırlığı olduğunu; yayaların, müsellemlerin, timarlı sipahilerin Sancak Beyliği ordusuna katılmaya çağırıldığını; Şehzade Murat'ın Rûmiye-i Suğra sancağı ordusuyla Amasya'dan oraya gelecek olduğunu; Vezir Bayazid Paşa'nın da Kütahya üzerinden, kendi komutasındaki askerle oraya geleceğinin, burada toplanacak bütün birliklerle Karaburun Yarımadası'ndaki mülhidler üzerine yürüyeceğinin duyulduğunu bildirmişti. Bu çok önemli haber, olabildiğince çabuk, Dede Sultan'a iletilmişti. Ancak, İzmir'deki tekkeye gelen ışık'ın Karahisar-ı Sâhip'te o haberleri duymasının günü ile, o kişinin İzmir'e gelmesi, duyduğunu tekkede söylemesi, haberin Börklüce'ye iletilmesi arasında kim bilir kaç hafta geçmişti. Bayazid Paşa komutasına girecek birliklerin buluşması ve Gediz Vadisi yolundan, ya Menemen ya da Nif üzerinden İzmir'e varmak üzere yola koyulması belki de çoktan olmuş bitmiş idi ve ordu İzmir'e yaklaşmış değilse bile, Kula yakınlarına varmış olabilirdi. Börklüce haberi duyar duymaz, "Bayazid Paşayı bir hoş karşılama" hazırlıklarına hemen girişmişti; uygulanacak genel strateji ve bu strateji çerçevesinde başvurulacak taktikler, savaş aldatmacaları konularında kendisinin yanı sıra üst yönetici durumunda bulunan kıdemli dervişlerle, ayrıca komün toplumunun mensupları arasındaki, Yek-dest Yahşi Ağa gibi, askerlikten, cenkten anlar kişilerle meşveret etmişti, etmekteydi; bunların görüşlerini almakta, önerilerini dinlemekteydi. Bu arada, görüşleri, önerileri kendisi için çok yararlı olabilecek birinin de Sakız Adası'ndaki, can dostu keşiş Polykarpos'un bulunduğu manastırda yani adanın ana kenti Khios/Sakız'ın surlarının hemen dışında, kentin arkasındaki bir tepe üzerinde kurulmuş Panayia Tourloti Manastırı'nda yaşadığını, hatta orada Arkhimandritis (Manastır Başpapazı) olduğunu öğrenmiş, onunla konuşmak istemişti.

Rum İmparatorluğu'nda, yönetimin, o arada ordu yönetiminin en üst görev ve rütbelerinde bulunmuş olanlardan nicesinin, genellikle

dine diyanete düşmüş olmaktan değil, pek de kendilerinden yana olmayan durum değişiklikleri dolayısiyle ortalıkta görünmemek, devletin yeni yöneticilerinin gözüne batmamak için manastıra kapandığı çok sık görülmüş bir hal idi. Geçmişte nice İmparator dahi bu yola başvurmuştu; örneğin, VI. Ioannes Kantakouzenos bunlardandı. Tourloti Manastırındaki Arkhimandritis de, Selânik'te komün türü bir toplum düzeni kurup 7 yıl yaşatmış Zilotisler takımından bir devrimcinin, Georgios Kokalas'ın torunu (ve adaşı) olmasına rağmen, bu devrimciler Ioannes Kantakouzenos'a karşı tahtın yasal sahibi Palaiologoslar hanedanını destekledikleri için, Kantakouzenos'un devrilmesi ve manastıra kapanmak zorunda kalması sonrasında Palaiologoslardan düşmanlık değil yakınlık görerek, yüksek rütbeli bir komutan olabilmiş; ancak İmparator II. Manouel Palaiologos 70 yaşına merdiven dayayıp da yönetimin ipleri bunun veliahdı, oğlu Ioannes'e geçince (kısa süre sonra, 1421'de Manouel onu ortak İmparatorluğa getirmek zorunda kalacaktı) torun Georgios Kokalas, vaktiyle bir kadın sorunu yüzünden Ioannes ile takışmış hatta kapışmış olduğundan, terk-i diyar eylemiş, bir Ceneviz ailenin egemenliğindeki Khios/Sakız Adası'na gitmiş ve orada Panayia Tourloti Manastırı'na kapanmıştı. Börklüce, onunla tanışıp konuşmak, onun önerilerini almak üzere can dostu Polykarpos'un aracılığını isteyecekti.

Bu amaçla, Börklüce, Barbas Grigoros'un ayarladığı bir yelkenliyle, yanında en yakın yardımcısı kıdemli dervişlerden Saltık, Sakız'a geçti. Üstü başı her zamanki gibiydi: Başı cavlak, yalınayak, ama olağanüstü kayalık taşlık Karaburun Yarımadası'nda yürürken, bütün alışkınlığına rağmen, ayağının yaralanıp berelenmesini önleyemediği için her bir ayağına bir çaput bağlamış idi, üstünde müritlerinin tümünün de giydiği, pamuk ipliğiyle dokunmuş ak bezden, göğsü beline kadar açık (yalnız kara kışta iç gömleği ve üstlerine hırka giyiyorlardı), yakasız, kolsuz derviş entarisi vardı. O zamanlar, dileyen dilediği yere özgürce gidebiliyordu. Kendilerini getiren yelkenli, Sakız kentinin kıyı caddesine yandan yanaştı, Börklüce ile Saltık karaya çıkıp kentin içine girdiler, tam batı doğrultuda yürüyerek kentin dışında alçak bir tepe üzerindeki Panayia Tourloti Manastırı'na vardılar, kapıda Keşiş Polykarpos'u

görmek istediklerini söylediler ve onun gelmesiyle, tam öğle zamanı olduğundan, manastırın yemekhanesine geçip o gün pişirilmiş olan nohutla pilâvı, birer bardak beyaz şarap eşliğinde mideye indirdiler. Yemekhaneye giderken, Börklüce, Polykarpos'u biraz "işletti":

– Bak adelfe mou, buraya gelirken karşı kıyıdan adaya kadar deniz üzerinde yürümekle kalmadım; bu derviş yoldaşımın da ayakları altına elimi sürmekle onu dahi su üzerinde yürüyebilir kıldım, beraber geldik. Görüyorsun, ayaklarımızdaki çaputlar çamurlu; ama çamura bastığımızdan değil, deniz suyundan ıslanmışlıkla yolun tozu toprağı birleşince böyle çamur oldular.

Polykarpos hiç şaşırmadı ve söylenenin doğruluğundan hiç kuşku duymadı; öyle ya, Dede Sultan'ın Vurla İskelesi'nden karşıdaki adaya su üzerinde yürüyerek geldiğini kendi gözleriyle görmüş değil miydi? Bu yüzden de birkaç ay sonra, kendisiyle Börklüce Mustafa konusunda bir bilgi alma konuşması yapan tarihçi Doukas'a, "Dede Sultan yanında bir derviş arkadaşıyla beni görmek için bu adaya deniz üzerinde yürüyerek geldi" açıklamasını, eksiksiz inançla yapacaktı.

Polykarpos, Dede Sultan'ı, görmek istediği torun Georgios Kokalas ile yemekhanede tanıştıramamıştı, çünkü Georgios biraz daha erkence saatte gelip yemeğini yemiş ve oradan ayrılmıştı. Zaten, yapılacak konuşmanın ulu orta değil, yabancı gözlerden kulaklardan uzakça bir yerde yapılması gerekli idi. Kalktılar, Georgios'un hemen hemen her gün tüm zamanını geçirdiği kitaplığa geçtiler. Gerçekten Georgios da, tıpkı Ioannes Kantakouzenos gibi, manastıra kapanma sonrasında kendini kitaplar arasına gömmüştü; ancak Kantakouzenos hem bol bol okumuş hem de bol bol yazmış iken, torun Georgios Kokalas'ın yazmaya hevesi olmamıştı.

Yapılan konuşma, Börklüce için pek yararlı oldu; Börklüce, bu bilgin kişiden bir hayli savaş hilesi öğrendi: Kroisos'un atlılarına karşı Kyros'un, yalnız görüntüsüyle değil kokusuyla dahi atları ürküten develer dizmesi; Seleukoslar donanmasına komuta eden Kartacalı Annibal'in, mancınıklarla, düşman gemilerine sepetler, çömlekler içine doldurulmuş zehirli yılanlar attırması; yığınsal saldırı göçlerine çıkan Galat yani Kelt sürülerinin, yanlarına yüksek kanatlar takılmış

arabalarını birer küçük kale gibi kullanmaları filân. Börklüce, öğrendiklerinin bazısını yakın gelecekte Bayazid ordusuna karşı değerlendirip uygulayacaktı.

***

Bu günlerde Bedreddin hâlâ Deliorman'da bulunuyordu. Türklerin Ağaç Denizi de dedikleri Deliorman, Dobruca'nın güney bölümüdür. Tuna, Rusçuk dolaylarında kuzeydoğuya yönelip Silistre önünden geçme sonrasında dümdüz kuzeye doğrulur, o yönde bir hayli ilerleyip İbrail kuzey yakınından başlayarak keskin bir dönüşle akış yönünü doğuya çevirir, çatallanıp delta oluşturur. Tuna'nın bu bölümleriyle Karadeniz arasında kalan yöre, Dobruca'dır ve onun da güneyde, Rusçuk-Balçık arasında kalan parçasına Deliorman denir.

Deliorman yöresine, daha Osmanlıların Balkanlar'a yayılmasından çok zaman önce, başta Peçenekler ve Uz/Oğuzlar olmak üzere, çeşitli Türk boyları göçüp yerleşmiş idiler; bunların bir bölümü, Rum İmparatorluğu'nun egemenliği yüzyıllarında, hristiyanlaşmış ve Gagavuz adını almış, ama Türkçe konuşmayı sürdürmüştü. Daha sonra, Rum (Anadolu) Selçukluları zamanında, yoğun Türkmen göçleri gerçekleşti. Bu dönemde, babaîler ayaklanması denen ayaklanmanın hazırlayıcısı Baba İlyas'ın halifelerinden birkaç baba, dede vb de oraya göçtü. Böylelerinin en tanınmışı, yanında bazı müritleriyle Sinop'tan gemiye binip gelen Sarı Saltuk/Saltık Baba (ya da, Sultan) idi. Bu kişi kuzey Dobruca'da, kendisi dolayısiyle Babadağ adını alan kasabaya yerleşmiş ve oraya gömülüp kabri üzerine türbe yapılmıştır. Geniş ölçüde bu gibi dedelerin, babaların etkisiyle, yörenin Türk olmayan halkı da Türkmenlerin dinsel inancını benimsedi ve Türkleşti. Halkın pek büyük çoğunluğu, yüzyıllar boyunca Türkler idi.

Bedreddin, bir zaman Babadağ kasabasında kaldıktan ve oradan tüm Rumeli'ne, halkı kendi bayrağı altına çağıracak suhteler (softalar; içleri gençlik ateşiyle dolu medrese öğrencileri) göndermeye başladıktan sonra, bu softalar "hak yolunda derviş"lik taslayarak Türkmen halkı etkileme çabası yürütürken, Silistre'nin batı, Tuna'nın güney kıyısı yakınında, Deliorman'ın tam ortasındaki Küçük Kaynarca kasabasına yerleşmişti. Bu kasaba ancak 1774'te orada imzalanan ve Osmanlı İm-

paratorluğu için Rusya önünde pek felâketli bir yenilgiyi tescil eden antlaşma nedeniyle adını duyurmuş bulunduğundan, daha önceki dönemlerin olaylarını anlatan tarihçilerin hiçbiri onu bilmez, adını anmaz.

Bedreddin'in bu kasabaya yerleşmesinin iki önemli nedeni vardı. Birinci olarak, burası, Osmanlı ülkesinin, Osmanlı'ya bağımlılığı kılıç zoruyla ister istemez tanımış olduğu halde o sahte bağımlılıktan dahi kurtulmak için her fırsatı değerlendirmeye çabalayan, her çâreye başvuran Eflâk (Ulah Yurdu) Prensi Mircea'nın ülkesi sınırındaydı ve Mircea, Osmanlı'yı güçsüzleştirecek her girişimi destekliyordu; işler ters giderse, buradan hemen onun ülkesine geçivermek pek kolay olacaktı. Daha da önemlisi, beyliği Mehmet Çelebi tarafından elinden alınıp Tuna boyunda, dolayısiyle Deliorman'dan ulaşımı kolay yerdeki Niğbolu'ya Sancak Beyi olarak gönderilmiş ve aslında Anadolu'dan çok uzağa sürgün edilmiş olan İzmiroğlu Cüneyt, elbette ki, Bedreddin'i desteklemek için, elinden geleni ardına koymayacaktı.

Kısa süre önce yine Deliorman yöresinde dolanan ve Mircea'dan destek alan Mustafa Çelebi, oralara bu ilk gelişinde yanına çeri toplamayı, daha doğrusu kendisine çeri sağlayacak Rumeli Beylerinden, akıncı komutanlarından herhangi birini kendi yanına çekmeyi becerememişti. Herkes onu pek güçsüz görmüş ve başarı kazanamayacağı bu kadar besbelli bir saltanat heveslisinin peşine hiç kimse takılmamıştı, Niğbolu'daki Cüneyt bile! Mustafa da, kurt politikacı, 70'lik imparator, gerçekte şimdi ancak Türklerin dediği gibi gariban "Rum Tekfuru" durumundaki Manouel'in yanına sığınıp ertesi yıl onun kuracağı tezgâhlar sayesinde kendisine destek sağlamakta daha başarılı olacağı umuduyla Rum başkentine, Konstantiniye'ye gitmişti. Şimdi Deliorman dolaylarında, taht kavgası yürütmek üzere kendisine yandaş toplama çabasını Bedreddin yürütmekteydi. Yeni bir hükümdarın egemenliği döneminde Vezirlik, Beylerbeyliği, Sancak Beyliği gibi en seçkin makamlar elbette ki yeni hükümdar tarafından, taht savaşımında kendisine en yararlı olmuş yandaşlarına dağıtılacaktı ve Bedreddin de, kendini böyle makamlara gelebilecek yetenekte gören, o makamların heveslisi ileri gelen kişileri kendi yanına çekmek için, "Beylik isteyen bana gelsin, sübaşılık isteyen bana gelsin, her ne isteyen varsa

bana gelsin" çağrısını yayıp durmakta idi ama, Osmanoğlu'nun hası, Bayazid Şehzadesi Mustafa Çelebi'ye, hem de İzmiroğlu Cüneyt gibiler bile katılmamışken, o çağrının "hedef kitlesinden kim bu yapayalnız şeyhin arkasında yer alırdı? O nedenle, çok akıllı bir adam olan Bedreddin'in asıl umudu, Baba İlyas'ın, Baba İshak'ın arkasında vüzera ve ümeradan tek kişinin olmadığına bakmayarak, içlerinde tutuşturulmuş inanç ateşinin, kendine özgü içerikte bir dinsel coşkunun dürtüsüyle kadınlı erkekli, sayılmaz ve önüne geçilmez, kırmakla tükenmez kalabalıklar hâlinde kitlesel saldırı yürüyüşüne geçen Türkmen yığınlarına benzer bir sayısız halk kalabalığını kendi arkasına alabilmekti. Börklüce'ye öğütlediği yöntem de bu olmuştu. İşte şimdi, kişiliği ve bilgisinin derinliğiyle pek etkilediği genç medrese öğrencilerini ortalığa salmıştı; "Biz hak yolunda dervişleriz" diyen bu ateşli softalar, özellikle şeyhlere, dedelere, babalara pek saygılı, onlara pek inanır olan, Baba İlyas halifesi Baba Saltık tâifesinin soyundan ve kültüründen gelen Türkmen yığınları arasında yandaş ve fedai toplama çalışması yürütmekte idiler.

Bu sırada Niğbolu'daki Sancak Beyi Cüneyt de, Niğbolu Hisarı'nın surlarından Tuna'yı seyrederek, alesta durmuş, bekliyordu; Musa Çelebi ile Bedreddin'den hangisi, Sultan Mehmet'e karşı giriştiği taht savaşımında, başarı olasılığını yüksek gösteren bir güç toparlayıp Edirne üzerine yürüyüş başlatırsa, hemen ona katılacaktı.

O sıralarda, Sultan Mehmet'in, Musa Çelebi'nin, Bedreddin'in, İzmiroğlu Cüneyt'in, Mircea'nın dışında da herkes kendi oyununu oynuyordu. Mircea'ya karşı, yeğeni Dan, Macar Kralı Sigismund'un desteğiyle, taht savaşımı yürütmekteydi. Sonradan, Mircea'nın ölümünde Dan onun yerini alacak, ama 1431'de, Mircea'nın oğlu, roman kahramanı ünlü vampir Kont Drakula'nın esin kaynaklarından biri (diğeri, bunun oğlu, Fâtih dönemindeki "Kazıklı Voyvoda", Vlad Tepeş) ve ona soyadını veren Vlad Drakul, Dan'ı öldürüp yerine geçecektir. Balkanlarda Osmanlı yayılmasını önlemeye çabalayan Macarlar, Osmanlı ile sürekli çatışma hâlindeydi. Karaman Beyi, Sultan Mehmet'in ve bütün Bayazid oğullarının halazâdesi (Bayazid'in kızkardeşinin oğlu) Mehmet, Osmanoğulları'na karşı kazan kaynatıp duruyor, zamanı uy-

gun görür görmez Osmanlı ülkesine saldırmaya girişiyordu. Sinop dolaylarında Candaroğlu İsfendiyar Bey, Sultan Mehmet'in başına dert açacak her girişimi, Mircea gibi desteklemekteydi. Bunun oğlu Kasım Bey, babasıyla arası açılınca, Sultan Mehmet'in yanına sığınmış ve onu İsfendiyar Bey üzerine sefere çıkmaya kışkırtmış, bu sefer yapılmış idi.

ALTINCI BÖLÜM

Bâ'dehu Sazlıdere cenginde mağlûben belâsın bulan Şeytan-ı Lâ'în Bayazid Paşa'nın karınca misâli leşker yürüdüp Börklüce üzerine varması ve ol yiğidi cihar mıh ile rekz[1] idüp katleylemesi nasıl vâki oldu, ânın beyanındadır

İzmir yöresine Mayıs başından Ekim ortalarına kadar tek damla yağmur düşmesi, nâdirattandır. Kasım sonundan Mayıs başına kadar da, genellikle, ara sıra yağmur yağar; daha çok, yaman bir kuru soğuk, (batıda Karaburun Yarımadası'nın omurgası gibi sıradağ biçiminde uzanan Stylarios, güneyde Bozdağlar dizisinin batı uzantıları, doğuda en heybetli bölümü Sipylos/Manisa Dağı olan dağ blokunun batı ve kuzeybatı uzantılarıyla, yani batıdaki uzantı Yamanlar Dağı ve kuzeybatıdaki uzantı Dumanlı Dağ ile çevrelenmiş olup kuzey yanında dahi, Foça-Menemen arasındaki ılımlı yükseltiler bulunan) dondurma kabı benzeri İzmir yöresi çukurunda ortalığı kasıp kavurur. Kuzey yandaki ılımlı yükseltilerin dışında, o dağların tümü, göğe uzanan yüce doruklarla taçlanır; Karaburun Yarımadası'ndaki "Rüzgârlı Mimas" 1200 metre; yöreyi güneyden çevreleyen Bozdağlar dizisi uzantılarının en yüksek doruğu, Rumların verdiği adla Dio Adelfia/İki Kardeşler, Türklerin söyleyişiyle Çatalkaya 1017 metre; Yamanlar Dağı doruğu, 1076 metre; Dumanlı Dağ doruğu 1091 metre yüksekliktedir. Bu dağların, İzmir güneydoğu yanıbaşındaki, ilkçağ Olymposlarından biri olan Nif Dağı dışında hiçbiri, uzunca süre kar tutmaz; yağan karın

1 *Rekz etmek*: Saplamak, saplayarak dikmek.

aklığı, yamaçlarda ancak birkaç gün, doruklarda olsa olsa bir iki hafta süs olur, ama Nif Dağı doruğunda kışın en soğuk zamanlarında iki üç ay dayanır.

Kim bilir, belki de o yüzden, İran'daki ünlü Nihavend Dağı'nın bu adı aslında Nifa-wanda, Kar-lı olduğu gibi, bizim dağa da "Kar" anlamında Nifa denmişti ve Nif adı buradan geliyordu.

Kışın, içinde kuru soğuk barındırır bir çanağa dönüşen bu İzmir çukurunda, Ekim ortaları ile Kasım sonu arasındaki bir zamanda, iki üç hafta süreyle, habire şarıl şarıl yağmur yağar; bir durur yine yağar; bazan çiseler, bazan sağanağa dönüşür ve ortalığı sel götürür, İzmir'in içi bile perişan olur.

Kurak bir yazı izleyen güz gelip çatmıştı; Ekim ortasında, o yağmurların gelmek üzere olduğunu belli eden, "mevsim ortalaması üstünde" hava sıcaklığının yaşandığı günlerde, Bayazid Paşa komutasındaki ordu, 14 yaşında çocuk-delikanlı Şehzade Murat'ın kendi Sancak Beyliği'nden, Rûmiye-i Suğra'dan yani Amasya yöresinden getirdiği çeriyle birlikte, İzmir'e vardı ve hemen, birkaç ay önce kendisinin tüm ordusu Börklüce tâifesinin gece baskınında kılıçtan geçirilen, hem Aydın İli'nin hem Saruhan İli'nin Sancak Beyi Kara Timurtaş Paşazâde Ali Bey de, getirebildiği 100 kadar askerle, İzmir'de orduya katıldı.

Murat, her ne kadar Rûmiye-i Suğra'da 1415'ten beri, dolayısiyle 11 yaşından beri Sancak Beyi idiyse de, elbette ki, makam ve rütbesinin gerektirdiği işleri, çevresinde bulunan hatta bir bölümü başkent Edirne'den gönderilen "ümera" yürütmüştü; bu yaşta orduda komutanlık edecek, savaşın yönetimine karışacak değildi. Onun savaştaki katkısı, kendi Sancak Beyliği'nin askerini oralara getirmekten ibaret kalacaktı. Ama, Padişah babası, onun şimdiden Padişahlığın olağan gelişmelerine alışması, gözü önünde kanın gövdeyi götürmesine, kelle kol bacak koparılmasına, gürz ve topuz vuruşuyla kafatası parçalanmasına, beden deşilmesiyle kan fışkırmasına ve benzeri görüntülere kanıksama getirmek yolunda ilerlemesi isteğindeydi. Bu görsel eğitim, ileride üstleneceği Padişahlığı, "nizâm-ı âlemi bir hoş muhafaza eyleyüb memleketi birbirine tokuşturmadan" yürütebilmesi için, gerekli idi.

Şehzade Murat, gençlik yıllarında, yani hem yetişkin şehzade yaşında iken hem de genç bir hükümdar iken (1421'de 17 yaşında tahta geçmiştir) görünüş yönünden dedesi Sultan Bayazid'i pek andırırdı. Oğlu Fâtih II. Mehmet'in tersine, tıknaz bedenli, irice kemikli değildi. Beden ölçüleri uygun orantılı, zayıfça denecek kadar şişmanlıktan uzak, Osmanlıların tipik kartal burnu altında bıyığını ince bırakan, genç yaşına rağmen gür sakalı fazla uzatılmadan toparlak kesilmiş, kafasında kocaman bir sarıkla gezen yakışıklı bir erkekti. Ancak, Börklüce üzerine sefere çıktığında yaşı 14 olduğuna göre, sonraki yıllarının o ılımlı uzunluktaki toparlak sakalından herhalde henüz yoksundu. Kendisini görmüş, tanımış olan memleketlimiz tarihçi Doukas'ın anlatımına bakılırsa, kalbi temiz, dürüst, sözünü tutan, müslümanlara olduğu kadar hristiyanlara da iyi davranan, kin tutmayan, zorlanmadıkça savaşa girmeyen, barışı yeğleyen huyda idi. Yaşlılığında da, kendi isteğiyle tahttan çekilen tek Osmanlı Padişahı olmuştur.

Amasya yöresine Rûmiye-i Suğra (Küçük Romania/Roma Ülkesi) adını Danişmendliler koymuş ve Selçuklu da aynı adı kullanmış idi. Oraları, 1389-1393 arasında birkaç kez elden ele geçti. 1393'te Yıldırım Bayazid'in egemenliğine girdi, Sancak olarak örgütlendi ve Şehzade Mehmet Çelebi Sancak Beyi oldu. Bayazid Paşa, Sultan Mehmet'in daha Amasya'daki Sancak Beyliği yıllarında hizmetine girmişti. O kentin yerlisi Yahşi adlı birinin oğluydu, dolayısiyle Timurtaş Paşazâde Ali Bey'in ve Kara Timurtaş Paşa'nın kendisinin tersine, geçmişi Osman Gazi dönemine uzanır Osmanlı aristokrat ailelerinden birinin çocuğu değildi. Bayazid, Çelebi Mehmet'in oradaki eğitmeni, Lalası olduktan sonra, hiç onun yanından ayrılmadı; ona hizmette bulunmayı ömrünün sonuna kadar bağlılıkla sürdürdü ve 1421'de onun ölümünün az sonrasında yeni Padişah II. Murat'ın devşirebildiği ordu ile, Edirne'de tahta oturmuş Mustafa Çelebi üzerine kendisi gitmiş iken Sazlıdere'de yenilip tutsak düştü; İzmiroğlu Cüneyt'in damadı vaktiyle kendi eline düştüğünde Cüneyt kahrolsun diye adamı hadım ettirdiği için kendisine bağışlamaz kin besleyen, şimdi Mustafa Çelebi'nin veziri durumundaki Cüneyt'in ısrarıyla "kârı itmam edildi". Gerek bu hadım ettirme olayı, gerek (özellikle) Börklüce üzerine giriştiği seferde İzmir'i geçer

geçmez giriştiği kitle kıyımı, kendisinin hiç de bağışlayıcı, "insaniyetli" bir vezir olmadığını ortaya koyuyor. Ama, belki de seçeneği yoktu. Padişah, bağışlayıcı olabilirdi, bu tutumu belli olaylarda sonradan kendisinin pişman olmasına yol açsa bile, öyle bir sonucu göze alıp almamak kendi bileceği iş idi. Oysa, Padişahın en yüksek rütbelere çıkardığı yöneticiler, ona hizmeti sürdürürken, bağışlayıcılık ve yufka yüreklilik gösterirlerse, cellâdın kemendi boyunlarına geçebilirdi.

Diğer yandan, Bayazid Paşa (Çelebi Mehmet daha pek küçük yaşında onun "eline geldiği" ve hele hele bu şehzade sâdece 22 yaşında iken Ankara Savaşı'nda tutsak düşen babasını artık hiç göremediği, ertesi yıl onun ölüm haberini aldığı için), hep Çelebi Mehmet'in vasîsi durumunda bulunmayı sürdürmüş idi; Allah için, bunu daima doğrulukla, bağlılıkla yapmıştı. Hem bu yüzden, hem de Bayazid Paşa, fetret devri sonunda Çelebi Mehmet Edirne tahtına oturduğunda artık iyice yaşını başını almış çok deneyimli bir devlet adamı olduğundan, Sultan Mehmet onun bir dediğini hiçbir zaman iki etmiyordu. Üstüne üstlük, Karamanoğlu üzerine 1414'te girişilen seferde büyük yararlığı görüldüğünden, kendisine, üzerinde bulundurduğu birinci vezirliğin yanı sıra, töreye aykırı olarak, Beylerbeyi rütbe ve yetkisi de verilmiş idi. Etkinliği, sözünü geçirirliği, İkinci Vezir Cendereli (Çandarlı) İbrahim Paşa ile Üçüncü Vezir Hacı İvaz Paşa'yı pek gölgede bırakıyordu. Börklüce üzerine çıktığı sefer sırasında, bu diğer vezirler Edirne'de kalmışlardı.

Bayazid Paşa ordusunda hiç kapıkulu askeri, yani yeniçeri ya da kapıkulu süvarisi yoktu. Çünkü kapıkulu askeri, öncelikle Padişahın kendisini korumakla görevli, üç ayda bir aldığı ulûfesi Padişahça ödenen ve temel ilke olarak Padişah nerede ise orada bulunan askerdi; meydan savaşı verildiğinde dahi, merkezde, Padişahın çevresinde bulunur; Padişah yeniçerilerin ortasında, at üzerinde dururdu. Sultan Mehmet, Mustafa Çelebi'nin şu ya da bu destekle apansız yeniden ortaya çıkıvermesi, Edirne üzerine yürümesi olasılığına karşı başkentte kaldığından, kapıkulu askeri de orada idi. Bayazid Paşa komutasında İzmir'e gelen orduda yalnız yaya, (atlı) müsellem, (yaya) azap, (atlı) timarlı sipahi ve sonuncuların kendi yanlarında getirdikleri (atlı) cebeliler vardı. Bunların toplam sayısı 30.000 kadardı. Ordunun yanı sıra, savaşçı olmayan aşçı, arabacı,

seyis vb yaklaşık 2000 kişi ile, yanlardaki kanatları iyice yüksek, atla çekilen 300 dolaylarında araba, dolayısiyle 100 çeri başına bir araba, sefere katılmaktaydı. Bu arabalar, yalnız ordunun yiyeceklerini, çeşitli donanımını taşımak üzere getirilmekte değildi; yüksek yan kanatları sayesinde, gerektiği zaman, bir kale burcu işleviyle de işe yarayacaklardı.

Gündüzlerin gittikçe kısaldığı, gecenin uzadığı mevsim yaşanıyordu ve bu süreç hayli ilerlemişti; çabucak akşam vakti geliveriyordu. Bu nedenle, ordu, günde ancak 8 saatlik yol alabiliyordu. Sabah namazı sonrasında 4 saat yürünüyor, öğle namazı vakti yaklaşırken dinlenmeye geçiliyor, yemek yeniyor, böylece iki saat kadar mola verilip iki saatlik yol gidiliyor, ikindi namazı vaktinde bir saat dinlenilerek günbatımına, akşam namazı vaktine kadar yine iki saat yürünüyordu. Dolayısiyle ordu, olağandışı bir durum ortaya çıkmadıkça, günde 24 km yol alabilmekteydi.

Bayazid Paşa İzmir'e varınca, ordusunu kentin batı yanıbaşındaki Balçık Havli Ilıcaları'ndan denize kadar uzanan geniş düzlükte konaklattı ve pek sıkı güvenlik önlemleri aldı. Ordu burada bir tam gün dinlendi. Börklüce tâifesinin ocağı Karaburun Yarımadası idi, bu biliniyordu, çevredeki halkın ondan yana olduğu da biliniyordu; üstelik, Timurtaş Paşazâde, ordusunun gece vakti baskınla kılıçtan geçirilmesi, kendisinin eyersiz at sırtında yanında üç beş kişiyle tâ Manisa'ya kadar kaçarak, zillete bulanma bahasına can kurtarmasını bağışlanır göstermek için, Börklüce'nin baskın yapan savaşçılarına *tüm yöre halkının* ve ayrıca, nerelerden getirildiğini bilmediği sayısız Börklüce müridinin, Timur çerisi misâli hesaba gelmez kalabalık hâlinde katılmış bulunduğunu, kendisi kılıç elde yiğitçe savaştığı halde bu ezici sayı çokluğu yüzünden savaşı bırakıp ayrılmak zorunda kaldığını söylemişti ve o nedenle Bayazid Paşa, buradan yola çıkar çıkmaz işe girişerek, yolda karşılaşılacak yahut aramakla bulunacak, insan soyundan her canlıyı, kadın erkek, çocuk yaşlı demeden ibret-i âlem için kıyımdan geçirmeye azimli idi. Böyle olunca, cenk belki de Karaburun Yarımadası içlerine dalmanın çok öncesinde başlayacaktı. Herhalde, oraya gidiş sırasında, Börklüce tâifesinin en azından vur-kaç saldırılarını, gece baskınlarını beklemek gerekiyordu. Bu yüzden, cenk hemen ertesi gün başlayabilir düşüncesiyle, son hazırlıklar özenle yürütüldü.

Sabah serinliğinde, batıya doğru kıyı yolundan yürüyüşe geçme sonrasında, Bayazid Paşa'nın hem öç almak için hem de ibret-i âlem olsun diye olabildiğince çok sayıda insan öldürmek hevesi hep kursağında kaldı. Çünkü, Balçık Havli Ilıcaları'ndan tâ Kilizman'a kadar, arada bir tek yerleşim, bir mezra yerleşimi bile yoktu. Bayazid Paşa yalnız, onun niyetlerinden habersiz yolda yürüyen ya da eşek sırtında giden birkaç garip yolcunun kafasını kestirmekle yetinmek zorunda kaldı. Tam 22 saatlik yürüyüş sonrasında sol yanda küçük bir tepe üzerinde bulunan Kilizman köyü önüne gelindiğinde, köye dalan askerler dahi, bütün yetişkin erkeklerin savuşmuş olduğunu gördüler; köyün evlerinde, sokaklarında yalnızca –öldürüleceklerini akıllarına bile getirmeyen– küçüklü büyüklü çocuklardan, kadınlardan, ak sakallı yaşlı dedelerden başka kimseyi göremediler ve öyle emir aldıklarından, gördüklerinin tümünü köy dışına çıkarıp orada kılıçtan geçirdiler. Köy dışına çıkarmanın nedeni şuydu ki, yağmur başlamıştı; Şehzade Murat, Vezir ve Beylerbeyi Bayazid Paşa, diğer ümera, sübaşılar geceyi köy evlerinde geçireceklerdi; ortalığı kana bulanmış görmek keyiflerini kaçırmasındı. Bu kıyım sonrasında, ordu konaklamaya geçti; "rüesa" takımı köy evlerinde yattı; çerilerden her biri dışarıda kendi başının çaresine baktı. Yağmurda ıslanmaktan olabildiğince korunma sağlayabilecek bol yapraklı ağaç altları, ordu ağırlıklarını taşıyan arabaların altları, köydeki ahırlar tıklım tıklım doldu; ne var ki, bulunabilen bu gibi yerler 30.000 kişilik orduya yetmediğinden, çok kişi, arabalarda taşınan yamçılardan birine bürünerek, başıyla birlikte gövdesi üstüne örttüğü bir çulun altına sinerek, kıvrıldığı yerde geceyi geçirdi, sabahı etti.

Daha bir gün öncesinden, balıkçılar, Bayazid Paşa'nın Balçık Havli'den ayrılır ayrılmaz yol üzerinde rastladığı garip yolculardan başlayarak kıyıma giriştiğini, ikindi vakti, Mordoana İskelesi'nde Börklüce'ye iletmişlerdi. Haberi getiren yelkenli, önce balıkçılar loncasının başı Barbas Grigoros'un Vurla İskelesi karşısındaki adada bulunan evine uğrayarak onu da almış bulunduğundan, Barbas ile Börklüce, kafa kafaya verdiler, "Tedbir ne ola gerek?" diye düşündüler taşındılar, konuşup tartıştılar. Barbas, "Bu vicdansız katillerden kur-

tarmak için, bütün halkımızı, bizim elimizdeki her çeşit tekneden ve ayrıca hemen şimdi Sakız'a, Sisam'a haber yollayarak yarın burada olmasını sağlayacağımız teknelerden yararlanıp adalara taşıyalım" dedi.

Dede Sultan anımsadı: Sakız Adası'nda Georgios Kokalas'tan duydukları, öğrendikleri arasında buna benzer bir şey de vardı. Kokalas, konuşma sırasında şunu da demişti:

– Teknelerin değerini bilin! Onlar, pek çok yerin birinden diğerine savaşçı, malzeme, hayvan, her şeyi taşımakta, getirip götürmekte yararlanabileceğiniz bir araç olmakla kalmaz; pek çok diğer biçimde de kullanılabilir. Gün gelir, onlar sizler için yüzen bir kale burcu, hatta yüzen bir vatan olabilir. Çok, çok eski zamanlarda İranlılar eski Hellenlerin ülkesini istilâ etmiş, ülkenin en önemli kenti Atina'nın önüne sayısız kalabalık bir ordu ile gelmişti. O zaman Atinalılar, "Şimdi gemilere sığınıp kaçalım; düşman boş bulduğu evlerimizi, kentimizi yakıp yıksa da, bu, onların köleliğine düşmemize veya kılıçtan geçirilmemize göre çok daha küçük bir felâket olur; biz özgür kalırsak gün gelir kentimizi yeniden kurarız; en kötü olasılıkla başka yerde kendimize yeni bir kent kurarız" demişler ve kentlerinden ayrılmışlar, onun yakılıp yıkıldığını uzaktan görmüşler, ama düşmanın yenilmesi sonrasında o kenti yeniden kurmuşlardı.

Börklüce bu konuşmayı anımsadı ama, kendisine, "Üç cenk olacak, üçünü de siz kazanacaksınız" diye vâridat gelmiş değil miydi ya? Üstelik yapılan iki cengi de, düşmanı gerçek anlamıyla helâk ederek yengiyle sonuçlandırmışlardı; vâridatın gelecek bildirimi doğru çıkmakta idi. Barbas Grigoros'a bunu söyledi, tüm halkla birlikte teknelere binip adalara göçmeye hiç istekli olmadı. Barbas, ona gelmiş vâridatın güvenilirliğini sorgulamaya, o konuyu tartışmaya işi vardıramadı; çünkü Börklüce'nin aslında denizde yürümüş olmadığını bildiği halde, onun Tanrı katında seçkin bir dede olduğuna içtenlikle inanıyordu; onun yalnız yandaşı değil, yandaşlıktan çok daha önce, müridi idi. Yine de, şu gerçeğin dile getirilmesini doğru buldu:

– Evet Dedem, üç cengin üçünü de kazanacağız diye sana vâridat geldi. Ama, savaşçı olmayanlar, çoluk çocuk, kadınlar, yaşlılar, Bayazid'in kıyımından kurtulacak ve onlar dahi senin üçüncü cenkte-

ki yengini görebilecek diye bir vâridat kimseye gelmedi. Sen gel beni dinle, hiç değilse bu gibileri güvenliğe çıkaralım, savaşacak canlar burada kalsın.

Börklüce'nin bu öneriye aklı yattı. Hemen sağa sola, o arada Sakız Adası'na, Sisam Adası'na en hızlı yelkenliler gönderildi, olabildiğince çok teknenin, kıyımdan kurtarmak amacıyla halkı alıp götürmek üzere Karaburun Yarımadası'nın belli iskelelerine gelmesi istendi. Ayrıca, hiç gecikmeden, eldeki teknelerle, Ceneviz soyluları egemenliğindeki Sakız Adası'na insan taşınmasına tam bir curcuna içinde girişildi. Vurla köyüne ve onun güney yakınında, bir yay üzerinde dizilmişçesine sıralanan Türkmen köylerine, yine en hızlılarından bir yelkenli ile Vurla İskelesi'ne ulak gönderilerek, kıyım haberi bildirildi, köylerin hemen boşaltılması, halkın güneydoğuya uzanan yolu kullanarak Sivrihisar, İpsili Hisarı doğrultusunda kaçması, yahut Vurla'dan dümdüz güneye giderek Sığacık Körfezi kuzey kıyılarındaki ıssız yerlere dağılması sağlandı. Böyle olunca, ertesi gün, aralıklı yağan yağmurun altında batı yönünde ilerlemeyi sürdüren Bayazid Paşa ordusu, sâdece, dağınık kırsal barınaklarda, ağıllarda ve benzeri yerlerde yaşadıkları için haberi öğrenememiş insanları, çoluk çocuk kadın erkek toplam olarak belki yüz kişiyi yakalayıp kılıçtan geçirebildi.

O ertesi gün, Bayazid Paşa ordusu, yine sabahın erkeninde kıyı yolundan, denizin hemen yanıbaşında yürüyüşe koyulmuştu ve vezir, şehzade, ümera, sübaşılar, atlı ya da yaya çeriler, aşçı, arabacı, seyis, hademe, haşeme, hepsi ilerlerken, o güne dek hiç görmedikleri bu güzel yörenin güzel kıyılarını, güzel denizini, güzel yamaçlarını hayranlıkla seyretmekte idiler. Zaman zaman düzensiz aralıklarla yağmur çiselemekte, durmakta; güneş açmakta, göğün çoğu mavilenmekte, derken yine bulutlar bir araya üşüşüvermekte; yağmurun çiselemesi yeniden başlamakta idi.

Yürüyen çerinin çoğu, hatta ümeranın, sübaşıların nicesi, ömrü boyunca, deniz kıyısında yürümüş olmak şöyle dursun, hiç deniz görmemişti; bunlar, bir başka dünyaya düşmüşçesine biraz şaşkınlık, biraz hayranlık, ama olabildiğince merak ve dikkatle denizi inceliyordu.

Çiseleyen yağmurun, sanki dibinden sayısız kabarcık çıkıp da yüzeye ulaşıyormuş görüntüsü verdiği durgun deniz, maviliğini yitirmiş, yeşile dönmüştü. Toprakla buluştuğu yerde, şaşılacak şey, bir iki küçük derenin ağzı sayılmazsa, hiç kumsal hatta kum yoktu; taşlı, çakıllı bir kıyı uzanıp gidiyordu. Denizin hemen yanıbaşında yürüyenler, üç tür yosunu ayırdedebiliyordu: kaya aralarında, hafif dalgaların hareketlendirmesiyle sağa sola sallanıp duran, çok canlı bir tür yeşil renkte, neredeyse saydam, işkence çekmişçesine kıvrımlı yosunlar; iyice koyu yeşil, kadife havı gibi ama tüyleri biraz daha uzun, kayalara yapışık yosunlar; kıyının biraz açığında, tarladaki buğday gibi dikilmiş, incecik şerit biçimli, yukarı ucu mutlaka su yüzeyinin altında kalan, ömrü dolunca dipten kopup yumak yumak kıyıya gelen ve dalganın, rüzgârın ittirmesiyle yola doğru savrulup biriken, kendine özgü bir koku yayan koyu kahverengi yosunlar. Bunları, İzmir ile Balçık Havli arasında Myrakti yani Kokaryalı denen yerde de böyle eni konu yığın durumunda, taşlı çakıllı kıyının toprakla birleştiği çizgiyi örtmek istercesine uzanır gider halde görmüşlerdi. Kıyıyı okşayacakmış gibi şefkatle, sakınarak gelen dalgacıkların bazan örttüğü bazan örtmediği, kıyıya en yakın taşların arasında, zaman zaman küçük yengeçlerin yan yan yürüdüğü, kaya balıklarının, bir taşın altından çıkıp ötekinin altına girdiği oluyordu.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Ordu, kıyı yolu boyunca Kilizman köyünden Vurla İskelesi'ne doğru bir sayılmaz kalabalık hâlinde yürürken, körfezin karşı kıyısında, Gediz Irmağı ağzının doğu yanıbaşında, sonradan Papas İskelesi denen (1886'da Gediz'in son bölümündeki yatak, ırmağın getirdiği alüvyonlar körfezi doldurmasın, İzmir'in denizle bağlantısı kesilmesin diye, değiştirilip ırmak yine ilkçağdaki ağzında, Foça güney yakınından denize dökülür olunca, İzmir karşısında gelişebilen ve batıya doğru kıyı boyunca uzanmaya başlayan Karşıyaka'nın, önceleri Papas, sonra Deniz Bostanlısı denen bölümünün bulunduğu yerde idi) iskelede, bir insan kalabalığı her zamanki hay huyunda, işinde gücünde idi. Bu iskele, zorunlu olarak, Gediz ağzının doğu yanında yani Burun Abat'tan (Bornova) kuzeye doğru uzanan dağ dizisine yakın yanda idi;

çünkü İzmir'den kuzeye uzanan ana yol işlevindeki doğal yol, ezelden beri bu dağ dizisinin batı eteği dibini izlerdi ve Gediz üzerinde köprü bulunmadığından, (Menemen yöresi ile İzmir arasında deniz yolundan bağlantı sağladığı için Menemen İskelesi diye anılan) iskele, ırmak ağzının doğu yanında bulunmalı idi ki ana yol ile bağlantısı olabilsin, iskele, gerek Gediz Boğazı ve Menemen yoluyla Manisa taraflarından gelen, gerek Menemen Ovası'nda üretilen ve İzmir'i doyuran sebzenin, meyvenin, yoğurdun, peynirin İzmir'e gidecek çeşit çeşit teknelere yüklenme yeri idi, ayrıca İzmir'den manav vb esnafın, malını getirmiş üretici ile buluşup pazarlık ederek mal aldığı yerdi. İskele çevresinde gün boyunca böyle esnaf, malını getirip orada bu gibilere satan köylüler, malını İzmir'de satmak üzere gemiye getirmiş köylüler, gemiciler, balıkçılar, deveciler, arabacılar, bir hay huy içinde kaynaşır dururdu. Şimdi de, körfezin karşı kıyısında bir sayılmaz ordunun sefer yürüyüşünde olduğunu hemen hemen hiçbiri bilmeyen ya da umursamayan, kendisinin o günlük ve küçücük çıkarlarının derdinde bir insan kalabalığı, orada, her zamanki gibi, kaynaşıp durmaktaydı.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Gediz Irmağı'nın yüzyıllardan, binyıllardan beri taşıyıp getirdiği az killi, çok milli toprağın dolgusuyla oluşmuş Menemen Ovası, her güz sonu-kış başı zamanında olduğu üzere, bu yıl da aynı mevsimde gelen yağışla akşamdan sabaha şakır şakır yağmur almanın daha ilk günü sonunda, yeniden bataklığa dönmek üzereydi; yağmur birkaç gün daha sürerse, ovanın kuzey yanındaki, Aristonikos ayaklanmasının şanlı kenti Leukai'nin bir zamanlar bulunduğu, batı ucu denizin sığ kumluğuna değen üç hörgüçlü sırt uzantısı, Üçtepeler, yeniden yarımada oluverecekti ve Menemen Ovası'nın çoğu yeri, birkaç parmak suyla örtülmese bile, yüzeyinin balçık çamura dönüşmesiyle, yürünmez aşılmaz geçilmez hâl alacaktı. Delta Ovası benzeri sulak ovanın güneybatı ucundaki kuş cennetinde, her çeşit uzun bacaklı, uzun boyunlu, kıvrık ya da torba gagalı kuşlar, kimi tek bacağı üstünde durup ötekini kıvırarak ayağını kaldırmış, sakin sakin, bekleşiyor, zaman zaman can sıkıntısından birazcık havalanıp hemen yine yere konuyorlardı.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Körfezi çevreleyen sırtlardaki yüce dorukların tümü, buluta bürünmüştü. Yaz boyunca ve güz aylarının şimdiye kadar geçen zamanı boyunca kupkuru kalmış dere yataklarında, çevredeki yamaçlardan inen sel suları şırıldayarak akmaya başlamıştı. Her taraf ıpıslaktı; o yüzden, arada bir güneşin bir bulut aralığından kendini gösterivermesiyle, güneşin olduğu yana bakanlar, yalnız yakındaki dere yataklarında akan suların değil, bilcümle çakılların, taşların ışıl ışıl yansıma verdiğini görmekteydiler. Kavakların yapraklarından bir haylisi, bağ asması yapraklarının ise çoğu sararmış, hatta kuruyup dökülmüş de olsa, ağaçların yaprak dökenleri bile, hâlâ, büyük çoğunluğuyla, bahar başında edindiği yeşil yaprak yükünü taşımaktaydı; zeytinler artık toplanmıştı ama nar ve portakal ağaçları meyve dolu dallarını toprağa sarkıtmaktaydılar. Ağaç yaprakları, aldığı yağmuru damla damla toprağa aktarıyordu. Körfezin güney kıyısı boyunca giden yolun, İzmir ile Kilizman köyü arasındaki bölümünde olduğu üzere, Kilizman köyünün sonrasında bulunan bölümünde de, sol yanda uzayıp giden ılımlı yamaçlar olsun, bu yamaçlarla deniz arasında uzanan ova şeridi olsun, zengin bir funda toprağı örtüsüne sahipti ve bu toprak, o yıl, Ekimin ilk haftasından başlayarak ara sıra düşen yağış sayesinde yemyeşil çimene bürünmüştü. Havada, İzmir yöresi güz ortası ve hatta sonundaki yağmurlu günlerinin ileri ılıklığı egemendi.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Deniz üzerinde, kıyıya yakın yerlerde, yağmur altında uçuşmayı hiç sevmeyen iri martılar, yine de, ıslanmayı umursamak diye bir âdetleri olmadığından, üçer beşer, döşekte otururcasına yayılmışlardı. Görüntüleri, engin bir çimen yeşilliğinin bazı bölümlerinde toplanırcasına oralara serpilmiş papatyaları andırıyordu; sanki "deniz martı açmış"tı. Onların arasına karışmaktan dikkatle geri duran karabataklar, kendi aralarında da bir araya gelme dayanışması göstermiyordu; şurada burada, deniz üzerinde minicik bir gemi gibi hızla yüzüyor; arada sırada, hiç havalanmadan kıçı yukarıya dikilerek suya dalıyor, bir zaman görülmez oluyor, sonra hiç umulmayacak bir yerde, ağzında bir balık, çıkıveriyordu. Birkaçı, kim bilir ne zaman yapılmış ahşap bir balıkçı iskelesinin, denize direk gibi çakılmış ince uzun kavak kütükleri üzerindeki yatay tahtaları çürüyüp gittikten sonra hâlâ yerinde duran o direklerinin tepesinde tünemiş, ortalığı kolaçan etmekteydi.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Ordunun 300 kadar arabası, askerin iki yanında yürüyen bir duvar gibi ilerlemekteydi. Zaten biçim yönünden, özellikle bu koruyucu duvar olma işlevine uygun yolda seçilmiş ya da yaptırılmışlardı. Yolun iki yanında birer kol hâlinde art arda giderken, enlemesine çok yer kaplamasınlar diye, adamakıllı ince uzundular ve yan kanatları iyice yüksekti. Börklüce tâifesi, İskender Bey çerisine yaptığı gibi deniz yanından sokuluverip teknelerin küpeşteleri ardına sinmiş okçularıyla bir oklama saldırısına girişirse, asker, bu yürüyen burçların ya içine ya ardına sinecek ve Bayazid Paşa'nın okçuları dahi böylece siper arkasına sığınmış olarak, teknelerden gelen ok yağmuruna ok yağmuru ile yanıt verecekti.

Önde giden sipahilerden hemen sonra, yeniçerilerin ilk safı gibi yürüyerek askeri coşturan kalabalık mehter takımı, bu orduda görülmüyordu; çünkü mehterhâne, yeniçeri ocağının bir parçası idi ve yeniçeriler bu sefere katılmayarak, Padişahın yanında, Edirne'de kalmış olduğundan, mehterân da orada idi. Bu eksiklik, şuradan buradan gelen birliklerin Karahisar-ı Sâhip'te [Afyon'da] buluşup da 30.000 kişilik dev bir ordunun ortaya çıkmasıyla birlikte, böyle bir ordunun mehtersiz olmasına hiç alışkın olmayan, nakkâre, tabl ve zurna sesinden yoksun bir sefer yürüyüşünü pek yadırgayan Bayazid Paşa'ya batmış da batmıştı ve Paşa, hemen, küçük de olsa, mehter benzeri bir topluluk oluşturulmasını buyurmuştu. Şimdi o taklit ve küçük mehterân topluluğu, ordunun upuzun yürüyüş kolunda, gerçek mehter olsa idi onun bulunacağı yerde yani en yüksek komutanların biraz ilerisinde, askerin keyif ve özgüvenini yerli yerinde tutmak için, ha bire çalıyor da çalıyordu. Yorulmak dolayısiyle zorunlu ara verme diye bir şey olmuyordu, çünkü hânendeler yani türkü çığıranlar olsun, tabl-zen, zurna-zen vb çalgı çalanlar olsun, iki takıma ayrılmış, nöbetleşe, bir takım dinlenirken öteki çalıp söylemek üzere, işlerini yürütmekte idiler. Yalnız, yağmurun çiselemesi hızlanır, eni konu yağışa dönerse, nakkâre ve tabl üzerine gerilmiş derilerin ıslanıp gevşememesi için, onların üstüne hemen örtü geçiriliyor ve çalınmalarına ara veriliyordu.

Körfeze yağmur çiseliyordu.

Ordu, öğle vakti, batıya uzanan yolda, kıyıdan biraz içeride bir kavşağa geldi. Burası, İzmir Körfezi içinde güneybatı köşe öncesinde kuzeye doğru uzanıveren küçük bir yarımadanın (üzerindeki Özbek köyü dolayısiyle, Özbek Yarımadası) başladığı yerdi. Gelinen kavşakta sağa, kuzeye yönelip yarımadanın üzerinde bulunan (ve orta yerin biraz kuzey ilerisinde, 343 m yükseklikteki Armutalan Dağı ile doruklanan) dağ sırtının doğu eteği boyunca gidildiğinde, yarım saatten biraz fazla yürüyüşle, Vurla İskelesi'ne; kavşakta sola, güneye yönelip bir çeyrek saat kadar yürüyünce, Vurla köyünün içine geliniyordu. Ordu, kavşağın batı ilerisindeki düzlükte öğle konaklamasına geçti ve yol boyunca görülecek, bulunacak herkesi kılıçtan geçirme ilkesinin uygulamasını yapmak komutuyla, 200 kadar sipahi Vurla'ya, 100 kadarı Vurla İskelesi'ne gönderildi. Bunların, komutu yerine getirip dönmeleri bir buçuk saat bile sürmedi. İkindi vaktinin iki saat öncesinde, ordu, vaktiyle Timurtaş Paşazâde Ali Bey'in Vurla'ya, Vurla İskelesi'ne, Karaburun Yarımadası'na göndermiş olduğu, oralarını iyi öğrenip tanımış eski casusların yol göstericiliğinde, yeniden yola koyuldu.

Yağmur artık kesilmişti; gökyüzü yine bulutlu idi ama, güneş sık sık bulutların bıraktığı bir mavi aralığı yakalayıp, yeryüzündekilere kendini gösteriyordu.

Ordu şimdi hep zeytinlikler arasında yürüyordu. İki saat kadar gidiş sonrasında, son bir ılımlı yükselti aşılıp inişe geçildi, sağ yanda yeniden deniz göründü; Özbek Yarımadası ile ondan çok daha büyük olan Karaburun Yarımadası arasında kalan Gülbahçe Körfezi'nin güneydoğu köşesine gelindi, onun güney kıyısı boyunca gidiş başladı. Körfez iç ucunun karşı köşesinde, Gülbahçe köyü vardır ve bu köşeye gelince, batıya uzanan yoldan ayrılıp sağa, kuzeye dönmekle, Karaburun Yarımadası'nda doğu kıyının ya hemen yanından ya da biraz içerisinden, bir doğal yolu izleyerek, yarımada ucuna, asıl Karaburun'a kadar gidilir; (şimdiki ilçe merkezi Karaburun'un atası) Ahırlı köyü, o burnun öncesinde, güneydoğu yakınındadır.

Oralara kadar uzanan kıyı yolu, Börklüce zamanında, insan emeğiyle hazır edilmiş, ara sıra da bakım görmüş bir yol değildi. İnsanoğlu düz ya da taşlık kayalık, inişli çıkışlı, dönemeçli, uçurumlu vadili bir

araziyi aşarak bir yerden ötekine gitmek zorunda kaldığı zaman, baka baka, deneye deneye, en uygun gidiş güzergâhını, geçiş yerini bulur; sonra da kendisinin, atının, eşeğinin ayağıyla ya da arabasının, kağnısının tekeriyle çiğneye çiğneye orada bir iz oluşturur; tıpkı yamaçlarda keçilerin sık sık geçmesiyle oluşan keçiyolu gibi, bir insan yolu ortaya çıkar. Karaburun Yarımadası doğu kıyıları boyunca güneyden kuzeye giden o zamanki "yol" da işte ancak böyle bir yol idi.

Bayazid Paşa ordusu, en önde öncü sipahiler, en arkada artçı sipahiler, tam ortada –Osmanlı'nın geleneksel ilkesi gereğince Padişahın, çevresi yeniçerileriyle çevrili olarak bulunduğu yerde– Şehzade Murat ve Bayazid Paşa, hemen arkalarında diğer ileri gelen ümera, o arada Aydın İli ve Saruhan Sancak Beyi Timurtaş Paşazâde, Vurla yakınındaki kavşak sonrasında, üç buçuk saat yürüyüp arada ikindi vakti yarım saat kadar dinlenerek, günbatımının, dolayısiyle akşam ezanının az öncesinde, Gülbahçe Körfezi'nin güneybatı ucuna, oradaki kavşağın ve hemen kavşak sonrasında yanıbaşından geçecekleri Gülbahçe köyünün yakınına varmışlardı. Çevreyi, hem güzelliğine duydukları hayranlıkla, hem de "Buralarda biz de Börklüce'nin şeytan işi bir oyununa gelmeyelim" ürküntüsü içinde ortalığı kolaçan ederek, dikkatle gözden geçirdiler. Malkaca Deresi'nin ağzı ve Malkaca içmeleri, burada, Gülbahçe Körfezi'nin iç ucunda idi. O yüzden, yolun geçtiği sağlam zeminli toprak, bir alüvyon ovacığını aşıyor, aynı ovacık yol ile deniz arasında bataklığa dönüşerek uzanıyordu ve körfezin iç ucu çok sığ idi. Bu iç uca çok yakın bulunan küçücük, kayalık hayırsız ada, Ayios Theodoros Adası [Yılan Adası], yoğun maki örtüsüyle kaplıydı.

Bayazid Paşa, hemen, kavşaktan kuzeye uzanan yolun başında sağ yanda, bu yol ile bir ok atımı uzaklıktaki deniz arasında, küçücük bir tepe (belki, çok eski yerleşimlerin kerpiç evlerinin kalıntılarından, daha doğrusu kerpicin zaman içinde erimesi, aşınması, dökülmesi, çözülmesiyle orada birikip duran kerpiç kumundan oluşmuş bir höyük?) üzerinde kurulmuş, yedi sekiz tane, duvarlarının alt yanı toplama taştan üst yanı kerpiçten evin oluşturduğu Gülbahçe köyüne bir sübaşı komutasında birkaç sipahi gönderdi. Bunlar hem köyde görülecek insanları yine köy dışına çıkarıp orada kılıçtan geçirecekler, hem de güvenlik incelemesi yapacaklardı. Bayazid Paşa, şehzade ve ileri

gelen ümera bu köyün evlerinde kalacaklardı; ordu da tam kavşağın bulunduğu düzlüğe yayılarak konaklamaya geçecekti. Acaba güvenlik açısından sakınca var mıydı yahut ortaya çıkabilir miydi?

Gidenler çok geçmeden geri döndü ve inceleme sonucunu vezire arz etti: köyde tek kişi bile yoktu, herkes kaçmıştı; başka hiçbir canlı da görülmüyordu, hayvanlarını alıp yanlarında götürmüş olmalıydılar; yalnız tavukları götürmeyip hepsini öldürmüşlerdi. Deniz, üzerinde köyün bulunduğu tepenin hayli ilerisindeydi; ayrıca, çok sığdı. Köy çevresinde biri içte diğeri dışta iki tane nöbetçi çemberi oluşturulup, bir de bunların dış çemberi ile deniz arasına nöbetçiler dizilirse, köyde geceleyecek vezirin, şehzadenin, öteki ileri gelenlerin güvenliği, zaten 30.000 kişilik ordu da hemen bitişikteki düzlüğe yayılarak konaklayacağından, tam olurdu. Gerçi köyün yanıbaşındaki körfezin güneye sokulmuş iç ucunu kuşatan bataklığın çevresinde yayılan düzlük, kavşağın hemen öncesindeki derecik aşılıp da köye doğru yürünürken, biraz kesintiye uğruyor gibiydi yani tam orada pek önemsiz bir iki yükseltiyi çıkıp inmek gerekiyor ve ondan sonra köyün yanıbaşına geliniyordu ama, aradaki o bölüm dahi taşlık kayalık filân değildi, konaklayan ordu oralara da yayılabilirdi. Ayrıca, Karaburun Yarımadası'nın belkemiği durumundaki Stylarios Dağı dizisinin bu yöredeki alçacık başlangıç uzantıları, 400 m kadar batı ilerideydi; aradaki geniş düzlük dahi ordudan bir bölümün konaklamasına elverişliydi.

Ordu –özellikle Malkaca Deresi'nden ve Malkaca içmelerinden gerek insanların gerek hayvanların içme suyu gereksinmesi en uygun ve sağlıklı biçimde karşılanabileceği için burada konakladı; ertesi sabah yine yürüyüşe geçildi. Buranın sonrasında yol, pek dar ve uydurma bir patika niteliğinde olduğundan, ordu yol boyunca yürürken arabaların sağ yanda bir dizi, sol yanda diğer bir dizi hâlinde art arda ilerlemesi olanağı kesinlikle bulunmuyordu. Şimdilik soldaki diziden vazgeçildi; zaten o yanda henüz, yolun bitişiğine kadar sokulan dik yamaçlar yoktu; güvenlik sağlayıcı yaya askeri, ordunun yürüyüş kolundan hayli sol ileride, tek kişili sıra hâlinde ilerlemekteydi. Buna karşılık, yol denizin hemen kenarını izlediğinden, Börklüce okçularının yine yelkenli teknelerle o yandan askeri oklamaya kalkışması beklenebilirdi; o nedenle orada arabaların birbiri ardınca yürütülmesinden vazgeçilmedi.

Ordu, Gülbahçe sonrasında bir buçuk saat kadar yürüyüşle, az ileride Yellice Burnu'nun ve onun batı yanıbaşında Karapınar Deresi ağzının bulunduğu yere yaklaşmış, hatta öncü sipahiler burnu geçip dere ağzına varmış idi ki, ileride, Balıklova Koyu'na gizlenmişken oradan çıkıveren 8 tane yelkenli teknenin, kıyı yakınında kendilerine doğru süzülerek gelmekte olduğunu gördüler. Askerliğin mektebini medresesini görmüş olmadığı halde kendi yaşamındaki savaş deneyimleri içinde pişmiş, tarihin en büyük çatışmalarından biri olan Ankara Meydan Savaşı'nı bile yaşamış olan Bayazid Paşa, zaten, şimdi varılan arazi bölümünün, gelen orduya deniz yanından saldırmak için olağanüstü elverişli konumunu çoktan fark etmişti; tedirgindi ve tetikteydi. İzlenen doğal yol, burada, deniz kıyısının hemen yanı başından gidiyordu ve dolayısiyle deniz suyunun yüzeyi ile aşağı yukarı aynı düzeyde idi. Batı yanda, doruğu neredeyse 500 m yüksekliğe ulaşan ve Stylarios Dağ dizisinin güney yandaki yarımının en yüksek tepesi olan, yarımada doğu kıyısının hayli yakınındaki Kocadağ'ın kayalık doğu yamacı uzantıları, hatırı sayılır diklikle, yolun yanına iniveriyordu. Bayazid Paşa, 8 yelkenli geminin küpeşteleri ardına sığınmış okçularla bir ok yağdırma saldırısına girişeceğinden hiç kuşku duymadı. Yolun sağ yanında, taşlı çakıllı deniz kıyısı boyunca yürütülen, kanatları yüksek, ince uzun arabalar, yürüyen bir sur gibi, askere koruma sağlayacaktı ama, bu surun aralıkları vardı: atlar! Onların oklanıp öldürülmesi de orduyu büyük sıkıntıya sokardı, çünkü 30.000 kişilik ordunun yiyeceğini, bu taşlık ve susuz yarımadada mutlaka yolcu yanında getirilmesi gerekli olan içeceği, donanımı, arabasız nasıl taşırlardı ve atları oklanıp öldürülmekle kımıldamaz olacak arabalar, artık, yürüyüşün bundan sonrasında, orduyu deniz yanından ok yağdırılmasına karşı korumayınca nice olurdu halleri? Börklüce tâifesinin savaş gemisi yoktu ama, yörenin bütün balıkçı, gemici esnafı onlara yandaş ve hatta mürit olduğundan, çeşitli biçimlerde kullanmak üzere bol bol tekne bulabiliyorlardı. Oysa Osmanlı'nın, bütün Ege Denizi'nde, bir tek gemisi yoktu, çünkü Gelibolu önlerindeki savaşta donanmayı yok eden Venedik ile barış antlaşması yakın zamanda yapılmış idi ve Osmanlı henüz yeniden donanma oluşturabilmiş değildi. Bayazid Paşa, bu durumu da ayrıca göz önünde tutmuştu; eli altında çok sayıda tekne

bulunan ve gerek İskender Bey ordusuna gerek Timurtaş Paşazâde ordusuna karşı yürüttüğü harekât sırasında bunları pek verimli biçimde değerlendiren Börklüce'nin, şimdi de böyle bir yerde kendisine karşı saldırıya geçmesini beklediğinden, atları korumanın dahi önlemini düşünmüş, bulmuş, almıştı. Hemen komut verdi:

– İlâve kanatlar, atların sağ yanındaki kollara geçirilsin!

Arabalar çift atlı idi ve böyle arabalarda, aslında, ön dingile tutturulmuş, ileriye uzanan direk biçimli bir tek "ok" bulunur, atların biri bunun sağında, diğeri solunda olmak üzere arabaya bağlanırdı. Oysa Bayazid Paşa, soldaki atın sol yanında, sağdaki atın da sağ yanında yine ileriye uzanan yassıca direk benzeri birer kol daha yaptırıp ön dingil ile bağlantılandırmıştı; ayrıca, arabanın içinde, var olan yüksek kanatların iç yanına konarak taşınacak birer yedek kanat da yaptırmıştı. Gerek bu kanatların atlara dönük olacak iç yanında, gerek yanlara Çakılan yassıca kolların dış yanında, kanatların o kollara takılmasını ve yürüyüş sırasındaki sarsıntı sebebine düşmemesini, orada sağlam durmasını sağlayacak sürgü kolu-sürgü yuvası düzeneği dahi düşünülmüş, yapılmış, yerlerine takılmış idi. Bayazid Paşa'nın komutuyla, duruldu; arabaların içinde, var olan kanatlara dayanmış olarak taşınan yedek kanatlardan, sağ yandaki kola takılacak olanlar çıkarıldı ve takıldı; böylece, atın sağ yanında da bir tür koruyucu tahta perdenin, at yürüdükçe onunla birlikte yürümesi sağlandı. Bayazid Paşa'nın 30.000 kişilik ordusu elbette ki topu topu 8 yelkenliden korkup, arkasına sinecek yer arama derdine düşecek değildi; "Hele yanaşsın bakalım şu yelkenliler, ok atmaya girişsinler, o zaman bizim okçular da arabaların içine atlayıp onların yüksek kanatları ardına sığınarak bunlara 300 arabadan ok yağdırsın, kimin ok yağmuru altında kim pes edip savuşur, görelim" güveni içinde, orduya yeniden "İlerle!" emri verildi.

Süzülüp gelen 8 yelkenli, kıyı yolu boyunca yürüyen orduya iyice yanaştı ama, hayretle fark edildi ki, yolun çok alçakta, deniz üstü yüzeyi ile aynı düzeyde olması ve gemi küpeştelerinin çok yüksek olması nedeniyle içindekilerin hiç görülmediği tekneler, ok atma menzilinin dışında kalarak, art arda dizilmektedir; yan cephelerini, yola yığılmış, dimdik yamaç yüzünden o yana, kendi sollarına doğru çekilemeyen

ordu kolu kalabalığına çevirmektedir. Orduya, düşman ok atma menzili kadar bir mesafeden daha yakına sokulur sokulmaz durmak, ok yağmuruna hazır olmak emri verilmişti; o zaman okçular hemen arabaların içine atlayıp deniz yanındaki yüksek kanadın arkasına sığınarak ok yağmuruna karşılık vermeye girişecekti, çerinin geri kalanı da arabalar arkasına sinip kendini oklardan sakınarak beklemeye başlayacaktı. Oysa, gemiler ok menziline yanaşma manevrası yapmadan, birdenbire mancınıkla Osmanlı çerisini bombardıman etmeye başladılar ve topu topu 8 gemiye yerleştirilmiş 16 mancınık, Osmanlı çerisine ölüm saçtı, dehşet saçtı, büyük kıyım başladı ve elinden hiçbir şey gelmeyen Osmanlı çerisi kırıldı da kırıldı. Ne var ki, Bayazid Paşa ile Şehzade Murat, 30.000 kişiyle İzmir'den yola çıkmış ordunun bu dar kıyı yolunda çok uzun bir kol hâlinde ilerliyor olması nedeniyle, kendileri Osmanlı geleneğinde yürüyüş kolunun ortasında gittiğinden, Börklüce gemilerinin mancınıklarla ölüm yağdırdığı asker yığınının bir hayli öncesinde idiler ve bu yüzden, şirin canlarına halel gelmedi.

Börklüce, bu mancınıkları, Sakız ve Sisam adalarına egemen Ceneviz soylulara hizmet veren, bu soyluların ustalarına, sözü geçen adalara yerleşmiş İtalyan ustalara yaptırmıştı. Mancınıklar yapılırken de, onların ikişer ikişer takılacağı 8 gemiyi seçmiş ve takma düzenini hazır etmişti. Bu düzen, basitti; teknelerin sintine yani alt bölümünün üzerine, taban döşemesi gibi, kalın keresteler çakılmış ve teslim edilen mancınıklar da, koca koca kayaları fırlatma sırasında ve sonrasında yerinden hiç kımıldamayacak biçimde bu kerestelere, çok iri çivilerle, mıhlanmış idi. Mancınıkların her biri, 100 okka ağırlığında yuvarlakça bir taşı, 300 m uzağa fırlatabiliyordu yani etki menzili, ok menzilinden çok daha fazla idi. Gemilere, kimi 30 kimi 40 okkalık taşlardan olabildiğince çok sayıda yük, ayrıca bir sürü tahta kovan, arıların giriş çıkış yerine birer paçavra sokuşturulmuş olarak, tepeleme doldurulmuştu; ancak, tahta kovanlar, küçük bir sandık biçiminde olmaları yüzünden, mancınıkla fırlatılınca öyle 300 m gibi bir uzaklığa gidemediğinden, onları fırlatacak tekneler, kıyıya iyice yanaşıyorlardı. Tahta kovan, fırlatıldıktan sonra Osmanlı çerisi arasında yere şiddetle düşer düşmez parça parça oluyor, her birinden binlerce arı ortalığa yayılıyor ve çılgın

bir öfkeyle, kimin neresine konmuşsa, onu hemen sokuyordu. 30.000 kişilik ordunun, denizde uç uca dizilmiş gemilerin oluşturduğu cephe karşısına düşen bölümü, Sparta Kralı Leonidas'ın 300 yiğitle milyonluk İran ordusunu durdurduğu Thermopylai geçidi benzeri o daracık, yanıbaşında dik kayalık yamacın yükseldiği kıyı yolunda, çaresiz, koca koca taşlar ve arı kovanları yağıp dururken, feryat figan içinde, kırıldı da kırıldı; gemilere yüklenmiş bütün taşlar bitesiye dek bu kıyım süregitti ve Bayazid Paşa ordusu orada, ölü ya da ağır yaralı, en azından 5000 asker yitirdi, en çok 25.000 kişi kaldı. En kötüsü, kaburga kemikleri, kolu bacağı, kafatasının bir yanı kırılmış, parçalanmış, ezilmiş nice ağır yaralıya öyle bir yerde bakım, sağıtım vermenin hiç mi hiç çaresi yoktu. En yakın bimarhâneler günlerce yürüme uzaklığındaydı. Kıyım bittikten, gemiler çekip gittikten sonra, binlerce yaralı, içecek su, yiyecek, yamçı, çul örtü ve benzeri malzeme yüklü çok sayıda araba ile orada kaldı; yaralılara elden geldiğince yardımcı olmak ve Börklüce tâifesinin dağlardan gelerek verebileceği bir baskında bunları korumak için de ister istemez 1000 kadar çeri, yanlarında bırakıldı. Ordu, bu kıyım felâketi sonrasında dinlenip biraz kendini toparladıktan, öğle yemeğini yedikten sonra, yine, "Bâgi Börklüce tâifesinin can evine doğru" yürüyüşe koyuldu.

Karaburun'a kadar, eteği bazan yolun biraz batı ilerisinde, genişçe denebilecek kıyı ovası şeridine inen, bazan (mancınıklı baskın için seçilmiş yerde olduğu üzere) kıyıda ancak yolu oluşturabilecek kadar bir şerit bırakarak, dikçe yahut çok dik eğilimle denize sokulan, hatta bazı yerlerinde hiç kıyı şeridi bırakmayan ve o nedenle yolcuların üzerinden aşmak zorunluluğuna düştüğü yamaç, hep taşlık, kayalıktır. Üzerinde, Ege kıyılarının o derviş tabiatlı, bulduğuyla yetinmesini bilen çilekeş maki örtüsünü taşır ama, ekime elverişli toprak örtüsünden kesinlikle yoksundur. Bu yalçın yamaçlar, birçok yerde, Karaburun adına hiç uymaz biçimde, ak renk gösterir ve oralarda, maki örtüsü bile cılızlaşır, hatta kimi yerde yok olur. Doğa, bu yol boyunca –daha doğru söyleyişle, yarımadanın doğu kıyıları boyunca– yalnız bir iki yerde, örneğin Mordoana/Mordoğan yöresinde, küçücük ovalar oluşturabilmiştir. Mordoğan'ın kuzeydoğu, Çingeneöldü Tepe'nin güneydoğu yakının-

daki güzel, geniş kumsal sayılmazsa, kıyıda kumluk, yalnız minyatür derelerin ağızlarında görülür. Maki örtüsü genellikle yoğundur ve bu kayalık yamaçlardaki makiler, birçok bölümde şaşkınlık uyandıracak kadar iridir, neredeyse bodur bir ağaç büyüklüğündedir.

Ordu, ikindi vakti, Balıklava'ya [Balıklıova] gelmişti. Burada ova diye bir şey yoktur; kayalık yamaç kıyıya kadar sokulur. Karaburun Yarımadası'nın orta yerinde, haritadaki görünüşü hamur topağının yumrukla sıkılmış yerini anımsatan dar kıstak, denizin tam burada kara içine sokulup Balıklava/Balıklıova Koyu'nu oluşturmasıyla, batı (Sakız'a bakan) kıyıda da Gerence Koyu'nun Balıklıova Koyu ile birleşmek istercesine doğuya, kara içine uzanmasıyla ortaya çıkmıştır. Bir yandan Balıklava/Balıklıova Koyu'nun benzeri az bulunur doğal güzelliği, bir yandan yarımadanın batı kıyısına ulaşım sağlayan dağ geçidinin doğu ucunun burada olması, ama en çok da koyun kendisinin balık yatağı olması ve zaten bu yüzden Balıklava adını almış bulunması, bu koy kıyısında beş on balıkçı ailesinin, toplama taştan ve teknelerle getirilen çamurdan, derme çatma evler yapıp yerleşmesine yol açmıştı. Ancak ordu, içindekileri kılıçtan geçirmek hevesiyle bu evleri aradığında, tümünün boş olduğu görüldü. Yine, ortada bir tek hayvan yoktu, yalnız öldürülerek leşi bırakılmış tavuklar öteye beriye saçılmıştı.

Günbatımına yaklaşık 2.5 saat, karanlığın basmasına 3 saat kadar zaman vardı. Bayazid Paşa, şimdi orduya yol gösteren, vaktiyle Timurtaş Paşazâde'nin casusluk etmek üzere buralara gönderdiği, yöreyi iyi tanımış olan kişileri yanına çağırttı ve yolun daha ilerisindeki arazi durumu hakkında onlardan bilgi aldı. Börklüce'nin Mordoana'yı üs, merkez edinmiş olduğunu biliyordu. Ama, düşmanın şimdiki durumunu hiç bilmiyordu. Acaba, yalnız yelkenli baskınlarıyla orduyu vurmak taktiğini izlemek üzere, binlerce müridi ve yandaşı ile deniz yolundan adalara mı kaçmışlardı? Yol üzerindeki köylerini boşaltan insanların tümü, onun yanında savuşup gitmiş miydi? Gitmemişlerse, kılıçtan geçirileceklerini hiç kuşkusuz bildiklerine göre (Bayazid Paşa'nın azmi ve kararı daha İzmir çıkışında böyle iken, şimdi, binlerce çerisinin mancınıklardan gelen kaya yağmuru altında kemikleri parçalanarak öldüğünü, binlercesinin sakat kaldığını gördükten son-

ra, yanındaki tüm çeri ile birlikte, Börklüce takımına hıncı çılgın bir öfkeye dönmüştü), elbette savunma savaşı verecekler, postlarını pahalıya satmak, kendi öçlerini öldürülmeden önce kendileri almak hırsıyla, canını esirgemeye kalkmak gibi bir saçmalığa düşmeden, canavar gibi dövüşeceklerdi, ama acaba savaşı nerede vereceklerdi? Herhalde bu konuda seçimi Bayazid Paşa'ya bırakacak, yahut da eğer henüz kaçmamışlarsa, ordunun ilerlemesi dolayısiyle kendilerine daha da geriye çekilme olanağı artık kalmaksızın bir yerde kıstırılınca o yerde ister istemez cenge tutuşacak değillerdi. Börklüce, nasıl bir şeytan olduğunu tekrar tekrar kanıtlamıştı. Cengi kazanmak konusunda en küçük umudu olmasa bile (Bayazid Paşa, kendisinin şimdi yaklaşık 25.000 atlı, yaya çeriyle ilerlemekte olan ordusuna karşı, olsa olsa 8-10 bin yalınayak başı kabak savaşçı çıkarabilecek olan Börklüce'nin, yine de, kendine gelmiş vâridata güvenerek, bu üçüncü cengi dahi kazanacağı inancında olduğunu aklına bile getirmiyordu; onu, olsa olsa, "mezbuhâne" yani boğazlanan hayvanların yaptığı gibi, umutsuz bir hırsla cenge girişebilir sanıyordu) Osmanlı'nın olabildiğince çok sayıda çerisini kırmak için, bu amaca en uygun bir yerde kendisine saldırmakla cenge tutuşur düşüncesindeydi. İşte bu yerin neresi olabileceğini kestirmek için, yol göstericileri yanına çağırtmış, onlardan yol boyunun topografyası hakkında uzun uzadıya bilgi almıştı. Kendisine bu topografya anlatıldı; ayrıca, özetle şöyle dendi:

– Paşa hazretleri! Kıyı boyunun, buradan Mordoana'ya kadar olan bölümü, bize pusu kurulmasına elverişli değildir. Gerçi şimdi bulunduğumuz yerde, solumuzdaki kayalık yamaç kıyıya kadar sokuluyor ama biraz sonra, dağ yamacıyla kıyı arasındaki düz veya oldukça düz arazi, Mordoana yanıbaşına kadar genişleyecek. Yine arabaları yürüyen sur gibi ordunun iki yanında yürütebiliriz, sol ilerimizde art arda sıra hâlinde yürüyen bir "kanat güvenliği kolu", o yandan baskına uğramamızı engeller. Şimdi biz hızla yürüyelim; gün batımından az sonra, ama ortalığın kararmasından önce, Mordoana'nın batı yanıbaşındaki geniş düzlüğe varırız. Börklüce böyle ovalık yerde bizimle meydan savaşı vermeye cesaret edemez, çünkü böyle yerde onbinlerce sipahimiz onun yalınayak müritlerini Azrail Aleyhisselâmın tırpanı

gibi biçer. Orada kıyıdan içeride kurulmuş Mordoana, bir iki yüz nüfuslu bir köy idi. Şimdi Börklüce orayı merkez edinince nüfusu artmış olabilir ama, eğer şimdiye dek kaçmış değillerse, biz oraya yaklaştığımızda o köyü savunmak için düz yerde bizimle meydan savaşına girişemezler. Kaçmamışlarsa, herhalde ileride, bizim sipahilerimizin hızlı at süremeyeceği kayalık yerlerde, dar derbentlerde bizimle cenge tutuşmak isteyeceklerdir. Haydin oyalanmadan yola koyulalım, karanlık basmadan Mordoana yanıbaşındaki geniş düzlüğe varalım, orada konaklayalım.

Bayazid Paşa, söylenenleri doğru buldu; yeniden yola çıkma emrini verdi, ordu yürüyüşe geçti.

Balıklıova'dan başlayarak, kıyı yolu boyunca, makiler arasında tek tük zeytin ve çam ağaçları görülür. Yol, çoğu yerde bir "kıyı şeridi" bulamayıp, ılımlı eğilimle denize yaklaşan ve tam kıyıda denize az ya da çok yüksekten iniveren yamacın o ılımlı eğiliminden yararlanıp yamacın üstü boyunca güneyden kuzeye uzanır gider; hatta, böyle yerlerde, yolu seçmek, geniş ölçüde yolcunun kendisine kalmıştır. Yamaç bazı yerlerde, yolun izlediği dar bir kıyı şeridi bırakarak onun sol yanıbaşına dikçe iner ama, yolun sol yanıbaşında böyle bir yamaç duvarının yükselivermesi pek uzun sürmez, bir ya da iki ok atımı ileride, soldaki yamaç yeniden pek ılımlı bir eğilimle yola sokulmaya başlar; dolayısiyle dik yamaçlı bölüm, düşmanın upuzun kol hâlinde ilerleyen koskoca bir orduyu içinde kıstırabileceği bir boğaz niteliği göstermez. Ne var ki, buralarda yol, hele ılımlı eğilimdeki yamacın üzerinden aşmıyor da kıyı çizgisinin durumuna göre o çizginin yanıbaşından gidiyorsa, pek çok kıvrım, büklüm oluşturmak zorunda kalmıştır. Çünkü kıyının küçüklü büyüklü sayısız girintisi çıkıntısı vardır. Yolcunun önündeki deniz girintisinin ya da başını arkaya çevirerek baktığı körfezciğin, bakış yönüne göre ötesinde, ters yanında güneş yükseliyor ise, o körfezcikteki suyun tüm yüzeyi, yolcunun gözünü kamaştıracak kadar, pırıl pırıl parıldar. Yol, Balıklıova ile Mordoana/Mordoğan arasında, bir ara, Engeceli Burnu denen burna geldikten sonra, yine bir deniz girintisinin iç ucunu dolanır; Engeceli Limanı diye bilinen bu deniz girintisi, o iç ucunda, ince uzun bir haliç biçimindedir ve girintiyi bir

ovacık çevreler. Hemen buradan başlayarak, Stylarios Dağı dizisinin kuzey yarımı ayağa kalkar, yücelir, devleşir; yolcunun gözü önünde, Sipylos/Manisa Dağı misâli, yerle gök arasında aşılmaz geçilmez bir duvar olur. O dev duvarın, Engeceli Limanı'na doğru uzanan ucu, Yellice Belen Dağı'dır ve hemen onun arkasında, kuzey bitişiğinde, Küre Dağı'nın 648 m yükseklikteki doruğu bulunur.

Engeceli Limanı'nın iç ucunu dolanan ordu, gün batarken, Mordoana güney yakınlarında, kıyıdan biraz beride, bir çam koruluğunun içinden geçmeye başladı. Koruluk öyle içine düşman ordusunun saklanıp da geçen diğer orduya baskın saldırısı yapabileceği kadar geniş ve sık değildi; buna rağmen gönderilen yaya askeri, yayılarak koruluk içinden geçti, orada saklanan düşman olmadığı belirlendi ve ordu dahi koruluk içinden geçerek hemen onun sonrasındaki, Mordoana köyünün de bulunduğu düzlüğe çıktı. Mordoana İskelesi biraz doğu ileride ve aşağıda kalıyordu. Mordoana köyünde, yine, herkes kaçmış ve bütün hayvanlar götürülmüş, yalnız tavuklar öldürülerek bırakılmış, leşleri sağa sola saçılmıştı. Ordu, karanlık basarken, bu geniş düzlükte, çok sıkı güvenlik önlemleri alarak, çevresine birkaç nöbetçi halkası dizerek konaklamaya geçti.

Ne var ki, Şehzade Murat'ından, Bayazid Paşa'sından tüm rütbesiz çerilerine ve ordunun yanı sıra ilerleyen aşçı, arabacı vb takımına dek, herkes gerilim içindeydi. Yağmur dünden beri yağmıyordu, gökyüzü parçalı bulutluydu, hava yağmur havası olmaktan çıkınca da biraz serinlemişti; üstelik Karaburun Yarımadası'nın bu yöresi, şimdilik pek sert esmeyen poyrazı iyice almaktaydı. Ama insanların içini asıl titreten, havanın serinliği değil, korkuydu, gerginlikti, yürek çarpıntısıydı. Herkes, işin artık sonuna gelindiğini ve yarın "dananın kuyruğunun" kopacağını sezinliyordu. Kimse, "Bâgi tâifesi gemilere binip, hayvanları dahi yanlarında, defolup gittiler; savaş olmayacak; yarın Ahırlı köyüne ve hatta yarımadanın kuzey ucuna, Karaburun'a kadar gideceğiz, oralarda dahi hiç kimsenin kalmadığını göreceğiz, geldiğimiz yönden dönüşe geçeceğiz, yalnız bu nâbekâr Börklüce bir daha dönüp buralarda tutunmaya kalkmasın diye buralarda ötede beride nöbetçi-gözetleyici birkaç küçük birlik bırakırız herhalde" düşüncesini aklından

geçirip de, "Evet, işte öyle olacak" diyerek buna inanacak kadar iyimser olamıyordu. Daha kötüsü, askerin büyük çoğunluğunu oluşturan Türkmenler, şimdiden, Dede Sultan, tüm babalarda, dedelerde bulunan tanrısal gizli güçlerini kullanıp, örneğin birdenbire ortalığı tutuşturuvermekle, yarımadayı saran koskoca denizin sularını Bayazid Paşa ordusu üzerine saldırtmakla, bütün orduyu helak ediverecek korkusuna düşmüş, hatta bu korku eni konu güçlenmişti. Bu yüzden, sabahki mancınıkla kaya yağdırılması olayının hâlâ atlatılamamış yürek oynamasına ve ondan sonra da gün boyunca yol yürümenin yorgunluğuna rağmen, gerek Mordoana evlerinde kalan ümera takımından, gerek o geniş düzlükte yere uzanmış çeri takımından, şöyle mışıl mışıl bir uyku çekebilen hemen hemen hiç olmadı.

Ertesi gün, yine sabahın çok erkeninde, ordu yeniden kuzey doğrultusunda yürüyüşe koyuldu. Ancak Mordoana yanındaki geniş düzlükten ayrılmanın yarım saat kadar sonrasında görüldü ki, her ne kadar buralarda dahi yanları dimdik kaya duvarıyla sınırlı dağ beli filân yok ise de, sol yandan ılımlı eğilimle gelen çok kayalık, taşlık yamaç, yine, arada hiç kıyı şeridi bırakmaksızın denize kadar uzanmakta, orada birdenbire denize inmektedir ve deniz, yamaç ucundan 10-15 m aşağıda kalmaktadır (buranın biraz ilerisinde de, dağ köyü Eğlenhoca'ya çıkan yolun kavşağı bulunur). Böyle bir yerde, insan, at, eşek, katır ancak sakına sakına ayağını taşlar arasında bir yere basmakla yavaş yavaş ilerleyebilir ve araba kesinlikle buradan geçemez!

Bayazid Paşa'nın bu hâle çok canı sıkıldı. İster istemez, arabalar Mordoana yanındaki geniş düzlüğe, 200 kadar koruyucu askerle, geri gönderildi. Arabacılara, "Atları orada çözün; arabalarda taşınmakta olan, askerin yiyeceğinden, içeceğinden, yamçısından, (yatarken altına sereceği) çul yaygısından, diğer donanımından, alabildiğiniz kadarını, çuvallar torbalar içinde, iple hayvanlara bağlayın, hemen arkadan gelip orduya katılın" emri verildi ve ordu, sipahilerin tümünün de attan inmesiyle, ılımlı eğimi olan bu taşlık kayalık yamacı, ayaklarını sakına sakına taşlar arasına koyup adım adım ilerlemekle, bir yandan ötekine, geçmeye başladı.

Ordunun, tam ortada giden Şehzade Murat ile Bayazid Paşa'nın önünde bulunan yarımı hemen hemen tümüyle bu yamaçta bin zor-

lukla ilerlemekte iken, yamacın tâ yukarısında, iyice yüksekte, önce birkaç tane inek, öküz, eşek, katır görüldü, bunlar yavaş yavaş aşağıya doğru inmeye başlamışken arkalarında, yukarı bölümde keçiler, koyunlar belirdi ve aşağıdaki ordu bunda hiçbir tehlike görmeksizin, bir yandan ayaklarını sakınarak basa basa yavaşça ilerlemeye çalışır bir yandan aptal aptal ineklere, öküzlere, keçilere, koyunlara bakar iken, birdenbire yamacın en üst bölümünün hemen arkasında, görünmeyen bir insan kalabalığının patırtısı, şamatası, hayvanları aşağıya doğru koşarak, birbirini çiğneyerek ve devirerek inmeye zorlamak için bağırması duyuldu. Hayvanlara, onları ürkütmek, aşağıya doğru koşturmak, kaçırtmak için iri iri taşlar atıldı ve beş on dakika içinde, çılgınlaşmış bir hayvan seli, aşağı bölümdeki, koşamayan, kaçamayan onbinlerce çerinin, atını yedekte çeken sipahinin üzerine geldi, bindi, çarptı, ezdi, devirdi, çiğnedi, kayalığın ucunda bulunan 10-15 m yüksekliğindeki uçurumdan aşağıya düşürüp arkasından kendileri de oraya düşen hayvanların altında ezdi; Bayazid Paşa ordusu, Paşanın çaresiz bakışları önünde, orada, mancınıkların kaya yağdırması olayından beter bir kıyıma uğradı.

Bayazid Paşa, yine hiç görünmeyen düşmanın bu şeytanca oyunu karşısında dondu kaldı. Şimdi anlaşılıyordu, tüm köylerden yok olan ineklerin, öküzlerin, eşeklerin, katırların, koyunların, keçilerin nerede olduğu. Börklüce tâifesi, bu hayvanları, düşman elinde bırakmaktansa, sürüp götürmüş, Eğlenhoca köyü yolundan dağa çıkarmış, hepsini orada toplamış, iki gün boyunca da aç susuz bekletmişti. Düşmanı perişan etmek için gözden çıkarılacak, feda edilecek hayvanlara yem, su vermenin ne gereği vardı ki? Ordu gelince de işte böyle, yukarıda bekleyen Börklüce can'larından 100 kadarı, hayvanların tümünü aşağıya paldır küldür sürüvermiş, yine bir şeytanca düzenin uygulanmasıyla, olanlar olmuştu. Ölü, ağır yaralı sayısı bu kez de 5000'den az değildi herhalde; yine binlerce ağır yahut ağırca yaralıya, yakınlarda bimarhâne olmadığından, kimi iç parçalayıcı feryatlarla bağırıp dururken, hiçbir sağıtım sağlanamıyordu. Atları çözüp dönmüş, orduya katılmış arabacı takımı yine atlarla geri gönderildi, yaralıları yüklemek üzere arabaları yakına getirmeleri istendi. Ordu, hem yamacın en üst bölümüne, hem de tüm

çevreye nöbetçiler yığarak güvenlik önlemleri aldı, bu belâlı yer geçilip az ilerideki Kaynarpınar'a varılır varılmaz orada mola verildi, başlangıçtaki yani İzmir çıkışındaki gücünün çok önemli bir bölümünü yitirmiş, ama henüz Börklüce tâifesi savaşçılarından bir tekini bile öldürememiş Bayazid Paşa ordusu, derlenip toparlanmaya çabaladı. Sonra, öğle vaktine daha yaklaşık bir saat bulunduğundan, yemek molasını ileride vermek üzere, yürüyüşe koyuldu. Arada öğle molası verildi, yemek yendi, yine yürüyüş başladı; ikindiye yakın, kıyıdan içeride ve denizi görmeksizin, ılımlı yükseltiler arasından geçerek gidilirken, sağda bulunan az yüksek bir tepeciğin (Kalpaklı Tepe, 138 m) doğu eteğinden geçer geçmez, bu tepenin kuzey yanıbaşındaki Akburun ve onun batı yanındaki deniz girintisi görüldü, sonra yine kıyının uzağından yürüyüş başladı. Yol göstericiler, artık Ahırlı/Karaburun köyüne ancak iki saat yürüyüş uzaklığında yol kaldığını söylüyorlardı. Soldaki kayalık yamaç iyice yükselmişti, dikti; maki örtüsü çok yoğundu. Sağ yan, uçurumdu. Burası tam baskın ve pusu yeri olabileceğinden, Bayazid Paşa, orduyu bu yerden ince kol sırasında geçirdi; öyle ki, saldıran düşman ancak pek az askere zarar verebilecek ve yetişen ordu düşmanı haklayabilecek idi. Ancak, biraz ileride, Ambarseki köyü altında, yol iyice dar bir vadiye girdi. Yamaçların dikliği nedeniyle sağ ve sol yanda koruyucu dış sıra hâlinde giden asker kolundan yoksun, dar geçitte ilerlemek zorunda kalan ordu, ürküntüyle, herkesin gözü dimdik yamaçları kaplayan eni konu ağaç büyüklüğündeki maki çalılarında, pırnallarında, ağır ağır ilerlerken, iyice yukarı bölümlerden, önce birkaç ses, sonra birçok ses, ardından yüzlerce ağızın oluşturduğu bir hortlaklar korosu, tüyler ürperten bir nefesi, bir ağızdan okumaya başladı. Yürümekte olan vezir, şehzade, ümera, sübaşılar, sipahiler, yaya çeriler dehşet içinde, durdu, kulak kesildi. Dikkatle dinleyenler dahi, okunan nefesin sözcüklerini çıkaramadı. Bayazid Paşa kendisinin hemen arkasında ilerleyen ümera takımı arasında bulunan Timurtaş Paşazâde'ye bakıp el etti; Ali Bey atını sürüp geldi.

– Buyur Paşam.

– Ali Bey, sen hem Türkmensin, hem bektaşîsin; dahası, paşazâdesin, bilgiç kişi olarak yetiştirildin, de bakalım; yukarılardan gelen bu ses, bu duyduğumuz, bir bektaşî nefesine benzer. Ne diyor, bildin mi?

– Beli Paşam. Bu nefesi hiç duymamıştım ama, anlayabildim. Şöyle der:

Düm tek, düm tek, dem dem dem dem
Resûlullah Sultan Dedem.

– O da nedir bre, ne der bu nâbekârlar?

Ali Bey, düzgün bir anlatım verebilmek için biraz durdu; tedirgin, kaygılıydı, onun da aklı karışıktı. O dahi gözleriyle yamacı tarayarak, söyleyeceklerini bin zorlukla toparladı:

– Paşam, söylenenin "Düm tek, düm tek" bölümü aslında, ten nen ni filân gibi bir terennüm bölümüdür, ama yine de mânası vardır. Tekkede cem sırasında nefes okunurken, iki kâse'den yani iki küçük davuldan ibaret olan kudüm çalınır ki bunun sağdaki kâsesine düm, soldakine tek denir. Elbette anladınız; "Düm, tek" demek, sanki "Vur davula, vur ha!" der gibi, "Önce sağdaki kâseye, sonra da soldaki kâseye, vur da vur" demek oluyor. "Dem, dem, dem, dem" ise, terennüm gibi geliyor ama değildir, derin felsefesi vardır. Bilirsiniz ki dem, Arapçada kan, buna karşılık Farsçada vakit demektir. Bektaşîlikteki mânası da bu ikincisidir. Bektaşîlere göre zamanın hakikati, içinde bulunulan an'dır, yani bu dem'dir. Kâinat her dem, her an, değişip yeniden yaratılmaktadır. Bir an önceki kâinat uçmuş, akmış, gitmiştir; biz, içinde bulunduğumuz dem'de, ezelî ve ebedî varlıktan, yani Huda'dan, Allah'tan, onun bir parçası ve bir görünüşü olarak, zuhur etmişizdir. Tevekkel olacağımız, boyun eğeceğimiz, işte bu dem'in tecellileridir. Nefes'in geri kalanını anlatmaya gerek yok, yeterince açık; "Dede Sultan Allah'ın resulüdür" diyorlar.

Bayazid Paşa, ayak üstü, daha doğrusu at üstünde, yüreği pır pır ederek yamaç üstlerini gözleriyle tarayıp dururken, söylenenleri biraz anladı biraz anlamadı; derin felsefeyi ise hiç mi hiç anlamadı. Zaten anlamaya vakti de olmadı; birdenbire hemen hemen her iri çalının, pırnal gövdesinin arkasından, hortlak gibi, ak entarili, başı cavlak bir Börklüce yiğidi fırlayıp Yaycı Bedir yaylarıyla aşağıya, vadinin dibine ok yağdırmaya başladı. Vadinin çıkış ucuna yakın yamaç bölümlerinde böyle maki arkalarına gizlenmiş olan dervişler ise, fırlayıp yola

inmişlerdi; oradan çıkışı, ordunun kaçış yerini kapatmak üzere daha önceden getirilmiş, yanları yüksek ağır arabalar göz aşıp kapayıncaya kadar yola sürülmüş, okçular kale burcu gibi kullanılacak arabaların içine, yüksek kanatların arkasına sığınarak Bayazid Paşa çerisine yağmur misâli ok fırlatmaya girişmişlerdi.

Oklama kıyımı hayli uzun zaman sürdü; ordu pek çok ölü, yaralı verdi. Ne var ki, Bayazid Paşa, İskender Bey ordusunun tek çeri kurtulmayasıya kıyımdan geçirilmesi olayının ayrıntılarını iyice aklına yazmış, onlardan ders almıştı ve şimdiki kanyon türü, dik yamaçlı, upuzun vadiye girerken, bu yalçın ve maki örtüsü pek yoğun yamaçlarda ordunun sağında solunda birer dizi asker yürütüp kanat güvenliğini sağlamak olanağı bulunmadığını görür görmez, belki de ayrıca Çivril yakınında Myriokephalon geçidinde 1176 yılında Selçuklu ordusunun Konya'yı zaptetme seferine çıkmış Manouel Komnenos ordusunu nasıl mahv ü perişan ettiğini bildiğinden, ordunun tümünü dar geçide sokmamıştı. Ordunun yarıya yakını, geçide girmeden, verilen komut üzerine beklemede kalmıştı; Şehzade Murat o bölümün başında, Bayazid Paşa ise girenlerin sonundaydı ve hemen dışarıya dönebilmişti. Önde giden ordu yarını selâmetle öteki uçtan çıkarsa, kendilerine gelecek ulak sipahilerin bunu bildirmesiyle, arkada bekleyen yarın da geçide girecekti, emir öyleydi. Öndeki ordu yarısı, vadi geçidinde pusuya düşüp kıyımdan geçirilir olunca, bunların en arkada bulunanları, o arada Bayazid Paşa'nın kendisi, at sürüp dışarıdaki ordu yarısına durumu bildirdi; arkada bekleyenler, okçu yayaların hemen harekete geçmesiyle, sipahilerin dahi attan inip atları orada nöbetçiler gözetiminde bırakarak onların peşine takılmasıyla, yamacın yukarı bölümlerine yandan tırmanmaya, Börklüce yiğitlerini çevirme harekâtına giriştiler. Dağ yamacının en yüksek yerinden, ya da sırt çizgisine yakın yüksek yerlerinden ilerleyerek, aşağıya ok yağdıran Börklüce tâifesini, arkadan oklamakla, kılıç çalmakla kırmak istiyorlardı. Ancak, ordunun yarısının dar vadi geçidine girmeden arkada, yedekte bırakıldığını gören Börklüce, bunlara karşı önlem almamış değildi. Vadi girişinde bekleyen Bayazid Paşa çerisi yamaç yukarıya çıkma çabasına girişir girişmez, tam karşılarında ve yükseklerde çalıların, pırnalların ardı-

na sinmiş olan Börklüce yiğitlerinin ok yağmuru başladı ve öndekileri kurtarmaya koşan arkadaki çeri dahi pek çok kayıp verdi. Ama Osmanlı'nın ordusu, kırmakla tükenecek ordu değildi; vadi ağzında bekleyen çeri, bölük bölük, dalga dalga, kendi ölülerinin üstüne basa basa, ölü ve yaralı vere vere, yamacın üstüne doğru yürüdü; oradaki 2-3 bin Börklüce yiğidi çekilmek zorunda kaldı ve cenkteki ilk ölülerini orada verdi. Yine de, yöreyi, çalılar arasındaki keçi yollarını avuçlarının içi gibi bildiklerinden, beş altı ölü dışında tümü, kestirmeden, Ahırlı/Karaburun önüne inmeyi başardı.

Bir kez daha Börklüce tâifesinden pek kötü bir dayak yemiş, yine mevcudu bir hayli eksilmiş ve ölenler, ağır yahut dövüşemeyecek kadar ağırca yaralanmış olanlardan geriye kalanı, İzmir çıkışındaki mevcudun yarısına, aşağı yukarı 15.000 dolaylarına inmiş Bayazid Paşa ordusu, vadi çıkışının hemen sonrasında, oradan Ahırlı/Karaburun'a doğru uzanan, dalgalı düzlük denebilecek, az eğilimli yamaçlar ve alçak kabartılar arazisinin başında, hem dinlenmeye geçti hem de gece konaklaması öncesinde, kendini toparlamaya girişti. Herkesin keyfi çok bozuktu. Şehzade Murat, yanında Timurtaş Paşazâde Ali Bey, bir çul yaygı üzerinde bağdaş kurup oturmuş Bayazid Paşa'nın yanına geldi:

– Lala Paşa hazretleri! Hâlimiz kötüden betere gitmektedir. Bu deyyus Börklüce ikide bir çeşit çeşit hile hud'a ile orduyu kırar geçirir; sonunda, havf edile kim, Cenab-ı Hak göstermeye, ortada ordu diye bir şey kalmaz. Tedbir ne ola dersiz?

Paşa, yorgun, bezgin, bitkin, omuzları çökmüş gibi dururken, yüzünde, şehzadenin hiç ummadığı bir tepki belirdi; bir mutluluk gülümsemesinin belli belirsiz hayali! Sultan Mehmet'in, felek çemberinden nice kez atlayıp geçmiş Lalası, çok hafif sesle, tek tek konuştu:

– Bu haller senin için bâis-i nevmidî olmaya Şehzadem. Unutma; doğum, kaçınılmaz olarak gelecek ölümün habercisidir ve ölümü sürükler getirir; gençlik, hatta çocukluk, ihtiyarlığın başlangıcıdır. Bizim de başımıza gelen bu haller, Börklüce'nin nice kez şeytan işi hile ve hud'a ile ordumuzu kırıp geçirmesi, sonunda bizim zaferimizi ve onun felâketini getiriyor.

Murat ile Ali Bey, anlamayan, anladığı kadarına da inanmayan bakışlarla sözün gerisini beklediler. Bayazid Paşa konuşmayı sürdürdü:

– Ol deyyusun şimdiye kadar yaptığı ettiği, nihayet bana, onun kafası içindekini öğretti, anlattı. İşte böyle olunca da Börklüce yandı gitti demektir.

Dikkat edin, her zaman yapageldiği ne bu mülhid sergerdenin? Bilcümle tâifesiyle bizim önümüzde durmak, biz ilerledikçe hep arada az mesafe bırakarak önümüz sıra ilerlemek, mert meydanında meydan muharebesine asla ve kat'a girmemek, sizin de buyurduğunuz üzere tekrar tekrar şeytan işi hile ve hud'a ile ikide bir ordumuzu kırıp geçirmek. O, böylece, kendi şirin canı tehlikeye girmeden ve tâifesi kayıp vermeden bizi şurada burada kayıp verdire verdire eriteceğini sanıyor. Muhtemeldir ki pek güçsüzleştiğimizde, tıpkı İskender Bey çerisinden, ol merhum Sancak Beyi dâhil, hiç kimse kurtulmadığı gibi, Ali Bey çerisinden de ancak bir avuç insanın kurtulabildiği gibi, yine öyle bir hâli aynen ihdas etmek üzere, ordunun son bakiyesine saldırmayı kurmaktadır.

Amma, şimdi maymunun gözü açıldı! Görelim bakalım, Börklüce mi yaman, Bayazid mi yaman?

Ve aklından geçen, hemen uygulamaya koyulacağı düzeni onlara yavaş sesle açıkladı.

Bayazid'in şimdi yapabildiği saptama, çok doğru idi. Gerçekten de Börklüce'nin stratejisi, tüm can'larıyla, okçularıyla, atlılarıyla Bayazid Paşa'nın önünde bulunup, hiç meydan savaşı vermeden, çeşitli tuzaklarla, vur-kaç baskınlarıyla, hep yollarda yürüyüp kendisini arayacak olan Bayazid Paşa ordusunu eritmek, bu ordu iyice güçsüzleştiğinde yine baskın biçiminde bir saldırıyla meydan savaşına girişip ordu kalıntısını tümüyle haklamak, "üçüncü cenk"ten de zaferle çıkmak idi.

Ertesi sabah, yüce doruklardan Bayazid Paşa ordusunu gözleyen Börklüce'nin ileri gözetleyicileri, ordunun yürüyüşe geçmediğini; sıkı güvenlik önlemleriyle ve iç içe nöbetçi çemberleriyle korunan konaklama yerinden hiç kımıldamadığını hayretle gördüler. Ordu, bütün gündüz boyunca orada kaldı ve geceyi dahi aynı yerde geçirdi.

Oysa, Paşa, daha Börklüce'nin ileri gözetleyicilerinin ortalığı görebileceği zamanın çok öncesinde, gün ışığı kendisini göstermeden,

yanlarına birkaç yol gösterici verdiği 5000 kadar yaya çerisini, gelinen yol üzerinden biraz geriye göndermişti. Bunlar, güneşin ilk ışıklarıyla, Börklüce'nin hayvanları dağ sırtına çıkarmak için kullandığı yolu izleyerek, boşaltılmış Ambarseki köyü üzerinden Stylarios Dağı dizisinin oradaki sırtlarına tırmandılar; yakındaki, birkaç evden oluşan Kalecik mezraasına vardılar. Burada, Bayazid Paşa'nın girişeceği saldırıda Börklüce'nin Ahırlı (Karaburun)-Kalecik yolu üzerinden çıkış bulmasını engellemek, onun yolunu kesmek için 2500 çeri bıraktılar. Diğer 2500 çeri, ilerlemeyi sürdürdü. Ahırlı/Karaburun'un bulunduğu yere göre tam ters doğrultuda, güneybatı yönünde bin zahmetle uzun zaman yürüyüp, Mimas/Akdağ doruğu kuzeybatı yakınında, biraz aşağıdaki Yaylâköy'e vardılar ve yön değiştirip, bir V çizmek üzere dönerek, orada başlayan bir doğal vadi çukurunu, dere yatağını izlemeye koyuldular, tam kuzeye yürüdüler. Daha ikindi olmadan, Börklüce tâifesinin toplu halde bulunduğu Ahırlı'nın kuzeybatı ilerisinde, Bayazid Paşa ordusunun gelmekte olduğu kıyı yolu üzerinde ama Ahırlı sonrasında, onun gerisinde bulunan Bozköy'e inmişlerdi. Böylece, Börklüce'nin arkasını kesmek üzere yapılan büyük V yürüyüşü tamamlanmış ve Börklüce üç yandan çevrilmiş oldu. İzlemeye çalışabileceği tüm yolları, düşmanın güçlü birlikleri kesmişti. Dördüncü yan, denizdi; Börklüce olan biteni fark etse idi, hiç değilse, kendisi başta olmak üzere tâifesinin bir bölümünü, Bayazid Paşa Ahırlı'nın tam kuzey aşağısındaki İskele'ye inesiye dek, gemilere bindirip oradan uzaklaştırma şansına sahipti; ama, fark edemedi. Zaten, kim bilir, belki fark etseydi bile, "Üçüncü cenkte dahi zafer sizin" vâridatına inanmışlığı sebebine, o şansı değerlendirmeyecek, yine "ikrarsız şeytan-ı lâin" Bayazid Paşa'nın üzerine yalın kılıç saldıracaktı.

Çevirme işi tamamlansın diye, ordusunun yanında kalan bölümünü o gün ve gecesi boyunca konaklama yerinde tutup bekleyen Bayazid Paşa, ertesi gün güneşin ilk ışıklarıyla birlikte, çerisini Ahırlı doğrultusunda saldırıya geçirdi. Burada arazi, denizden biraz yukarıda ve kıyıya yakın bir hafif dalgalı topografya gösterdiğinden, sipahiler, o sahra benzeri yerde rahatça at koşturabilecek, düşman üzerine yüklenebilecekti. Yaya çeri yürüyüşe başlarken, sipahiler, onları hiç beklemeden, dolu dizgin saldırıya geçti.

Börklüce'nin, bu aşamada meydan savaşı vermek ya da herhangi bir köyü savunma savaşı vermek diye bir niyeti yoktu; yine Bayazid Paşa ordusunun 3 km kadar ilerisinde bulunup oradan, türlü türlü hınzırlık tasarlayarak baskın saldırıları yürütmek niyetindeydi. Ancak, Bayazid Paşa ordusunun Ahırlı sonrasında hangi yolu izleyeceğini kestiremiyordu. Bir olasılıkla, Paşa, Börklüce'nin kıyı yolu boyunca geriye çekilmekte olduğuna hükmederdi ve Ahırlı sonrasında Bozköy, Has Seki, Küçükbahçe yoluna girerdi; ikinci olasılıkla, Börklüce tâifesinin dağlara çıkıp, sipahilerin onları izlemesine olanak bulunmayacağından, hem orduyu bölmek hem de bu kayalık, yoğun ormanlık dağlarda yaya askerini daha kolaylıkla pusuya düşürmek için, Mimas/Akdağ doruğuna doğru tırmanırcasına, Kalecik, Yaylâköy yoluna vuracağını düşünür ve yaya askeriyle oraya girerdi; ama böyle yaparsa, ordusunun gücünü bölmek istemeyeceğinden, herhalde, sipahiyi attan indirir, atları Ahırlı'da nöbetçi birkaç yüz çeri gözetiminde bırakıp attan inmiş sipahiyi dahi yayalarla birlikte dağ yoluna sürerdi. Börklüce bu olasılıkları, derin derin düşünerek, hesaba kitaba vurdu. Sonunda, Bayazid önünde çekilecek tâifesini ikiye bölmek kararını verdi. can'ların yarısı dağ yolu boyunca, diğer yarısı kıyı yolu boyunca çekilecekti ve her iki kol, yarımadanın batı kıyısı yakınındaki Küçükbahçe'de yeniden birleşecekti. Bayazid Paşa kendi ordusunu hangi yola sokmuş ise, ona karşı hınzırlıklar düşünüp baskınlar vermek, orduyu eritmek "çalışma"sını, o yol üzerinden çekilen tâife kısmı yapacaktı.

Bu tasarım gereğince, Börklüce, daha Bayazid Paşa ordusunu dar geçitte maki arkalarına sinmiş okçularla iyice tırpanladığı günün akşamında, ordu geçitten çıkıp o yer ile Ahırlı arasında, Ambarseki ve Saip köyleri aşağısında uzanan arazinin güney ucunda konaklamaya geçtiğinde, kendi tâifesinden kimlerin dağ yolunu, kimlerin kıyı yolunu izleyeceği konusunda belirleme ve görevlendirmeleri yapmış idi. Ancak, ertesi sabah Bayazid ordusunun yeniden yürüyüşe başlayacağı ve ileri gözetleyicilerin bunu bildirmesiyle Börklüce tâifesinin de, yapılan görevlendirmeye göre, yarısının dağ yolundan, yarısının kıyı yolundan Bayazid Paşa'nın önü sıra çekilmeye koyulacağı hesaplanıyorken, ileri gözetleyiciler, ordunun kımıldamadığını, konaklama ye-

rinde kaldığını bildirmişti ve Börklüce tâifesi de, tümüyle, Ahırlı'da ve yakınlarında beklemede kalmıştı. Ertesi gün, yükseklerde bulunan ileri gözetleyiciler, sabahın erkeninde, ordunun harekete geçtiğini hatta sipahilerin Ahırlı doğrultusunda at koşturarak saldırıya giriştiğini görür görmez, çan çalarak Börklüce'yi uyardılar. Bu çanlar, yarımadanın şurasında burasındaki terk edilmiş, viraneye dönmüş Rum kiliselerinden alınmış, gün gelir bir işe yarar diye saklanmış "komün malları" idiler; yüksek yerlere çıkacak ileri gözetleme görevlileri takımcıklarından her birine bir tane çan verilmişti; çalındıklarında, çok uzaklardan sesleri duyulabiliyordu. Uyarı gelince, Börklüce, tâifesinin, önceden belirlediği iki yarımından her birine, kendilerine söylenmiş olan yola girmek üzere çekilme hareketine başlamaları emrini verdi. Düşman 3-4 km kadar ilerideydi, atlısının buraya varması bile hayli zaman alırdı ve Ahırlı köyüne gelince yine ortalığı bomboş bulacaklar, savunma savaşı verecek kimse ile karşılaşmayacaklardı, Börklüce'nin hesabına göre, ister istemez onun peşindeki bitmez yürüyüşe yeniden başlayacaklardı.

Hesap böyle idi ama, bu kez hesap tutmadı. Başlarında Börklüce ile kıyı yolundan çekilenler, Kaplandağ'ın hayli dik kuzey yamacı dibinde, Kanlıkaya Burnu ucunun berisinde, kıyıdan biraz mesafeli olarak yürürken, yol üzerindeki Bozköy'ü daha önce tutmuş 2500 Bayazid çerisi önlerini kesti. Ahırlı'dan tam güney doğrultuda Mimas/Akdağ doruğu yönünde gitmekle dağa tırmanan yola sapanlar dahi, Kalecik'te yolu tutmuş diğer 2500 çeriyle karşılaştı ve her iki kol, kendi önlerindeki yolun kesilmiş olduğunu görmekle birlikte diğer yolun dahi aynı durumda bulunduğunu bilmediğinden, o diğer yola sapıp kaçmak niyetiyle, hızla geriye döndü; iki kol, daha önce birlikte oldukları yerde, Ahırlı'da yeniden birleşti ve tam orada, Bayazid Paşa ordusu da üstlerine çullandı.

Neşrî'nin deyişiyle, "mübalâga ceng olundu". Börklüce takımının kendine güveni tamdı; şimdiye kadar hiçbir yenilgiye uğramamışlardı, iki cenkte baskın yöntemiyle düşmanı perişan etmişlerdi ve en önemlisi, kerametinden en küçük kuşku duymadıkları Dede Sultan'a gelen vâridat, üçüncü cengi dahi onların kazanacağını bildirmişti. Kendile-

rine özgü yeni dinsel inancın coşkusu ve hatta taassubu içinde, tam din yobazı hırsıyla kılıç sallamakta, ok atmakta, canavar gibi dövüşmekte iken, bir ağızdan bağırıyorlardı:

Hak eyvallah Hude Hude
Yektir Allah Sultan Dede.

Bu âvaz'da dahi hikmet vardı, felsefe vardı. Gerçekten, Bedreddin öğretisinin yanı sıra çok derinlere uzanan dallı budaklı zengin köklere sahip bektaşî öğretisinden de esinlenmiş Börklüce öğretisinde, ezelî ve ebedî varlık, Tanrı, tektir, madde ötesi değildir, *evrenin bütününden* oluşur. İnsan da o bütünün bir parçasıdır ve akıl ile, sonuçta da Tanrı'ya özgü yaratma yeteneğiyle donatılmış olduğundan en seçkin parçasıdır; Tanrı ve Tanrısal Hikmet onda kendisini gösterir. Böylece, Tanrı'yı insana, insanı Tanrı'ya eşitlemek yanlış olmaz. Dede Sultan ise, insan soyunun Tanrı gözünde en seçkinidir; dolayısiyle insan soyunu "temsilen" Tanrı'ya eşittir.

Ne var ki Börklüce tâifesinin bütün özgüvenine, coşkusuna, hırsına, yiğitliğine, canavar gibi dövüşmesine rağmen, Bayazid Paşa yine, deneyimli komutan olduğunu göstermiş idi; Börklüce'nin yaklaşık 10.000 savaşçısına karşı, önce, elindeki çerinin tümünü değil, yalnız 7.000 kadarını cenge sürmüştü; Börklüce'nin can'ları, cezbe coşkunluğuyla hırs içinde kılıç, gürz sallayıp, cengin başlamasından iki saat kadar sonra, artık Bayazid Paşa çerisine belirgin yolda üstünlük sağlamış görünürken, Bayazid Paşa, yedekte tuttuğu dipdiri 3000 çeriyi cenge soktu. Ayrıca, Börklüce safları arasından geçip sıyrılabilen, kimi Bozköy'e ulaşabilen kimi de Kalecik mezraası yoluna girebilen birkaç fedai sipahi, oralardaki, yolu kesmiş Bayazid Paşa çerilerine de saldırı emrini iletti. Börklüce tâifesini kıskaca almış olarak oralarda bulunan birlikler dahi saldırıya geçti. Börklüce can'larına Bayazid Paşa ordusunun asıl kalabalık kısmı doğu yandan, yaklaşık 10.000 yaya, sipahi çeri ile saldırırken, batıdaki Bozköy yolundan 2.500 yaya ve güneydeki Kalecik yolundan yine bir o kadar yaya çerinin yüklenmesi, iki saattir kılıç sallayan, ok atan yorgun Börklüce tâifesini, ezdi. Can'ların kimi çarpışırken öldürüldü; kimi bitkin, perişan, yamaçlara tırmanıp kaçmaya çalışırken kılıçtan geçirildi.

Börklüce, cenk alanının orta yerindeydi; çatışmanın sonuna kadar, yanında en yakınlarından 20-25 derviş, kılıç sallayıp durmakta iken, Bayazid Paşa, onun çevresine yığılan kendi çerisine, bu kişileri canlı istediği, onlara savaş alanında öldürülmekten daha münasip bir ölüm hazırlayacağı haberini iletti, o yolda buyruk verdi. Börklüce ile yanındakiler, üstlerine üşüşen sayısız çeri tarafından kıskıvrak yakalandı; kolları arkadan bağlandı, boyunlarına da ilmikli ip takılarak her birine takılan ipin ilmiksiz ucu, onun önünde yürüyen tutsağın boynundaki genişçe ilmiğe geçirildi. En önde yürütülen Börklüce'nin boynundaki ipin ucu ise, kendi önünde başka tutsak olmadığından, bu tutsaklar kervanını güdecek sipahinin atının eyerine bağlanmıştı.

Bayazid Paşa, Börklüce'yi, onun adamlarının onun tarafından verilen emirle Ayasluğ kalası dizdarını astığı yerde, yani Ayasluğ'daki Roma çağı su kemerlerinin bulunduğu yerde, işkenceden geçirtip öldürtmeye ve sonra ölüsünü orada ipe çekip sallandırmaya yeminli idi. Bu nedenle, yalnız Börklüce değil, onun sebebine, ordunun Bayazid Paşa komutasındaki bölümü de Ayasluğ'a kadar yürütüldü. İzmir ve Trianda (Torbalı) üzerinden gidiş yolu izlendi. Bu gidişte, ikinci bir amaç daha güdülmekte, yöre halkına Sultan Mehmet'in gücü gösterilmek, Aydın İli'nin halkı sindirilmek istenmekte idi. Yaklaşık 180 km olan yol, her gün 8 saat yürüyüp ortalama 25 km yol almakla ve İzmir'de iki tam gün dinlenmekle, 9 günde gidildi. İzmir konaklaması sırasında Bayazid Paşa, Sultan Mehmet'e bâgilerin ezildiğini, reislerinin esir edildiğini, gerekenin yapılacağını bildiren bir nâme yazıp hemen tatarla gönderdi. Şehzade Murat İzmir'den sonra Rumiye-i Suğra askeriyle kendi sancağı yönünde yola koyuldu; kar yağışı başlayıp da yolculuğu zorlaşmadan oraya varmak istiyordu.

Yalınayak yürüyen bütün tutsakların tabanları yara oldu, kesilmiş et parçasına dönüştü. Hiçbiri gık demedi. Çünkü, Dede Sultan'a gelen vâridat, onların üçüncü cenkte dahi zafer kazanacağını muştulamıştı, demek ki Ahırlı önündeki cenk, vâridatın kasdettiği üçüncü cenk değildi; o, tıpkı Karaburun Yarımadası'nda kıyı yolunda ilerleyen Osmanlı ordusuna derbentten geçerken ok yağdırmaları olayı gibi, çatışmalar dizisi içinde yer almış, ama kesin sonucu belirleyecek olmayan bir çatışma idi; üçüncü cenk, ileride Hak Tealâ'nın belirleyeceği zaman ve koşullarda yapılacak, kendileri o cenkte Osmanlı'yı perişan edeceklerdi.

* * *

Börklüce ile tutsak yoldaşları, doruk yerinde Ayasluğ kalesinin bulunduğu az yüksek tepenin, kente bakan güney yamacında, aşağıda bulunan, büyük kiliseden bozma câmi iken şimdi bakımsız kalmış, ötesi berisi yıkılmış, câmi olarak kullanılmaz olmuş yapıya kapatıldılar ve o zaman, üçüncü bir cengin olmayacağını anladılar. Ertesi gün dâra çekilecekleri kendilerine söylendi. Yaşamlarının ertesi sabaha kadar uzayabilmesini, Bayazid Paşa'nın yol yorgunu olmasına ve onların kârını itmem eylemek işini bu yüzden bir gün sonraya bırakmış bulunmasına borçlu idiler.

Tutsakların kapatıldığı yapının orta yerinde bulunan bir kabir hristiyanlarca çok ulu kişi sayılan Ayios Ioannes/Azîz Yohanna (ya da, Yahya) kabri diye biliniyordu. Bu kişi, kendilerine gelen tanrısal vâridatla, İncil metni yazan dört ermişten biriydi; hatta, kimilerine göre, İncil'i oluşturan, hepsi de çeşitli kişilerce böyle kutsal vâridat gelmesiyle yazılmış metinlerden bir diğerini, Apokalypsis'i, o metnin kendisinde söylendiğine göre, Patmos Adası'na çekilip keşiş yaşamı sürerken yazmış olan Ayios Ioannes de bu kişi imiş; kimileri ise, o Ayios Ioannes başkadır inancında idi. O kabir üzerine, daha hristiyanlığın ilk yüzyıllarında iyi kötü görkemli bir mezar anıtı niteliğiyle bir kilise yapılmış iken, Doğu Roma İmparatorluğu'na en güçlü, en varsıl dönemini yaşatan, tüm ülkesinde sayısız bayındırlık yapıtı yükselten Iustinianus, burada da vaktiyle az ileride yapılmış ve yüzyıllar boyunca dünyanın yedi harikasından biri sayılmış olan Efesos Artemis Tapınağı'nınkinden geri kalmaz görkemle, üstelik o tapınağın yıkıntılarından alınma bir hayli taşı bu yeni yapı için kullandırtarak kiliseyi yenilemişti, yani eskisini yıktırıp onun yerine, seyretmekle insanı hayran ve şaşkın bırakan çok büyük bir yeni kilise yaptırmıştı. Kilise, Ayios Logos, Kutsal Hikmet Kilisesi diye anıldığından, zamanla kasabaya da bu ad verilir olmuştu ve o ad Türk ağzında, Ayasuluk, Ayasluk, Ayasluğ gibi biçimlere bürünmüştü. Ayasluğ'un 1304'te Germiyan Beyliği komutanlarından Sasa Bey eliyle Rumlardan alınması ve çok geçmeden Aydınoğlu Mehmet Bey'in Sasa'yı cenkte öldürüp bu yerlere sahip olması sonrasında, hayli bakımsız ve düşkünlemiş durumdaki kilise, artık câmi olarak

kullanılmaya başlamıştı. Yapı, o zaman dahi, hayranlık uyandıracak görkem ve güzellikteydi; örneğin, 1330'larda Ayasluğ'a gelmiş olan İbn Battuta, ünlü Seyahatnâmesi'nde, bu yapıyı şöyle anlatmıştı:

> Bu beldede yer alan, dünyadaki camilerin en güzellerinden biri olan caminin, güzellikte benzeri yoktur. Daha önceleri bir Rum kilisesi olarak Rumların pek çok hürmet ettikleri ve çevre beldelerden çokça ziyarete gelenlerin görüldüğü bilinen bu kilise, belde fethedildiği zaman, Müslümanlarca câmiye çevrilmiştir. Duvarları somaki mermerden ve zemini de beyaz mermerdendir.

O dönemin Ayasluğ'u, hâlâ bir liman kentiydi. Gerçi ilkçağdaki liman ve hatta yalnız liman değil, eskiden Ayasluğ'a kadar sokulan deniz girintisinin liman yeri dahil yarısından fazlası, Küçük Menderes Irmağı'nın taşıyıp durduğu kum dolgusuyla çoktan ovaya dönüşmüş idi ama, o ırmağın o zamanki ağzı kentin pek çok uzağında değildi ve üstelik, altı düz küçük teknelerin ağızdan girerek biraz içeriye kadar ilerlemesi mümkün oluyordu. Bu yüzden, Ayasluğ, hâlâ deniz yolundan ticaret ilişkileri yürüten bir kentti; dışalım ve dışsatım limanı olarak da önemi, İzmir limanından geri kalmıyordu. Tıpkı İzmir'de olduğu gibi, Ayasluğ'da ticaretle uğraşan Cenevizliler, Venedikliler ve Pizalılar hayli kalabalık idi. Burada 1337'de Venedik konsolosluğu, 1351'de Cenova konsolosluğu açılmıştı; Cenevizli iş adamları, bir mahalle bile kurmuşlardı. Sakız Adası'na egemen Ceneviz soylularının ve Maona denen şirketin has adamı, yazmanı, sonraki yılların ünlü tarihçisi Mikhail Doukas'ın bir ayağı Ayasluğ'daydı. Genç yaşına rağmen, arkasında Ceneviz "hür teşebbüs" dünyası bulunduğu ve işe yarayabilecek her kişiye onların kesesinden bol bol rüşvet ya da bahşiş dağıttığı için, saygınlığı, hatırı geçerliği pek yüksekti.

Tutsaklar eski Ayios Ioannes kilisesi yapısına tıkıldıktan az sonra, ilkçağ Efesos kentinin büyüklüğüne kıyasla şimdi avuç içi denecek kadar küçülmüş Ayasluğ'da her yeni olay, ânında herkesçe duyulduğundan, Doukas da olayı öğrenmişti. Biraz kendi merakı yüzünden, biraz da Ceneviz efendileri hesabına "istihbaratta bulunmak" istediğinden, bu gelenler neyin nesidir, ne yapıp ne etmişler, nasıl yakalanmışlar konularında bilgi edinmek üzere, birkaç dakikalık yürüyüşle, kilisenin

yamaç aşağı yanındaki ön avlusunun anıtsal ana giriş kapısına vardı; kapıdaki nöbetçilerden Ayasluğ yerlisi olan, öteden beri tanıdığı ve zaman zaman "gördüğü" bir asese kaş göz edip onu kendi yanına getirtti, "Bizim patronlar ben şu adamlarla konuşup bunlar neyin nesi imiş öğreneyim isterler" dedi ve yanında o kişiyle, avluyu aşıp ana yapıya geçti, ayakları zincire vurulmuş tutukluların karşısına geldi. İki nöbetçi de orada dikiliyordu. Doukas, kendi yanındaki asesin kulağına eğilip, "Bunların başı kimmiş?" diye sordu. Ases, hiç konuşmadan, başını kaldırıp çenesiyle Börklüce'yi gösterdi.

Doukas, asese bir soru daha sordu:

– Bunlara birisi, sevap olsun diyerek bir lokma ekmek, yiyecek başka bir şeyler vermeye kalksa, verdirmeyin diye bir emir almışlığınız var mı?

– Yok.

– Ases kardaşım, bilirsin ben sevap etme düşkünü bir gâvurum; al şu akçaları, paranın yettiği kadar pide, zeytin, üzüm getiriver.

Ases, istenenleri birkaç dakika içinde getirdi; Doukas da hepsini, içeride uzanan, kimi bitkinliğine rağmen ayağındaki zincirleri şakırdatarak, gidebileceği yer varmış gibi, birkaç adım atmaya çalışan tutuklulardan birine verdi. Getirilenler pay edildi. Doukas, "Sözüm sana" dercesine Börklüce'ye bakarak seslendi:

– Geçmiş olsun ağalar! Allah hâlinize acısın, hakkınızda hayırlar versin. Ne oldu, ne bitti de buradasınız?

Börklüce has dervişti; dervişlikte ilke odur ki en kötü, en acı, en acıklı koşullar içindeyken bile hem dünyayı, hem kendini bilgece alaya alabileceksin. Eyitti:

– Ben bu memleketin Sultanıyım; Bayazid nam bâgi, sayılmaz tâife toplayıp bana âsi oldu, huruc ve kıyam eyledi, üstüme geldi; felek ona iltimas etti, Bayazid beni esir alıp işte böyle zincire vurdu. Şimdi memlekette ânın hükmü geçer oldu.

Doukas belki gülecekti, en azından sırıtacaktı; gözü yanıbaşındaki asese takıldı, gülemedi.

Pos bıyıklı, dev yapılı asesin gözlerinden yanağına yaş sızıyordu.

– Neden sana âsi oldu bu adam?

– Bana Dede Sultan derler; derviş olmadan, kemal yoluna girmeden önce adım Börklüce Mustafa idi. Bu gördüklerin benim yoldaşlarımdan sağ kalanlardır. Biz Karaburun taraflarındaki memleketi kendimize mülk edindik. Mülk sahibi olmakta hepimiz ortak idik. Kadınlarımız dışında her şeyimizde anca beraber kanca beraber idik. Bizde timar sahibi yoktu, sâhib-i arz yoktu, vüzera yoktu, ümera yoktu. Hepimiz malı ortak mülkü ortak, keyfi ortak tasası ortak, kararları ortak bir kardaşlar cemaati idik. Bizim gibi olanlar, yahut olmak isteyip de buna gücü yetmeyenler, Huda'nın eseri ya da insan emeğinin eseri malı mülkü kendi uhdelerinde yığın etmiş ve bu yığını kendine hasretmiş mahlûkatı sevmez, onları gerçek insan neslinden saymaz. Öyleleri de insan neslinden hiç kimseyi sevmez. Hele bizim gibilerin güçlenmesinden ödleri patlar, bizi yok etmek isterler; çünkü bilirler ki biz yeterince güçlenince onları zemin-i arzdan yok ederiz ve elbette bir gün hepsini yok edeceğiz. İşte ânın'çün üstümüze ordu göndermişlerdir.

Börklüce, Doukas'a söyledikleri arasında, mürşîdi Şeyh Bedreddin'den hiç söz etmedi. Oysa o günde Bedreddin, çoktan Deliorman'a geçmiş, kendisinin kıyam eylediğini açıklamış, "Mustafa dahi Aydın İli'nde kıyam eyledi, o da benim müridimdir" demişti. Böyle bir olayın Aydın İli'nde duyulması, o zamanın koşullarında, en azından birkaç hafta sonra olabilirdi. O nedenle, gerçekte Bedreddin'in hurucu olayını duymuş olmaksızın, ama Börklüce Mustafa'nın yakalanıp Ayasluğ'a getirildiğini öğrenmiş bulunmak üzerine, onu çok eskiden, Bedreddin'in kethüdâsı olduğu yıllardan tanıyan Hacı Paşa Konevî de tutsakların bulunduğu yere geldi.

Asıl adı Ali oğlu Hızır olduğu halde Hacı Paşa Konevî diye ün kazanmış bu bilgin kişi o sırada 83 yaşındaydı. Konya doğumlu idi ve öğrenimini önce orada, sonra de Şeyh Bedreddin ile birlikte Mısır'da görmüştü; Kahire'de Mübarekşah Mantıkî, ilahiyat, felsefe, mantık öğreniminde, her ikisinin hocası olmuştu. 1380 sıralarında, Ayasluğ'u başkent edinmiş Aydınoğlu İsa Bey'in çağrısı üzerine bu kente gelip yerleşmiş ve ününün asıl nedeni olan, tıp alanındaki derin bilgisiyle, *Şifa ül eskâm* ve *deva ül âlâm* adlı yapıtını, sonra da *Müntehab üş şifa*'sını, burada yazmıştı (1423 dolaylarında öldüğü sanılıyor).

Hacı Paşa, Dede Sultan ile yoldaşlarının hâlini, hele parçalanmış tabanlarını görünce, gözlerinden ak sakalına yaşlar süzüldü, hemen gidip yaranın hem acısını azaltacak hem de kabuk tutmasına yararı olacak şifalı merhem getirmeye kalktı. Börklüce, yine dervişliğini gösterdi:

– Ey erenler, biz yarın bu dünyadan gider oluruz; senin merhem böyle bir tek gece içinde, parça parça olmuş et yarasına şifa getirir mi ve getirse dahi, fâidesi nedir?

* * *

Ertesi sabah, Bayazid Paşa, erkenden, tutsakların kapatılmış bulunduğu yere geldi, içeriye girmeden ön avluda bekledi. Biraz yukarıda, pek yakında bulunan kalenin şimdiki dizdarı; ayrıca, Abdüssamet Efendinin birkaç ay önce esir pazarından o sabah satın aldığı bâkire câriyenin üzerinde debelenmekte iken kalbi duruverince öte yana göçmesi üzerine onun yerine Ayasluğ kadılığına atanan Ahmet Çelebi ile, Zeyniye tarikatinin Şeyhi Şehabeddin Ahmet Sivasî (ölümü 1456) de yanında idiler. Tutsaklar, hemen oraya getirildi. Börklüce, Karaburun'da tutsak edilmesinden o güne kadar geçen bir haftayı aşkın süre boyunca, Bayazid Paşa'nın elinde idi ve elbette ki Paşa, onu sorgulamak işini bugüne bırakmamıştı; hiçbir sorgulama olmadı.

Şeyh Şehabeddin, Börklüce'nin karşısına geldi ve onu tövbe istiğfara çağırmak istedi. Bu hazretin tarikati Zeyniye, bir sünnî islâm tarikatı idi ve en katı, en yobaz tarikatlardan biriydi; islâmın kurallarını eksiksiz uygulamak, uygulatmak iddiasındaydı.

– Mustafa Efendi! Yalnız intisab eylemekle kalmayıp bir de neşrine giriştiğin ilhad ve ibahiye itikadından, var rücu eyle. Ef'alin dolayısiyle şer-i şerife göre katlin vâcib olmakla, akîbetin her hâl ü kârda i'damdır. Lâkin âhireti düşün ve bâri biraz sonra vâki olacak vefatın sonrasında cehennem ehli arasına karışmaktan hazer eyle; kelime-i şahadet getirerek islâm itikadı üzere ruhunu Cenab-ı Hak'ka teslim et.

Şeyh Efendi, Börklüce'nin yoldaşlarına dönerek, benzer sözlerle aynı çağrıyı onlara da yaptı.

Militan devrimcilerin böyle hallerde davranış modeli çağlar boyunca hep aynı olmuş bulunsa gerek. Börklüce tâifesi son bekayasının tepkisi, slogan atıp marş söylemek türünden bir tepki oldu; başladılar bağıra bağıra devrimci nefeslerini okumaya:

Eğnine al giyenler
Boynunu vursan dönmez
Pîr yolunda gidenler
Dönmez yolundan dönmez
Biz demişiz "Enel Hak"
Yarın bizim olacak
Kalkmıştır kızıl sancak
Dönmez yolundan dönmez.

Bayazid Paşa ifrit oldu:

– Söyletmen gayrı şunları!

Onun emriyle, zaten her birinin iki ayağı kısa bir zincirle birbirine bağlı olan tutsakların elleri de arkadan bağlandı, avludan sokağa çıkarıldılar ve sola dönüp 50-60 adım iniş aşağıya yürümekle düzlüğe varmış oldular; tam karşı doğrultuda bir 100-150 adım daha yürümekle de, vaktiyle Börklüce fedailerinin Ayasluğ kalesi dizdarı Aydınoğlu İlyas Bey'i –garip Kayacık köylülerini kılıçtan geçirttiği için– cıbıl hâliyle ipe çektikleri eski zaman su kemerlerinin bulunduğu yere geldiler. Getirilenleri ve getirenleri, getirtenleri gören ahali de çevreden geldi, oraya birikmeye başladı.

Osmanlı'da, hem Padişahın hem de onun mührünü taşıyan, onun adına "Görün şunun hesabını!" diye emir vermek yetkisi bulunan birinci vezirin yanında her zaman ikişer üçer tane çingen cellât mutlaka bulunurdu. Bayazid Paşa da kendine bağlı cellâtları hiç yanından ayırmazdı. Bu cellâtların görevi ve uzmanlığı yalnızca adam boğmak, asmak, kelle uçurmak değildi. Kendilerine emir verildiğinde, emri verenin istediği türden işkence uygular yahut başka türlü mel'anet icra ederlerdi. Örneğin İzmiroğlu Cüneyt Bey'in tutsak edilmiş damadının hadım edilmesi işini de, Bayazid Paşa'nın emri üzerine, onun cellâtları ustalıkla becermiş idiler. Bayazid Paşa bugün de, buraya geliş öncesinde, emirlerini onlara bildirmiş bulunuyordu.

Önce, gösterinin assolisti durumunda tutulan Börklüce Mustafa ile ilgili olarak sergilenecek görüntüler sona bırakılarak, uvertür sanatçılar, onun müritleri sahneye çıkarıldı. Mustafa'nın önünde, bunlardan, "islâma dönmeleri" istendi; oysa hiçbiri yaşamının hiçbir döneminde, şimdi dönmeleri istenilen içerikte bir islâmın mü'minleri olmamıştı. Bayazid Paşa, onlara karşı pek yüce yüreklilik gösteriyordu; "islâma dönmek" çağrısına uyup, kelime-i şahadet getirirlerse, hemen özgür bırakılacaklardı; çünkü bir kimsenin islâma geçmesini sağlamak çok büyük sevap olduğundan ve onların bu davranışlarıyla Bayazid Paşa'nın kazanmış olacağı sevap Paşanın âhirette çok işine yarayacağından, ona daha pişkin kebap, daha yumuşak sedir, daha çok sayıda hûri tahsis edileceğinden, Bayazid Paşa, kelime-i şahadet getirecek Börklüce müritlerine bu "âlicenap", yani yüce gönüllü ve cömert tutumu seve seve gösterecekti. Ne var ki, Doukas gibi görgü tanıklarının da anlattığı üzere, müritlerden bir teki bile pîri Dede Sultan'a verdiği ikrardan dönmedi. Cellâtlar, bir zaman işkence konusunda uzmanlıklarını sergiledikten, hüner gösterdikten sonra, bıktılar; tutsakların sayısı hayli çok, cellâtlarınki azdı; tek tek her birine işkence etmekle uğraşmak başa çıkılacak iş değildi. Meslek icra etme âletleri arasından, uzunca hançerleri çıkardılar ve Börklüce müritlerini, öyle yere yıkmaya filân dahi gerek görmeden, şipşak işçilikle, tak tak tak tak, ayakta iken tam yüreği üzerinden hançerleyivermekle, birer birer öldürdüler; müritlerden kimi, Doukas'ın anlatımıyla, kendini öldürecek hançerin üstüne atıldı. Bu, elbette ki, kötü bir anlatım; iki ayağı birbirine zincirlenmiş, elleri arkadan bağlı insan, ancak, hançerin daha rahat ve sonucu kesin güvenle sağlayacak biçimde sokulması için hançerin karşısında şöyle bir dikilip uygun duruşa geçmiş olabilir. Yine Doukas'ın tanıklık ettiği üzere, müritlerden kimi, öldürülmekteyken, "Ey Dede Sultan, haydi sen de oyalanma, bize yetiş, yine kafilemize serdar ol, öte yana birlikte gidelim" anlamında olarak, "İriş Dede Sultan!" diye bağırdı.

Sıra Börklüce'ye geldi. Orada genişçe bir kalas, dört tane mıh yani çok iri çivi, bir varyoz çekici hazır edilmiş, bir deve de getirilip çökertilmişti. Cellâtlar Börklüce'nin ayağındaki zinciri çıkardılar, arkadan

bağlanmış ellerini çözdüler; onu enli kalasın üzerine özenle uzatıp yatırdılar; ayaklarını biraz birbirinden ayırarak, ellerini de yukarıya kaldırıp onları dahi biraz birbirinden ayırarak, kalasa sıkıca bağladılar. Sonra her bir el, her bir ayak, koskoca mıhlardan yani iri çivilerden biriyle, kalasa sağlamca çakıldı. Börklüce, gık bile demedi. Kalas, üzerine çakılı Börklüce ile götürüldü, çökmüş devenin üzerindeki, bu iş için özel olarak hazırlanmış, eyer yerine takılmış bir orta boy sandık üzerine uzunlamasına yerleştirildi, gezdirilirken düşmemesi için iyice bağlandı. Sandığın altı ve iki küçük yanı çıkarılmıştı; yalnız sağda solda iki yanı ile bir de üstü kalmıştı; devenin üstüne eyer yerine bu takılıp tıpkı eyer imiş gibi bağlanınca, bunun üstüne, Börklüce'nin çakılı olduğu kalas pek güzel yerleşti. Sonra, görenler için ibretlik olsun, herkes Osmanlı Padişahının nice güçlü olduğunu kafasına yazsın diye, bu deve kentin içinde dolaşmaya çıkarıldı, bir zaman gezip yine kemerin oraya geldi ve orada, mıhların bir hayli uğraşmakla çıkarılması sonrasında kalassız asılabilir hâle gelen Börklüce, adamlarınca Kale Dizdarı Aydınoğlu İlyas Bey'in asıldığı yerde ipe çekildi. Ölüsü iki gün süreyle orada, yine ibretlik olarak, bırakıldı; sonra kafası kesildi ve bir hoş temizlenip bal kavanozuna konarak Edirne'ye, Sultan Mehmet'e gönderildi.

Onun öldürülmesini gözleriyle görmüş olmayan, Aydın İli'ndeki ve yakın çevredeki onbinlerce müridi, Dede Sultan'ın öldüğüne hiçbir zaman inanmadı. Sakız Adası'nda Panayia Tourloti Manastırı'nda keşiş olan çile yoldaşı ve müridi Polykarpos da, ölümüne inanmayanlar arasındaydı; o sıralarda görüştüğü, adaya egemen Ceneviz soylularının, tâcirlerinin adamı Doukas'a, "Börklüce ölmedi, onun bir hayali çarmıha çakılıp sonra asıldı; Dede Sultan şimdi Sisam Adası'nda, vaktiyle derviş çilesi doldurmak için dünyadan el etek çekerek birlikte yaşamış olduğumuz mağaradadır, yine dünyadan çekilmişlik yaşamını sürdürmektedir" dedi.

***

Bayazid Paşa, Börklüce üzerine yürüyen ordunun, kendi komutası altında gelmiş bölümüyle, dönüş yoluna düştü, Ayasluğ'dan İzmir'e, oradan da Manisa'ya geçti. Manisa'da Börklüce'nin, derviş yoldaşla-

rıyla çeng çalıp türkü söyleyerek köyleri gezen, halkı Börklüce yandaşlığına çağıran ve Börklüce'ye çeşitli biçimlerde büyük destek sağlayan bir halifesinin bulunduğunu, onun çevresinde de çok kalabalık bir mürit tâifesinin, yıllar süren "irşad" çalışmasıyla oluştuğunu öğrenmişti. Bunların hesabını görmeye gidiyordu. Ne var ki, Börklüce tâifesinin, Bayazid Paşa ordusunu çeşitli pusularla, tuzaklarla pek çok kırdıktan sonra, sonuçta, yenildiği, ezildiği, tümüyle yok edildiği; Börklüce'yle birlikte öldürülmeyip tutsak edilen 20 kadar müridinin Ayasluğ'a götürüldüğü ve onların da hepsinin orada öldürüldüğü haberi Manisa'ya çoktan gelmiş ve Torlak Hû Kemal müritlerinin her biri bir yana savuşmuştu. Zaten Torlak bu müritlerinden hiçbir zaman oralarda bir ordu veya bir ordu çekirdeği oluşturmuş değildi; Börklüce'nin belirlediği stratejiye göre, cenk edecek bir güç oluşturma ve bunu geliştirme işi Karaburun Yarımadası'nda yapılacaktı.

Böyle olunca, Bayazid Paşa, Manisa'da dağıtılacak, hesabı görülecek bir bâgi topluluğu bulamadı, ama "fesadın oradaki başı" Torlak Hû Kemal ile onun en yakın bir yardımcısını arattırıp buldurdu; her ikisini yan yana ipe çektirdi.

YEDİNCİ BÖLÜM

Osmanlı, Börklüce'nin mürşidi, kutb ül ulema Bedreddin'in dahi nasıl defterin dürdü, ânın beyanındadır

Börklüce'nin ve tâifesinin külliyen hakkından gelindiği haberi, dört ay sonra, 1419 Şubatında Deliorman'a, Bedreddin'in ordugâhına ulaştı ve büyük tedirginlik yarattı. Bedreddin, daha Sultan Mehmet'in ordusuyla hiçbir çatışmaya giremeden, oluşturmaya başladığı ordu çekirdeğinin dağılmasını önlemek için, "Bu rivayetler, Mehmet Çelebi casuslarının aramıza kasden yaydığı yalan dolandan ibarettir, aslı yoktur, Mustafa Karaburun taraflarında hâkimiyetini sürdürür, üzerine art arda gönderilen iki orduyu helâk etmiştir, bundan sonrakileri dahi etmeye muktedirdir" duyurusunu yaptı ve o zamanın iletişim olanakları içinde olayın gerçeğini hiç kimse yerinde soruşturmayla öğrenemediğinden, çıkan söylentinin aslı var mıdır yok mudur, daha aylarca süreyle, belirsiz kaldı.

O yılın baharında, Bedreddin ordu oluşturmaya çalışadursun, İstanbul'daki Mustafa Çelebi, Rum İmparatoru Manouel'in kendi nazını, hatırını geçirdiği kişilere, örneğin Ulah Yurdu Prensi Mircea'ya, Mustafa'yı desteklesinler diye haberler, mektuplar göndermesinin sonrasında, belki kendi yanına da bu tür mektuplardan alarak, Kentlerin Sultanı'ndan ayrılmış, Mircea'nın yanına gitmiş, Mircea ona az sayıda asker de vermişti. Sultan Mehmet bunu öğrendi ve Niğbolu Sancak Beyi Cüneyt'in, artık Mustafa yeterince güçlendi diyerek ona katılacağını sezdi; Cüneyt'i tutuklayıp getirmeleri buyruğuyla Niğbolu'ya kendi adamlarından ikisini gönderdi.

Ne var ki, Cüneyt'in de istihbaratı iyi çalışıyordu; adamların gelmesinden üç gün önce Cüneyt, Niğbolu Hisarı'ndan ayrıldı; Tuna boyuna, oralara gelmiş olan Mustafa Çelebi'nin küçücük ordusuna katıldı; henüz Osmanlı ülkesinin hiçbir parçasında egemenlik kurabilmiş olmayan Mustafa, onu şimdiden vezir edindi. İki kafadar, çerileriyle, Plevne ve Sofya üzerinden güneye, Selanik yakınlarına indiler. Selanik kenti 1382-1391 arasında Rumlarla Osmanlılar arasında birkaç kez el değiştirmiş, 1394'te Yıldırım Bayazid tarafından fethedilmiş iken fetret devrinde, Rum İmparatorluğuyla hoş geçinme politikası izleyen Süleyman Çelebi, diğer bazı hisar ve bölgelerle birlikte burayı da Rum İmparatorluğu'na geri vermişti (1403). Her ne kadar Süleyman'ın yerine geçen Musa Çelebi, Edirne'de iki buçuk yıl kadar süren saltanatı sırasında, kendisine karşı önce Süleyman'ı, sonra Mehmet'i destekleyen Rum İmparatoruna düşman olmuş, Süleyman'ın ona bıraktığı yerleri bir bir geri almaya başlamış, hatta bir ara İstanbul'u kuşatmış idiyse de, İmparatorun çok etkin destek sağladığı Mehmet Çelebi'nin tekrar tekrar başarısızlığa uğradıktan sonra işin sonunda onun yerine geçmeyi, Musa'yı öldürtmeyi becermesi üzerine, şimdi, Mehmet ile İmparator Manouel arasında su sızmıyordu. O kadar ki, Mehmet Çelebi, kendisinin başkent Edirne'ye egemen olması sonrasında Manouel'in bir kutlama nâmesiyle gönderdiği ulaklara şöyle demişti: "Gidin ve babama, Rumların İmparatoruna deyin ki, Allah'ın inayetiyle ve babam İmparatorun işbirliğiyle, atalarımdan kalan topraklarımı geri aldım. Bu günden öte, artık tıpkı bir çocuğun babasına hep bağlı kalması gibi, ona bağlıyım ve daima bağlı kalacağım. İyiliğinin kadrini bileceğim ve nankörlük etmeyeceğim. Ne istiyorsa bana buyursun, onun isteklerini bir hizmetkârı gibi yerine getirmekten çok memnun olacağım." Manouel, elbette ki, Osmanoğulları'nın birbirini yemesinden pek mutlu olurdu, hatta kardeş kavgasını körüklemek için elinden geleni ardına koymazdı ama, şimdi Sultan Mehmet ile arası bu kadar iyi iken, "Eldeki bir kuş ağaçtaki iki kuştan iyidir" diye düşünmekten de kendini alamıyordu. Rum İmparatorluğu için daha da iyi koşullar yaratmak hayali peşinde koşarken, Mehmet Çelebi gibi bir dostu düşman etmek çok büyük hata olurdu. Onun için Manouel, Mustafa Çelebi'ye açıkça destek veremediği gibi, işe yarar ölçüde, etkili bir destek de veremiyordu.

Olaylar hızla gelişti. Mustafa ile Veziri Cüneyt, Rumeli'ndeki, her birinin komutası altında önemlice akıncı birlikleri bulunan Evranosoğulları, Mihaloğulları, Timurtaş Paşazâdeler gibi ailelerden gelme hiçbir komutanın kendilerine katılmasını sağlayamadılar ve bu durumda elbette ki, timarlı sipahilerden, şuradan buradan onlara perakende katılmalar da pek önemsiz ölçüde kaldı. Sıkışık durumda kalırlarsa hemen Selanik Hisarı'na sığınmak hesabıyla o yakınlarda, özellikle Tesalya yöresinde tutunmaya, oralarda bir "kurtarılmış bölge" oluşturmaya çabalarken, Sultan Mehmet, Edirne'den sefere çıkıverdi, babası Yıldırım Bayazid'i anımsatan bir hızla bunların üstüne yıldırım gibi indi, Mustafa'nın çerisi hemen dağıldı ve çoğu Padişah ordusuna katıldı, Mustafa ile Cüneyt'e, yanlarında kalmış 33 kişiyle, Selanik Hisarı'na sığınmak düştü. Sultan Mehmet, Selanik Valisi Laskaris Leontarios'dan, düşmanlarının kendisine teslim edilmesini istedi. Vali, edep erkân dairesinde, özür dileyerek, bağlı bulunduğu İmparatordan bu yolda emir almaksızın kendi başına iş yapamayacağını, durumu İmparatora ilettiğini, gelen emre göre davranacağını bildirdi. Mehmet, ister istemez, orada beklemeyi sürdürdü, bir yandan da kendisi İmparatora elçi gönderdi, Mustafa ile Cüneyt'in kendisine teslim edilmesi yolunda emir vermesini rica etti. İmparatorun Padişaha yanıtı tez geldi. Manouel şöyle diyordu:

> Sen benim evlâdım, ben de senin baban makamında olmayı kabul ederek birbirimize and verdik. Eğer ettiğin yemini tutmak istemiyorsan, Tanrı'nın adaleti, haksızlık edenleri cezalandırır. Bana sığınanları teslim etmem yolundaki teklifini, yerine getirmek şöyle dursun, bir daha duymak bile istemem. Ancak, inandığımız Tanrı üçlemesi üzerine yemin ederek sana söz veririm ki, senin hükümdarlığın sürdükçe, senin ömrün boyunca, Mustafa ile Cüneyt benim elimde tutuklu kalacaklardır.

Ancak, Rum devletinin bu seçkin tutukluları gereken onurlu koşullarda tutabilmesi çok masraflı olacağından, İmparator, "muhafaza etme, yedirip içirme gideri" olarak kendilerine yılda şu kadar bin altın verilmesini de istiyordu. Mehmet, ister istemez bu koşulları kabul etti. İmparator, Selanik valisine, Mustafa ile Cüneyt'i tez zamanda, deniz yolundan, İstanbul'a göndermesini buyurdu. Öyle yapıldı. İmparator, artık konuk-tutuklu durumunda tutacağı iki sığıntıdan Mustafa'yı

Limni Adası'na gönderdi, Cüneyt Bey'e de (Türklerce fetih sonrasında Fethiye Câmii olan) Pammakaristos kilise yapıları külliyesinde bir yer tahsis edildi.

Sultan Mehmet, artık Edirne'ye dönebilir ve Şeyh Bedreddin sorununu çözümlemeye uğraşabilirdi. Dönüş yolculuğuna çıktı. Ancak, Deliorman yöresine ulaşmak için Bulgaristan'ı güneyden kuzeye geçmesi gerekiyordu ki, bu yolculuğu Edirne'den yola çıkarak Bulgaristan'ın orta yerinden yapmak, batı-doğu ekseninde uzanmakla ülkeyi dev bir duvar gibi ikiye bölen Balkan sıradağlarını, tam en yüce bölümünden, dorukların 2300 m yüksekliği geçtiği Koca Balkan'dan aşmayı gerektirecekti. Oysa Serez'deki bir yolcu için, önce kuzeybatıya sonra kuzeye uzanan, Bulgarların Struma dediği Karasu'nun vadisi, Sofya dolaylarına kadar; oradan kuzeydoğuya uzanan İsker Irmağı'nın vadisi de, bu ırmağın kavuştuğu Tuna'ya kadar, kolay bir gidiş sağlıyordu. Daha sonra Tuna kıyısı boyunca yol alarak Niğbolu, Rusçuk, Silistre üzerinden Deliorman'a gidiş pek rahat olurdu. Sultan Mehmet, Selânik'ten Serez'e geçti ve Deliorman yöresine gönderdiği casuslarının kendisine bilgi getirmesini bekleyerek, orada oyalanmaya başladı.

Casuslarından aldığı ilk haber, akıncı komutanlarından Mihaloğlu Mehmet Bey'in yine kıvırtmaya, ikili oynamaya başladığı oldu. Bu kişi, daha önce Süleyman Çelebi'ye biat etmiş iken, Musa Çelebi tahta geçince, bu kez onun hizmetine girmiş ve gösterdiği sözde bağlılıkla, gösterişli gayretle, onun tarafından Beylerbeyi atanmıştı. Musa Çelebi'nin egemenlik ülkesi Rumeli'nden ibaret olduğu için, o sırada, Rumeli Beylerbeyi-Anadolu Beylerbeyi ikilemesi yoktu, tek Beylerbeyi vardı; hatta bu durum sonradan Mehmet Çelebi'nin Padişahlığı döneminde de süregitmiş, Bayazid Paşa (Vezirliğinin yanı sıra) Mehmet'in tek Beylerbeyi olmuştu. Musa ile Mehmet'in savaşımı döneminde, Musa'nın Beylerbeyi Mihaloğlu Mehmet, el altından, adaşı Çelebi Mehmet'i desteklemişti. Gerçi bu ikili oynama döneminde Çelebi Mehmet'e dişe dokunur, işe yarar bir destek sağlamamıştı ama, yine de Çelebi Mehmet tahta geçtiğinde bu kez onun hizmetinde akıncı komutanı ve Divan üyesi konumunda olarak Padişahın pek yakınında yer almayı becermişti. İkili oynamak alışkanlığı dolayısiyle şimdi

de, "Ne olur ne olmaz, belki saltanat kavgasında felek onun yüzünü güldürür, onun zamanında da ikbalde olmayı şimdiden ayarlayayım" hesabı içinde, aslında işe yarar bir destek sağlamaksızın, Bedreddin ile haberleşmekte idi.

Sultan Mehmet, casusların ilettiği bu haberi öğrenince küplere bindi, daha önce Cüneyt'i yakalamak için Niğbolu'ya göndermiş olduğu iki adamını bu kez Edirne'ye, Mihaloğlu Mehmet'i cellâda boğdurtup kellesini kendisine getirsinler diye gönderdi. Mihaloğlu, etkin dostlarının koruyuculuğu ile ya da rüşvetle canını kurtarır, onu öldürmeden kendisine "Öldürdük" denir çekinmesinden, kellesini gözüyle görmek istiyordu. Ne var ki, Mihaloğlu, feleğin çarkından geçmişti; onun da casusları, haber getirenleri vardı. Sultan Mehmet'in iki adamı, yine eli boş döndüler, yine onlar gelmeden kuş uçmuş gitmiş, Mihaloğlu Deliorman'a, Bedreddin'in yanına kaçmıştı.

1419 yılının bahar ayları yaşanıyordu ve Bedreddin'in durumu hiç de parlak değildi. Çevresinde bir sürü cezbeli mürit, kurulacak iştirakçi düzenden kendilerine pay çıkarmak isteyen pek çok gariban, baldırıçıplak köylü vardı ama, ümera takımından, can korkusuyla Edirne'den kaçıp gelen Mihaloğlu Mehmet dışında, bir tek kişi yoktu; bu nedenle, Osmanlı askerinden bir tek birlik dahi onun yanına katılmamıştı; çeri takımından kendi başına gelip katılan da birkaç yüzü bulmuyordu. Yalnız, vaktiyle Musa Han kazaskeri iken, kendilerine timar verilmesini sağladığı kişiler, şimdi, Osmanlı savaşa girmiş de onlara Sancak Beyi ordusuna katılmak düşmüş gibi, kendileri sipahi donanımına bürünmüş olarak gelmiş, ayrıca yanlarında kendilerine bağlı, at üzerinde savaşacak, donanımı ve yemesi içmesi kendilerince sağlanan cebelilerini getirmişlerdi ki, bunların ve getirdiklerinin toplamı 1000 kadardı. Bedreddin'in arkasında, orduyu beslemenin, donatmanın giderlerini karşılayacak bir zenginler takımı da bulunmadığından, oluşmaya başlamış ordu çekirdeğinin karnını doyurma işi bile bin güçlükle yapılabiliyordu.

Tam bu sırada, Mihaloğlu Mehmet'in Edirne'deki yakınlarından, onun yanına, Deliorman'a gelen biri, baba dede yadigârı emektar adamı Rüstem Ağa, Mihaloğlu'nun yanına varıp da onunla yalnız kalır

kalmaz, korkunç haberi verdi: Foça'nın, şimdi Osmanlı'yla iyi geçinmeye çalışan Ceneviz yöneticisi, Gianni Adorno'nun gönderdiği birkaç adam, aradaki ilişkileri düzenleyecek sözleşmeler yapmak üzere, Edirne'ye gelmişlerdi; yanlarında, Adorno'nun yazmanı, çok iyi Türkçe de konuşan Ayasluğlu bir Rum, Mikhail Doukas adlı genç de vardı. Bu kişiye Aydın İli ve Saruhan İli ahvâli sorulduğunda, Bedreddin halifesi, Dede Sultan denen Börklüce Mustafa'nın Karaburun taraflarında Osmanlı'ya hayli zaman kök söktürdükten, üst üste iki sancak beyliği ordusunu helâk eyledikten, son olarak üzerine gelen Bayazid Paşa ve Şehzade Murat idaresindeki orduya da bir hayli zarar verdikten sonra, nihayet, mağlup edildiği, cümle ordusunun kılıçtan geçirildiği, kendisinin Ayasluğ'a getirilip orada işkenceyle öldürüldüğü, bunu Doukas'ın kendi gözüyle gördüğü, tâifesinden bir tek kişinin bile sağ kalmadığı; her ne kadar Saruhan Sancağında bu Dede Sultan'ın bir halife ve yardımcısı var ise de, onun yanına topladığı başıbozukların dahi Bayazid Paşa ordusu gelmeden her biri bir yana savuşup dağıldığı, Paşa'nın Torlak diye bilinen bu kişiyi tutturup astırdığı haberlerini vermişti. Besbelli ki, "tarafsız kaynak"tan gelen bu haberler, doğru idi.

Mihaloğlu bu haberleri Bedreddin'e iletmedi. Çünkü, oraya geldiğinde, Börklüce ayaklanmasının ezildiği yolunda haberlerin zaten herkesçe duyulmuş ama Bedreddin'in bunları "Çelebi Mehmet tâifesinin uydurmasıdır, aslı yoktur" diye en kesin bir dille yalanladığını öğrenmişti. Demek, o haberler gerçekte doğru idi ve Şeyh, kendi tâifesinin dağılmaması için onları yalanlamak zorunda kalmıştı.

Haber, Mihaloğlu'nun yüreği üstüne yumruk gibi oturdu. Bedreddin'in buradaki hâli ortada idi; demek ki, ayaklanmanın diğer ayağı, Batı Anadolu'daki ayağı da hepten çökmüştü. Bu durumda, Bedreddin kıyamının başarı kazanabilmesi, olacak iş değildi. Peki, nice olacaktı kendisinin encamı? Sultan Mehmet, daha kendisi Bedreddin'e katılmadan önce ona öfkelenip canına kastetmiş, kellesini getirsinler diye Edirne'ye iki kişi göndermiş idi; ya şimdi, buralara kadar gelip hiç inkâr götürmez biçimde Bedreddin'in yanına katıldığını öğrenme sonrasında, eğer eline düşerse, ne yapardı kendisine? En iyi olasılıkla, "Kırk katır tarafından bedeninin her bir parçası bir yana çe-

kilmekle paralanmak mı istersin, kırk satır seni dilim dilim doğrasın mı istersin?" sorusu ona yöneltilirdi belki; daha kötü bir ölüm biçiminin icat edilip kendisine karşı uygulanması da pekâlâ beklenebilirdi.

Mihaloğlu, kara yaslara büründü. Ama bu hâlinin gerçek nedenini çevreye, özellikle Bedreddin'e sezdirmemeye çalıştı. Hâlini sezdirmemek diye bir şey olamazdı, o kadar keyfi bozuk, yüreği çöküktü; "Bu hâlin nedir?" diyenlere, "Üzerime bir hastalık geldi, beni mecâlsiz ve perişan eyledi, tabipler teşhis koyamaz ve derman bilemez" yanıtını veriyor, bir yandan da içi içini yiyerek, bir çıkar yol arıyordu.

Sultan Mehmet'in Serez'de, gönderdiği casusların getireceği haberleri öğrenmek için beklemesi uzun sürmedi. Dört hafta sonrasında, casuslar, birer ikişer döndü ve Bedreddin'in hâlini bildirdi: "Silistre güneybatı yakınında Kaynarca yöresinde ordugâh kurmuştur, Mihaloğlu Mehmet yanındadır ama çeri getirebilmiş değildir; Bedreddin'in yanında bir hayli mürit ve baldırıçıplak köylü var ise de bunların kıymet-i harbiyesi yok hükmündedir; toplayabildiği çerinin hepsi olsa olsa 2000'den ibarettir."

Sultan Mehmet, en "mutemet" (kendisine güven duyulan) adamlarından, saray çaşnıgîrbaşısı Elvan Bey'i çağırdı. Selçuklulardan kalma çaşnıgîr adı, önemli bir saray görevlisini anlatırdı. Çaşnı-gîr, sözcük anlamında, tad-alan, yani yemeklerin tadını, lezzetini denetleyen demek idiyse de, çaşnıgîrler, saray mutfağında pişen yemeklerin dağıtımını denetler ve çok daha önemlisi, Sultan için yemek hazırlanmasını, pişirilmesini, sunulmasını, Sultanın güvenliği açısından, daha açık söyleyişle birilerinin onu zehirlememesi açısından, gözetim altında bulundururlardı; bu sonuncu iş, yemekten –tadına bakıyormuşçasına– bir miktarın yenmesini de gerektirdiğinden, bu kişilere çaşnıgîr denmekteydi. Çaşnıgîrbaşı, öncelikle, bunların başı idi ama, "protokola ilişkin" birtakım görevleri de vardı; törenler sırasında Padişahın koltuğuna girerek, onun ata binmesine yardımcı olmak bunlar arasındaydı. Elvan Bey hayli uzun zamandır, tâ Sultan Mehmet'in sadece Sancak Beyi Mehmet Çelebi olarak Amasya'da bulunduğu yıllardan beri bu görevdeydi; Amasyalıydı. Oralı olan, (Babaîler ayaklanmasının düzenleyicisi Baba İlyas'ın torunu) Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi ile adaşlığı, rastlantı ürünü değildi; o da aynı ailedendi.

Elvan Bey huzurda el pençe divan dururken, Sultan Mehmet, irâde-i şâhanesini tebliğ eyledi:

– Baka Elvan Bey! Bedreddin gailesini kökünden halletmenin tam zamanı ve fırsatıdır. Deliorman tarafına gönderdiğimiz casuslardan haber gelmiştir. Bedreddin, Silistre'nin yakınında, Kaynarca havalisinde ordugâh kurmuş. Yanında Mihaloğlu Mehmet mel'unundan başka Bey yoktur ve o dahi asker getirememiş, ancak dört tane fedai adamıyla bu mülhid bâgilere iltihak etmiştir. Bedreddin'in kendi başına toparlayabildiği çeri sayısı 2000'i geçmez. Yanında nice kalabalık müridân, baldırıçıplak köylü var ise de bu kuru kalabalığın cenkte hükmü yok mesabesinde kalır. Yanına 5000 şahbaz sipahi al, tiz atlanıp reh-revan ol, bana Mihaloğlu'nun kellesini ve Bedreddin'in kendisini getir bakalım. Görelim Padişahına nice hizmet edersin!

Elvan Bey, "Başüstüne Sultanım" deyip usûl üzre temenna[1] çekerek, geri geri yürüyerek (Padişaha sırt dönülmezdi) kapıya kadar gitti, Serez yakınında ordugâh kurmuş kapıkulu süvarilerine Padişah emri gereğince 5000 şahbaz sipahinin hazır edilmesini, bunların Tuna boyuna sefere gideceğini söyledi (Bedreddin casuslarına gelişmeler duyurulmasın diye, seferin Bedreddin üzerine olacağını açıklamadı). Tam öğle yemeği zamanıydı; hazırlık için iki saat bıraktı, "İki saat sonra hemen yola çıkıyoruz" dedi ve tam iki saat sonra da, besmeleyle atına binip sipahileriyle, Struma/Karasu Vadisi yoluna vurdu. Bu yolu izleyerek, Demirhisar, Simitli, Yukarı Cuma, Radomir, Sofya, Eliseina, Mezdra, Çerven Breg, Plevne üzerinden, Tuna kıyısına, Niğbolu Hisarı'na varacak; oradan sonra Tuna'nın güney kıyısını izleyip hep düzlükte giderek, Rusçuk'a ve Silistre'ye uğramakla, Deliorman'a, Bedreddin tâifesinin toplandığı Kaynarca yöresine ulaşacaktı.

Elvan Bey, Sultan Mehmet'in bu görev için kendini seçmesinden hiç de hoşnut değildi; hatta, bu seçimin aslında sınama amaçlı olduğundan kuşkulanıyordu. Gerçekten, o, Baba İlyas soyundan bir çelebi kişi idi ve elbette ki, gönlündeki dinsel inancın içeriği, babaî takımının inancından başkası değildi; oysa bu, aşağı yukarı Bedreddin öğretisinin tâ kendisiydi!

---

1 *Temenna*: Sağ elin önce dudaklara, sonra alna değdirilmesiyle yapılan selâmlama.

Elvan Bey ve küçük ordusu, Sofya'ya kadar yaklaşık 250 km yolu, gün ışımasıyla gün batımı arasında, ara sıra atları dinlendirme molası vererek hep dağlık arazide at sürmekle, yedi günde aldılar. Orada bir tam gün dinlenip, ertesi sabah yeniden yola düzüldüler. Sofya ile Niğbolu arasındaki uzaklık da aşağı yukarı 250 km'dir ama Çerven Breg'den başlayarak artık daha düzgün arazide yolculuk edildiğinden, altı gün sonra Niğbolu Hisarı'nda idiler. Yine bir tam gün dinlenildi, ertesi sabah yola çıkıldı ve yaklaşık 200 km yol gidilerek, yolcuğun bu bölümünün beşinci gününde, Rusçuk'a varıldı, bir tam gün dinlenildi, ertesi sabah yola çıkıp 130 km yol almakla, üçüncü gün akşam çökmekte iken, Silistre Hisarı'nın sur kapısından içeriye girildi.

O sırada Silistre Sancak Beyi, 1396 yılındaki unutulmaz Niğbolu Kal'ası dizdarı ve savunucusu, Niğbolu Savaşı sırasında 30 yaş dolaylarında olan, "Bre Doğan", Doğan Bey idi. Doğan Bey, onları hiç beklemiyordu, çünkü Padişahın kendilerini göndermeye karar vermesinden ve bu yoldaki emrini hemen Elvan Bey'e bildirmesinden sonra, iki saat içinde yola çıkmışlar, bir menzilden ötekine hızla at süren posta tatarları örgütü "Elvan Bey, yanında 5000 sipahi ile gelmektedir" haberini Serez'den Niğbolu'ya kaç günde iletilebilecek ise, aşağı yukarı o kadar zamanda, Niğbolu'da olmuşlardı; üstelik, Sultan Mehmet, "Elvan Bey ordusunun geliş haberi Bedreddin tâifesince önceden duyulmasa çok daha münasiptir" diye düşündüğünden, Niğbolu'ya bu geliş haberinin ordu gelmeden iletilmesini istememişti.

Ordu, Silistre Hisarı içinde ve surların hemen dışında konaklamaya geçti; Sancak Beyi Doğan, Elvan Bey ile sipahi komutanlarını, hisarın kapladığı alanda en yüksek yerde bulunan ve (yeşil ova ortasında deniz kadar geniş, deniz kadar mavi, alabildiğine yayılarak, ırmak olduğunu, aktığını hiç belli etmeksizin göz önüne serilen, üzerinde çeşit çeşit geminin süzülüp durduğu) Tuna'nın doyulmaz görüntüsüne egemen olan kendi konağındaki selâmlık bölümünde yemeğe konuk etti. İçlerine bol fıstıklı iç pilâv doldurularak fırında nâr (ateş) gibi kızartılmış kuzular çatalsız bıçaksız kolayca parçalanıp mideye indirilirken, Doğan Bey, konuklarını, son durum hakkında bilgilendirdi.

Verilen bu bilgi, bâgi sürüsünü kılıçtan geçirip, Mihaloğlu mel'ununun kellesini ve Bedreddin'in kendisini Padişaha götürmek,

onun gözüne girmek, ödüllendirilmek derdindeki sipahi komutanlarının çok canını sıktı, ama Elvan Çelebi, içinden, şimdi ortaya çıkan durum dolayısiyle, pek hoşnutluk duydu.

***

Elvan Bey ile sipahilerinin Silistre'ye varışının dört gün öncesinde, onların yolda bulunduğu, Niğbolu'ya geldiği haberi, Kaynarca'ya, Bedreddin'e ulaşmıştı. Gerçekten, Elvan Bey'in Niğbolu Hisarı'na varışı ile, arada iki kez tam günlük dinlenme molası vererek, gündoğumundan günbatımına, kısa dinlenmelerle, at sürüp sonunda Silistre Hisarı'na girişi arasında tam on gün geçmişti. O dönemde, Osmanlı'nın ünlü "İnce Donanma"sı henüz oluşturulmuş değildi ve dolayısiyle bunun Tuna üzerindeki bölümü de oluşturulmamıştı; Osmanlı'nın o ırmakta bir tek gemisi yoktu. Oysa, Tuna, tarih boyunca, ağzından binlerce km içeriye kadar ulaşım sağlayan, hele kentler arası ana yol diye bir şeyin olmadığı, var olan yolların sürekli biçimde çiğnenmekle, üzerinden araba tekerleği geçmesiyle oluşan dar ya da irice patikalardan ibaret bulunduğu dönemde, pek büyük önem ve değer taşıyan bir su yolu durumunda kalmıştır. Osmanlı'nın Tuna boyuna uzanmasının bu ilk on yıllarında da durumu böyle idi. Irmak üzerinde, Karadeniz'den Avrupa ortalarına, ya da ters yönde, oradan Karadeniz'e, ayrıca ırmağın yüzlerce yerinde de bir kıyıdan karşı kıyıya yük, yolcu taşıyan pek çok tekne, süzülür dururdu. Teknelerin, özellikle batıdan doğuya gidişi, hele rüzgâr durumu elverişli idiyse, o yöndeki ırmak akıntısının da yardımıyla, bir hayli hızlı olabiliyordu; üstelik, kara yolunu izleyen sipahi gece vakti yolculuğuna ara vermek, uyumak, gündüzleri de yorulan atını uygun aralıklarla dinlendirmek zorunda bulunduğu halde, ırmak üzerinde yelin üfürmesiyle, suyun götürmesiyle yol alan tekneler, günlerce kıyıya hiç uğramadan bile gidebilirlerdi. İşte bu yüzden, Elvan Bey ile sipahileri, Niğbolu'dan Tuna kıyısına vardıkları günün üzerinden ancak on tam gün geçme sonrasında Silistre Hisarı'na varabilmiş oldukları halde, onların Niğbolu'ya vardığı haberini, Bedreddin'in Tuna kıyısında her hisarda var olan casuslarından biri, beş günde Niğbolu'dan Silistre'ye getirmiş; ertesi gün, kara yolunda at koşturan Bedreddin can'larından biri, akşam zamanı, onu şeyhine iletmiş idi.

Bedreddin'in elbette ki bu habere çok canı sıkıldı. O saatte, yanında, yandaşlarının ileri gelenlerinden, dayısı Abdal İsa dışında hiç kimse yoktu. Gerçekten, Osmanlı'nın vüzerası, ümerası içinde ona, her iki tarafı idare etmek derdinde iken Sultan Mehmet'in durumu öğrenip kellesine kastetmesi üzerine, hiç de istemeyerek kaçıp buraya gelen Mihaloğlu Mehmet'ten başka bir tek katılan olmamıştı; şu anda o dahi Kaynarca'da değildi, yanında getirdiği dört fedaisiyle birlikte, güney yakında bulunan Küçükpınar köyünde, eli yüzü düzgünce bir evde kalmaktaydı.

Bedreddin, haberi hemen ona da duyurup, şimdi izlenecek tutum konusunda onunla danışıp konuşarak mı bir karara varsın, yoksa kararı kendisi mi versin ve sonra hem ona hem herkese bildirsin, bilemedi, duraksamada kaldı. Zaten her an yanında bulunan Abdal İsa ile konuştu, onun düşüncesini sordu. Dayısı, özetle, şunu dedi:

– Şeyhim! Biz aylardan beri burada, bize katılanların, Edirne üzerine yürüyüşe kıyam eylemek için yeterli bir güç oluşturacak hâle gelmesini beklemekteyiz. Yanımıza varanlar, sayı bakımından on bini buldu hatta herhalde bir hayli geçti; ama bunların hemen hemen hepsi, senin yaydığın insancıl, eşitlikçi, yoksuldan yana, bölüşmeci din inancını tam kendi gönüllerindeki inançlara, hasretlere uygun bulup o inancın coşkunluğu ile bize katılan Baba Saltık müridi Dobruca ve Deliorman Türkmenleridir. Bunlar çobandır, rençberdir, köylüdür; cenk eri değillerdir. Her birine cenk donanımı versek dahi, yıllar yılı asker ocağında pişmiş yeniçerinin, kapıkulu sipahisinin karşısında perişan olmaları mukadderdir. Bize, kendi emirleri altında çok sipahi bulunan Rumeli akıncı Beylerinden, Mihaloğlu hâriç, bir tek kişi bile katılmadı; o dahi yanında çeri olmadan, yalnızca dört fedai adamıyla gelebilmiştir. Elimizin altında sâdece, çoğu vaktiyle senin timar verdirmiş olduklarından, az sayıda timarlı sipahi ile, bunların kendi yanlarında getirdiği cebeli sipahiler var. Hepsinin sayısı 2000'i bulmaz. Üstelik bu kadar adam, bir ordugâh içinde, zapt ü rapt altında, cenk hazırlıklarıyla uğraşıyor değildir. Birazı Kaynarca kasabasında, çoğu bu kasaba ile Deliorman Dağları arasında, dağ dizisinin kuzey eteklerinde dağınık olarak bulunan Kayalıdere, Mahmuzlu, Balabanlar, Kurtpınar, Kü-

çükpınar köylerinde, Pazarcık kasabasında barınırlar; bunların yemesini içmesini, hepsi de bizden yana olan bu kasabaların, köylerin yerli halkı sağlar, zaten kendileri de çoklukla o halkın insanlarıdır. Osmanlı sipahisi üç dört gün sonra burada olur; bizim bu darmadağın kalabalığı toparlamamızın, Osmanlı sipahisine karşı meydan muharebesi vermek için sağ kanat, sol kanat, merkez nizamını kurmamızın, cenge girişip bu köylü kalabalığıyla Osmanlı'nın Engürüs içlerine at koşturan sipahisini alt etmemizin şöyle hayalen akıldan geçirilmesi bile abestir. Önümüzdeki vakıa odur ki, Osmanlı hızlı davrandı; bizim hazırlığımız henüz iptida mertebesinde iken bizi bastırıyor; cenge tutuşursak akıbetimiz fecaattir. Şimdi yapılacak iş, tıpkı Musa Han'ın ve onu tâkiben Mehmet Çelebi'nin gösterdikleri sabrı göstermektir. Musa, Süleyman Çelebi karşısında mağlûbiyete uğramıştı, kaçmaya mecbur kalmıştı; yılmadı, sebat etti, sonunda Edirne'de tahta geçti. Mehmet Çelebi dahi iki kere Anadolu'dan Rumların, Ceneviz'in yardımıyla Rumeli'ne geçti, Musa Han ile cenge tutuştu, perişan oldu, kaçtı, yılmayıp sebat etti ve bugün Edirne tahtının sahibi odur. Bize düşen de aynı sebatı göstermektir. Şimdi yapacağımız, bizi hep desteklemiş olan Mircea'nın memleketine bir zaman için sığınmaktır. Zaten bu ihtimal dolayısiyle, güçlenme çabamız süregiderken bulunacağımız yer olarak burasını, icabında Tuna'yı aşıp Mircea'nın yanına geçmek kolay olur diye seçmiş değil miydik?

Ben, senin keyfini kaçırmamak, cesaretini kırmamak için söylememiştim ama, bugün karşımıza çıkan ahvâlin zuhurunu pekâlâ muhtemel görmekle, ol zaman tedbir ne ola diye de düşünmüş idim.

Evvelâ, boynumuza borç olan, bize gönlünde yer vermiş, gelip bize katılmış bunca insanın akıbetini düşünmektir. Hemen yarın, yazacağın kısa bir "vaziyeti izah etme" nâmesinin suretlerini ellerine vereceğin kâfi sayıda dâi, bizim can'ların yayıldığı kasabalara, köylere hiç gecikmeksizin gidip, senin onlara vereceğin, "Bugünkü şerait, bir zaman dağınık ve gizli durumda kalmamızı icap ettiriyor; ileride ben dâvette bulununca yeniden toplanmak üzere şimdilik herkes dağılsın, Bedreddinci olduğunu dahi belli etmeden yerine yurduna dönsün, işiyle gücüyle uğraşakosun" emrini tebliğ edecekler. Mihaloğlu Mehmet,

belki, tıpkı Mustafa Çelebi'yle İzmiroğlu Cüneyt'in yaptığı gibi, Rum tekfuruna sığınmak ister. Biz ikimiz ise, yakın zamanda vefat eden Mircea'nın yerini almış oğlu Mihai'nin yanına, onun hükûmet merkezi Tirgovişte'ye gitsek münasiptir; hatta önümüzdeki tek çâre budur.

Şimdi sana önce, orada bizi bekleyen ahvâl üzerine bilgi vereyim, sonra da oraya gidiş yolumuz üzerine, daha hayli zaman öncesinden, düşünüp taşınıp kafamda hazır ettiğim teferruat üzerine izahta bulunayım.

Sen de duydun ki, Mircea bu yıl öldü; hemen oğulları arasında, onun yerine kim Eflâk Voyvodası olacak kavgası başladı. Oğlu Mihai, Macarların desteğiyle, şimdilik baştadır. Ancak, diğer oğlu Dan (Mircea'nın kardeşi olup, ondan önce tahtta bulunan Dan ile karıştırmayasın), Osmanlı'nın desteğiyle onu devirip yerine geçmek ister. Mircea'nın bir diğer oğlu, Aleksandru Aldea dahi, hem Mihai'yi hem de Dan'ı alt edip, Voyvodalığı kendisi elde etmek sevdasındadır; mücadelesinde ona, kendi oğlu, Şeytan Vlad da denen Vlad Drakul müzahir olur, işte Eflâk'da hâl-i hazır vakıa budur.

Şimdi gelelim Mircea oğlu Mihai'nin hükûmet merkezi Tirgovişte'ye hangi yoldan, nasıl gideriz meselesine.

Tirgovişte çok eski bir şehir imiş; ben oraya hiç gitmedim. Erdel ile Eflâk arasında sınır çizen dik bir duvar gibi yükselen dağ sırasının şark ucunda, şimale doğrulan Karpat Dağları sırası başlarmış; bu ikisinin birleştiği yerden biraz ileride, garp tarafında, etekte ve Tuna Ovası'na bakan yanda imiş.

Şimdi, bizim için oraya gidişin en emniyetli güzergâhı şöyledir:

Abdal İsa sustu, hep yanında taşıdığı derviş heybesine elini sokup oradan bir kâğıt çıkardı, ona bakarak konuşmasını sürdürdü:

– Biz önce, Kaynarca'dan, Silistre'ye göre tam aksi istikamette ilerleyeceğiz ve yaya gidişle iki günlük yoldaki, Bulgarların Dobriç dediği Pazarcık kasabasına varacağız. Oradan, şimale doğru ilerleyip, Orta Dobruca'ya geleceğiz ki bu yolculuk da yaya gidilecek olsa dört günde yapılır. Sonra sola, garba döneceğiz; Harşova'da Tuna'yı yelkenli kayıkla bir kıyıdan ötekine geçeceğiz. Yolculuğun bu kısmı da yaya gidilecek olursa, dört günlüktür. Oradan yola çıkıp, Bükreş üzerinden

Tirgovişte'ye varmak, yine yaya gitme zamanı hesabıyla, dokuz günlük yoldur. Ne etti; şuraya yazmıştım: hep yaya gidiş hesabına göre, on dokuz gün seyahat. Ama biz atla gideceğiz; atlarımızı insaflı sürmekle, yolculuk en çok on gün sürer; zorlarsak, yedi-sekiz güne bile indirebiliriz.

Bedreddin uzun uzun düşündü. Pek isteksizce konuşarak ve her zamanki gibi, her bir sözcüğünü tartarak, hükmünü söyledi:

– Evet azîz dayım; mûtadın üzere, çok akıllıca kelâm edersin. Hiçbir dediğine itirazım yok. Sen hemen, bu tarîk üzre yola çık; Tirgovişte'de icap eden temasları yap, muhatap olacağımız yüksekçe rütbeli kişilerle şimdiden tanış ve bizi tanıt, orada ikametimizin münasip veçhile olması için hazırlık yürüt. Bana gelince, ben hemen bu günden ve herkesten önce burayı terk etmekten hazer ederim; bunu kendime yakıştıramam. Emîr dediğin, hele taht tâlibi ise, öyle herkesten önce savuşup gitmez. Bir ric'at mecburiyeti karşısında dahi, evvelâ askerinin emniyetini temin eder, terk edilecek yeri en son kendisi terk eder. Bana dahi öyle yapmak düşer. Sen var hiç oyalanma, hemen yola çık, dediklerimi yap. Daha vaktimiz var; Osmanlı çerisi buralara üç-dört günden evvel varamaz. Ben arkandan, yanıma, eğer gelirlerse, Mihaloğlu ile dört adamını; gelmezlerse, güvenilir başka dört adamı alıp aynı tarîk ile gelirim. Haydin yolun açık olsun; selâmetle git, selâmetle menzil-i maksuduna vâsıl ol inşallah.

İsa'nın ona karşı çıktığı, itiraz ettiği hiç olmamıştı. Bu kez de "Baş üstüne Şeyhim!" dedi, ona sarıldı, sakallı yanaklarını birbirine sürtüp niyazlaştılar; burada şimdilik gelinen sonun, aslında kesin bir son olmadığına, evrende her şeyin her an değişip durduğuna güvenerek ve "Gün gelir devran döner, felek bize de güler" iyimserliğiyle, vedalaşıp ayrıldılar.

Bedreddin, Abdal İsa gider gitmez kâğıda kaleme sarıldı, ertesi gün can'lar topluluğuna yapacağı duyuruyu, görevlendireceği dâiler tarafından okunmakla onlara iletecek mektubunu yazmaya başladı.

Şeyh, Kaynarca kasabası içinde, konak denebilecek büyükçe bir evde kalıyordu. Çok huzursuz bir geceyi izleyen sabah vakti Mihaloğlu takımının yüksek sesli, hatta bağıra çağıra konuşmalarını duyarak uyandı. Mihaloğlu, onların üzerine gönderilen Çaşnıgîrbaşı Elvan Bey

komutasındaki sipahilerin Niğbolu'ya vardığı haberini, çok erken saatte, ama yine de artık ağızdan ağıza gezmeye başladığında duymuştu ve hemen, yanında –hiç ayrılmadığı– dört fedaisi ile, seyrine doyulmaz güzellikteki, Engürüs akınları sırasında oradan talan edilmiş soylu atlarına atlayarak Kaynarca'ya gelmişler, Bedreddin'in kaldığı konağın kapısına dayanmışlardı. Mihaloğlu, haberin ilk olarak bir önceki akşam vaktinde Bedreddin'e ulaşmış bulunduğunu bilmiyordu; hem, "Böyle bir söz ortada dolanıyor; hatta, çok kişi bu yüzden savuşup gitmeye koyuldu" diyerek Bedreddin'e haber iletmek, hem de haber gerçek ise izlenecek tutumu öğrenmek üzere, onunla konuşmak istiyordu. Çok erken zamanda gelmiş bulunması nedeniyle Bedreddin'in hâlâ uyumakta olduğunu söyledikleri ve ona "Bekle" dedikleri için, Bedreddin'in konaktaki adamlarıyla tartışmaktaydı.

Bedreddin, hemen, adamlarından birini yanına çağırdı:

– Mehmet Bey'e hürmette kusur etmemeye dikkat edin ve kendisine söyleyin ki, merak etmesin, onun getirdiği haberi ben biliyorum; tedbir düşünecek ve alacak vaktimiz vardır; bu hususta elbette ki onunla konuşacağım. Onlar herhalde sabah hiçbir şey yemeden telâşa düşüp buraya gelmişlerdir; bir sofra hazır edin, karınlarını doyurmaya girişsinler, ben de az sonra onlara katılacağım.

Yarım saat geçmemişti; Bedreddin, giyinmiş olarak, Mihaloğlu'nun karşısına geldi. Kasnak üzerine konmuş sini sofrasının çevresine bağdaş kurup çökenler, karnını doyuranlar arasına o da katıldı ve hemen konuyu açtı:

– Mehmet Bey kardaşım! Getirdiğin haberi biliyorum.

Ardından, "Dün akşam sen yokken konuyu dayım Abdal İsa ile konuştuk, en münasip yolun şöyle şöyle olduğuna hükmettik" içeriğinde kısa bir açıklama yaptı. Mihaloğlu da, içinde bulunulan koşullarda, can'ların hepsine "Osmanoğlu bizi, hazırlığımızı tamamlamadan erken bastırdı; ben sizi yeniden dâvet edinceye kadar, bir zaman için dağılıp gizleneceksiniz, haydin şimdi buralarda durman" emri verilmesinden ve baş durumunda olan kişilerin de, daha uygun bir zamanda (örneğin Mustafa Çelebi ile İzmiroğlu Cüneyt ikilisinin Anadolu'da

bir yerde az çok güçlenip Sultan Mehmet'i kendilerine karşı sefer etmek için oralara gitmek zorunda bırakması hâlinde) yeniden harekete geçmek fırsatı buluncaya kadar, Eflâk ülkesine sığınarak orada fırsat kollamasından başka çâre olmadığını kabullendi. Bir iki gün sonra Bedreddin'le birlikte yola çıkma hazırlıklarını yapmak üzere, destur alıp ayrıldı, kalmakta olduğu yakın köye, Küçükpınar'a gitti.

Bedreddin onu uğurlayınca, can'larından, okuma yazma bilen, yazısı da düzgün olan sekiz kişiyi çağırdı; bir önceki akşam kendisinin yazıp hazırladığı duyuru mektubunu önlerine koydu, her birinin buna bakarak bir suret çıkarmasını istedi. Suretler çıkarıldıktan sonra da, suretleri mühürleyip her birini, onu yazanın eline verdi; "Bunu en iyi sen kendin okursun" diye lâtifeden dahi geri kalmayıp, elbette ki aslında yüreği kan ağlayarak, orada yazılı "Şimdilik herkes dağılsın, Bedreddinci olduğunu dahi açığa vurmayarak köyünde kasabasında, işinde gücünde olsun, tâ ben uygun zaman geldi diyerek dâvette bulununcaya kadar" emrini, mektubu dahi göstererek, can'lara iletecek olan bu dâileriyle vedâlaştı.

Dâiler gerek Kaynarca kasabasında, gerek yakınlardaki Bedreddin can'larının dağınık olarak yayılmış bulunduğu bütün kasabalara, köylere, öğle öncesinde varıp, her bir yerleşim biriminde cemaat başı durumundaki kişilere mektubu gösterdiler ve okudular. Can'lar, gözyaşları dökerek birbiriyle vedalaştı. Ama hepsinin içinde, aynı umut ve hatta, umuttan öte, aynı inanç vardı: Gün gelir biz kazanırız ya da bizim gibiler kazanır; zâlimlerin, sömürenlerin çanına ot tıkanır; onların bulunmadığı yeni bir dünya kurulur.

Ertesi günün öğle vaktine varmadan, bütün Deliorman yöresinde, her bir kasabanın köyün kendi yerlisi olan, kendi evinde barkında işinde gücünde bulunan insanlardan başka hemen hemen hiç kimse kalmamıştı. Bu gelişmeyi, Silistre Hisarı surları içinde olup şimdiye dek Bedreddincilerle (özellikle, Bedreddin'i Musa kazaskeri olduğu yıllardan beri tanıdığı, saydığı için) hiçbir çatışmaya girmemiş, hatta herhangi bir sürtüşmeye girmemiş olan Sancak Beyi Doğan Bey, o yörenin Tuna kıyısındaki iskelesi durumunda olan Silistre'ye Kaynarca taraflarından gelen yolcuların haberi getirmesiyle, haberin de hemen

Silistre halkı arasında yayılması ile öğrenmişti. Elvan Bey ile yanındaki sipahi komutanları hisara varıp da onun konağında kuzu dolması yerken onlara ilettiği haber, işte bu idi.

***

Ne var ki, tam orada kuzu dolması yenirken, İsa Abdal'ın önerdiği güzergâh üzerinden Eflâk başkentine doğru yolculuk hazırlıklarını tamamlayan ve hemen ertesi gün, Mihaloğlu ve dört adamıyla birlikte yola çıkmayı kuran Bedreddin'in Kaynarca'da kaldığı konakta, bir diğer çok önemli gelişme oldu ve Mihaloğlu'nun önerisiyle Bedreddin, güzergâh konusunda karar değiştirdi.

Boşalmış konakta, akşam vakti, yalnız altı kişi idiler: Bedreddin, Mihaloğlu ve dört fedaisi. Geceyi orada geçirecek ve ertesi sabah yola çıkacaklardı. Mihaloğlu, Bedreddin'e şöyle dedi:

– Şeyhim! Seferde en emniyetli güzergâh, düşmanın "Mümkünü yok bunlar bu yoldan gitmeye kalkmaz" dediğidir. Senin düşündüğün güzergâhtan Kaynarca-Tirgovişte arası, yaya gitme hesabıyla, 19 günlük yoldur. Kendin söyledin; atla gideceğiz, atları insaflı sürmekle on günde, zorlarsak belki yedi-sekiz günde oraya varırız dedin. Oysa bu yol, uzunluğu sebebine pek yorucu olmakla kalmıyor; biz yolculuğun kim bilir kaçıncı gününde Tuna kıyısına varıp karşıya, Eflâk ülkesine geçene dek, Osmanlı sipahisi ardımıza düşüp bizi derdest edebilir. Gel beni dinle, düşmanın hiç mi hiç akıl etmeyeceği bir yerden tez zamanda Tuna'nın karşı kıyısına geçiverdim. Neresi mi o beklenmedik yer? Silistre'nin tâ kendisi! Aslında buranın, Kaynarca'nın şimal yakınında Garlita kasabası vardır ve Garlita Gölü'nün cenub-u garbî yanındadır, Tuna'ya yakındır ama; o kasaba ile Tuna arası bataklıktır, geçit vermez, orada Tuna'nın beri kıyısına varamayız ki karşı kıyıya geçebilelim. El hâsıl, orası olmaz. Biz tebdil-i kıyafet edip Deliorman Türkmen köylülerinin şalvar benzeri ama dizden aşağısı daralan, arka kısmı bol ve kırmalı, dizin iç yanına kadar sarkan poturlarından giyeceğiz, belimize geniş yün kuşak saracağız ve başımızda renkli sarıklar bulunacak. Gece vakti, ortalıktan el ayak çekilmiş iken, Silistre'de sur dışında Tuna kıyısındaki iskeleye varıp hemen orada bizi beklemekte olacak bir yelkenliye bineceğiz. Tam karşıda Eflâk kıyısına çıkacak de-

ğiliz; bir zaman yelkenle akıntı tersine, Tuna boyunca yukarıya gideceğiz ve bizim kıyıdaki Tutrakan kasabasının tam karşısına düşen, Eflâk ülkesindeki Oltenita'da yelkenliden ineceğiz. Rüzgâr elverişli değilse, herhangi bir yerden, emniyetli olan Eflâk kıyısına geçip orada oyalanırız, elverişli rüzgârı bekleriz. Rüzgâr elverişli olursa Tuna üzerindeki yolculuğumuz bir gece ve bir gündüz ancak sürer. Atlarımız yanımızda olacak. Oltenita'da kıyıya çıkınca oradan Tirgovişte, at sırtında, gece konaklamaları ile, sadece üç günlük yoldur. En mühim olanı, bu güzergâhta, daha gece vakti Silistre surları dışındaki iskeleden yelkenliye biner binmez tam emniyette olacağımızdır. Ben yarın gündoğumunda, fedailerimden birini göndereceğim, onu buralarda hiç kimse tanımaz bilmez; gidip Silistre iskelesindeki gemicilerle, kayıkçılarla konuşacak ve yarın gece, yatsı ezanı okunur okunmaz bizim iskeleye gelip atlarımızla içine bineceğimiz bir yelkenlinin orada bizi bekliyor olmasını ayarlayacak. Silistre bize yakın; hemen gündoğumunda yola çıkarsa, ikindi vakti, oradaki işini halletmiş ve buraya dönmüş olur. Biz de günbatımı yakınlamışken yola çıkarız, yatsı namazından az önce Silistre yakınında oluruz, biraz oyalanmakla yatsı ezanı vaktini bekler ve ezan okunurken surlar haricindeki iskeleye ineriz. En münasip olan, böyle yapmak değil midir şeyhim?

Bedreddin, bu güzergâh tasarımının, Abdal İsa'nın önerdiğine kıyasla çok daha kısa, çok daha az yorucu ve en önemlisi çok daha emniyetli olacağını gördü ve onayını verdi. Mihaloğlu, dört fedaisinden en açıkgöz saydığını, Bezzaz Murtaza'yı gündoğumunda yola çıkardı.

Aslında, Mihaloğlu Mehmet, ihanetin ağlarını örmekteydi. Onun, Eflâk ülkesinde yıllar yılı sığıntı olarak yaşamaya hiç mi hiç niyeti yoktu. Oralarda kim ne diye onu adam yerine koysundu, itibar etsindi? Olsa olsa, yakın zamanda ölmüş olan Voyvoda Mircea'nın ömrü boyunca saygı gösterdiği Bedreddin'in bir gurbet yoldaşı gözüyle bakarlardı ona; diğer söyleyişle, ona gösterilecek itibar, Bedreddin'in herhangi bir uşağına gösterilecek itibar kadar olurdu. Oysa, kendisinin çok başka hevesleri vardı; o, Edirne'ye, eski saygınlığını yeniden kazanmış olarak dönmek, yine Sultan Mehmet'in komutanlarından ve Divan üyelerinden olmak, Osmanlı devletinde el üstünde tutulmak istiyordu.

İşte bu nedenle, Bezzaz Murtaza, Silistre'ye, yatsı ezanı vaktinde iskelede bir yelkenlinin bulunmasını ayarlamaya gidiyor değildi. Mihaloğlu'nun kellesini, Bedreddin'in ise kendisini Sultan Mehmet'e götürmek göreviyle 12 saat kadar önce oraya varmış olan Çaşnıgîrbaşı Elvan Bey'e, kellesini kesmeye geldiği kişiden bir kısa nâme götürmekte idi. Yazdığı bu nâme'de, şöyle demişti Mihaloğlu:

> Biraderim Elvan Bey!
>
> Malûmundur ki hasımlarımın garazkârane iftiraları üzerine Sultan Mehmet Han bi-sebep gazaba gelip benim katlimi ferman eyledi. Çaresiz kaldım; ona irişip masumiyetime inandıramayacağım zâhir idi. Bunun üzerine kendimce dedim ki, şimdiki halden yani Padişahımızın beni Bedreddinci bilip de ol sebeple katlimi ferman eylemesinden istifade ederek Bedreddin'in yanına dört fedaîm ile birlikte sokulsam ve fırsat bulur bulmaz ol mel'unu kıskıvrak yakalayıp devletlû Hünkârımın huzuruna getirsem, ol suretle merbutiyetimi ve sadakatimi hem Hünkâra hem de cümle âleme isbat eylesem gerek. Buralara gelişimin sebebi bu idi. Şimdi beklediğim vesile zuhur eylemiştir. Bu gece yatsı ezanı vaktinde mülhid ve bâgi Bedreddin senin elinde olacaktır. Sen sâdece yatsı ezanı vaktinde Silistre Hisarı haricinde Tuna iskelesinin yanıbaşındaki balıkçılar ve gemiciler barınağında birkaç adamınla hazır bulunsan kâfidir vesselâm -Mehmed bin Mihal bin Aziz Paşa bin Gazi Köse Mihal.

Elvan Bey, Bezzaz Murtaza'nın getirdiği mektubu kuşluk vaktinde yani sabahla öğle arasında aldı. Bedreddin tâifesinin, Silistre güneydoğu ilerisindeki Kaynarca dolaylarında, o kasabaya ve Deliorman Dağlarının kuzey yamaçlarındaki diğer kasabalara, köylere yayılmış, yeni katılmaları ve yeterince güçlenmeyi bekliyor iken şimdi tez davranan Osmanlı onların üzerine sipahi gönderince, bunu öğrenir öğrenmez dağılıverdiğini, ortalığın boşaldığını bir önceki akşam vaktinde kuzu dolması yerken, Sancak Beyi Doğan Bey'den öğrenmişti. Bedreddin tâifesinin dağılıp kurtulmasını umursadığı yoktu ama, kendisi Bedreddin ile Mihaloğlu'nu yakalama çabasına hiç girişmeden geriye dönerse kellesinin gideceğini pek iyi bildiğinden, o çabaya girmek, bu ikisinin olası kaçış yollarına sipahiler göndermek üzere idi; ancak, kendisi bu tarafların pek yabancısı olduktan ve nereye hangi yol gider bilmedikten başka, sabahtan beri yapmakta olduğu inceleme soruşturma sıra-

sında, "Şu güzergâhı izleyerek kaçmış yahut kaçacak olabilirler" diye, önüne o kadar çok olasılık sürülmüştü ki, şaşkına dönmüştü; beri yandan, Bedreddin ile Mihaloğlu'nu yakalayabilecekken kaçırdı diye bir suçlamaya muhatap olmaktan da çok korkmakta idi. Mihaloğlu'nun mektubu, içini ferahlattı.

O gün, cuma idi. Bezzaz Murtaza dönüp de kendisini bekleyenlere, "Tamamdır, yatsı ezanı vaktinde büyükçe ve altı düz bir yelkenli iskelede bizi bekliyor olacak, ayarladım" deyince, Bedreddin pek sevindi, bu haberin gerçek anlamının ne olduğunu bilen Mihaloğlu daha da çok sevindi. Onun tasarladığı program ve zamanlama aynen uygulandı. Günbatımı yakınlamışken yola çıkıldı, yatsı ezanından önce Silistre'nin surları dibine varıldı ve biraz oyalanılmakla, tam ezanın okunduğu sırada, iskeleye gelindi. Baktılar ki yelkenli "henüz gelmemiş", iskelenin kara tarafındaki ucunda bulunan balıkçı, gemici barınağına, yelkenlinin gelip yanaşmasını orada beklemek üzere girdiler.

İskeleye, Tuna üzerinde yolculuk eden gemiler içinde gerek günün gerek gecenin her saatinde, gelişi o saate denk gelmiş olarak uğrayanlar bulunduğundan, bu balıkçı ve gemici barınağı gece vakti dahi sabaha kadar açık olur ve yağ kandilleri ortalığa ölü bir ışık saçardı.

Bedreddin içeri girince, karşı duvarla sol yandaki duvarın oluşturduğu köşeye yakın, dokuz kişinin oturduğunu gördü. Bunlardan sekizi, sipahi idiler; karşıdaki duvarın dibinde uzanan kerevetin, Bedreddin'e göre sol yanına oturmuşlardı. Bir tanesi ise sol yandaki duvarın dibi boyunca uzanan kerevette, köşeye yakındı, dolayısiyle içeriye şimdi girenler onu yandan görüyorlardı hatta tam yandan da görmüyorlardı, çünkü o kişi yüzünü sipahilere doğru dönmüş, onlarla konuşmakta olduğundan, kapı eşiğini aşıp girenlere ensesi dönüktü. O kişi dahi, içeri girenlerin ayak seslerini duyunca başını döndürdü ve Bedreddin, o zaman onu tanıdı; bu, Çaşnıgîrbaşı Elvan Bey'in tâ kendisiydi!

Bedreddin sağına döndü, Mihaloğlu ile dört fedaisine baktı; beşinin de gözleri yerde idi. İhanete uğradığını hemen anladı ve yüreği daraldı.

Elvan Bey, kerevetten kalktı, ona doğru yürüdü:

– Hoş gelmiş olasın kazasker efendi.

Alay mı ettiği, saygıdan dolayı mı böyle söylediği belli değildi.

Bedreddin çok kâmil adamdı; kendine hâkim oldu ve lâtifeden geri kalmadı:

– İnşallah hoş gelmiş, hoş bulmuş oluruz Elvan Bey! Senin elinden kime kötülük gelmiş de bize gelsin, sen Mihaloğlu musun ki âdemi arkadan hançerleyesin? Demek takdir böyle imiş. Ne gelirse Allah'tandır.

Bedreddin, Silistre'deki ilk ve tek gecesini, kendisini çok eskiden beri tanıyan, sayan Sancak Beyi'nin Tuna görüntüsüne egemen konağında geçirdi. En iyi odalardan biri kendisine bırakılarak konuk edildi; elbette ki kapısının önünde iki nöbetçi bulunuyordu.

Ertesi gün, artık at sırtından inmeyesiye hızla yol almak gereksinmesinde olmayan Elvan Bey, kentler arası yolculukta kullanılan atlı ve tekerlekleri yaylı arabalardan birine Bedreddin'le birlikte bindi. Tutuklu Mihaloğlu, tutumuyla Padişaha bağlılığını, Bedreddinci olmadığını en açık biçimde kanıtladığından, Sultan Mehmet'in kelle kesme emrini geri alacağı beklenerek, kellesi hâlâ omuzlarının üzerinde, ama kaçmaya kalkmaması için iyice sıkı gözetim altında, dört fedaisiyle, biraz arkadan at sürüyordu. Kafilenin önünden ve arkasından sipahiler ilerlemekteydi.

* * *

Bedreddin'in tutuklandığı gece, kendisinin ona önermiş bulunduğu güzergâh üzerinden, daha sonra gelmeyi doğru bulan şeyhini Kaynarca'da bırakarak yanında Bedreddin canlarından dört kişi ile yola çıkan Abdal İsa ve yoldaşları, arada –kendileri için olmaktan çok, atlar için– birkaç mola vererek gün boyunca at sürdükten sonra, Deliorman/Ağaç Denizi yöresinin bu ada lâyık ve pek yoğun ormanla kaplı bir bölgesinde, artık gidecekleri yolu seçemeyecekleri kadar karanlık çöküşünün az öncesinde durup konaklamaya geçmişler; torbalarından çıkardıkları yiyecek içeceği bölüşerek akşam taamını ettikten sonra, bitkin, uzanmış ve hemen uyumuşlardı.

Tam yatsı ezanı zamanı idi ve elbette ki hiçbiri o vakte gelindiğini bilmeyerek, uykunun derinindeydi. Yanıbaşlarında ağaçlara bağladıkları atlardan en yakında olanı, Abdal İsa'nın kısrağı, birdenbire acı acı

kişnemeye, sanki feryat etmeye başladı. Seyrine doyulmaz güzellikte kapkara bir kısraktı bu; saf kan Arap atıydı; Musa Han'ın Edirne'deki saray ahırına Halep'ten (daha sonra, 1418'de aynı kentte Nesimî'nin derisini yüzdürten) Mısır Memlûk hükümdarı El Müeyyed'in armağanı olarak gelmiş iken, Musa Han bunu, pek el üstünde tuttuğu kazaskeri Şeyh Bedreddin'e vermiş, o da atı, şimdiki yolculukta kullanması ve Tirgovişte'ye götürmesi için dayısına bırakmıştı. Hayvan o kadar içi parçalanarak kişniyordu ki, Abdal İsa ile dört yoldaşının hepsi ayağa fırladılar. İsa, zifiri karanlıkta ses yordamıyla hayvanın yanına gelebildi; ikide bir şahlanan kısrağın boynuna sarıldı, onu sevgiyle okşadı, yatıştırmaya çalıştı; nafile! Kısrak, şahlanarak acı acı kişnemeyi sürdürdü de sürdürdü, hayli zaman hiçbirini uyutmadı. Sonunda, yorgun düştü, kişnemesi yavaş yavaş inlemeye benzedi, derken sustu kaldı; kıvrılıp yattığını sezinlediler ve kendileri de ancak o zaman yeniden uyuyabildiler.

Abdal İsa, yine derin uykuya dalmışken bir düş gördü: Kısrak dile gelmişti, onunla konuşuyordu; ne var ki o, hayvanın ne dediğini anlayamıyordu ve İsa, ama kendisi mi yoksa kendisinin düşünde görmekte olduğu İsa mı, bilmiyordu, düşünüyordu; "Ah Dede Sultan şimdi burada olsaydı; o, denizin üzerinde yürüdüğü gibi, kurdun kuşun, aygırın kısrağın dilinden de anlar." Sonra at, birdenbire Şeyh Bedreddin oluyordu, lâkin çocukluk yıllarındaki, dayısının Samaona'da elinden tutup kırlara götürdüğü Bedreddin, o zamanki adıyla Mahmut. İsa'nın ablası Melek, Mahmud'un anası, Mahmud'un arkasındaydı ama konuşmuyor, yalnızca ağlıyordu. Çocuk Bedreddin Mahmut ona, dayısına döndü ve hüzün dolu bir nefes söyledi:

Dünyadan gider oldum ey erenler el-vedâ
Gezdiğim dolandığım güzel iller el-vedâ
Bir dem gelir gülşene feryad düşer el-vedâ
Gidene bir fâtiha, bir yâd düşer el-vedâ

Hâini dost bilmişim, oldum sonunda agâh
Nasib dâr'a çıkmakmış, hiç istemem ah ü vâh
Bâki olan Allah'tır, lâ ilâhe ill'Allah
Gidene bir fâtiha, bir yâd düşer eyvallah.

Abdal İsa, ter içinde, tüyleri diken diken, sıçrayarak uyandı ve anladı: "Bedreddin'in başına bir hâl geldi."

***

Sultan Mehmet Serez'deydi ve iki yıl sonra, 1421 yılının Mayıs ayında, 41 yaşında iken ölümüne dek sefasını süreceği bir sulh-sükûn dönemi başlamasının mutluluğunu yaşıyordu. Bütün devletlerle, o arada Anadolu'da varlığını hâlâ sürdürebilen beyliklerle, barıştaydı. Osmanlı ülkesi içinde Börklüce Mustafa ve Torlak Hû Kemal ayaklanmasını ezmişti; Mustafa Çelebi, taht kavgasına girdiği halde, onun karşısında bir varlık gösteremeden, yanında yalnız kafadarı İzmiroğlu Cüneyt ve 33 adamıyla, Rum tekfuruna sığınmak zorunda kalmıştı ve tekfur, Çelebi Mehmet'le yaptığı anlaşmaya uyuyor, bu kişileri Sultan Mehmet'in ömrü boyunca tutuklu durumunda bulunduruyordu; işte şimdi Bedreddin fitnesi de sönmüş gitmişti.

Mihaloğlu Mehmet, kurup uyguladığı düzenin kendisine sağlayacağını umduğu ödülü alamadı. Mehmet Çelebi, gencecik yaşından başlayarak, nice bâdireler geçirmiş, neler neler görmüştü; onun "Ben iftiraya uğrayınca, bunun haksızlığını kanıtlayıp Bedreddin'i yakalamak, Padişaha teslim etmek için onun yanına geldim ve işte baştan beri düşündüğümü de yaptım, onu getirdim, Padişahın gönderdiği görevliye teslim ettim" havasından çalmasını, yutmadı. Onun cemaziyelevvelini çok iyi biliyordu ve şimdi kendisi, cemaziyelâhırı ona gösterecekti. Sert davranmak gerektiğine hükmedince pek zâlim olabilen, ama kendi ölçülerine göre bir hak ve adalet anlayışı da olan Mehmet Çelebi, adaşı Mihaloğlu'nun, her ne hesapla olursa olsun Bedreddin'i –kaçabilecek ve Osmanlı'nın dar bir zamanında yine ortaya çıkıp yeniden gaile yaratabilecek iken– kendi kurduğu bir düzenle getirip ona teslim etmesinin, her şeye rağmen, Padişaha önemli bir hizmette bulunmak olduğunu, kendi vicdanının söylemesiyle kabul etti, Mihaloğlu'nun kellesini kestirmekten vazgeçti; ama onu hiç cezalandırmamak da kendisine pek yanlış göründüğünden, Tokat kalesinin Bidevî Çardak denen ve zindan değil ama önemlice kişilerin "mahpus" tutulduğu yer olan bölümüne koydurdu. Mihaloğlu, Sultan Mehmet ölüp de II. Murat tahta çıkıncaya ve yine bir hinoğlu hinlik numarasını (yani, o sırada yeniden ortaya çıkan, hatta Edirne'yi ele geçirip

orada tahta oturan, bütün Rumeli Beylerini yanında toplayan Mustafa Çelebi'nin gerçekte Bayazid Han oğlu Mustafa Çelebi değil de "Düzmece" biri olduğuna o Beyleri inandırmak numarasını), yeni Padişah yararına sahneye koyması kendisinden Padişah adına rica edilmek gerekliliği ortaya çıkıncaya kadar, orada kalacaktı.

Sultan Mehmet, Bedreddin Serez'e getirilince, bilimdeki gücü, şânı ve saygınlığı böylesine bütün islâm dünyasına yayılmış bir din adamını paldır küldür öldürtmeye cesaret edemedi; yoluyla yordamıyla yani bir kukla şeriat mahkemesi önüne çıkarıp, işi sağlama bağlamak üzere, o kukla mahkemeye kendisinin huzurunda yargılama yaptırdıktan sonra, oradan, hatta oradan bile değil, onun başkanlığına getirdiği koca sarıklı bir molladan aldığı sözde hükümle işi sonuca götürmek, Bedreddin'in "kârını itmam eylemek" istedi.

Ancak, bu konuda karşısında bir zorluk vardı.

Osmanlı, ezelden beri, Türk'ün kendi din adamları dedelerin, babaların, şeyhlerin, dalkavukluk bilmemesi, bir lokma bir hırka ilkesine göre yaşayıp hiçbir makam, mevki, mansıp, ihsan derdinde ve talebinde olmaması, kısacası satın alınamaz ve üstelik doğru bildiğini dobra dobra söyler huyu sebebine, onlarla pek de iyi geçim içinde değildi. Gerçekten, Yıldırım Bayazid'in, kendi kızını vererek damat edindiği âhi şeyhi Emîr Buharî bile, yaptırdığı bir câmi hakkında düşüncesini soran Hünkâra, "Pek güzel olmuş ama dört yanından her birine birer meyhane yaptırılması ihmâl edilmiş" diyerek, Padişahın pek aşırı şarap düşkünlüğünü yüzüne vurmaktan çekinmemişti. Bunların, insancıl ve iştirakçi dünya nizâmı doğrultusundaki görüşlerini yaymaları da elbette ki bey takımını ve o takımın ağa babası Osmanlı'yı pek rahatsız ediyordu:

Bursa etrafında çoğalıp akidelerini neşretmekte olan abdal, torlak ve ışık'ların (babaîlerin) vaziyetlerini teftiş ve tahkik ettiren Orhan Gazi, bunlardan muzır akide neşredenlerin çerağ ve bayraklarını ellerinden alıp memleketinden kovmuştu.

Kaldı ki, Bedreddin'in her sözü ve her eylemi, bu babaların, dedelerin geleneğine, öğretisine tıpatıp uygun idi. Şimdi bunlara "Bedreddin için müstahak olan nedir?" diye sorunca, besbelli ki, "Yeniden kazaskerliğe tâyin edile" yanıtı gelecekti.

Sultan Mehmet'in eli altında, Yıldırım Bayazid'in –tümü de rüşvet yiyen– kadıları misâli ve hatta çoğu onlardan, bir hayli sünnî fıkıh (yani, islâm hukuku) uzmanı da vardı ama, bunlar, daha dün denecek bir geçmişte hepsinin büyüğü, başı olan, ilim kutbu diye pek saydıkları koskoca Şeyh Bedreddin hakkında, "Katli vâciptir" diye fetva verirler miydi hiç?

Sultan Mehmet kara kara düşünürken çıkar yolu akıl etti: Her Sultanın sarayında, dışarıdan bir yerlerden gelip saraya kapılanmak isteyen, kendi yurdunda bir kesere sap olamamış sanatçılar, bilginler, din adamları bol bol bulunurdu; onun sarayında dahi, "Beni sahiplense" diye gözünün içine bakan, yaltaklanıp duran böyleleri çoktu. Bu çeşit birinden fetva alıverecekti. O makûle kişilere, "Bana şöyle bir fetva lâzım" demeye bile gerek yoktu; bu çeşit mahlûkat, hem pişkin hem de kurnaz olur, leb demeden leblebiyi anlar ve kendisinden beklenen ne çeşit rezillik ise icabını hemen yerine getirirdi.

Ancak, kendi kapısında, halkının kesesinden beslediği bu çeşit asalakların ne sayısını biliyordu, ne de şimdiki işe en uygun düşecek kişinin onlardan hangisi olduğunu.

Önce kafasından Fahreddin-i Acemî'yi geçirdi. Acem yurdundan, İran'dan geldiği için böyle anılıyordu bu molla. Vicdansız yobazın tekiydi. Sonradan, 1430'da, II. Murat döneminde, ölen Molla Fenarî'nin yerine, Şeyhülislâm olmuş ve Fâtih döneminde, 1460'da geberesiye kadar bu makamda kalmış, o sırada hurufî mezhebine inanmaktan başka hiçbir suçu olmayan insanların diri diri yakılması için, din gereğince böylesi vâciptir diye fetva vermiştir; hatta, üzerinde insan yakılan ateşi, daha çok harlamasına sadece kendi soluğuyla da olsa katkıda bulunmak için, "sevaptır" diye üflediği rivayet olunur. Ancak, Sultan Mehmet, bu herifin delibozukluğundan ürktü; ister misin, "Nesimî gibi bunun da derisini yüzmek farzdır" filân diye bir fetva versin, ortalığı birbirine tokuştursundu? Duraksamada kaldı; saraya sığınmış ikbal dilencisi yabancı takımı içinden birini, İbn Arabşah'ı çağırttı; sordu:

– Baka Şihabüddin Ahmed Efendi! Eski kazasker Bedreddin, bir âlim fâkıh olmağla, hakkında şer'an ne muamele lâzım gelir, bu hususta fetva vermek içün kimden istiane edelim? Ne dersin?

Bir sürü yer dolaşıp hiçbirinde herhangi bir kesere sap olamamış edebiyatçı takımının tipik bir örneğiydi İbn Arabşah, O sırada 30 yaşındaydı. Şam'da doğmuş, küçük yaşta Timur'un ülkesine gitmiş, orada (ana dili Arapçaya ek olarak) Türkçe ve Farsça öğrenmiş, Orta Asya'yı dolaşmış, 1412 yılında Kırım üzerinden Edirne'ye, Musa Han egemenliği dönemini yaşayan Osmanlı sarayına gelmiş, Mehmet Çelebi tahta geçince o da efendi değiştirmişti. Edebiyat alanında, şair bozuntusu olmanın ötesine ömrü boyunca gidememişti ama, birçok dil bilmesi nedeniyle divan-ı hümâyun'un devletler arası yazışmalarını yönetmekteydi.

– Hünkârım, neden tereddüd buyurdunuz anlamadım; Molla Fenarî gibi, 70 yaşına merdiven dayamış âlim ve fâzıl bir zat, buradaki fâkıhların en kıdemlisi, n'içün aklınıza gelmedi acep? İlmi bir yana, Mehmed Şemseddin Efendi'nin sıdkı ol mertebededir kim, Bursa'da kadı iken bir dâvada merhum ve mağfur pederiniz, üstelik kendisinin de kayınpederi, cennetmekân Sultan Bayazid Han'ın şehadette bulunma talebini, "Sen bu dâvada tarafsız şehadette bulunamaz, taraf iltizam eylersin" deyu reddeylemiş idi.

– İşte ben de bu sebeple ânı münasip görmem efendi!

İbn Arabşah, hemen uyandı, durumu anladı. Sultan, vicdan ve şereflilik-şerefsizlik derdinde olmayacak bir molla aramaktaydı.

– Öyle ise, diyar-ı Acemden gelme, Herat'lı olmağla Herevî deyu mâruf, kendine Fahr ed din dedirten Molla Haydar'dan münasibi olmaz devletlû Hünkârım.

Böylece, tam o sıralarda, Osmanlılara kapılanmak ve Anadolu'ya yerleşmek üzere gelmiş, din adamlığı taslayan soytarıların önde gidenlerinden, Herat'lı Mevlâna Haydar adlı biri, bu işte başrole çıkarıldı (bu kişi Osmanlı'ya kapılanmış ve 1426 yahut 1427'de Edirne'de ölmüştür). Figüran durumunda başka bazı "ulema" dahi orada idiler. Devrim girişimlerinde, ezelden beri aynı kural işler: başarı kazanan, kahraman olur, erki eline alır, alt ettiklerini, genellikle bir mahkeme hükmü çıkartarak, bazan buna hiç gerek görmeksizin, ipe gönderir; kazanamayanın kendisi ipe gider.

Bedreddin için de böyle oldu ve tarihçilerin anlattığına bakılırsa, islâm hukukunun bu en yüksek bilgi düzeyindeki, yapıtları değerini ve saygınlığını hâlâ koruyan uzmanı, "yargılama" sırasında hiç mi hiç ağzını açıp itiraz etmeye, savunma yapmaya gerek görmedi. Serez çarşısında asıldı; Neşrî'nin söylediğine göre, "Bir nice günden sonra cünüb müridlerinden birkaçı gelüb defn etdiler. Şimdi dahi ol diyarda müridleri vardır."

Bâki olan Allah'tır, lâ ilahe ill'Allah
Gidene bir fâtiha, bir yâd düşer eyvallah.

TE DEUM LAUDAMUS

Bismillâhirrahmanirrahiym.

Elhamdü lillâhi rabbil'âlemiyn. Errahmânirrahıym, mâliki yevmiddiyn. İyyake na'büdü ve iyyâkenesta'ıyn. İhdinas sırat al müstakıym. Sıratallezine en'amte aleyhim. Gayrilmağdûbi aleyhim ve leddâliyn.

Âmin.

Meraklısı İçin Notlar

Ahmet Efendi, Taşköprülüzâde: *Şakayık-ı Numaniye*, Osman Gazi döneminden Kanunî dönemine kadar Osmanlı ülkesinde yetişen bilginlerin yaşam öykülerini anlatan bu yapıt, 1557 dolaylarında yazılmış, Türkçeye üç çevirisi yapılmış, Edirneli Mecdi Efendi'nin çevirisi 1269/1857'de İstanbul'da basılmıştır. Bedreddin ile ilgili bölümler Necdet Kurdakul, s. 45-47'de özetlenmiştir.

Ahmed bin Mahmud: *Selçuknâme*, Yayına hazırlayan Erdoğan Merçil. Tercüman 1001 Temel Eser dizisinde, c. I-II, İstanbul 1977 (Aktardığımız bölüm: c. II s. 153).

Ahmet Mithat Efendi: *Mufassal* (Tarih-i Kurun-u Cedîd [Yeni Zamanlar Tarihi]), İstanbul 1303/1886. Bedreddin ile ilgili bölümler Necdet Kurdakul, s. 283-289'da özetlenmiştir.

Âşık Paşazâde: *Âşık Paşa Oğlu Tarihi*, yayına hazırlayan Nihal Atsız, İstanbul 1970.

Babinger, Franz: *Schejch Bedr ed din* (Almanya'da yayınlanan bilimsel dergi), der Islam, cilt XI, 1921, s. 1-106.

Cevdet Paşa: *Kısas-ı Enbiya*, İstanbul 1331/1915. Bedreddin ile ilgili bölümleri Necdet Kurdakul, s. 281-283'te özetlenmiştir.

Eyuboğlu, İsmet: *Şeyh Bedreddin ve Vâridat*, Der Yayınları, İstanbul 1980.

Gölpınarlı, Abdülbaki/Sungurbey, İsmet: *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1966.

Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr (Baron) von: *Osmanlı Devleti Tarihi*, Fransızcadan Türkçeye çevirisi, Devlet-i Osmaniye Tarihi adıyla Mehmet Ata tarafından, İstanbul 1911; yeni harflerle, sözde sadeleştirilmiş metin, Mümin Çevik/Erol Kılıç tarafından hazırlanarak Üçdal Neşriyat'tan, İstanbul 1983; sadeleştirilmiş ama ötesi berisi atlanmış ve sakatlanmış metin, Abdülkadir Karahan tarafından hazırlanarak, MEB yayını, İstanbul 1990.

İbn Arabşah: *Ukudü'n Nasîha*, Bedreddin ile ilgili bölümlerin çevirisini Şerefeddin Yaltkaya (s. 537) vermiştir.

İbn Bibi: *El Evamirü'l Alâ'iye fi'l Umuri'l Alâ'iye*, Yayına hazırlayan Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı yayını, c. II, Ankara 1996, s. 49-53.

Kurdakul, Necdet: *Bütün Yönleriyle Bedreddin*, Döler Reklâm yayını, İstanbul 1977.

Muhyî Çelebi (Şeyhülislâm Zenbilli Ali Efendi'nin oğlu Muhyiddin Cemâlî): *Tarih-i Âl-i Osman*, elyazmasının bir kopyası İstanbul, Fatih, Millet Kütüphanesi'nde. Bedreddin ile ilgili bölümleri Necdet Kurdakul, s. 280-281'de aktarılmıştır.

Müneccim Başı: *Sahaif ül Ahbar fi Vekayi ül A'sar*, Türkçe çevirisi Müneccimbaşı Tarihi, çeviren İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser dizisinde No. 37, İstanbul, basım yılı gösterilmemiş.

Neşrî: *Kitab-ı Cihan-nüma*, sadeleştirilmiş iki Türkçe metni vardır: Neşrî Tarihi, yayına hazırlayan Mehmet Altan Köymen, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, Ankara 1983; Neşrî Tarihi, yayına hazırlayanlar F.R. Unat/M.A. Köymen, TTK yayını, c. I-II, Ankara 1957.

Şükrullah bin Şahabeddin: *Behçet üt Tevârih*, Nihal Atsız'ın Türkçeye çevirisi, Türkiye Yayınevi'nin İstanbul'da 1949'da yayınladığı Osmanlı Tarihleri adlı kitapta c. I s. 39-76.

Timuroğlu, Vecihi: *Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin ve Vâridat*, İnceleme, Yazko Yayını, İstanbul 1982.

Yaltkaya, Şerefeddin (Nâzım Hikmet'in Şeyh Bedreddin Destanı'nda alaya aldığı, kurnaz bakışlı dediği İstanbul Darülfünun'u müderrisi): *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul 1924.

Werner, Ernst: *Die Geburt einer Grossmacht: Die Osmanen*, bu yapıtta s. 198-213, Bedreddin olayına ayrılmıştır ve orada belirtildiğine göre 1950'de DDR Leipzig Üniversitesinde A. Waechter, "Der Aufstand des Börklüdsche Mustafa. Ein Beitrag zur Geschichte der Klassenkaempfe in Kleinasien im 15. Jh." [Börklüce Mustafa Ayaklanması. 15. Yüzyılda Anadolu'daki Sınıf Kavgalarının Tarihine Bir Katkı] adıyla bir Doktora tezi vermiştir, ancak bu tez yayınlanmış değildir.

İzmir Körfezi kıyılarının eski topografyası: Cecil Tohn Cadoux'nun *İlkçağda İzmir* kitabında (Ancient Smyrna, Oxford 1938) anlatılmıştır.

Bedreddin'in anası babası, doğum yeri, öğrenim yılları, yaşamı: Kaynakça, (Yazarı bilinmeyen) *Tevârih-i Âl-i Osman* [Osman Oğullarının Tarihleri]. Giesé yayını. Bedreddin ile ilgili bölümler Babinger'in makalesinde ve ondan aktarılarak Şerefeddin Yaltkaya'nın kitabında; ayrıca Gölpınarlı/Sungurbey'de s. XV-XVI'da yer almaktadır.

Börklüce'nin Karaburunlu olduğu, Hammer'de belirtilmiştir: "Bedreddin'e, hareketlerinin sorumluluğunu üzerine alacak ve ona yol açacak bir âlet gerekli idi. Bunun için, ...Sakız Adası'nın karşısında Karaburun'u teşkil eden Stylarios Dağı üzerinde doğmuş bayağı tabakadan birini seçti" (Karahan metninde c. I s. 108).

Börklüce'nin dostu ve müridi, Sisam'daki çile yıllarının yoldaşı, Panayia Tourloti Manastırındaki Giritli Rum keşiş: Doukas'da ve ondan aktararak Hammer'de (Karahan metni, c. I s. 109 başı, 110) sözü edilmiştir.

Baba İlyas-Baba İshak ayaklanması; babaîlik: Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1980.

Torlak Hû Kemal'in eski adının Samuel olduğu: Bkz. M.A. Epstein. The Ottoman Tewish Communities' Role in the 15th and 16th Centuries, Freiburg 1980, s. 35'e dayanılarak Feridun M. Emecen. 16. Asırda Manisa Kazâsı, TTK yayını, Ankara 1989, s. 23 dn. 52.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki fetret devrinin genel tarihi: Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK yayını, c. I, 4. bsl., Ankara 1982.

Trakya'da Rum İmparatorluğu egemenliğinin sonuncu on yıllarında, komünist "Zilotisler" ayaklanması ve Selanik komünü: Bkz. Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları* (Umar çevirisi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 208-248.

Bedreddin'in Edirne'de kurduğu zâviye: Bilgi kaynağı M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne Şehrinin Kurucuları* (Edirne. Edirne'nin 600. fethi [TTK yayınındaki şu perişan Türkçeye bakınız!] yıldönümü armağan kitabı, Ankara 1965, s. 163-178'de) s. 166.

Börklüce takımının başı açık gezmesi ve bunun anlamı: Hammer'de anlatılmıştır, "Avrupa halkları, Yunanlılara ve Romalılara uyarak alınlarını kapamak geleneğini bir serbestlik belirtisi saydıklarından bu dervişler bu bakımdan onlardan ayrılmış oluyorlardı" (Karahan metninde c. I s. 109).

Börklüce'nin Dede Sultan sanını takındığı ve çevresine mürîdler topladığı; Torlağın dahi ona mürîd olduğu; Dede Sultan'ın cezbeye geçme yo-

lundan "Tanrı ile bağlantı" kurduğu: Bilgi kaynakları, "Börklüce Mustafa ...Karaburun'a vardı; ... o yerde velîlik (velâyet) dâvası ederek ... meşhur oldu" (Neşrî: Köymen metni, c. II s. 67).

"Mustafa, ... Karaburun'a vardı. O ilde hayli müraîlik etti. ...kendisine peygamber dedirdi" (Âşıkpaşaoğlu Tarihi, Atsız metni, Kültür Bakanlığı yayını, Ankara 1985 s. 89).

"Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'in kazaskerliğinde kethüdâsı idi. Şeyh Bedreddin onu, Musa Çelebi vak'asından sonra halife olarak Aydın İli'ne göndermişti. Börklüce bu havalideki kısa akıllıları füsun ve fesâne [büyü ve efsane/masal] ile kendine bağlamış, etrafına büyük bir cemaat toplayarak, zındıklık ve ilhadını açığa vurmuştu" (*Müneccimbaşı Tarihi*, İsmail Erünsal metni, Tercüman 1001 Temel Eser dizisinde, İstanbul, basım yılı gösterilmemiş, c. I s. 189).

"[Börklüce] ...halkın ve ileri gelenlerin gözünü fesatlık bağları ile bağlayıp nice saf kimseleri hile ve düzenle tuzağına düşürmüş, sevgi tohumlarını kavrayışları kıt Türklerin gönül tarlalarına ekivermişti" (Hoca Saadeddin Efendi, *Tacü't Tevarih*, yayına hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı yayını, c. II, Ankara 1999, s. 110. Yazar İranlıdır ve Osmanlı'nın Şeyhülislâmıdır; Türklerden Etrâk-ı bî-idrak diye söz etmesi ünlüdür).

"Börklüce Mustafa denilen bu hızlı fanatik, derhal kendini baba ve ruhanî sahip ilân etti; bundan dolayı da taraftarları ona Dede Sultan adını verdiler" (Hammer, Karahan metninde c. I s. 108).

Melaina/Karaburun, Mordoana/Mordoğan, Stylarios adları: Bkz. Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2. bsl. 1999.

Abdülkadir Meragî'nin rast Haydarnâmesi ve rast nakış bestesi: Bkz. Etem Ruhi Ungör, *Türk Musikîsi Güfteler Antolojisi*, Eren Yayınları, İstanbul 1981, c. II s. 910, 913; ayrıca Yapı ve Kredi Bankası'nın ürettiği "Büyük besteler, büyük ustalar. Klâsik Türk musikîsi bestecileri, I/1" band kaseti ve oraya konmuş katlanır açıklama metni.

Urla İskelesi'ndeki ilkçağ Klazomenai kenti: Bkz. Umar, *İonia*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2001; George E. Bean, Aegean Turkey, An archaeological guide, 3. bsl., London 1972.

Şimdi İzmir'in içinde bir semt olan Karataş'ın, ortaçağda Melantia adlı bir Rum köyü olduğu: Kaynak, Giorgos Th. Katramopoulos, Pos na

se xehasò Smyrnè agapèmenè, Òkeanida Yayınevi, 7. bsl., Atina 1998, s. 60. İleride sözü edilecek olan Myraktè=Kokaryalı (şimdi, Güzelyalı) konusunda da bilgi kaynağı burasıdır.

Kaydâfe, Kaydâfe Kalesi: Bilgi kaynağı: Evliya Çelebi.

Pagos adı ve anlamı: Bkz. Konstantinos Oikonomos/Bonaventure F. Slaars, *Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir*, Umar çevirisi, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 29-31'de dn. 22.

İzmir kentinin eski hâli, ilkçağ için: Cadoux, *İlkçağda İzmir* (Ancient Smyrna, Oxford 1938); Börklüce zamanı için: Mübahat S. Kütükoğlu, *15. ve 16. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadî Yapısı*, İzmir BŞB Kültür Yayını, İzmir 2000, s. 19-24.

İzmir'de 15. yüzyıldaki bektaşî tekkesi: "Beylikler dönemi yapılarından yalnız Han Bey Zâviyesi'nin yeri kesinlikle biliniyor; bu da, limanla Kadifekale arasında bulunuyordu. ...Öte yandan Âhi Cuka Zâviyesi, Cüneyt Bey İmareti, Bayazid Bey İmareti'nin kale eteklerinde yer aldığı anlaşılıyorsa da, tam konumları belli değildir" Zeki Arıkan, *15.-16. Yüzyıllarda İzmir* (Üç İzmir, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 1992, s. 59-83'de) s. 62.

Manisa kentinin tarihsel dokusu: Bilgi kaynağı, Feridun M. Emecen, *16. Asırda Manisa Kazâsı*, TTK yayını, Ankara 1989.

Arkhangelos Hisarı: Doukas'ın andığı bu hisarın, şimdiki Yanık Köy üzerinde bulunan ilkçağ Neon Teikhos kenti kalıntıları alanında, kendisinin kalıntıları da günümüze ulaşmış hisar olduğu konusunda ve ayrıca, Menemen Ovası'nın tarih boyunca topografyası, Gediz Irmağı ağız bölümündeki değişiklikler için bkz. Ersin Doğer, *İlk iskânlardan Yunan işgaline kadar Menemen (ya da, Tarhaniyat) Tarihi*, Sergi Yayınevi, İzmir 1998. Oradaki kalıntılar hakkında bilgi ve ortaçağ hisarı kalıntılarının resmi için bkz. Umar, *Aiolis*, İnkılâp Kitabevi yayını, İstanbul 2002, s. 31-43.

Sâhib-i arz, âşar vergisi: Osmanlı'nın 15. yüzyıldaki vergi hukuku konusunda bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age, s. 504-506.

İzmir'den kıyı boyunca kuzeye uzanan yolun Gediz Irmağı'nı aşma yerinin, en güçlü olasılıkla, Emirâlem/Hamzalı köyü yakınındaki Kayıkçı Geçidi olduğu: Kaynak, Ersin Doğer, age, s. 333, 336.

Börklüce zamanında Emirâlem nüfusu ve İzmir Körfezi yöresindeki İzmir, Kilizman/Güzelbahçe, Mordoğan, Ahırlı/Karaburun gibi yerleşimlerin nüfusu: Bu konuda, Kütükoğlu, Emecen, Doğer vb. bilgi kaynaklarında verilen nüfus tablolarındaki bilgi, projeksiyon (bir oran gözetmekle, daha ileri ya da daha önceki bir tarihe uyarlama) yöntemiyle değerlendirilmiş ve tahminî yaklaşık sayılar çıkarılmıştır.

Yaycı Bedir yürük/yörük cemaati: Şimdi adı Yağcı Bedir diye söylenen, kendine özgü, el dokuması halı, kilim üretimiyle ünlü olan bu Türkmenlerin adının doğru biçimi ve bunların eskiden yay üretimiyle uğraştıkları konusunda bkz. Emecen. s. 12 dn. 45.

Tuz yasağı ve buna uymayan Türkmenlerin Filibe dolaylarına sürgün edilmesi: Kaynak, *Neşrî Tarihi* (M. Altan Köyınen metni, Kültür Bakanlığı yayını, c. I, Ankara 1983, s. 162).

Ayasluğ/Selçuk'ta Börklüce zamanında var olan hamamlar: Bilgi kaynağı, Ertan Daş, *Selçuk'daki Türk Hamamları* (Birinci Uluslararası "Geçmişten Günümüze Selçuk" Sempozyumu, Selçuk Belediyesi kültür yayını, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1998, s. 385-397).

İzmir dolaylarındaki, Buğurcu denen, deve sırtında yük taşıma işi yapan Halep yöresi Türkmenleri (15. yüzyıl): Bilgi kaynağı, Kütükoğlu, age, s. 99; Emecen, age, s. 139.

Sivrihisar: Seferihisar'ın eski adı (Kütükoğlu, s. 22).

Kilizman köyü: Şimdi, ilçe merkezi Güzelbahçe. (Kütükoğlu, s. 58'deki harita ve s. 59).

Balçık Havli: Şimdi, ilçe merkezi Balçova (Kütükoğlu, s. 66).

Plithon: Bilgi kaynağı, Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları* (Umar çevirisi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 366-371.

Kadifekale içinde Kadı İlyas Câmii, Vurla/Urla'da Aydınoğlu İbrahim Bey Câmii: Bilgi kaynağı, Kütükoğlu, s. 220, 225.

Ahırlı/Karaburun'da Samut Baba zâviyesi: Bilgi kaynağı, Kütükoğlu, s. 87, 246.

İskender Bey'e karşı kazanılan yengiden sonra, Börklüce takımının bir örnek giyinme kararı: Kaynak, Hammer: "Şişman [oğlu İskender] ... bütün askerleriyle birlikte öldürüldü. ...Eşitlik havarîleri... diğer reformlar arasında, bundan sonra, aynı kumaştan yapılmış yalnız bir elbise giymeye ve baş açık gezmeye karar verdiler" (Karahan metninde c. I s. 109).

Aristonikos'un akıl hocası Blossius: Bilgi kaynağı, *Ploutarkhos, Gracchus'un Yaşamı.*

Gazavât-ı Sultan Murat bin Mehemmed Han: Burdur'un bir köyünde bulunan el yazması metni yayına hazırlayanlar: Halil İnalcık/Mevlûd Oğuz, TTK yayını, Ankara 1978.

Börklüce'nin Panayia Tourloti Manastırındaki Giritli keşişle birlikte, vaktiyle, Sisam'da çile yaşamı sürdürmüş olduğu: Kaynak, Hammer: "...o vakitler Sakız'da Turlotas Manastırında [Panayia Tourloti olacak -Umar] bulunan bir Giritli keşişi ziyarete gittiler.... Rum keşiş ...eskiden Sisam Adası'nda beraberce bir istiğrak [dünyadan el etek çekme -Umar] hayatı geçirmiş oldukları Börklüce Mustafa'nın geceleyin kendisi ile görüşmek için yürüyerek denizi geçmekte olduğunu tarihçi Doukas'a temin eylemişti" (Karahan metninde c. I s. 109).

Sakız'daki Panayia Tourloti Manastırının yeri: Bilgi kaynağı, Dora Monioudi-Gabala, *Khios Kenti, Atina* (1998-?), Sakız Valiliğinin ve Sakız kenti belediyesinin katkısıyla basılmış yapıt (Δώρα Μονιούδη - Γαβαλά, Πόλη Χίου 1830-1940 s. 73, 86, 87, 118-119'daki plânlar.

Kıyı caddesine çok yakın olan ve şimdi Bizans çağı yapıtları müzesi olarak kullanılan Mecidiye Câmiinden kuzeybatı ileriye uzanan ana caddede, 150 m ileride, sağda Belediye binası; oradan 150 m sonra yine sağda Melek Paşa Çeşmesi vardır. Aynı caddede aynı yönde yürümeyi sürdürünce 500 m kadar sonra Ayios Nikolaos Kilisesi önüne geliniyor ve yol sola, batıya kıvrılıyor. Buradan 300 m ileride Panayia Tourloti Manastırına varılıyor.

Bayazid Paşa ordusunun, İzmir'den başlayarak, gördüğü herkesi kılıçtan geçirdiği: Kaynak, Hammer, "[Şehzade Murat] ... beraberinde Bayazid Paşa olduğu halde, ordusunu âsilerden ayıran derbentleri geçti. Erkek, kadın, genç, ihtiyar, yoluna her kim rastladı ise, kılıçtan geçti" (Karahan metni, c. I s. 109 sonu).

Myrakti/Kokaryalı: Şimdi, Güzelyalı. Bilgi kaynağı: Giorgos Th. Katramopoulos, Pos na se xehasò Smyrnè agapèmenè, Òkeanida Yayınevi, 7. bsl., Atina 1998, s. 60.

Gülbahçe köyü: Bu köyü Türkmenler kurmuştur; Rumların oraya yerleşmeye başlaması hayli geç zamanda, 1800 dolaylarındadır. Ancak, 1922 öncesinde, yaklaşık 2500 kişilik nüfusun tümü Rum idi (bilgi kaynağı: Sia Anagnostopoulou, Mikra Asia, Ellenika Grammata, Athenai 1997, s. 618). Buna karşılık, Börklüce zamanında, orada olsa olsa 7-8 hane bulunduğu, Kütükoğlu'nun yapıtında hiç adının geçmemesinden anlaşılıyor.

Doukas'ın Börklüce'den ve müritlerinden duyup yazdıkları: Bunlar, şu kitapta da aktarılmaktadır: Marianna Koromila/Thodoris Kontaras, Erythraia [yani, Eryhtrai Ülkesi; bütün Urla Yarımadası'nı anlatıyor], Panorama Yayınları, Atina 1997, s. 44-46.

Bedreddin'in Kahire'deki öğrencilik arkadaşı Hacı Paşa Konevî: Bilgi kaynağı, Atabey Kılıç, *Selçuk (Ayasluğ) Kültür Tarihine Genel Bir Bakış*, s. 10-13.

*Ayasluğ kadısı Ahmet Çelebi ve Şeyh Şehabed*din Ahmed Sivasî: Bilgi kaynağı, Atabey Kılıç, sözü geçen makale, s. 13-15.

Torlak Hû Kemal tâifesinin sonu: Osmanlı tarihçileri, Torlağın Bayazid Paşa tarafından astırıldığını söz birliği ederek söylemekteyse de, "tâifesinin akîbeti" konusunda verdikleri bilgi farklıdır.

Âşık Paşazâde'ye göre, Börklüce'yi öldürttükten sonra, Bayazid Paşa Manisa'ya geldi, "Torlak Hû Kemal'i orada buldu. Onu dahi bir müridi ile astılar". Anlatım, tıpkı, bu kitapta okuduğunuz gibi; yani, Torlak müridi, yandaşı kalabalık ile bir savaş yok; onları kırmak dahi yok, sâdece Torlak, müritlerinden biriyle asılmış.

Neşrî'ye göre, "Bayazid Paşa, Börklüce'nin işini bitirdikten sonra Manisa'ya geldi; Torlak Hû Kemal'i orada buldu, onu da birkaç müridi ile boğazından asakodu." Anlatım tıpatıp aynı içerikte, yalnız Torlak'la birlikte asılan tek değil birkaç mürid imiş.

Müneccimbaşı'ya göre, ordu iki kola ayrılmıştı; Şehzade Murat komutasındaki kol, Börklüce üzerine yürüyüp onu yendi (Müneccimbaşı, bu konuda, Hoca Saadeddin Efendi'nin de yapacağı üzere, İdrisî'de bulduğu bilgiyi aktarıyor), adamlarından çoğunu öldürdü; "Bayazid Paşa da Manisa'da bulunan Torlak Hud Kemal'in üzerine yürüyüp mağlûp etti,

Torlak'ı adamlarıyla astırdı". Bu anlatıma göre, Torlak tâifesiyle savaşılmış ve yengi kazanılmış; Torlak, adamlarıyla (savaşta ölmeyenlerin tümüyle?) birlikte asılmış.

Hoca Saadettin Efendi'nin Tac üt Tevarih'ine göre, "Şehzade [Murat] bu ili timarlara bölerek başarılı askerlerine üleştirdi. Bayazid Paşa'yı Manisa yöresine gönderdi. Paşa da burada yakaladığı Kemaloğlu Torlak Hud'u [!-Umar] idam ve adamlarını temizlemekle, koparılan bu fitneyi bastırdı" (Parmaksızoğlu metninde c. II s. 112). Bu ifadeden, çatışma, savaş oldu mu olmadı mı anlaşılmıyor; idam edilen yalnızca Torlak Hû Kemal idiyse adamları nasıl "temizlendi", belli değil.

Hammer'e göre, "Mustafa'nın ortadan kaldırılışından sonra, Bayazid Paşa, Şehzade Murat'ın ordusunu, sapıkların ittifakçısı Yahudi Torlak Kemal üzerine götürdü. Onu, 3000 dervişi ile beraber, Manisa'da yendi. Yahudi, kendisine *en içten bağlı müridleri ile* birlikte asıldı" (Karahan metninde c. I s. 110). "Yahudi, tilmizlerinden kendisine *en sâdık bir şahıs ile* birlikte asıldı" (Mümin Çevik/Erol Kılıç metninde c. II s. 422). Bu anlatımda, savaş var, ama Torlak ile birlikte asılan ya bir ya da birkaç mürit.

Mihaloğlu Mehmet Bey'in oynak tutumu ve sonunda, Bidevî Çardak'ta hapsedilmeye gönderilmesi: Kaynak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı:

"Tarihlere göre Çelebi Mehmet, hükümdar olmasını müteakip, biraderi Musa Çelebi'nin Beylerbeyi tâyin etmiş olduğu Mihaloğlu Mehmed Bey'i, [şimdiki -Umar] tarihlerimizin yazdığı gibi Tokat kalesinde hapsetmeyip, nüfuzlu ümeradan olduğu için, Divan'da bırakmıştır. ... Mihaloğlu Mehmed Bey, el altından Çelebi Mehmed'e taraftar olduğu için, yazdığımız gibi, hapsedilmemiş, nüfuzlu ümeradan olarak bulunmuş ve daha sonradan hapsi ise, ... Şeyh Bedreddin hâdisesinde alâkadar zannedilmesinden ileri gelmiştir." (s. 349)

"Bedreddin isyanına o taraf akıncılarının iştiraki sebebiyle, Balkanlar'daki akıncıların kumandanı Beylerbeyi Mihaloğlu Mehmed Bey'den [Uzunçarşılı unutuyor: 1413'te Musa Çelebi'nin devrilmesinden beri, yıllardır, Mehmet Bey artık Beylerbeyi değildi -Umar] şüphelenilerek Tokat kalesine hapsolundu." (s. 365-366)

"...Mihaloğlu Mehmet Bey de vardı. Bu, Musa Çelebi'nin Rumeli'ndeki saltanatı zamanında onun Beylerbeyisi yani ordu kumandanı idi; el altından Çelebi Mehmed'e taraftar olmuştur. Çelebi [Mehmet] zamanında da akıncı beyliğinde ve divanda bulunmuş ve *Şeyh Bedreddin vak'asında alâkadar olduğu için* Tokat kalesine hapsedilmişti." (s. 383)

"Mehmed Bey, Osmanlı şehzâdelerinin saltanat mücadelelerinde

Musa Çelebi'ye Beylerbeyi olmuş, el altından [Mehmet] Çelebi'ye müzahir bulunmuş ve Çelebi Mehmed'in galebesi üzerine ânın hizmetine girmiştir. II. Murat'ın hükümdarlığı ve Mustafa Çelebi'nin Rumeli'nde Padişah olup bütün mâruf Rumeli Beylerinin ... Mustafa'ya biat eylemeleri ve Bursa civarına kadar gelmeleri üzerine, mâruf akıncı Beyi olan Mehmed Bey, *Şeyh Bedreddin isyanında medhali olduğu için* tevkif edildiği mahbesten çıkarılarak Bursa'ya getirilmiş ve Uluabad Suyu kenarında [iki ordunun karşı karşıya geldiği yerde -Umar] Rumeli Beylerini birer birer adlariyle çağırarak onların Mustafa Çelebi tarafından Murat tarafına geçmelerini [hiç utanıp sıkılmadan, "Bu Mustafa, düzmecedir, Bayazid Han oğlu değildir" demekle! -Umar] temin eylemiştir" (s. 571). Olasılıkla, Rumeli Beyleri, Mustafa'nın düzmece olduğunu yutmamışlardı ve II. Murat ordusunu yenebileceklerinden kuşku duyarak, yan değiştirmeyi uygun görmüşlerdi.

Bulgaristan'daki yerleşim birimlerinin Osmanlı zamanındaki (birçoğu Türkçe) adları: Bunları saptamak için, MEB yayını İnönü/Türk Ansiklopedisi'nin 1950'li yıllarda çıkan 8. cildindeki, Osmanlı zamanında kullanılan adları gösteren Bulgaristan haritasından yararlanılmıştır. Kitapta anılan Türkçe adların, bugünkü karşılıkları: Balabanlar-Dulovo; Kayalıdere-Kamenjak; Kaynarca-Kajnardza; Kurtpınar-Tervel; Küçükpınar-Sredişte; Mahmuzlu-İkonomovo. Pazarcık (Dobriç), 1944 sonrasında, komünizmin çöküşüne kadar, Bulgaristan'a giren SSCB ordusunun komutanı Mareşal Fyodor İvanoviç Tolbuhin dolayısiyle, Tolbuhin adını almıştı; 1991'de yeniden Dobriç oldu.

Bedreddin'in ihanete uğrayarak Serez'deki Sultan Mehmet'e teslim edilmesi: Bunun nasıl gerçekleştiği konusunda Osmanlı tarihçilerinin anlatımları birbirinden çok farklıdır.

Âşık Paşazade'ye göre, Ağaç Denizi/Deliorman'a, Bedreddin'in yanına çok sayıda yandaş toplanmıştı; "Ama gelenler gördüler ki bunun işinde hayır yok [askerlik açısından yeterli güç edinemedi -Umar]. Hemen Simavna kadısı oğlu'nu tuttular; Serez'de Sultan Mehmed'e götürdüler". Bu anlatımda, Bedreddin tâifesiyle çatışma yoktur, o tâifenin savaşta yenilmesi yoktur, dışarıdan adam gönderilip Bedreddin'in kaçırılması yoktur.

Neşrî'nin anlatımı da tıpatıp böyledir. Bedreddin'in yanına çok kişi gelmiş; "Ama, yanına varanlar, bunun hiçbir işinde hayır olmadığını gördü; Beyliğe kasd etmek ister. Simavna kadısı oğlu'nu hemen tutup, Serez'de Sultan Mehmed'e getirdiler."

Müneccimbaşı'ya göre, Serez'de bulunan Sultan Mehmet, "Çaşnıgîrbaşı

Elvan Bey'i Şeyhin üzerine gönderdi. Elvan Bey, Şeyh Bedreddin'i mağlup etti. Şeyh kaçıp Deliorman'da kayboldu. Bu sırada Börklüce ve Torlağın mağlûbiyet haberleri gelince, Şeyh'in müridleri, canlarını kurtarmak için Şeyhi tutup Sultanın huzuruna getirdiler. Bir rivayete göre de Elvan Bey Şeyhi Zağra'da tutup getirdi."

Müneccimbaşı, *Heşt Behişt* adlı yapıtını 1502-1504 arasında yazmış bulunan Osmanlı tarihçisi İdris-i Bitlisî'nin o yapıtındaki anlatımı da aktarıyor: "Müverrih İdris'in rivayetine göre ise, Bayazid Paşa Şeyh'i mağlub edince [dikkat edilsin, Şeyh'i yenen, Elvan Bey değil Bayazid Paşa olarak gösteriliyor -Umar], ele geçirmek için bir hile düzenledi. Bayazid Paşa'nın adamları, Şeyhe tâbi olmak, biat etmek istediklerini bildirerek Şeyhin yanına vardılar ve yakalayarak Siroz/Serez'de bulunan Sultana getirdiler."

Hoca Saadettin'in anlatımına göre "[Sultan Mehmet] Serez tarafına hareket etti. Simavna oğlunun tutuşturduğu ateşi söndürmek üzere, sel gibi akan atlılarını gönderdi, iki taraf karşılaştığı gibi Şeyh Bedreddin Mahmud, Hakk'ın kendisinden yüz çevirmesi ile yılgın, engin, kaçış yolunu tutup Deliorman'a girerek kayboldu. Bu esnada Börklüce Mustafa ile Torlak Hud'un yenilgiye uğrayıp varlıklarının ortadan kaldırıldığı duyulmuş ve bu bozgun, Şeyh'in de kulağına ulaşmıştı. Bu haber, onun çevresinde toplananların, birbirlerini desteklemedeki inançlarını sarsmış, dağılıp parçalanma görüntülerini ortaya çıkarmıştı. Çoğu yüz çevirince de iş, çorap söküğüne dönmüş, kendilerine önder ve baş olarak tanıdıkları Şeyh'i unutup kendi özlerini kurtarmak amacıyla Bedreddin'i yakaladıkları gibi yüce Hakanın katına getirmişlerdi." (Parmaksızoğlu metninde c. II s. 112-113)

Hammer'e göre, Karaburun ile Manisa'da Börklüce ve Torlak'ın defterini düren Bayazid Paşa ve Şehzade Murat, aynı ordu ile, Rumeli'ne geçtiler (orada Rumeli ordusuyla birleşmiş olmaları gerekir); Bedreddin'i de yendiler ve tutsak aldılar: "Murat ile Bayazid, Boğaz'dan geçtiler. Bedreddin *Serez yakınlarında* yenildi. Esir edildi." (Karahan metninde c. I s. 110)

İstanbul'da 1341/1925'te yayınlanan Lütfî Tarihinde **Ahmet Lütfi Efendi**'nin verdiği bilgi, Müneccimbaşı tarihini yayına hazırlayan İsmail Erünsal'ın yapıta eklediği bir dipnotunda (c. I s. 190'da) aktarılmıştır. Oradaki anlatıma göre, Bedreddin'in yanında çok kimse toplanmış iken, bu yandaş kalabalığı, Bedreddin'in işinden hayır olmadığını (yeterince güçlü bir ordu oluşturamadığını) görünce, dağılmışlar, Bedreddin'in yanında çok az kişi kalmış. Bu sırada, Mustafa Çelebi ile İzmiroğlu Cüneyt'in sığındığı Selânik'i kuşatmakta olan Sultan Mehmet, o kenti "anırdıyorken" yani kuşatma altında feryad ettiriyorken, bu gelişmeyi öğrenmiş, Bedreddin'in

üzerine "hayli adam" göndermiş, bunlar (bir çatışmaya girmeden) Bedreddin'i Zağra taraflarında bulup yakalamışlar, Sultan Mehmed'in önüne getirmişler.

Bizde adı daha çok Simavna diye bilinen Samoana Hisarı: Sözü geçen hisarın şimdiki ardılı olan köyün adı Assimenion'dur. Köy Didymoteikhon/Dimetoka'nın 6 km kuzeyinde, Edirne'ye uzanan anayolun doğu yanıbaşında, Meriç Irmağı'nın 4 km batı ilerisinde, dolayısiyle ırmağın oluşturduğu Yunanistan-Türkiye sınırının çok yakınındadır; ırmakla arasında Rigio köyü vardır.

Bidevî Çardak: Tokat'ta, Bidevî ve Çardak adlı birer köy de vardır; Bidevî Çardak mahbesinin bunlardan birinde bulunmuş olabileceği de düşünülüyor.

Osmanlı'nın dervişlere karşı tutumu: Bu sayfadaki alıntı, İ.H. Uzunçarşılı'nın yapıtındandır (s. 531).

Te Deum Laudamus (Tanrı, seni övüyoruz). Görkemli törenlerde ayakta söylenen, 4. yüzyıldan kalma Lâtince bir ilâhi.

Sondaki Arapça metin: Bu, Kur'andaki fâtiha sûresidir. Böylece okuyucu, romanın sonunda, Bedreddin'in istediği gibi, onu yâd ederken bir de fâtiha okumaktadır.

Bilge Umar 1936 yılında İzmir Karşıyaka'da doğdu. Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Aynı fakültede asistan olarak çalıştı ve doktorasını yaptı. Doçentlik sınavını vererek öğretim üyeliğine atandı. Uzun yıllar Ege Üniversitesi'nin çeşitli yüksek okullarında ek görevle öğretim üyeliğinin yanı sıra müdürlük, kendi fakültesinde dekan yardımcılığı gibi görevler yaptı. Kurucu öğretim üyeleri arasında bulunduğu Ege Üniversitesi'ne (şimdi, Dokuz Eylül Üniversitesi) bağlı Hukuk Fakültesi'nde "Medenî Usul ve İcra-İflâs Hukuku Kürsüsü" başkanı oldu. Üniversiteden ayrılarak hukuk danışmanlığı ve avukatlık yaptı. Hukuk mesleği ile ilgili inceleme yazıları ile yapıtlarının yanı sıra çevirileri, özellikle Türkiye'nin ilkçağ kentleri üzerindeki araştırmaları ile tarih ve arkeoloji konularını içeren kitaplarıyla tanındı.
Son olarak Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Medeni Yargılama (Usul) Hukuku ve İcra ve İflas Hukuku derslerini verdi. Kamu Hukuku bölüm başkanlığı görevinden 2016 yılında emekli olarak İzmir'e yerleşti.

Börklüce'nin kendisi de, yaşamı da, üzerine gönderilen ilk iki Osmanlı ordusunu perişan ederek Karaburun Yarımadası'nda kurmayı ve birkaç yıl yaşatmayı başardığı dervişler-müritler komünü de dünya tarihinde benzersiz bir örnek oluşturuyor.
Bütün bu konular üzerine çok ayrıntılı, çarpıcı bilgiler edineceğiniz bu kitabın alışageldiğiniz tarih romanlarına hiç benzemediğini göreceksiniz. Çünkü bu kitap, deneyimli bir tarih araştırmacısının özenli ve tutkulu çalışmasıyla, "asli kaynaklar"dan (örneğin öldürülmesi öncesinde Börklüce ile konuşabilmiş olan Rum tarihçi Doukas'ın anlattıklarından) çıkardığı bilgileri size aktarıyor ve kitap sonuna ekli "meraklısı için notlar" bölümünde bu kaynaklar üzerine de bilgi sunuyor. Ancak, Börklüce olayı hakkında bize bilgi sağlayan kaynaklar, bu olayın bazı ayrıntılarında ya suskundur ya da aralarında kopukluk, farklılık vardır. İşte bu noktada yazarın hayal gücü devreye giriyor ve sizi Börklüce'nin o büyük serüveni ile bir roman bütünlüğü içinde yüz yüze getiriyor.

EVRENSEL BASIM YAYIN

ISBN 978-605-331-390-8